

WILHELM BRADT

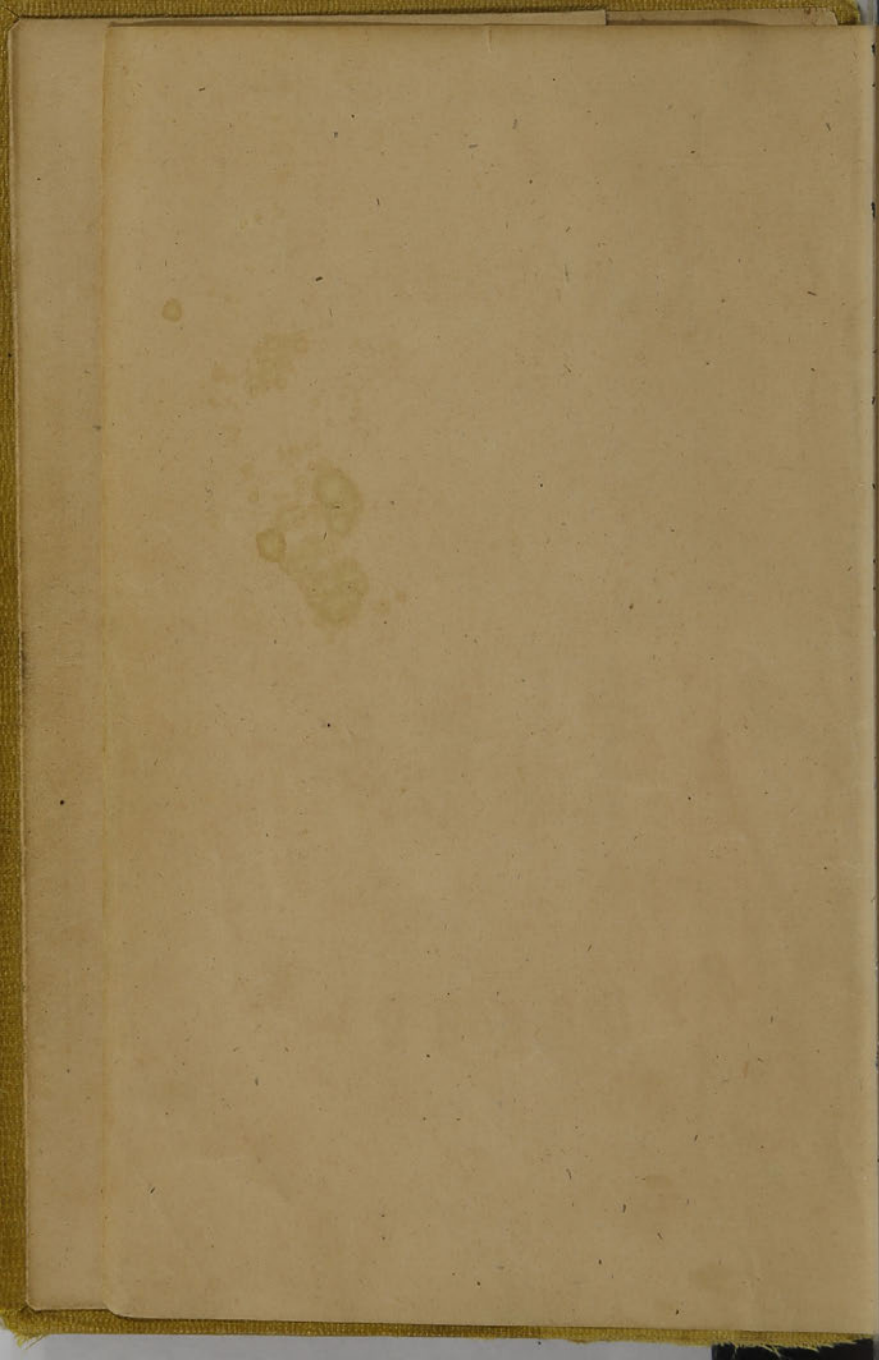
STOCKHOLM

Dagor

Richard Blomdahl

B10c

ESTABLISHED 1811
STOCKHOLM
KUNST- och HANDELS-tryckeri

ILLUSTRERADT

STOCKHOLM.

STOCKHOLM
KÖNIGL. BOKHÅNDELN
P. A. NORDSTRÖM

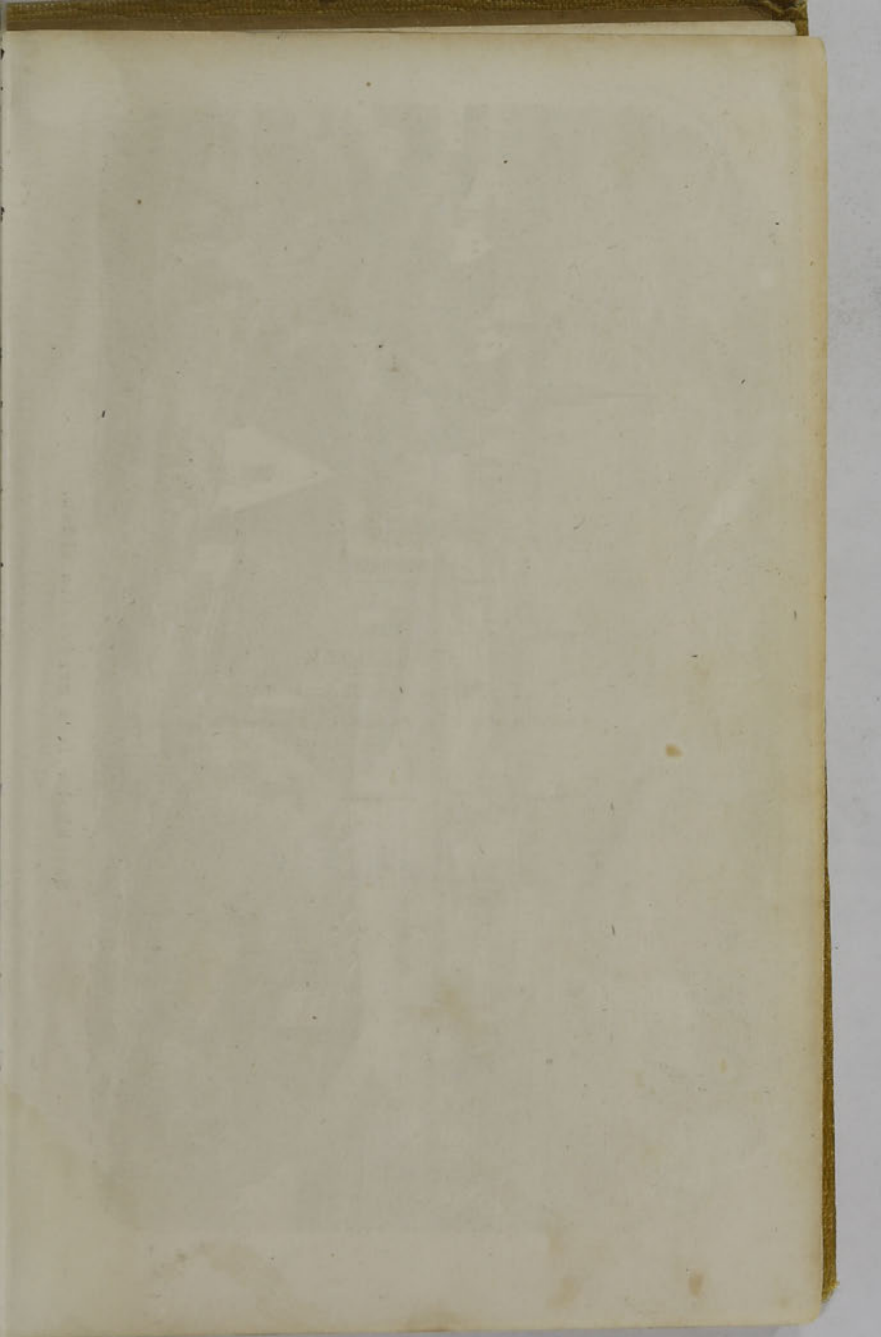
STOCKHOLM

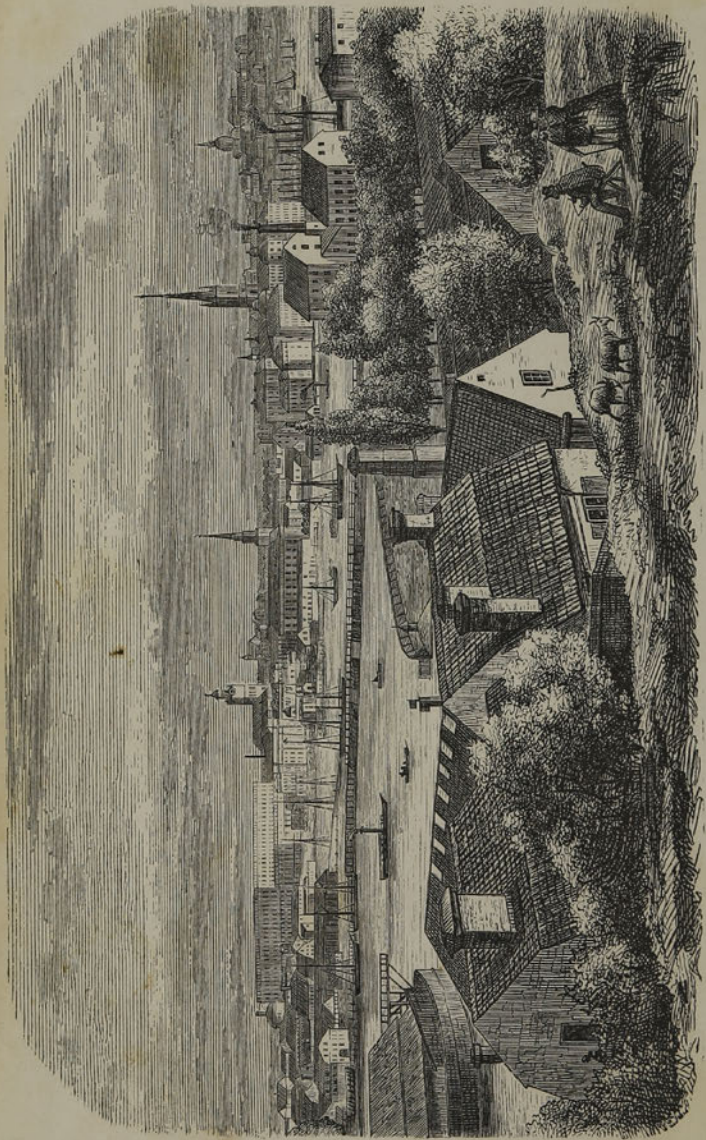
STOCKHOLM.

Tryckt hos Axel Hellsten 1860

med snällpress af J. G. A. Eichhoffs i Köpenhamn tillverkning.

STOCKHOLM

Stockholm från nordvestra sidan.

B10c

STOCKHOLM.

ILLUSTRERADE UTKAST

AF

GEORG SCHEUTZ.

STOCKHOLM,
AXEL HELLSTENS FÖRLAG.

STOCHOLM

ILLUSTRATION DE L'ART

GEORG BONNET

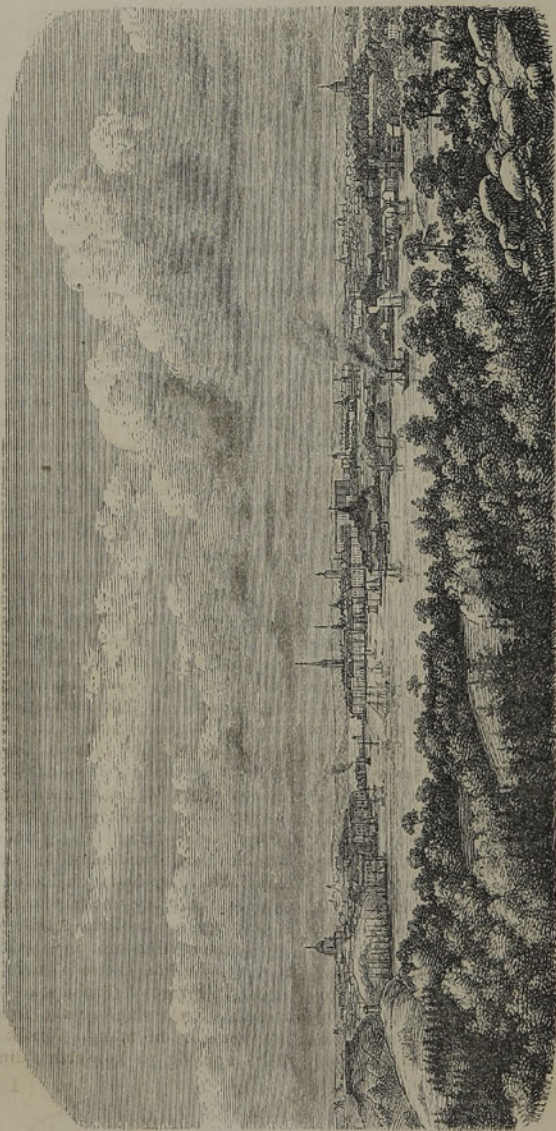
SOMMAREN.

Får man i Tyskland, Frankrike, England, höra någon jakande besvara frågan "har ni varit i Stockholm?" så kan man taga för gifvet, att den nästa frågan blir: "Vid hvad årstid?" — Orsaken är att ingen längre söderut belägen hufvudstad undergår en så vidsträckt och fullständig förvandling genom årsskiftena. Man har dager här ibland dygnet om; man har några få timmars dagsljus allenast vid andra tillfällen. Vid den ena tiden ser man hela den långa dagen igenom en mängd ångbåtar, segelbåtar och roddbåtar, fyllda med passagerare, halka omkring på stadens många vikar och sund, och korsa hvarandra i alla möjliga riktningar emellan hamnarnes granitkajer, eller emellan löfrika stränder och skimrande landställen, befolkade med luftigt klädda fruntimmer och glada barn; men allt detta är vid en annan tid utbytt emot snöhöljda isar med några få kappkörare och skridskoåkare i pelsdrägt. Den ena tiden finner man sig instängd emellan tomma hus med kritade fönster och vidöppna köpmansbodnar vid qualmiga gator, hvarifrån invånarne tyckas stadda på utvandringsståg; ett halft år sednare råder ljus och lif i alla våningar, glansen af gaslågor strålar ut genom bodfönstrens spegelglas och portgångarnes filigramsgaller, eller glindrar emot snön på gator

Stockholm.

och torg, medan nejden rundtomkring slumrar öfvergifven och tyst i nitton timmars vinternatt. I sanning, man skulle fåfångt spåra efter någonting mera bjert afstiekande på andra håll. Framförallt kan en främling, som besökt Stockholm om högsommarn och återser det om midvintern, omöjliggen vid första anblicken tro sig nalkas samma trakt eller inträda i samma stad; medan man vid återkomsten till London eller Paris genast igenkänner en gammal bekantskap, man må komma på hvad tid om året som helst.

De yttre och synliga olikheterna hos den svenska hufvudstaden vid skilda årstider motsvaras af icke mindre bestämda inre, och de medföra tillika så väsendtliga vilkor för kunskapen om märkvärdigheterna och lefnadsättet härstädes, att om man vill vinna denna kännedom fordras åtminstone två resor hit: en *emellan midsommar och Oktober* och en annan *emellan nyåret och Aprill*. På årets öfriga tider lönar det ej mödan att besöka Stockholm, så framt man icke reser helt och hållet för affärers skull; ty under den långa kulna våren emellan Aprill och midsommar, likasom under slaskhösten emellan Oktober och jul, ligger Sveriges förnämsta stad nedsänkt i ett slags dvala, hvarur den väl gör en mängd försök att ruska upp sig på konserter, dincér

Stockholm från Saltsjösidan.

supéer och spektakler, men i allmänhet med alltför mödosamt dolda jäspningar för att kunna lyckas. Ingen utländning kan undgå att finna stockholmslivet tråkigt då, ofta till outhärdlighet; och hvar och en inföding, som sett sig om på annat håll, önskar sig då långt bort ifrån sin fädernestad, — långt söderut, ju sydligare ju bättre.

Vi föreställa oss derföre att den som far till Stockholm för att lära känna det, anträder resan dit under någon af de vackra årstiderna; och vid midsommar att börja med. Utrikesifrån anländer man då vanligen med något ångfartyg ifrån Lübeck eller Stettin; det är föga mer än en dagsresa, och mot aftonen har man uppnått kusten af Södertörn. Fortsättande färden vidare utan afbrott, har ångfartyget i den ljusa sommar-natten ilat förbi Landsort, Dalarö, Fredriksborg, Vaxholm, och nalkas Blockhusudden vid soluppgången. Kort förut, redan på Lilla Värtan, ha passagerarne kunnat varseblifva en tornspets glindra i morgonskimret högt öfver berg och skog till venster; det är Katarinakyrkans torn, Stockholms först synliga punkt ifrån denna farled. Nu svänger ångskeppet om udden, och den svenska hufvudstadens holmar och stränder segla ohöjda fram i morgnens fulla glans, med all deras prakt och skönhet, med slott och torn, palatser och fartyg, klippor och parker, vatten och gröna kullar om hvarannat; och allt i en så harmonisk förening af natur och konst, af det storartade och det behagfulla, att någonting jemförligt dermed skulle sökas förgäves vid ankomsten till någon annan europeisk stad.

Det är nära nog exempellöst

att någon passagerare befinner sig under däck vid denna färd, huru tidigt det än må vara på morgonen och huru ofta samma resa må ha gjorts förut; ty skadespelet är ett ibland de få, som man aldrig tröttnar att betrakta om igen.

Men fartyget nalkas skeppsbron, och de bland passagerarne som äro främlingar nödgas för ögonblicket afstå från beskådandet af stadens yttre, för att tänka på att få tak öfver hufvudet någonstädes i dess inre. Emellertid är valet vanligen gjort på förhand med ledning af de många affischer, som, mer eller mindre illustrerade med hotellporträtter, pläga utgöra en del af tapetseringen i ångbåts-salongerna. Ofta har man haft tillgång till närmare upplysningar, hos mera hemmastadda medpassagerare. Lycklig då den främling som gjort ett godt val, och ej låter efteråt af någon beställas bärare på kajen förmå sig att välja på nytt efter hans smak, som ej sällan beror af de drickspenningar han väntar hos värdfolket.

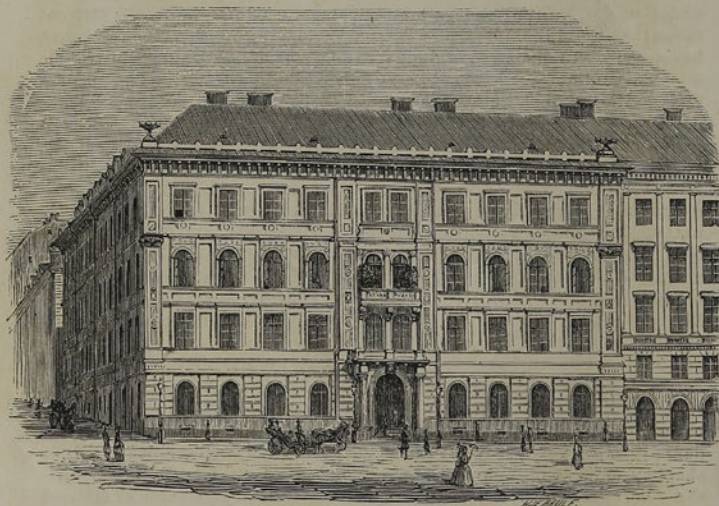
Landgången läggs ut; men ännu återstår en liten ceremoni ombord: tullvisitationen. Det är verkligen ej annat än en ceremoni för dem, som icke medföra mer än den vanliga utrustningen till en resa. Men finnes någonting deribland, som kan få namn af tullbart gods, då är det bäst att, redan innan man gått ombord, ha beredt sig på punktlig uppfyllelse af svenska tullförfattningarne; en bristfällighet i den vägen kan ådraga främlingen mycket obehag.

Vi antaga emellertid att alla hinder vid landstigningen äro lyckligt undanröjda; passagerarne befinna sig då på den långa granitkaj, hvilken utåt hamnen begränsar den torglika, mellan slussen och Norrström räckande gata,

som man i Stockholm gifvit namn af skeppsbron. De ankommande stå der nu, beredda att sprida sig kring staden; de främmande för att med ledning af karta eller vägvisare söka upp de boningsrum de valt.

Bland de talrika anstalter, som i Sveriges hufvudstad tillägna sig namn af *hoteller*, finnas några som endast äro restaurationer eller matställen; de komma följaktligen

icke i fråga genast för den främmande. De flesta erbjuda likväl, jemte tillfällen att få intaga sina måltider på stället, äfven boningsrum åt resande; och af detta slag förekomma i Stockholm emellan 30 och 40. Ett deribland, *Hotel Rydberg*, N:o 16 vid Gustaf Adolfs torg, har den egenheten, att likt Österlandets karavanserajer grunda sig på en testamentarisk stiftelse och bära stiftarens namn.

Rydbergs Hotell.

Testaments-exekutorerna valde plats för detsamma vid hufvudstadens förnämsta torg, midtemot slottet. De synas ha genom byggnadens siratliga renaissansstil lagt särskildt an på att väcka främlingens uppmärksamhet, och att genom inrättningen i öfrigt erinra om hotellerna i Hamburg, såsom de mönster man haft i sigte.

Också kan en resande från den stora hansestaden, när han genast vid trappan af detta hotell mottages af en flera språk talande portier och under genomvandringen af de långa mattbelagda gångarne med numrerade dörrar vid sidorna en trappa upp vägvisas vidare af en lika språkkunnig uppsare, lätt nog tro sig i hast återförflyttad till

något af de stora hotellerna vid Alstern. Illusionen störes likväl till någon del vid underrättelsen, att hotellets egentliga praktvåning disponeras af en sluten klubb, "Stora Sällskapet", dit främlingen blott kan få tillträde efter anmälan af någon ledamot och pröfning af frågan hos direktionen, samt emot särskild månadsafgift under vistelsen härstädes; ehuru det hör till det utomordentliga att någon väg-

ran härvidlag skulle komma i fråga. Också träffas alla dagar utländska handelsresande vid klubbens med hamburgsk ymnighet försedda table d'hote. En annan matsal, tillgänglig för allmänheten utan särskild introduktion, finnes emedlertid en trappa upp, och äfven med ganska god restauration.

Nyssnämnda afkortning på utrymmet i Rydbergiska hotellet skulle dock någon gång kunna för-

Hotel Kanaan och Hotel de Russie.

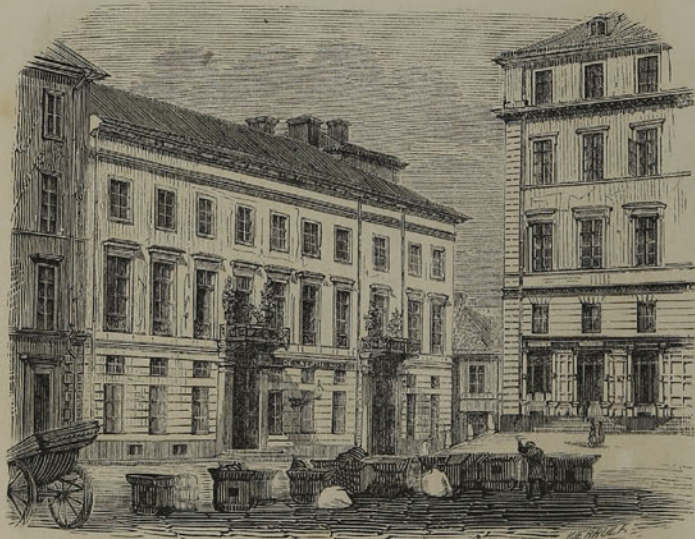
anleda att en hit anländande familj fåfängt söker en passande våning åt sig derstädes. Men i det fallet kan man antingen förnya sin efterfrågan litet längre åt höger, i N:o 10 vid samma torg, der man finner *Hotel Germania*; eller ock kan man svänga om hörnet och passera den korta Malmtorgsga-

tan, som från Gustaf Adolfs torg leder till *Brunkbergstorg* (eller det officiellt, men icke af allmänheten så kallade *Malmstillnadstorg*), der man ser sig omgifven af icke mindre än fem andra hoteller, till en del lika om ej mera ståtliga, rymliga och trefliga. Åt höger har man i N:o 8 *Hotel Kahn*,

vid hörnet af Herkules backe, N:o 12 *Hotel de Russie*, och N:o 16 *Hotel Kanaan*. Till venster visar sig N:o 15 *Hotel de la Croix*, och i fonden N:o 2 *Brunkebergs hotel*, som åt detta håll ensamt intager torgets hela bredd.

Alla de öfriga hotellerna med både rum och restaurationer för resande befinnas antingen på *Norrmalm* eller i sjelfva *Staden*, och träffas i nedannämnda ordning, från

noir räknadt. Vid *Drottninggatan* N:o 16 *Hotel d'Hollande* och N:o 8 *Hotel d'Angleterre*; vid *Myntgatan* N:o 3 *Hotel d'Albion* och N:o 5 *Prins Oskar*; vid *Salviigränd*: N:o 3 *Östergötland*; vid *Stadsmedjegatan*: N:o 10 *Hotel d'Hambourg* och N:o 9 *de Suède*; vid *Storkyrkobrinken*: N:o 12, *H. de Brussel*; vid *Stora Gråmunkegränd*: N:o 1, *Hotel de Dreier* och N:o 8 *H. Prins Carl*; vid *Stora Nygatan*: N:o 8 *Norr-*

Hotel de la Croix.

köping, N:o 9 *Hotel du Nord*, N:o 11 *Hotel de Stockholm*, N:o 13 *Hotel de Norrköping*, samt N:o 38 — *de Commerce*; vid *Lilla Nygatan*: N:o 10 *Hotel de Berlin*, N:o 11 — *Vestergöthland*, N:o 15 — *de la Poste* och N:o 21 — *Linköping*; vid *Österlånggatan*: N:o 15 — *Wien*, N:o 21 *Petersburg* och N:o 29 — *Norrland*; vid *Skep-*

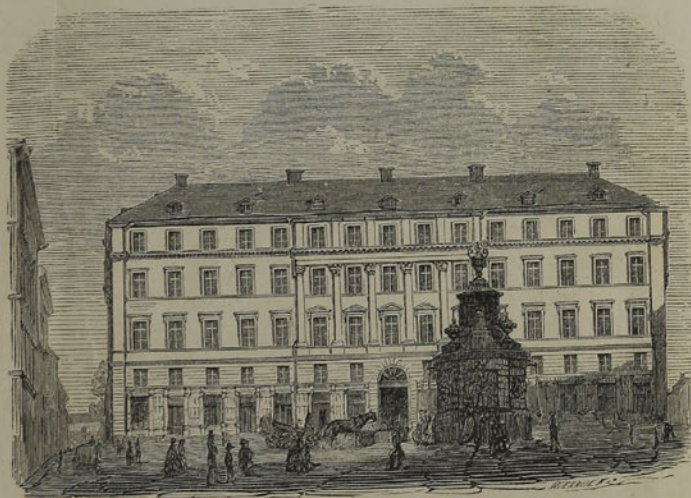
par Carls gränd: N:o 4 *Finland* och vid *Skeppsbron*: N:o 16 *Hotel de Frankfurt*.

Till klassen af hoteller, ehuru utan namn af sådana, kan man hänföra alla andra mottagningsställen, som erbjuda både rum och restauration åt resande. Hit höra, oberäknadt det ryktbara *Bergstralska huset* vid *Riddarhustorget*, (i

flygeln åt detta torg försedt med kaffehus och schweizeri, och åt Munkbron med en Bierhalle), äfven källaren *Reisens*, N:o 14 vid Skeppsbron, samt tre källrar vid Österlånggatan, näml: i huset N:o 19 *Riga*, i N:o 45 *Stjernen* och i N:o 51 *Freden*.

På många ställen finnas slutligen rum för resande utan restauration inom hus. Bland de mera beständiga adresserna på sådana

må här nämnas: N:o 8 vid *Gustaf Adolfs torg*, N:o 5 och 4 vid *Jakobs kyrkogata*, N:o 4, 10, 12 och 16 vid den likt en småstadstrakt tysta, ljusa och friska, men ändå inom rörelsens hvirvel belägna *Norra Smedjegatan*, och vidare N:o 10 vid *Herkules gata*; N:o 5, 10 och 17 vid *Stadssmedjegatan*, N:o 2 vid *Trängsund*, N:o 3 och 5 vid *Salviigränd*, N:o 1, 3, 5 och 8 vid *Stora Gråmunkegränd*, N:o 2, 3 och 10 vid

Brunkebergs Hotel.

Stora Nygatan, N:o 11, 20, 23, 29 vid *Österlånggatan*, och N:o 2 vid *Dra-kens gränd*.

Stockholm har dessutom 2 egentliga *Gästgiverier*, der man får skjuts 6 timmar efter beställning, näml: ett på *Norrmalm* i huset N:o 24 vid *Klara Norra Kyrkogata*, och ett på *Södermalm* i huset N:o 64 vid *Hornsgatan*.

På s. k. hoteller som blott erbjuda spisning, så väl som på käll-

rar, schweizerier och kaffehus, har Stockholm öfverflöd i alla stadsdelar, och en mängd dylika eller dermed beslägtade anstalter förekomma äfven i nejden rundtomkring, om än adresserna till dem kunna sägas vara i viss mån otillförlitliga, emedan åtskilliga ombytas nästan årligen, under det att nya uppkomma och andra försvinna. De förbigås därför här; de tillkännagifva sig för öfrigt

sjelfva genom sina skyltar; så att främlingen ingenstädes behöver råka i förlägenhet för nödig restauration under sina ströftåg i och utom hufvudstaden.

Har han tagit in i *Rydbergska*

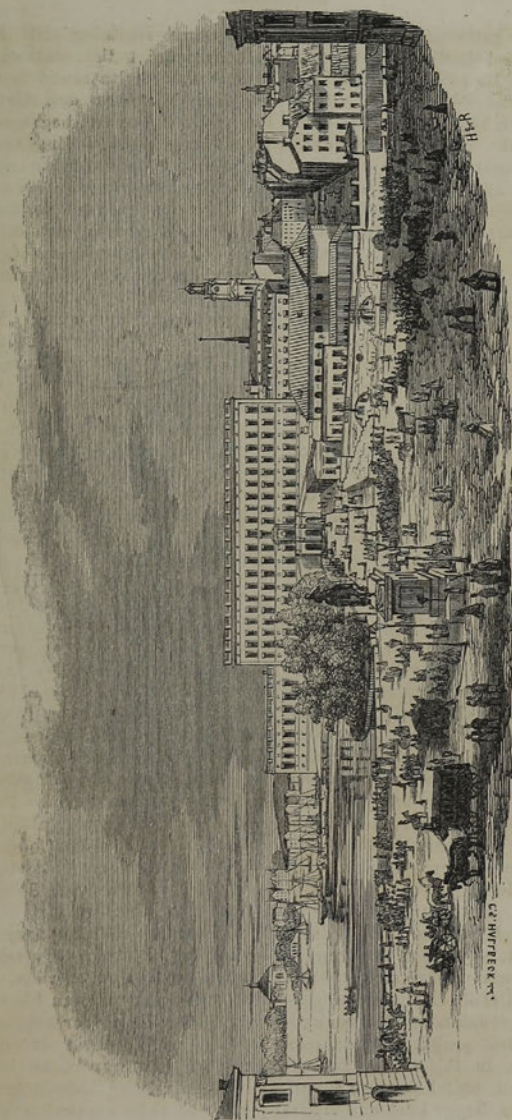
hotellet och lyckats få tillträde till balkongen två trappor upp, så kan han, innan något sådant ströftåg anträdes, begynna att redan derifrån taga en märkvärdig sida af staden i betraktande. Han ser der

Myntgatan N:o 5.

omedelbart framför sig *Gustaf Adolf den Stores bild till häst*, och till höger och venster derom de hvarandra fullkomligt lika framsidorna af *arsprinsens palats* och *operahuset*, samt i fonden, på andra ändan om den ifrån torget öf-

ver *Norrströms* begge grenar ledande kolossala granitbron, *Stockholms slott*, som genom sin rent och ädelt storartade stil är en af de ståtligaste konungaborgar i världen. Och bland alla dessa föremål är hvart för sig ett konst-

Norrbro från Gustaf Adolfs torg.

verk, som skulle ensamt gälla som en prydnad i hvilken hufvudstad som helst. Men från denna ståndpunkt skådas de förenade till ett symmetriskt helt, hvars motstycke i enkel prakt icke lätt torde kunna uppletas någonstädes.

Afven den främling, som fått sig rum i *Brunkebergs hotell*, är icke lottlös på utsigter från sin boning, i trots af hvad denna byggnads instängda läge skulle kunna ge anledning att förmoda, när man ser den ifrån torget eller gatorna omkring den. Åt alla sidor har man tvärtom mer eller mindre vidsträckt utsigter, och dessa vexa i öfverraskande omfång, om man på hotellets bekväma trappor stiger upp i den rymliga vinden, och der ser sig omkring igenom vindsfönstren. Man kan der af hela Stockholm och dess omgifningar taga en förberedande öfversigt, som ingenstädes står att vinna så nära stadens midt, med undantag af slottstaket, hvilket just finnes i denna midt. — Taflan åt söder visar i förgrunden slottet och en del af sjelfva staden; på mellangrunden har man nationalmuseum, skeppsholmskyrkan, kastellet; i bakgrunden Katarina kyrka och Mosebacke ofvanom stadsgården samt hela södermalms norra kust. Blickar man till venster derifrån, så ser man den s. k. *strömen*, d. v. s. hamnen åt saltsjösidan, från skeppsbron ända till blockhusudden, och till venster om denna vattensträcka djurgården, med Byströms Villa såsom glanspunkt. — Från fönstren åt öster kan man nästan med en blick omfatta Blasiiholmen, humlegården, ladugårdslandet med sin kyrka och sina praktkaserner; man kan skåda in i den vackra surbrunnsviken utåt hela dess längd, mellan dess begge kuster: djurgår-

dens norra sluttning till höger, ladugårdsgärdet till venster — ett perspektiv af hvita landthus emellan lummiga ekar och alar, och längst i bakgrunden begränsadt af Lilla Värtan och Lidingöns höga klippkuster. — I norr ser man Adolf Fredriks kyrka, observatorium. Norra Brunnsviken, trakterna kring Bellevue, Haga och Solna. — Åt vester utbreder sig Carlbergsviken med Carlbergs slott och Ulsundafjärden, jemte de hvita byggnaderna deromkring; till venster derom, Clara kyrka, kungsholmen, Mälaren ända till Kungshatt, och mera söderut Nyboda backe; Årstaviken, vattenborgen, riddarholmen och dess kyrktorn samt ångbåtshamnen, — tills utsigten på nytt begränsas af Stockholms slott, som genom sitt höga läge och sina långsät horisonten utsträckt tinnar och fönsterrader beherrskar hela sin omgifning af stad och land och sjö, från hvilket håll man än må varseblifva det.

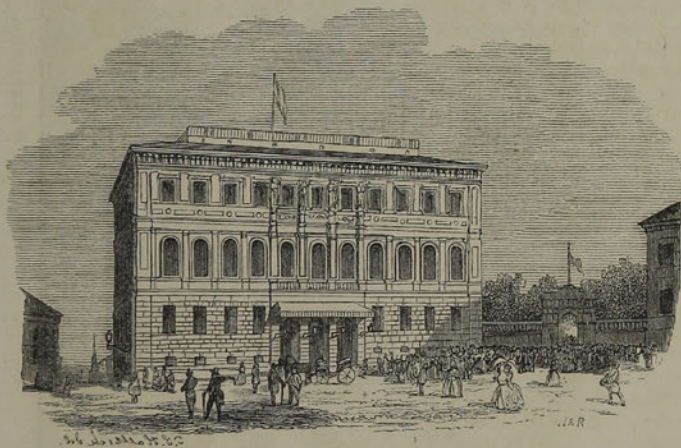
Tycker man emellertid om fågelperspektiver eller topografiska öfversigter, då ges det en ännu högre ståndpunkt, och den högsta i hela stockholmstrakten, från hvilken man kan blicka ned derpå likasom på en reliefkarta; denna punkt finnes i lyktan på Katarinakyrkans kupol. För att med ens orientera sig, plåga också utländningar ej sällan börja sina kringvandringar med att stiga dit upp, taga kartan öfver Stockholm i hand och jemnföra.

I estetisk mening äger emellertid den härifrån öfverskådade sammangyttringen af röda, svarta och bruna tak emellan blå vattendrag gröna, löfmassor och mörkgrå kullar alltför litet inbjudande. Verkligt hänförande är deremot den föga mindre vidsträckt, men i rik och skön omvexling öfver-

träffade anblick man njuter på *Mose backe*; och man kan i allmänhet säga att hvar och en, som icke har sett Stockholm derifrån, ej heller har någonsin skådat det riktigt.

Vägen till *Mosebacke* är nu mera ganska bekväm, och man kan komma dit ifrån två motsatta håll. Enklast för främlingen är att ifrån *södermalmstorg*, straxt söder om *jernvägen*, följa *göthgatans* *venstra trottoar*, tills man kommer till

en åt venster derifrån uppstigande trappa, hvars fortsättning, *Hökens gränd*, leder rakt fram till det utanför *Mosebacke* belägna torget. Vid dettas norra sida reser sig ett stort och pryddigt hus med tre portar och tre trappor bredvid hvarandra, det är det s. k. *södra teaterhuset*, men som äfven innehåller åtskilliga restaurationsanstalter, och hvars med balustrader omgifna tak erbjuder åt alla fyra

Södra Teatern.

väderstrecken den friaste och mest vidtomfattande utsigten af hela Stockholm, med det enda undantaget af det nyss ofvannämnda fågelperspektivet ifrån *Katarinas torn*. Vid en blick genom den utmed teaterhusets fria hörn nedgående trappgränden, kan man redan på sjelfva torget bedöma huru

högt man står ofvanom staden; man ser nämligen genom denna gränd midten på *Tyska kyrkans torn* liggande jemns med *torgets plan*. Vid teaterhusets motsvarande hörn, som äfven är *torgets*, eller *midtemellan teatern* och *navigationsskolans* på *torgets östra sida* belägna vackra hus, befinnes

Stockholm från Mosebacke.

den omedelbara ingången till Mosebacke. Denna så kallade backe är en i flera terrasser afdelad trädgård, till hvars öfversta terrass ingångsporten leder. Genast när porten slås upp står man öfverraskad, likasom när ridån höjer sig framför ett praktfullt skådespel. *Hela Stockholm och dess nejder i vester, norr och öster* utbreda sig här på ett obetydligt afstånd, som det tyckes, nedanför terrassen, och en enda blick öfverfar allt, estetiskt ordnad som till ett konstverk, men så mycket mer effektrikt, som den omedelbara åskådningen öfverträffar konstens mest fulländade afspeglingsförsök. Bland de minst lyckade försök af sådant slag äro de många man anställt för att med eller utan fotografi efterbilda just denna utsigt från Mosebacke, fullständigt och fulländadt. Det är en af dem, som till följd af sin vidd och synpunktens höjd öfver horisonten icke passa till hvad man egentligen förstår med en *tufta*. Man kan genast inse detta genom en blick i den stora camera obscura, som ibland andra förlustelser här erbjudes åt de besökande; man öfvertygas dervid snart, att det enda sätt, hvarpå man skulle med konstens biträde kunna ge något åskådligt begrepp om hvad man här får se, vore ett stort diorama eller ett kolossalt panorama. En skildring med ord skulle af samma orsak blifva mera förvillande än upplysande; och vi tro oss derföre böra här inskränka oss till den allmänna uppgiften, att synkretsen ifrån Mosebacke begränsas i vester af bergen på Långholmen, Stora Hessingen och Kungsholmen, och i öster af bergen på Lidingön, men i norr af skogen vid ändan af Norra Brunnsviken, och att man inom denna krets ser hela staden, Kungshol-

men, Norrmalm, Blasiiholmen, Kastellholmen, Skeppsholmen, Ladugårdlandet, Ladugårdsgärdet och Djurgården med alla inom detta område befintliga kyrktorn och annars framstående byggnader, Carl Johans, Gustaf Adolfs och Carl XIII:s torg, Skeppsbron, Kornhamn och skeppen i saltsjöhamnen och målarehamnen. Stiger man upp på Mosebackes teatertak, så utbreder sig äfven Södermalm för åskådarens blickar, och utsigten åt detta håll begränsas först af bergen bortom Hammarbysjön, Årstaviken och Hornstull.

Mosebacke har ej länge ägt sitt nuvarande prydliga skick; detta hör till den nyare tidens förbättringar. Förut fanns ej spår till det ljusa torget derutanföre, eller till de palatslika byggnaderna omkring det; och den som för några årtionden sedan hade hört talas om den präktiga utsigten, då nästan mera bekant för Sveriges öfriga invånare genom resandes berättelser, än genom erfarenheten för Stockholms egna, och ville söka upp hvad man hört omtalas, måste begynna med att fråga sig fram dit, hvilket ej var så lätt hos en befolkning, som i allmänhet visste ingenting om denna utsigt. Derefter hade man att leta sig väg genom trånga och slingrande brinkar, eller sträfvat upp för ännu brantare och krokigare trappor, inträngda mellan gamla träkojor och plank, tills man ändtligen efter trängna mödor stod utanför en liten port, porten till Mosebackes då högst tarfliga värdshus. Man steg in, och befann sig på en gräsbevuxen gård, kringgårdad af flera famnars höga plank i vester, norr och öster, men såg ingenting mer än den blå himlen omkring dem. På gårdens södra sida stod ett rödbrunt trähus, dit en sten-

lagd gångstig ledde snedt öfver grasmattan; det var värds huset. Kring brädspel och glas derinne "sutto förståndiga män", som Bellman skulle hafva uttryckt sig, och som sällan underlåto att med en viss medlidsam nyfikenhet betrakta främlingen, när han hvarken begärde toddi eller bifstek, utan endast nyckeln till trädgården. Tillträdet dit måste nämligen begäras särskildt, och betalas; en kyparegosse eller en tjenstflicka fick till sägelse att följa med och öppna porten. När den slogs upp var emedlertid utsigten lika öfverraskande då som nu; endast terrassen befanns ännu sådan som naturen dånat den — en tvärbrant klipphylla med en gräsplan jemte några träd och buskar ofvanpå, och nedom denna åttstupa den s. k. trädgården, — en liten kryddtäppa i den fuktiga skuggan vid klippans fot, dit husets invånare kunde klättra ned på en emot bergväggen uppstyld trappstege. De enda anstalter man vidtagit till de här sällsynta gästernas trefnad utgjordes af en stadig ledstång utmed bråddjupet, efter den vanliga modellen vid landsvägsgröpar, och några på grasmattan under träden utställda små bord med bänkar omkring. Men detta var nog för de få, som på den tiden brydde sig om att stiga hit in. Bland sådana sågs der en klar Augustimorgon äfven Tegnér, alldeles ensam på hela terrassen. Med begge händerna sammanlagda på bordet framför sig och de ungdomligt sköna anletsdragen strålände af tjusning, satt skalden der helt tyst, och så fördjupad i åskådning, att han icke märkte att han själf, under en god halftimme, var det för tillfället mest intressanta föremålet för en efteråt inkommen betraktares blickar.

Det gafs en annan tid, två hela århundraden längre tillbaka, då straxt ofvanom denna terrass, på höjden der man nu ser Stockholms navigationsskola, knarrade en gammal väderqvarn "Moses qvarn" som den hette; och då rundtomkring qvarnkullen låg en skogsmark, emellan hvars stammar ett anspråkslöst kapell framskyntade i stället för Katarinas koppardöme; det var i Drottning Kristinas dagar; utsigten ifrån åttstupan var då äfven en helt annan än nu.

Man måste förflytta sig ännu längre tillbaka — ej mindre än halftannat årtusen — om man vill föreställa sig utsigten härifrån när stockholmstrakten första gången förekommer i häfderna. Intet tecken fanns då till alla dessa stolta torn och palatser, dessa granitkajer, denna af fartyg hvimlande hamn. På alla dessa höjder, öar och holmar, då utan namn, susade ännu urskogens furar, granar och ekar i ohejdad jettestorhet; det är deras glesa och dverglika afkomma i fjerde och femte led som här och der i trakten ännu ger en svag aning om den lummiga holmgård, hvilken då beskuggade Mälarens väg till Östersjön. Sjelfva den mark, som nu betäcks af norrmalm, afstaden och af södermalm, var helt olika. Den höga sandås, som ifrån sjön Runn i Dalarne sträcker sig ända till hafvet utanför Södertörn, utan andra afbrott än de vattendrag som den ej kunnat dämna och från hvilka den sannolikt hemtar sina ymniga källsprång, låg äfven här jemnhög ifrån Järfvatrakten till Norrström. Der var den brant nedskuren för att lemna plats åt den nuvarande Hjelgeandsholmen och de densamma famnande begge elfgrenarne. Men derifrån reste den sig åter lika tvärbrant till den

framtida tomten för Stockholms slott. Derifrån slutade den sakta söderut till ett näs, som vid platsen för Göthgatan åter utbyttes mot åsens ursprungliga höjd; och denna höjd fortgick ytterligare till näset emellan Hammarbysjön och Årstaviken. Huruvida dalsänknin-gen der var djupare då än nu, så att den lemnade sjön utlopp i viken, är oafgjordt, åtminstone för de historiska tiderna, om ej för de geologiska. Öfver åsarne, så väl som öfver stränderna nedom dem, susade urskogen lika tät och jet-testor som på öarne och i hela grannskapet. Fanns i denna vilda nejd något tecken till en nybyg-gareboning, så var det blott en fi-skares eller jägares eller getherdes koja; ty den enda då åkerbru-kande folkstammen så långt upp i Norden bodde icke här, utan omkring Sigtunafjärden och Fyrisån.

Någon af dessa nybyggare skulle, medan han i södra bergen vallade sina getter eller dref omkring i skogen deruppe med sin pilbåge, kunnat just på klippkan-ten utåt strömmen haft en beqväm ståndpunkt för beskådandet af icke blott den utsigt vi nyss sökt åter-kalla ur forntidens töcken, utan tillika af den äldsta historiska till-dragelse, som nordmannasagan omförmåler ifrån denna trakt. Der sågs nämligen, någon dag på ef-tersommaren, en stor vikingaflotta segla in från saltsjösidan, rikt la-stad med rof och till trålar be-stämde fångar från hinsidan Ey-strasalt. Anföraren var ingen rin-gare man än Upsalakonungen *Agne* sjelf. Men i stället för att styra upp i Mälaren genom Norrström, lade flottan till vid näset söder om åsen, i viken emellan denne och södra bergen, och *Agne* lät tälta åt sig på näset under ett

lummigt träd; ”der var då skog” anmärker uttryckligen sagans berättare *Sturleson*. Tillika sände han ut budkaflar och lät bjuda till sig många ansefliga män och infordra stor gästbuds-katt *); ty han ärnade här fira en dubbel högtid. Saken var den följande. Bland de i land förda fångarne funnos äfven två konungabarn, *Loge* och hans syster *Skialf*, hvilkas fader, konung *Froste*, hade sökt värna sitt land från rof och mord mot *Agne* och hans skaror, men stupat sjelf under försvarsstriden; och *Agne* ämnade här hålla biläger med sin nya slafvinna, konungadottern. Men denna hade bönfallit att han måtte först hålla graföl efter hennes fader, och dotterns bön hade funnit nåd inför faderns baneman. Han hade alltså beslutit att låta begge högtidligheterna gå hand i hand: grafölet först och bröllopet sedan. Nu är det väl bekant, att det hvar helst ”graföl dracks”, som det då hette, der drack man med besked; och det graföl *Agne* höll efter konung *Froste* gjorde härifrån intet undantag. Mjödhornen gingo till och med så raskt omkring, och tömdes så flitigt, att *Skialf* ansåg sig böra göra en hemställen till sin brudgum och herre om säkrare förvarande af den vida guldkedja — ett dyrbart slägtsmycke — som han bar hängande om halsen, så att den icke måtte tappas bort i villan. Det var *Skialfs* andra råd; *Agne* fann det lika omtänksamt som det första, och lade kedjan i flera hvarf, i stället för det enkla den bildade förut. Derpå drack han åter om med sina män och sina gäster, tills ingen förmäde mer, utan alla nödgades sluta och

*) «Hann baud till sin mörgum rikiamönnum ok gerdi veitslu mikla.»

sofva ruset af sig. Men konungabarnen och deras medfångar hade icke samma orsak till munterhet som de öfriga; tvungos de att deltaga i dryckesgillet, så gjorde de det måttligt, och följden blef att de slutligen voro de enda sansade och vakna bland hela laget. Öfvermakten var med detsamma i deras hand; deras fiender lågo vanmäktiga för deras fötter. Nu gällde på den tiden en pligt, som hölls helig framför alla, om än en hednisk pligt; det var blodshämnden. Med sättet var man icke noggrann, när omständigheterna vägrade att tillämpa den i öppen strid. Skialf fästade alltså en skeppslina i den starka guldkedjans yttersta hvarf och räckte ut linans andra ända under tältskonungen; hennes broder Loge och hans medfångar stodo till hands derutanföre, linan kastades upp omkring en af den lum-miga ekens starka grenar, som omkring en blocktrissa; tältet rycktes omkull, och i nästa ögonblick svängde Agne högt deruppe under eken, i sin egen guldkedja. "Och vardt det hans bane", säger Sturleson. Konung Froste var hämnad; hans fångna barn och landsmän stego fria ombord, och foro ostörda hem till sitt land igen. Sturleson säger att det var Finland; men Froste, Loge och Skialf äro icke finska namn. — När dryckeshjeltarne vaknade, funno de att i stället för bröllopet var ett nytt gästabad att hålla, af samma slag som det nysst slutade; de byggde ett konungabål på näset, reste der konung Agnes hög, och drucko hans graföl. Efter honom, hans grafhög, hans urna och hans guldkedja, har sedan icke försports någonting vidare; men hans namn förblef häftadt vid näset så länge detta sjelft fanns kvar. *Agnes näs (Agnafit)* fick denna dalsänkning heta i minst

ett halft årtusen, eller tills hela näset försvann genom den norske konungen Olof Haraldssons åtgärd omkring år 1007. För att vid ett krigiskt tillfälle bana väg åt sin flotta ur Mälaren, hvars vanliga utlopp hade blifvit spärradt med kedjor, lät denne nämligen genom näset gräfva ett nytt utlopp, och forsen bortsopade snart stränderna på ömse sidor, utvidgande det nya strömdraget till ett sund, som länge bar namn af *Konungssund*, efter upphofsmannen. Konsten har efteråt igenfyllt sundet mer och mer, och det kallades i sitt åter inskränkta skick *Söderström*. Nu mera utgöra slussgraven och fiskargången de enda spåren deraf.

Efter Olof Haraldssons tid framskredo inemot ett par århundraden innan platsen för Sveriges hufvudstad åter omnämnes i häfderna, eller till omkring år 1187; men då förekommer tillika — och för första gången — namnet *Stockholm*. Namnets orsak har varit ämne för åtskilliga gissningar och legender, men af hvilka ingen fullkomligt tillförlitlig upplysning står att hemta. Emellertid har man anledning att tro detta namn — *Stockholmen*, som det i början hette — hafva först varit inskränkt till den lilla holme, hvaröfver Norrbro nu går, och som efteråt fått namn af Helgeandsholmen. Men när Birger Jarl år 1255 utfärdade den af honom grundlagda hufvudstadens första privilegier, hade benämningen redan antagit en vidsträcktare mening; den omfattade då hvad man i vår tid förstår med den egentliga *staden* (City, la Cité) eller — som det officiellt topografiska uttrycket lyder — "*staden inom broarne*."

Från den ståndpunkt, som erbjuder den mest vidtomfattande

och under sommartiden äfven den vackraste öfversigten af Stockholm och dess omgifningar, skola vi nu ledsaga främlingen omkring till hvad som vid samma årstid är att taga i mera särskildt betraktande. Utgående från den högt belägna plats, der vi kunnat se allt i en blick, skola vi ställa kosan till detaljerna, men på så tidsbesparande sätt och så fritt ifrån krokvägar som möjligt.

Det närmaste föremål vi träffa på denna kringvandring, och tillika det i ordets egentliga mening märkligaste bland alla, är då den stora kyrka, hvars tornspets intager högsta punkten i hela Stockholmstrakten. Vi behöfva blott gå utför brinken från torget utanför Mosebacke, åt söder, för att befinna oss helt nära denna kyrkas ringmur.

Ett dystert minne hvilat öfver *Katarinakyrkans* första grundläggning. På den plats hon nu betäcker reste sig, den 11 November 1520, bålen till en autodafé, den enda som häfderna omförmåla inom Sverige. Konung Kristiern II lät här bränna liken efter 96 personer, hvaribland de 94 voro de af påfven bannlysta offren för det beryktade blodbadet tre dagar förut, den 8 November. De två öfriga voro liken efter Sten Sture den yngre och hans unga son, som långt förut blifvit jordfästade i Gråmunkeklostrets kyrka, men på Kristierns befallning upptogos ur griften, för att släpas till bålet.

Femtiosex år efteråt, eller år 1576, befallde konung Johan III att ett grafkapell skulle resas öfver Sturarnes men ej öfver de andra 94 offrens aska; det fick här af benämningen *Sturekapellet* *).

Detta kapell var litet, bygd af trä, och detsamma vi redan omnämnt såsom kvarstående ännu i drottning Kristinas tid. Hennes närmaste efterträdare, Carl X Gustaf, förordnade den 4 Oktober 1654, att en kyrka skulle byggas der *Sturekapellet* stod, och kallas *Katarina kyrka*. Riksarkitekten *Jean de la Vallée* uppgjorde ritningen, och 1656 begyntes byggnaden; men först efter 1670 blef den färdig. Den 1 Maj 1723 nedbrann den i grund; men murarne kvarstodo: och redan den 18 November 1724 var den åter uppbyggd, så att den kunde begagnas på nytt.

Kyrkan, hvaraf den här bifogade bilden visar östra sidan, är en grekisk korsbyggnad — alltså med lika långa armar eller flyglar från korsets midt; den håller inuti 158 fot ifrån söder till norr och likaså ifrån öster till vester; invändiga bredden på flyglarne är 64 fot. Den har i tornet 4 ringklockor och ett ur med två slagklockor, hvilket visar tiden både från tornets fyra urtaflor och från en femte inuti kyrkan i taket under kupolen. Altartaflan, målad af *Louis Masreliez*, föreställer "Simeon, lofsjungande i templet" och sägs vara en kopia. Inuti är denna kyrka en bland de ljusaste i Stockholm, och i akustiskt hänseende är hon en ibland de första, så snart en tillräcklig kör är att tillgå. I kyrkans yttre har man velat spåra någon likhet med Sofiakyrkan i Konstantinopel, egentligen med hänseende till de 4 hörntornen, som man jemfört med minareter; men i sjelfva verket synes likheten inskränkt till den likarmiga korsform, som utgör begges grundplan; ty tornen

*) De begge Sturarne, jordfästade i en klosterkyrka, voro efter den katolske Johans åsigtar att betrakta som martyrer; öfver de 94 andra hvilade en påfelig bannlysning, från hvilken Kristiern

hade hemtat förvändningen till deras aflifvande. Denna likhet var utan tvifvel orsaken till kapellets ägnande ensamt åt Sturarne, men ej åt "kättarne".

visa sig på långt när icke så höga, som Sofiakyrkans minareter, och medan Katarinas kupol beundras allmänt för sin lätthet och fasthet, är deremot Sofiakyrkans lågt nedtryckta så svag, att den ofta hotat hela byggnaden med undergång och nyligen måst på Abdul Medshids föranstaltande räddas från fall, medelst ofantliga jernband, hvarmed ett par franska arkitekter omgjordat den nedtill.

Från Katarina norra kyrkoport utkomma vi på Högbergsgatan, och följa denna nedåt till Götgatan. Vidare nedåt, på Götgatans venstra trottoar, möta vi vid nästa hörn St. Paulsgatan, och bredvid denna visar sig åt höger en kyrkogårdsport med en trappa; den leder ned till *Maria Magdalenas kyrka*.

I sitt nuvarande skick är denna kyrka ny; ehuru den ursprungliga anläggningen skedde för nära fyra århundraden sedan. Under den långa mellantiden har antingen byggnaden i dess helhet eller beståndsdelar deraf befunnits i nästan oupphörlig omskiftning. Det var aldraförst riksförståndaren Sten Sture den Äldre, som lät här år 1489 uppbygga en kyrka; men denna kvarstod blott i 38 år eller till år 1527, då konung Gustaf I befallde att hon skulle nedrivras för att icke kunna begagnas som förskansning af fiender, vid anfall mot det då ännu inom broarne inskränkta Stockholm. Omkring ett halfsekel efteråt, år 1576, lät konung Johan III lägga grunden till den nuvarande kyrkans byggnad; men denna byggnad har under tidernas lopp blifvit så ofta förändrad, dels genom efteråt företagna tillbyggnader, dels genom vådeld, dels under omdanande reparationer, att sista handen lades dervid först 1848.

Likt en mängd andra byggnader, hvilkas utförande medtagit långa tidsträckor utan någon grundläggningen till fulländningen orubbligt följt byggnadsplan, bär äfven Maria Magdalenas kyrka spår efter de omskiftande arkitektoniska åsigtorna under byggnadstiden. Medan kyrkans inre har Nicodemi Tessins snille att hufvudsakligen tacka för sin anordning, ser man en sednare tids tycken hafva gjort sig gällande vid fulländningen af tornet, med den verkan, som ofta blifvit anmärkt, att man, under betraktandet af detta torn på längre afstånd, omöjligen kan värja sig från tankan på en kolossal teaterkikare eller snarare en fyrkantig astronomisk jettetub, ställd på ända, och med de dels åttkantiga dels runda utdragsstyckena vända uppåt. — Träder man byggnaden närmare, så visar sig tornet försedt med små fönster i spetsbågsstil nederst, men med stora klockgluggar i rundbågsstil öfverst. Kyrkans långskepp utmärker sig med kolossala rundbågsfönster; flyglarne med mindre dylika nederst, men ofvanom dem med fyrkantiga; alla dessa fönster på sidoväggarnes yttermurar utan några ornament, likasom sjelfva dessa murar. Men går man omkring hörnet och betraktar flygelns gavel, så öfverraskas man af en dekorationsförändring, så fullständig, att man skulle tro sig i hast förflyttad långtifrån den byggnad man skadat nyss, och stå framför en helt annan. Från grunden till spetsen visar sig en gavel i den granna blandningsstil, som i midten af förra århundradet var så vanlig. Nertill har man en peristil af joniska pelare och pilastrar, uppbärande, på sitt i tre sidoafdelningar brutna entablement, ett smalt regntak, och ofvanom

Katarina Kyrka.

detta en lika hög attik med dylika pelare, som i sin ordning bära en tresidig fronton med bildhuggerier i midten. Till denna attiks antika midt sluta sig ett par nedåt svängda väggar, begränsade på regntakets

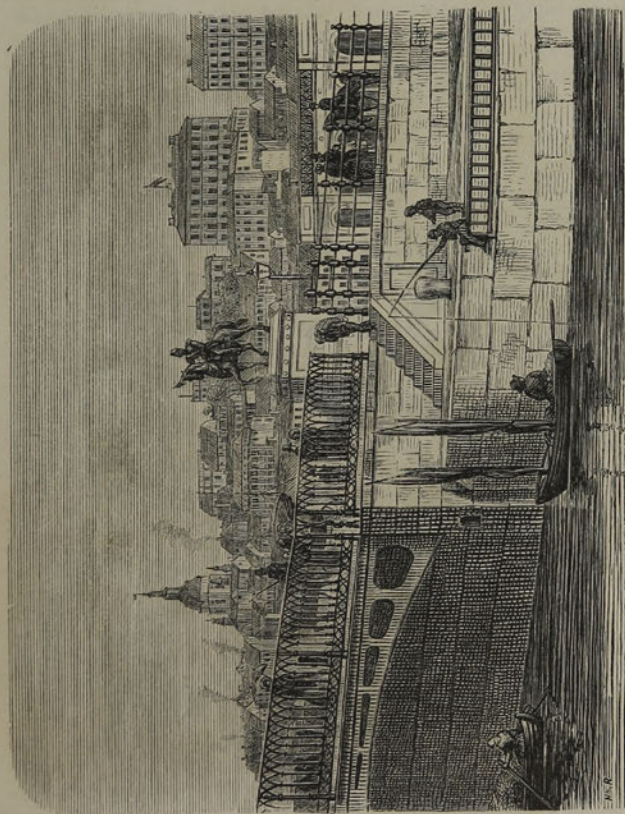
hörn af pedestaler, som bära urnor. Väggarne emellan pelarne äro dekorerade i renaissancelstil, med flera fält inom dels raka dels svängda listverk. Det enda som ännu erinrar om flygelns sidor, äro de

Maria Magdalena Kyrka.

mellan pelarne äfven framtittande rundbågade fönstren, ehuru här omslutna af antika ramar. — På Marias kyrkogård äro flera mer eller mindre ryktbara män jordfästade, hvaribland skalderna Stagnelius och Nikander, versifikatorerna J. Runius och N. L. Sjöberg, kontrapunktisten G. Frigel, mineralogen G. Broling, antiqvaren J. G. Liljegren. Tillika siras den af åt-

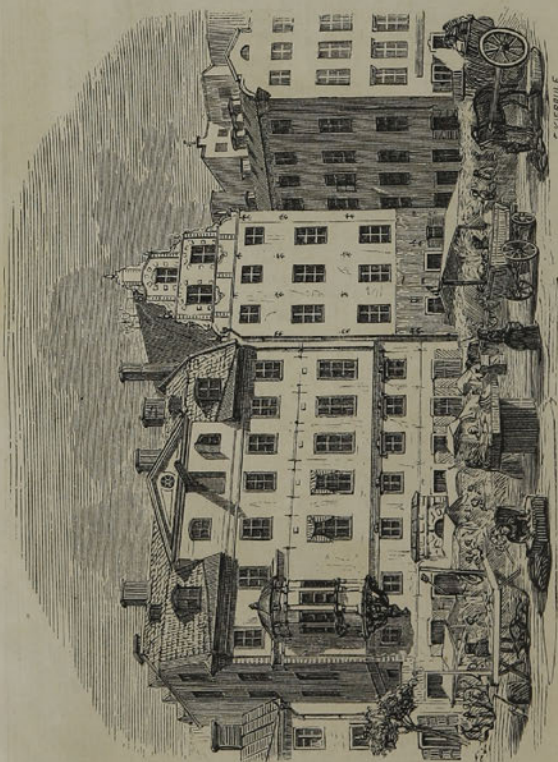
skilliga griftvårdar, såsom öfver P. O. von Asp, D. Asplund, o. s. v. Inuti kyrkan ser man ännu flera minnesvårdar, en eller annan möjligen af intresse för forskaren. Hvad som der ådrager sig konstvännens uppmärksamhet är den vackra arkitektoniska anordningen af *Tessin* och altartaflan af *Louis Masreliez*, föreställande de tre vise män. Bland kyrkans dyrbarheter

Carl Johans Torg.

förekommer en sirlig kalk, som Carl XII tog ur ett polskt kloster och skänkte åt sin fältprost och hofpredikant magister Samuel Törpling, hvilken sedan blef kyrkoherde i Maria Magdalenas församling och förärade kalken åt kyrkan. — Tornklockorna i Maria har man funnit framför andra utmärkta genom sin ovanligt rena samklang. Från Mariakyrkan gå vi Horns-

gatans trottoar nedåt till Södermalmstorg och det straxt nedanför detsamma belägna *Carl Johans torg*, som intager platsen för det forntida Agnesnäs, midt emellan Mälarehamnen i vester och saltsjöhamnen i öster. Två parallela strandgator omsluta det åt dessa begge sidor, och på södra sidan förekommer en byggnad, som är symmetrisk och icke hög eller

Kornhamnsterg

skymmande för middagssolen. Det är en bazar, utgörande norra kringbyggnaden för den bakom densamma befintliga *fiskargången*, hvartill man kommer in genom en hörnport i sydvest, och som förtjenar besökas för sin ändamålsenliga inrättnings skull. Torgets norra sida begränsas äfven af en gata, och denna af *Stockholms sluss*, ett mäterstycke i vattenbyggnadskonst af *Nils Ericsson*, som dervid haft att kämpa mot de vidunderligaste lokalhinder, dem den eleganta granitlussen med sina begge portar och vindbroar numera för alltid döljer i djupet, och som efterverlden blott kan uppskatta efter de i tryck utgifna beskrifningarne och ritningarne öfver detta byggnadsverk. En tafla midtpå slussens södra insida bär följande minnesskrift:

BYGD UNDER

OSCAR I:S

VII REGERINGSÅR.

Midtpå torget står ett annat mäterstycke, *Carl Johans bildstod till häst*, i förgylld brons, af *Fogelberg*, och torget är härigenom, så väl som genom sitt läge och sina omgifningar, det mest eleganta i hela Stockholm. På ena sidan af bildstodens fotställning läses:

ÅT

CARL JOHAN

BRÖDRAFOLKENS FADER

AF

OSCAR.

och på den andra:

MDCCLIV.

Granitkajen utmed Carl Johans torg svänger sig från Mälarens slussbro åt nordvest i en behagfull kroklinea, som begränsar en annan torgplats, snedt öfver hvilken vår

väg ligger. Men vi stadna först vid bron, för att på förhand öfverskåda denna plats, hvars namn är *Kornhamnstorg*. I trots af sin föga regelbundna trekantform, med den nyssnämnda krokliniga kajen på sydvestra sidan och två vinkelrätt emot hvarandra ställda husrader på de östra och norra, äger detta rymliga torg sitt särskilda behag, genom den långa fartygsraden utmed kajsidan, de många i hamnen längre ut ankrande skeppen, de ännu längre bort hvimlande många ångfartygen och transportbåtarna, samt den lifliga marknadsrörelsen på sjelfva torget. Byggnaderna på de två sidorna härstamma ögonskenligt ifrån ganska vidt skilda tidelvarf. De på östra sidan, till större delen med spetsiga och kostsam utprälad gaflar åt torget, och flerstädes med ingångsportar gemensamt för bottenvåningen och en handelsbod eller ett varumagasin, påminna om hansestädernas gamla byggnadssätt, och måhända om den tid, då hanseförbundets sednaste hufvudstad, Lübeck, anställde sina inkräktningförsök i Sveriges. En trappa upp utskjuter ur väggen på ett dylikt hus en på en tulpanformig konsoll hvilande bur med fönster omkring. Den innesluter framsidorna af en stor åttkantig salong, från hvilken man har fri utsigt öfver torget, hamnen och Mälaren ända till Långholmen. Det påstås, att drottning Kristina ärft detta hus, och att buren på väggen är en af de många belvederer hon lät inrätta i och utom Stockhom, till sommarnöje åt sig och sina närmaste förtrogna. Nedanföre denna bur stå ett par gamla träd, som hon sägs hafva planterat; de utgöra de enda ännu på denna plats lefvande minnena från den tiden. — Kornhamnstorgets norra sida intages af två stora

façader i nyare stil; och till venster om dem, på andra sidan Lilla Nygatan, prunkar ett hörnhus, som bygts år 1858 i den då moderna stilen. Det förtjenar att ses både från hamnen och torget, såsom ett verdmåle af arkitektens fintlighet att betäcka en oregelbunden femkantig tomt med en till utseende regelbunden byggnad, d. v. s. en som visar sig symmetrisk ifrån hvilket håll den än må betraktas.

Vi gå förbi detta hus, och följ den dervid belägna, med plansten öfverallt satta Lilla Nygatan, till det näst sista kvarteret åt venster vid densamma; der är *Postverkets hus*, igenkänligt genom fyra fristående doriska marmorepelare, som bilda en portik med tre portar innanföre, och uppbära en balkong med fyra mot pelarne svarande korintiska pilastrar på väggen ofvan om den. I bottenvåningen har

Cederlundskä huset.

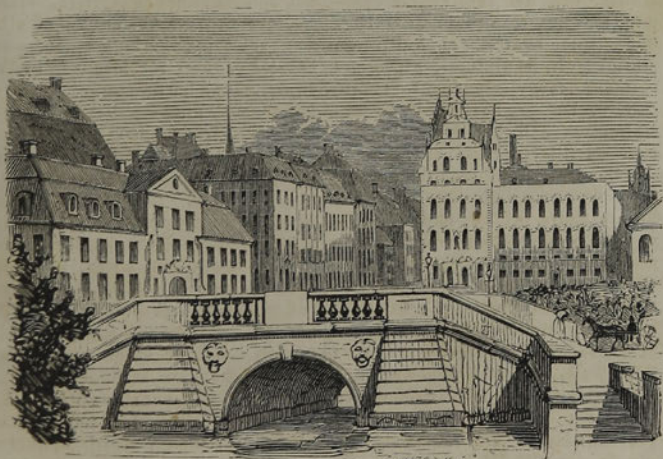
Stockholms postkontor blifvit inrymdt, och i några rum snedt öfver gården *Paketposten*.

Lilla Nygatan slutar i norr med ett annat hamntorg, eller snarare en åt landthandeln med grönsaker, m. m., upplåten bred strandgata, den s. k. *Munkbron*, som med en murad båtkanal skiljes ifrån den midtemot belägna Riddarholmen. Öfver kanalen leder en massiv bro med ett enda hvalf af huggen tälj-

sten samt bröstvärn af sandsten och grön polerad kolmårdsmarmor, och med farbana af huggen granit. Den är uppförd efter Kongl. Arkitekten *Erik Palmstedts* ritning. Träder man den närmare på södra sidan, så varseblifver man på bröstvärnets midt en fyrkantig håll af mörkröd polerad granit, och på den, i stora förgyllda bokstäfver inhuggen, följande inskrift:

Posthuset.

Riddarholmsbron.

GUSTAVO. III. O. R.

EX. ITINERE. ITALICO. SALVO ET. SOSPITE. REDDITO. HUNC. PONTEM
SECTO. LAPIDE. CONSTRUCTUM. FORTUNÆ. REDUCI. ET. LÆTITÆ. PUB-
LICE. DICARUNT. CIVES. HOLMENSES. D. III AUG. MDCCLXXXIV.

Vi stiga upp på bron och se oss tillbaka; härifrån är ock en utsigt, som kan förtjena uppmärksamhet.

Der borta till höger, i fonden af Munkbron, står vid hörnet af Lilla Nygatan ett ålderdomligt hus i ståtlig tysk medeltidsstil, med gafvelformiga attiker både åt torg och gata, och som, oberäknadt en bottenvåning af vanlig höjd, har två utomordentligt höga mellanvåningar, öfver dem en låg vindsvåning, och på gafarne små fönster eller gluggar, våning öfver våning, ända upp till ett oxöga i den trekantiga frontonen öfverst, så att om alla våningarne varit ämnade eller tjenliga att bebos, de tillsammans skulle utgöra icke mindre än åtta. Husets yttre utmärker sig genom bildhuggerier och brokiga stenar, och det inre svarar deremot: massiva stentrappor, ofantligt höga rum, svart- och hvitrutiga marmorgolf, skulpturer, gipsornamenter, förgyllningar i taken, o. s. v. Det är, kort sagdt, en fursteboning, och har äfven begagnats dertill i fornda dagar, men emellanåt ägts af historiskt ryktbara personer. Bland tomtens och husets ägare må här nämnas, Göran Persson och hans son Erik Göransson Tegel, samt dennes stufuson Reinhold Lehusen, som byggde huset; vidare Drottning Christina, hennes kusin hertig Adolf Johan af Zweigbrücken, riksrådet greve Klas Tott, Aurora Königsmark och Konung Adolf Fredrik. Genom köp kom det slutligen att tillhöra grosshandlaren H. Petersén, som gjorde det till fideikommiss i sin slägt, och det heter derföre nu mera

allmänt *Petersénska huset*. I hörnet af Munkbrons norra ända står Bergstrahlska huset, hvarom vi redan nämnt i det föregående. Man bör ifrån Riddarholmsbron betrakta Munkbron dagen före Midsommarsafton, då man här ser firas Stockholms förnämsta barnfest, *löfmarknaden*. Hela munkbrokajen utåt ligger då båt vid båt, fullastad med björkruskor till löfsalar eller till löfdekorationer omkring portar och köpmansbodas. Hela stranden är skyld af en grön löfhäck, och på sjelfva torget reser sig en skog af gröna midsommarsstänger och löfruskor, mellan hvilka en otalig skara af barn om fem till tio års ålder tränges, åtföljda af sina mödrar eller vakterskor; barn och fruntimmer utstyrda i den högsta sommarelegans, som rikedom eller råd och lägenhet medgifvit. Gatsångare och gatmusikanter af alla slag söka lifva munterheten, men höras knappast för det glada sorlet af de många barnrösterna. Stockholmsbefolkningens bekanta kärlek för naturen yttrar sig sällan så enhälligt som vid detta regelbundet återkommande försök, att åtminstone en dag om året göra skogens doftande behag hemmastadda i de qualmiga stadsgatorna.

Vi vända oss nu om på bron, och ha framför oss Riddarholms-torget, med Riddarholmskyrkan till venster, det fornda Kungshuset i fonden och Riksgäldskontorets hus närmast kanalen åt höger.

Straxt till venster ses holmens förnämsta byggnad, *Riddarholmskyrkan*, — den i Sveriges häfder så ryktbara Gråmunkekyrkan. Emellan henne och kanalen står

Riddarholmskyrkan.

helt ensam en halfkorsbyggnad af urgammalt utseende. Dess mycket yngre, i sandsten sirligt utarbetade port bär väl årtalet 1633 och Hornska vapnet; men sjelfva huset anses för den enda nuvarande återstoden af det kloster, hvartill kyrkan fordom hörde, och hvars öfriga boningshus lågo längsåt stranden söder om kyrkan. De sistnämndas tomter intagas nu af Ständernas hus samt Stockholms Gymnasium och ett ångbåtskontor.

Vänder mansig åt motsatta sidan, till höger om bron, så varseblir man der en långsträckt byggnad med två flyglar, mellan hvilka ligger en gårdsmur med gallerport; der är Riksgäldskontoret.

Går man framom den närmsta flygelns hörn, så vidgar sig torget, och främst derpå reser sig en klossal bronsbild, stående på en hög marmorpelare, som i sin ordning

hvilat på en trappformig fotställning af granit. Bilden, åter ett mästerverk af *Fogelberg* — han efterlemnade ej andra — föreställer en höfding i 13:de århundradets vapenskrud med svärd och sköld, den sednare märkt med tre rosor. Pelaren är hållen i den då rådande byzantinska stilen och har nedanstående inskrift:

ÅT

BIRGER JARL.

STOCKHOLMS GRUNDLÄGGARE.

På pelarens fyrkantiga kapitel visas de fyra vapen, som Stockholm haft under fyra olika tidevarf.

Platsen, der denna bild står, har, efter hvad nästföljande historiska utdrag skola ådagalägga, svårligen kunnat väljas lyckligare. Efter bildstodens tillkomst har den fått namn af *Birger Jarls torg*.

Birger Jarls torg.

När Birger tillträdde riksstyrelsen år 1250 fanns på Riddarholmen hvarken kyrka eller kloster eller någon annan byggnad, om ej möjligen några fiskarekojor, och måhända ett eller annat spår af de

förskansningar, som man tror att Olof Skötkonung här hade låtit anlägga ett par århundraden förut, likasom man antager att han hade på denna holme och skären i dess granskap — tillsammans kallade *Kedjeskär* — låtit fästa de kedjor,

hvarmed han sökte i Mälaren instänga norske konungen Olof Haraldsson och föranlät denne att — efter hvad redan är nämnt — åt sin flotta söka upp en annan utväg genom Agnesnäs, och der låta gräfva Konungssund. Det är således alltför sannolikt, att Birger Jarl har stått mången gång sjelf der hans bild står nu, eller på höjden näst intill, och derifrån betraktat stället för den stora anläggning han hade i syfte. Med en enda blick kunde han derifrån — obehindradt då — omfatta den tillkommande stadens hela ursprungliga sträckning ifrån Norrström till Konungssund och den höga sandåsen dem emellan, som han med en ringmur lät inhägnat till den nya stadens värn, och vid vars norra brant han valde plats för slottet och stadskyrkan. Platsen för de långt efteråt tillkomna Nygatorna, Munkbron, Munkbrogatan, Kornhamn och Skeppsbron, låg nedom åsen och ringmurn; den bestod blott af en sidländ sandstrand, der den ej utgjordes af kärr.

Kedjeskär befästades äfven af Birger; nämligen med några afsöndrade förskansningar. Det runda med skottgluggar försedda torn, som ännu står kvar vid Ridderholmens nordvestra hörn, anses ha tillhört detta försvarsverk.

Det var först hans son, Konung Magnus Ladulås, som lät bygga klostret och kyrkan, för att skänka dem åt Fransiskanerna, eller — som de med anledning af sina grå kåpor vanligare kallades — Gråmunkarne. Genom hans och andra förmögna fromma frikostighet vexte detta till sitt yttre så fattiga munkällskap innan kort till det mest välburna i Sverige, och sattes i stånd att befästa sin holme rundtomkring med murar och torn, sålunda förvandlande den till en borg, som

under den tidens många oroligheter visade sig kunna trotsa och afslå belägringar. Den lågländta platsen emellan kanalen och stadsmurn öfverläts äfven åt Gråmunkarne; de anlade der en skeppsbro, en ma knadsplats och en li en förstad. Namnen *Munkbron*, *Stora Gråmunkegränd* och *Lilla Gråmunkegränd* erinra ännu om deras fordn ägövalde åt det hållet.

Oaktadt klostren upphäfdes af Gustaf I, bibehöllo holmen och kyrkan lång tid efteråt sina första ägares namn; de kallades i nära ett halft årtusen *Gråmunkeholmen* och *Gråmunkekyrkan*. De nu brukliga namnen uppkommo ej förr än i 17:de århundradet, sedan de barfotade tiggarmunkarne hunnit efterträdas af Sveriges ståtligaste och rikaste ridderskap, som då sågs med sina palatser kringgärda hela holmen och inreda kyrkans gamla helgonkor till grafkor åt sina förnämaste ätter. Mönstrar man de i ordning efter hvarandra belägna byggnader, som i våra dagar äro kända under namn af *Riksgäldskontoret*, *Kommerskollegium*, *Kongl. Boktryckeriet*, *Frimurarhuset*, *Assisstens*, *Bokauktionskammaren*, *Hofrättshuset*, *Kammarrätten*, *Sjöförvaltningen*, *Ångbåtskontoret*, *Gymnasium* och *Ständernas hus*, alla liggande i en blott af en gata och en gränd genombruten ring omkring holmen, och ser man efter hvem de tillhörde vid den tiden då holmen och kyrkan skiftade namn, så finner man att de mellan åren 1629 och 1700 dels byggdes och dels ägdes af ätterna *Oxenstjerna*, *Stenbock*, *Rosenhane*, *Sparre*, *Wrede*, *Wrangel*, *Bonde*, *Posse*, *De la Gardie*, *Horn*, o. s. v., och att i kyrkan anordnades grafkor, grifthvalf eller minnesvärdar åt ätterna *Wasaborg*, *Banér*, *Torstensson*, *Levenhaupt*, *Wachtmeister*,

Oxenstjerna, Bjelke, Gyllenstjerna, Mornay, Strussenlycht, Spens, Palbitsky, Kurk, Bjelkenstjerna, Horn, m. fl. — Iör att icke i detta hänseende lägga vikt vid jordfästningarne derstädes i äldre tider, af Carl Nilson Färila, Torkel Knutsson, Krister Nilsson Wase, Måns Bryntesson Lilliehöök, Sten Sture den Yngre och hans son, m. fl.

Namnen *Riddarholmen* och *Riddarholmkyrkan* uppvekse sålunda på liknande grund med de förut brukliga namnen *Gråmunkeholmen* och *Gråmunkekyrkan*.

Riddarholmkyrkan är byggd med tegel utan rapping, har spetsbågsfönster och korshvalf och ett högt, brant koppartak. Hon håller 192 fot i längd, 64 i bredd och 38 i höjd, har 12 stödjepelare till taklisten och vid vestra ändan ett fyrkantigt stentorn af 160 fots höjd, samt derofvanpå ett genombrutet spetstorn af jern, om 140 fot; så att hela tornet stiger till 300 fots höjd.

Stentornet, med höga spetsbågsformiga klockgluggar på alla fyra sidorna, är vid hörnen förstärkt med fyrkantiga stödjepelare, som öfverst bära fyra mindre spetstorn af jern, i samma stil med det stora jerntornet, som stiger i skyn midtemellan dem. Kyrkans östra gavvel slutar med ett derifrån utskjutande mångkantigt kor, i samma stil som sjelfva kyrkan, och hvars halfpiramidala tak slutar sig till kyrkotakets sidor och ryggås; på dennes kant, nästintill kortaket, står en liten lanternin, hvarifrån ett mindre spetstorn reser sig.

Alla dessa beståndsdelar föräna sig till ett helt, som när det betraktas ensamt, bildar en symmetrisk kyrkobyggnad i enkel och anspråkslös götisk stil. Enkelheten och harmonien i detta hela störas emellertid högst väsentligt ge-

nom de många vid kyrkans långväggar häftade sidobyggnader med särskilda tak och torn, hvaribland ej en enda svarar mot någon annan, hvarken till storlek, form, tak eller plats, och den grannaste till och med står som en undrande främling ibland sina tariligare nabor, både med hänseende till råämnen och stilen, hvilken tillhör en helt annan byggnadsålder än allt det öfriga.

Tornets urverk, ett mekaniskt konststycke af *Gernandt*, äger en ovanlig och, som man påstår, nästan outslitlig sammansättning. Det visar timmar och minuter på fyra särskilda tafflor, och slår timmar och kvarter; slagen falla likväl på så svagt ljudande klockor, att de knappast höras utom holmens stränder. Deremot ljuder så mycket klangfullare tornets enda ringklocka, den s. k. *serafimerklockan*, när hon efter mer eller mindre långa mellantider låter höra sig; det är nämligen en döds-klocka, som endast ringer till begråningar, eller förkunnar inträffade trånäl-len inom konungahuset eller serafimerorden.

Hela kyrkan är också numera blott en grift: en minnesvärd öfver framfarna konungar, furstar, statsmän, krigare och den höga bördens atkomlingar. Man hör der ej mera någon annan kyrkosång än begråningspsalmer och sorgkantater, inga andra predikningar än liktal och personalier; der ses ingen annan församling, än någon som tågar dit i procession på mattbelagda gator, emellan rader af regementen i gevär och krigsmusik som spelar sorgmarscher. Vid alla andra tillfällen, söndagar så väl som helgedagar, är der inne stumt och öde, som i grifternarundtomkring väggarna och under golvet. Det är emellertid detta inre,

som ger henne sin egentliga märkvärdighet; men den som vill taga kännedom om detta, har att vända sig till riksmarskalksemetets vaktmästare, i sydvestra slottsflygeln midtemot högvakten. — Man bör till denna beskådning välja någon klar dag i Augusti, så att murar och golf hunnit tillräckligt genomvärmas och torkas af sommarsolen.

Här, som i andra kyrkor, är vestra ingången den förnämsta. Man kommer först in i ett litet vapenhus, som upptager tornets bottenväning, och derifrån på en trappa ned i sjelfva kyrkan, hvars golf ligger betydligt lägre än torn-golfvet.

Vore Riddarholmskyrkan sparsamt belyst genom trånga fönster med målade rutor, och sköto de midtskeppet begränsande pelarne högt upp i en töcknig skymning under korbvalfven, då skulle man vid nedstigandet utför ingångstrappan kunna erinra sig skaldens ord:

I dessa dystra hvalf en evig tystnad rår;
Till bilder talar man och uppå griften går;

ty hela golfvet består af graistenaar, och på bilder och tystnad är härinne ingen brist. Men intrycket af det hela är helt annat. Långt ifrån att vara dystert, råder här så mycket ljus och trefnad, som väl någonsin var att finna i en gammal klosterkyrka. Fönstren äro stora; rutorna äro hvita; de icke särdeles höga hvalfven och de tjocka pelarne likaså. Bland de sednare visa sig somliga runda, andra fyrkantiga; jemnförelsevis få eftersträfvat någonting som liknar palmkronbärande röknippen; så att den götiska stilen tycks ha egentligen blifvit förbehållen åt kyrkans utsida. Golfvet mellan pelare och väggar är fritt från både bänkar och predikstol — när sådana behötvas anbringas de för

tillfället — och dertöre är anblicken af denna byggnads inre helt annat än af det yttre. Utsidan visar en kyrka; på insidan finnas deraf ej andra spår än altaret och ett orgelverk; men de öfvervåldigas nästan alldeles genomlysande konstellationerna af brokiga vapensköldar i koret, de kring alla pelare och hvalf arkitektoniskt ordnade fanorna, spjuten och segertecknen; kort sagdt: det hela liknar snarast en rikt utsmyckad kapitelsal för någon af medeltidens andliga riddarordnar. I sjelfva verket är detta mer än blott en liknelse; ty *Serafimerordens* riddare skulle, enligt de i en kista härstädes förvarade ordensstatuterna at den 23 Februari 1748, helst dubbas här, der denna orden utdelades aldraförst år 1285, af kyrkans anläggare *Magnus Ladulås*, densamme hvars griftvård jemte en dylik öfver konung *Carl VIII Knutsson* utgöra de två för den inträdande mest i ögonen fallande föremålen i hufvudskeppets främre midt, straxt nedanföret altaret. Deras pryddligt arbetade marmorbilder föreställa dem liggande i full konungaskrud, med hermelinmantlar, kronor och svärd, m. m., öfvanpå de parallellipediska fristående grifternas, kring hvilkas karnisser gå latinska inskrifter med munkstil, innehållande namn, titlar, årtal och tänkespråk. Hufvudena ligga vesterut, så att ansigtet synas blicka upp åt korbvalfvet öfvanom altaret. *Magnus Ladulås* bär serafimerordenskedjan.

Norr om dessa bilder öppnar sig det *Carolinska grafkoret*, torndom kyrkans patrons, St. Francisci kapell. Det är detta, som blifvit i en sednare tid ombygdt i en från både kyrkans och de öfriga grafkorens stil helt och hållet afvikande, eller en ny-italiensk. Det är

af huggen sandsten, och har doriska kolonner utvändigt, men korintiska invändigt. Dessa kolonner uppbära en attik, öfverhvälfd med ett stjernprydt koppartak, som öfverst bär en förgylld konungakrona.

Det från kyrkan med ett gallerplank afsöndrade koret får ljus genom tre stora rundhvälfda fönster emellan pelarne och tre cirkelformiga på attiken. Inuti finnas 3 stora nicher, till emottagande af

Carolinska grafkoret.

troféer. I korets fond, under fönstret midtemot den stora hvalföppningen åt kyrkan, ses en präktig sarkofag af svart marmor, till en del betäckt med en lejonhud af messing, med krona, spira och svärd

liggande ofvanpå. En flik af lejonhuden nedhänger på framsidan, öfver midten af den sarkofagen bärande grönnflammiga marmorsoc-keln; på fliken läses:

CAROLUS XII.

Midtemot hvarandra, under de två andra fönstren, stå två sarkofager af svensk marmor; den åt höger är *Fredrik I:s*, den åt venster hans gemåls *Ulrika Eleonoras*; ofvanpå ligga i bly gjutna hyenden, med krona, spira och äpple, och på framsidan svenska vapnet 3 kronor, med en kunglig krona öfver vapenskölden. På entablementet och postamentet å ömse sidor om fönstret öfver *Carl XII:s* sarkofag, och i de två nischerna på hvardera sidan om öppningen åt kyrkan, äro troféer uppsatta. — Under grafkoret finnes ett grifthvalf, uppläst utifrån torget genom tre öppningar på grafkorets stenfot ("soubassement"). Der nere ligga: *Carl X Gustaf* och hans gemål *Hedvig Eleonora*; *Carl XI*, hans gemål *Ulrika Eleonora*, deras söner de i barndomen aflidna prinsarne *Gustaf*, *Ulrik* och *Carl Gustaf* samt deras dotter *Hedvig Sofia*. — Den sednast der begrafne är kronprinsen *Carl August*.

Midtemot Carolinska grafkoret öppnar sig ett, likasom detta, från kyrkan genom ett gällerskrank afskildt kor, i götisk stil och ganska högt. Det var fordom *Vårirukapellet* och är nu *Gustavianska grafkoret*. Det upplyses genom 7 höga och smala fönster, under hvilka, på korets utsida sitta 7 stentaflor med följande inskrifter: *In angustiis intravit. Pietatem amavit. Hostes prostravit. Regnum dilatavit. Sueces exaltavit. Oppressos liberavit. Moriens triumphavit* *) — hvilka antyda att detta grafkor ursprungligen bestämdes åt en enda man. Också finnes i dess åt kyrkan synliga eller ofvan jord belägna

våning blott en sarkofag; den står helt ensam i korets fond, midtemot det höga och vida ingångshvalfvet, på en hög sockel. Den är af italiensk marmor, ganska praktfullt arbetad, och på sockeln derunder läses i förgyllda bokstäfver:

GUSTAVUS ADOLPHUS
MAGNUS.

Koret är för öfrigt långtifrån tomt. Från golfvet nära upp till det höga hvalfvet prydas alla väggarne med en till utseende oräknelig mängd vapen och segertecken af snart sagdt alla slag, och långsät begge sidoväggarne resa sig i symmetriskt ordnade pyramidala grupper, på breda baser af flera rader trummor och pukor af i vår tid särdeles ovanliga slag, en mängd icke mindre ovanliga med flaggor prydda trumpeter eller rättare stridsbasuner, och en ofantlig skara svärd, sablar, fanor och vimpelbärande lansar — allt segertecken från trettioåriga kriget — det ädlaste till sin syftning som någonsin förts. Jemnför man härmed den för sin talrikhet så vidtberömda samling af franska republikens och kejsardömets segerminnen i *Hotel des Invalides*, der Napoleon den Stores mausolö prunkar, så uthärdar antalet der ingen jemnförelse med hvad som är att se i *Gustaf Ad. lf den Stores*.

Nedgången till grifthvalfvet under detta grafkor finnes i sjelfva kyrkan och är betäckt med tre stenar af Kolmårdsmarmor. I detta grifthvalf finnas begrafna: *Gustaf II Adolfs* gemål *Maria Eleonora*; *Adolf Fredrik* och hans gemål *Lovisa Ulrika*; *Gustaf III* och hans gemål *Sofia Magdalena*; *Carl XIII* och hans gemål *Hedvig Elisabeth Charlotta*; hertigarne *Carl Adolf* af Wermland och *Fredrik*

*) I svärigheter ingick han. Gudaktigheten älskade han. Fienderna nedgjorde han. Riket utvidgade han. Svenskarne upphöjde han. De förtryckte befriade han. Döende segrade han.

Adolf af Östergöthland, samt storfursten Carl Gustaf af Finland.

Tätt intill Gustavianska grafkoret, vesterut, befinnes det Bernadottska grafkoret. Der äro hvilostäderna för konungarne Carl Johan och Oskar, hertig Gustaf af Östergöthland och arfprinsen Carl Oscar Fredrik Wilhelm. Carl Johans sarkofag, efter mönstret af Agrippas i Vatikanen, är ett mästerstycke af Elfdals porfyrbetare, som dermed voro sysselsatta i 8 år. Kistan och locket äro hvar för sig, jemte tillhörande prydnader, utarbetade i hvar sitt block af den vackraste röda porfyr. Kistan väger omkring 270 centner och locket omkring 108 centner.

Efter konungagrafvarne följa de förnämna ätterna; alla, likasom de förra, prydda med de troféer af flaggor, fanor, vimplar, o. s. v., som eröfrats under de der jordfästades befäl. Der griftkor ej finnas, utan blott grafstenar på golfvet, ha de närmsta pelarne, eller särskilda konsoller, blifvit använda till dessa segerminnens uppsättning. Man har numererat grafstenarne på golfvet, antalet uppgår till 123; namnen på en del af de ätter de tillhöra äro nämnda i det föregående, när frågan var om orsaken till benämningarne Gråmunkeholmens och Gråmunkekyrkans förändring till Riddarholmen och Riddarholmskyrkan. Här åter måste tilläggas ett och annat om platserna för de egentliga grafkor, som nägra bland de uppräknade ätterna låtit inreda åt sig.

Närmst Bernadottska grafkoret, på södra sidan, befinnes grafvarnes af Wasaborg, som är ett ibland de vackraste, med ljuset infallande ofvanifrån genom 5 runda fönster och en lanternin öfver domnen. Utom greve Gustaf af Wasaborg och hans gemål Anna Sofia

riksgrafvinna af Ried, hvilat här friherre Wolmar Wrangel till Lіндеberg och hans fru grefvinnan Christina af Wasaborg, jemte tre små barn. — Grefvarne Rosen och friherrarne Fock — äldre grenen — äro nu ägare till detta den utgångna Wasaborgska ättens grafkor.

Banérska grafkoret vid kyrkans sydvestra hörn igenkännes af Johan Banérs förträffligt målade porträtt, som sitter högt upp i korets fond, likasom beherrskande allt det öfriga. Hans sarkofag af brun marmor står nedom porträttet, och flera troféer äro uppsatta rundtomkring. I grifthalfvet under koret uppgifvas flera af hans ätt och dess fränder vara begrafna.

På kyrkans norra sida, öster om norra kyrkoporten, finnas under samma tak två grafkor, begge tillhörande grefliga Lewenhauptska ätten. De ha nedunder sig grifthalf, och äro prydda med troféer och vapen, till minne af riksrådet generalfälttygmästaren och presidenten Carl Mauritz Lewenhaupt greve till Raseberg, riksrådet och generalen Adam Ludvig Lewenhaupt greve till Falkenstein, öfversten greve Gustaf Mauritz Lewenhaupt och Gustaf Otto Stenbock greve till Bogesund; den sistnämnde är likväl begrafven i Upsåla. Men de öfriga, jemte deras fruar samt flera anförwandter och ättlingar, äro alla begrafna i grifthalfven under grafkoren.

Vester om norra kyrkodörren är ett grafkor, som tillhör grefliga Wachtmeisterska och Fersenska ätterna med åtskilliga ättbanér i koret. Grifthalfvet är under koret.

Slutligen finnes på samma sida, vid kyrkans nordvestra hörn ett grafkor, hvars grifthalf stiger högt upp öfver kyrkogolfvet, och

intager nära hälften af korets höjd. Koret är ägnadt ensamt åt en enda man, hvars bild i hvit marmor hvilat på ett rundt pelarskaft med fyrkantig sockel af svensk marmor, hvarpå läses i guldskrift:

LEONARD TORSTENSSON.

I sjelfva grafhvalvet hvilat hjälten och hans fru, jemte barn, efterkommande och anförvandter af den för omkring 130 år sedan på svärdssidan utslocknade ätten. Af en fond, som en ibland ättens fränder, riksrådet Thure Gabriel Bjelke, donerat, på samma gång han lät istandsätta och pryda koret, underhålles detta, genom riksmarskalks-embetets försorg.

Torstenssonska grafkoret var i katolska tiden ett s. k. *själakor*. Hvilka altaren som funnits i de andra koren, eller hvad slags mes-sor der höllos, finner man ej omförmäldt, med undantag af hvad som angår de två redan förut omnämnda, näml: *Vår frus* (St. Marias) kor, nu det Gustavianska, och *St. Francisci*, nu det Carolinska. Deremot vet man att många särskilda altaren, kapeller och kor funnits här fordom, och deribland ett som var i vigdt åt *Sanctus Pater vel Sancti Francisci Minister*, ett åt *Sancta Anna*, ett åt *Sancta Catharina*, ett åt *Sancta Cruz*, ett *Köpmanskor* och ett *Knut Trulles kor*.

Bland de nuvarande Riddarholmskyrkans inre prydnader ådraga sig de *framtidne Serafimeriddarnes vapensköldar*, uppsatta kring altaret och i kyrkans hufvudkor, åskådarens uppmärksamhet genom sina lysande blasoneringar i guld, silfver och heraldikens bjertaste färger. "När riddare dör" — heter det i ordensstadgarne — "skall i Riddarholmskyrkan för honom ringas, och om han varder i Stockholm död, varde han i Rid-

darholmskyrkan bisatt eller begravven; och skall rikshärolden besörja om den afidne riddarens vapens flyttning till Riddarholmskyrkan."

Som det sista gäller äfven om utländningar, så har vapensamlingen blifvit talrikare, än man efter tiden från statuternas tillkomst skulle kunna sluta. Serafimerkedjorna smycka dessa vapensköldar, hvilka äro målade på kopparplåtar: stormästarnes — de svenske konungarnes — på större; riddarnes på mindre. Öfver hvart vapen sitter den krona eller hjälmprydnad som stormästaren eller riddaren burit vid stormästarskapets tillträde eller utnämningen till riddarvärdigheten, och nedunder läses i guldskrift stormästarnes och riddarnes valspråk samt tillträdes- eller utnämnings-året, jemte döds-året. Stormästarnes vapen sitta på ömse sidor om altaret; riddarnes på ömse sidor i koret, ordnade efter dödsåren.

Bland Riddarholmens öfriga byggnader äger det palats, framför hvilket Birger Jarls bild står, någonting särskildt utmärkande, dels genom den ovanligt breda och höga trappa, som leder upp till palatsets gård emellan begge flyglarne; dels genom de två stora ruïda torn, som tillhöra denna byggnad, och hvilka omfatta hvar sitt af hufvudbyggnadens hörn utåt Mälarensida. Palatset kallas nu vanligen Hofrättshuset; men hette under det nuvarande slottets byggnad *Kungshuset*, emedan hofvet då var här. Den nuvarande benämningen antyder att *Svea Hofrätt* residerar i detta palats; men detta embetsverk är icke ensamt derom utan delar det med *Kammarkollegium*, *Statskontoret* och *Serafimerordensgillet*.

På höjden norrom kungshuset

står en annan byggnad med flyglar; det är *Frimurarehuset*. Atskilliga rum deri upplåtas stundom för andra sammankomster än frimurareordens; och allmänheten har då tillfälle att derifrån betrakta en af de vackraste utsigter i Stockholm, öfver en del af Staden, Norrmalm, Kungsholmen, Mälaren och Norrström, och att mera obehindradt än kanske från någon annan punkt beskåda det vackra *Strömsborg* — den lilla eleganta byggnaden midt i strömmen — samt den stora *Norstedtska badinrättningen*. Frimurareordens i detta palats befintliga inrättningar och bibliotek anses af sakkännare — äfven utländska — öfverträffa, genom fullkomlighet och fullständighet, allt af samma slag i den öfriga världen.

Nedom Frimurarehuset ligger *Kongl. Boktryckeriet*, hvarest äfven utdelas och försäljes den der tryckta tidskrift, som är känd under namn af *Svensk Författningssamling* och utgör den offentliga organen för svenska lagars och kungörelsers promulgation i tryck.

Det är äfven här man går ned till den nyss ofvan omnämnda *Norstedtska Badinrättningen*, som har en sim-bassin om 100 fots längd och en om 50 fots längd, flera badbassiner, duschanstalter, o. s. v., allt ganska ändamålsenligt och smakfullt ordnad. En annan af beslägtad art, *Abomska Simskolan*, ligger också vid Riddarholmen, nämligen utanför vestra stranden, vid norra ändan af *Ångbåtshamnen*. Går man derifrån ångbåtskajen utåt omkring holmen, så kommer man vid kajens slut till gymnasiigrändan, och derigenom upp till gatan emellan Riddarholmskyrkan och *Ständernas hus*. I detta är åtskilligt intressant för en Stockholm besökande främling; men egentligen under en riksdag, och bättre

då en vacker vinterafton vid gasljusens sken, än en sommardag. För närvarande gå vi således förbi och lemna Riddarholmen, sedan vi nu tagit i betraktande hvad som i allmänhet är der att beskåda sommartiden.

När man från Riddarholmsbron vänder sig åt *Riddarhustorget*, ser man på torgets norra sida den byggnad, hvaraf torget har sitt namn, nämligen *Svenska Riddarhuset*, en af de sirligaste i Stockholm. Den är uppförd efter *Simon de la Vallées* ritning och har två våningar med höga fyrkantiga fönster, samt en låg vindsvåning med runda. Väggarne äro af tegel utan rappning, taket af koppar, halfvälfddt i två afsatser. Mellan fönstren resa sig från den höga stenfoten upp till taklisten hvita korintiska pilastrar, uppbärande ett dylikt entablement, och öfver midten deraf en tresidig fronton. På dennes spets, så väl som vid begge ändarne af basen, och likaså på ändarne af sjelfva husets takås, stå allegoriska bronsbilder, och de fyra skorstenarne vid takafsatsens hörn ha form af troféer, öfverst slutande sig med bomber, hvarur förgyllda lågor fladdra.

Taklistens fris glänser äfven af guld, nämligen kolossala guldbokstäver, som omkransa huset, alla fyra sidor och bilda latinska tänkespråk. På södra sidan, eller åt torget, står sålunda att läsa:

CONSILIO ATQUE SAPIENTIA. CLARIS MAJORUM EXEMPLIS. ANIMIS & FELICIBUS ARMIS 1).

På östra sidan, åt Rådhuset. DULCE & DECORUM EST PRO PA-

1) Genom rådighet och visdom. Genom förfärens lysande efterdömen. Genom mod och lyckliga vapen.

TRIA MORI ²⁾).

På norra sidan, åt strömmen:

PRUDENTIA, MURUS SACER, NEC DE-
CIDIT NEC PRODETUR. CIVIUM
FORTITUDO PRAECIPUUM REGNI
FUNDAMENTUM ³⁾).

På vestra sidan, åt kanalen:

DIVINO SINE NUMINE FAUSTUM
EST NIHIL ⁴⁾

2) Ljust och värdigt är att dö för fädernes-
landet.

3) Försigtighet, en helig mur, hvarken faller
eller må svikas. Medborgarnes tapperhet
rikets förnämsta grundval.

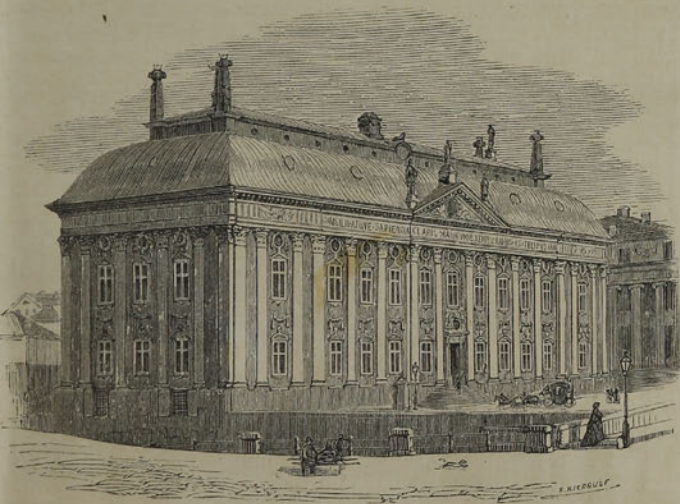
4) Utan gudomligt bistånd är ingenting lyc-
kosamt.

Öfver sjelfva ingångsporten
ifrån torget står äfven ett tänke-
språk:

ARTE & MARTE.

Det är blott tre ord, men hvar-
t och ett af de begge yttersta så mång-
tydigt, att kanske knappast någon
annan än författaren sjelf vetat
riktigt hvad allt han kunnat mena.

Inträder man genom denna
port, så står man i en förstuga el-
ler vestibyl med mosaikgolf, en af
de präktigaste i hela Sverige. I
begge hörnen vid vestibylens bak-
vägg resa sig ett par breda half-
trappor mot en gemensam afsats,

Svenska Riddarhuset.

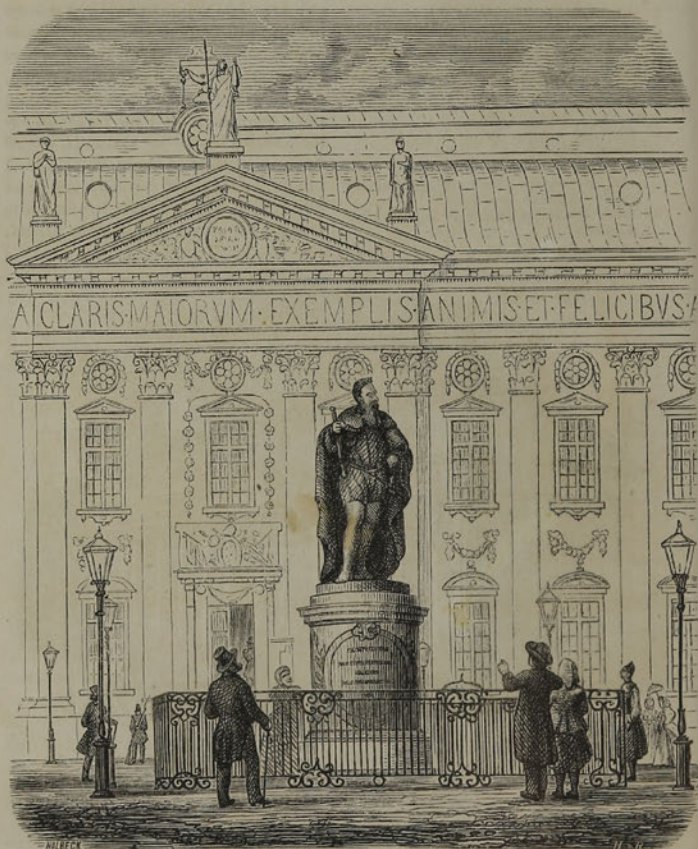
från hvars midt en ännu bredare
trappa leder i motsatt riktning upp
till öfra våningens förstuga. Pa-
nel, fönsterkarmar, trappor och ba-
lustrader, i 17:de århundradets stil,
äro af marmor, dels grönlammig,

dels brun, och balustradernas hörn-
postamenter bära bilder af brons,
som hålla upp vestibulens lampku-
por. Man kan icke inbjudas ståt-
ligare till en mera beqväm, ljus
och rymlig uppgång.

Till venster i bottenvåningen, och med fönstren utåt kanalen, ligger det under sin tillvaro så allrå-
 dande *Sekreta Utskottets* sal, och

ofvanom den, en trappa upp, *Rid-
 darhussalen*, som nyttjas vid stån-
 dets vanliga sammanträden.

Den sistnämndes arkitekto-

Gustaf I:s staty.

niska former och dekorationer, så
 väl som de heraldiska, taga sig
 bäst ut när rummet är tomt och

en klar sommardager herrskar
 derinne.

Från taklisten hvälfver sig ta-

ket högt upp, emot en plafond i olja, af Ehrenstrahl, en ibland de mest berömda målningar, som konstnären frambragt. I fonden under taklisten sitter Vasaättens vapen, en svart vase i guldålt; hvaremot de på riddarhuset introducerade greffliga, friherrliga och adliga ätternas sköldemärken intaga samtliga väggarne, och bilda, ge-

nom den rika omvexlingen af guld, silfver och heraldikens bjerta färger, en skimrande tapetsering åt salen. Äfven här har samma tycke för tänkespråk med guldskrift på latin gjort sig gällande, som utanpå huset; och man läser sålunda på frisen i fonden, ofvanom Vasavapnet:

Stockholms Rådhus.

Salus populi suprema lex esto *)

Midtemot, i andra ändan af salen:

Pro patria & libertate **).

Och i salens fyra hörn:

Pie & s'ncere. Juste & moderate.

Provide & concorditer. Sapienter & fortiter ***)

Sekreta Utskottets fordnade rum

i bottenvåningen har äfven sina särskilda dekorationer. Likasom den fordnade venetianska senatens förnämsta rådsal prunkar med samtliga dogernas porträtter, utom ett, i hvars ställe läses följande:

Locus Marini Fulierii, decapitati pro scelere ibus *)

likaså ser man kring sekretä-ut-

*) Folkets väl vare högsta lagen.

***) För fäderneslandet och friheten.

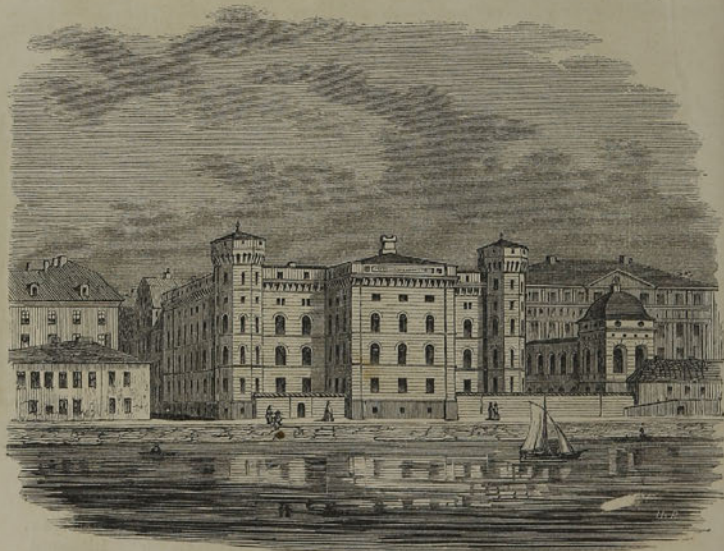
***) Fromt och uppriktigt. Rättvist och fogligt. Försigtigt och enigt. Vist och moligt.

*) Stället för Marino Fulieri, hushuggen för nu. inystad.

skottssalens väggar porträtterna af samtliga landtmarskalkarne, för riksdagarne från 1627 till 1810, utom ett, men hvarom ingen antydning förekommer, och ännu mindre någon af så tragisk art som den venetianska. Man måste tvärtom granska årtalen under porträtterna och jemnföra dem med riksdagskronologien, för att upptäcka bristen, och att det porträtt, som icke inrymtes plats härstädes, skulle

ha föreställt landtmarskalken vid riksdagen 1789, då Gustaf III:s bekanta *Förenings- och Säkerhets-Akt* genomdrefs.

Med 1809 års statsförändring har ridderskapet och adeln afslutat porträttsamlingen i sekreta-utskottsrummet; der finnas ej fler än 41, för de 42 förutgångna riksdagarne. De 11 landtmarskalksporträtterna för de 11 riksdagarne från 1810 till 1854 finnas icke här, utan

Cellfängelset.

i Riddarhusdirektionens sessionsrum, en trappa upp, till venster.

Midtför Riddarhuset ses inom ett gallerskrank på torget en stående kolossal bronsbild i burgundisk riddardrägt med släpande mantel, lagerkrans på hufvudet och konungaspira i handen. Bilden föreställes tågande ut ifrån riddarhu-

set, men med ansigtet väntat åt konungaborgen. Den runda fotställningen, af grön svensk marmor, har i brons en krans af lager och eklöf, och utomkring den en i brons bildad orm, som biter sig i stjerten. Inom kransen läses i förgyllda bokstäfver:

GUSTAVO. ERICI.

PATRIÆ. LIBERTATIS. RELIGIONIS.

VINDICL.

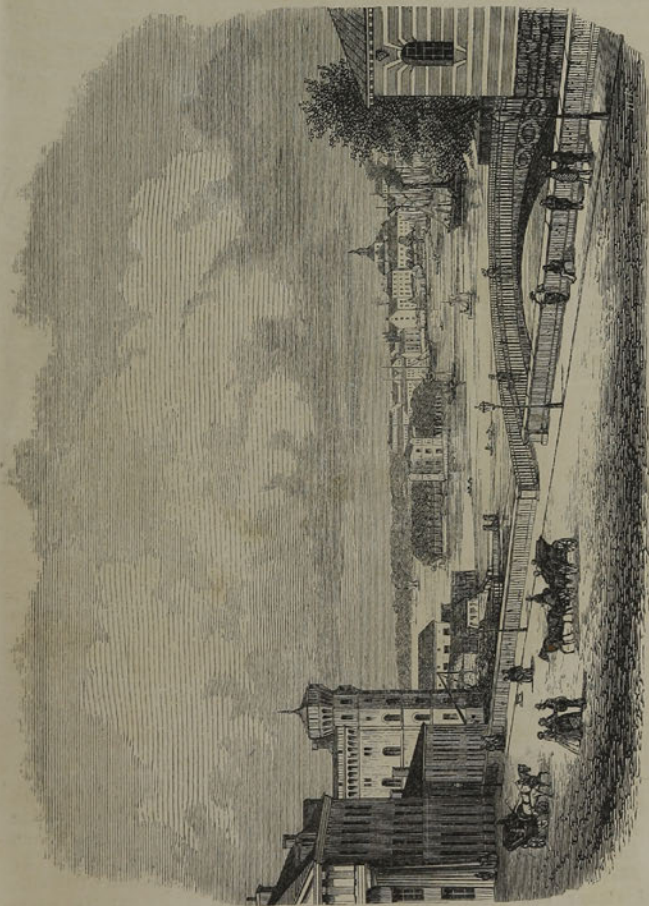
EX. NOBILI. CIVE. OPT REGI.

POST. BINA. SECLA.

POS. ORDO. EQVESTRIS.

MDCCLXXIII *).

*) «Åt Gustaf Eriksson, fäderneslandets, frihetens, religionens hämnare, från ädel medborgare den bäste konung. Efter två århundraden uppställde ridderståndet» (bildet) «1773»

Strömsborg med Kungsholmen.

Vid Riddarhustorget ses äfven *Stockholms Rådhus*, uppfördt i 17:de århundradet med en harmoni mellan byggnadens delar och ett närmande till rena former, som den tiden sällan hunnit göra sig gällande på denna sidan Alperna. Från

torget, hvaraf det blott intager ett hörn, är det likväl mindre synligt än på sjösidan; hvarföre vi taga vägen nedåt Riddarhusgränden och stiga om bord på en af de små ångbåtarna, som här färja vandrare öfver strömmen. Från strömmen

Bondeska huset m. m.

visar sig byggnader i den tidens moderna italienska stil till sin största fördel.

Likasom till motsycke reser sig nästderintill en stolt riddarborg med tinnar och torn, som äfven kan endast ifrån sjösidan skådas

obehindradt. Den yfs i florentinsk medeltidsstil, och af den prydliga utsidan skulle man svårligen kunna gissa byggnadens inre mening; ty bättre blef eländet sällan beslöjadt, om icke i det sköna palatset nästintill dogernas i Venedig, från hvil-

ket "suckarnes bro" ledde, tvärtöfver kanalen dem emellan. Riddarborgen här har nämligen en liknande bestämmelse; den utgör ringmuren till *Stockholms Stads Cellfångelse*, som står inom den yttre fyrkanten på några fots afstånd; den bildar åt detta en trång gård rundtomkring det. De höga gallrria fönstren på fasaden utåt sjön, emellan utsprånget och tornet, tillhöra uteslutande denna ringmur.

Vid färden öfver norrström emellan Riddarhusgränden och Röda Bodarne bekräftar sig åter den af vidtberesta främlingar ofta yttrade anmärkningen om de öfverallt bildsköna utsigterna från kanalerna mellan den nordiska östadens stränder. Anmärkningens riktighet kan lätt pröfvas på hvilken af de många båtlederna som helst, om man betraktar stränderna rundtomkring sig i objektivglaset

Fria Konsternas Akademi.

af en vanlig teaterkikare, begagnad som reflexionsspegel. Man ser då med en blick, att man skulle kunna fotografiskt upptaga ett vackert landskaps- eller sjöstycke åt hvilket håll man än vänder sig, och att man vid en vändning "kompassen rundom" skulle kunna samla beståndsdelarne till ett utomordentligt intagande panorama. Vid färden ifrån Staden till Norrmalm har man vesterut en dylik tafra, med *Strömsborg* i förgrun-

den, *Norra Riddarfjärden* med sina berg och glänsande byggnader i bakgrunden och på begge sidorna *Riddarholmen* och *Kungsholmens* vackraste strandbyggnader. Vid en vändning från söder åt öster och norr framträda, i rad efter hvarandra, till panoramats fulländning, *Riddarhuset*, *Rådhuset*, *Cellfängelset*, *Kansliet*, *Slottet* med *Storkyrkans* torn ofvanom det, *Norrbro*, en del af *Gustaf Adolfs* torg, *Bondeska husets* antika fron-

ton, med den stolta joniska pelaraden inunder den på utsprånget, Konstakademien och Kejserska huset.

Vid det sistnämnda lägger ångfärjan till, och vi stiga i land. Det märkligaste föremålet här är *Konstakademiens palats* med sina begge flyglar, och fasaden dem emellan på andra sidan om den med ett jernstaket inhägnade gården. För att se det som ett helt, måste man aflägsna sig ifrån staketets midt så långt man kan, eller ända ned till kajen. Sedt ifrån denna ståndpunkt, antyder det vid första anblicken sin bestämelse, genom sina arkitektoniska och plastiska prydnader, antagligen ämnade att äfven verka på läroverkets elever vid inträdet till lektionerna. Fyra mästerliga bilder af *Qvarnström*, stående ofvanom balustraden på hufvudbyggnadens utsprång, föreställa Målar- och Bildhuggarekonsten, Byggnadskonsten och Gravyrkonsten; och i medaljonger, på den jemns med balustraden långsät den öfriga façaden löpande mellanentablementets fris, ser man porträtterna af de mest berömda mästarne i bildande konst.

Dessa yttre hänvisningar på byggnadens ändamål behöfvas verkligen innan man träder in; ty palatsets vestibul och trappors svara på intet vis deremot; de likna dem i ett boningshus utan några arkitektoniska anspråk. Också har hufvudbyggnaden icke varit annat ursprungligen; och det är först genom flyglarnes och den stora expositions våningens tillbyggnad, som akademien fått sitt närvarande palatslika skick. I den nyssnämnda våningen utmärker sig den största salen genom sin herkulanska dekorationsstil. Så väl detta rum, som våningens

öfriga, äro isynerhet att taga i betraktande under expositionerna; det är då, som sjelfva frukten årligen framställes af mästarne och elevernas verksamhet under den närmast förflutna tiden. Omkring midsommar hållas dessa högtider och räcka flera veckor, vanligen under stort tillopp af besökande från nära och fjerran.

Emellanåt erbjuda både lärosalarne, samlingarne och biblioteket interessanta anledningar till besök af konstens vänner. "*De Fria Konsternas Akademi*", som denna anstalt officiellt kallas, är nämligen på samma gång ett museum, ett läroverk och ett samfund af konstnärer och konstkännare, hvilket efter eget val, genom fri omröstning, fyller inträffade ledigheter både bland ledamöternas och embetsmännens antal. Såsom samfund består Akademien af en *Kansler*, som utnämnes af "*Akademiens beskyddare*" konungen, en permanent *Preses Öfverintendenten*, en *Vice Preses*, *10 Hedersledamöter*, *20 Inrikes Ledamöter*, ett obestämt antal *Agreer*, *Konstidkande Fruntimmer* och *Utländska Hedersledamöter*, samt följande *Embetsmän*: en *Direktör*, en permanent *Sekreterare*, en *Skattmästare* och *6 Professorer*, som förses med Akademiens fullmakt. Akademiens bestämda årsammankomster hållas *sista Lördagen i Februari, Mars, Augusti och November*. Styrelsen utgöres af *Kanslern, Preses, Vice Preses, de fyra äldsta* vid hvarje sammankomst närvarande *Ledamöterna*, samtliga *Embetsmännen* och *två* särskildt valda *Inrikes Ledamöter*. Alla dessa styrelsens medlemmar äga rösträtt; men de öfriga *Inrikes Ledamöterna* blott vid frågor om förslag till bortgiftande af Akademiens resensioner för studier utrikes. Akademien

har 4 professorer för Teckningen, 1 för Byggnadskonst och 1 för Målareanatomien, som, då särskilda fall ej hindra, bör vara Anatomie professor vid Carolinska Mediko-Kirurgiska Institutet. Vice-professorerna äro högst 6 för Teckningen och högst 3 för Byggnadskonsten. Agré-värdigheten utgör en belöning för utmärktare elever. — Till Akademien hör ett på Statens bekostnad underhållet Läroverk, som står under direktörens närmaste inseeende och är indeladt i följande 3 klasser; *1:a klassen* för *Elementarundervisning*, med 2 skolor, för frihandsteckning efter modeller samt ritande eller grave-rande efter förebilder. *2:a klassen*; *Förberedande Skolor*: 1 högre skola för ritning eller skulpturarbeten, 1 för byggnadskonstens grunder, 1 för praktisk byggnadskonst, 1 för ornamentering och 1 för geometri samt perspektif, *3:e klassen*; *Högre eller tillämpningsskolor*: 1 för ritning, modellering, målning, efter antika statyer eller lefvande modell, 1 för målareanatomien, konstens historia och litteratur. Undervisningen fortgår i sin helhet ifrån början af Oktober till slutet af Mars. De öfriga månaderna meddelas undervisning blott i skolan för ritning, modellering eller målning efter lefvande modell och antika statyer, samt i de elementära teckningsskolorna. Ordningen inom akademiens undervisningsverk är bestämd genom ett reglemente. Vid läroverket finnas följande särskilda lärare: två för *Förberedande Byggnadsskolan*, tre vid *Elementarskolan*, en för *Geometri och Perspektif*, en för *Konstens Historia och Litteratur*, en vid *Högre Ornamentsskolan*, och en för *Praktiska Byggnadskonsten*. Till samlingarnes och bibliotekets vård och förevisning, m. m., är en

särskild *Amanuens* anställd. — Utmärkt skicklighet och framgång i studierna belönas offentligt, genom medaljer, penningpris eller agrévärdigheten, på *högtidsdagen den 24 Januari hvart år*, af kanslern, eller, i hans ifrånvaro, af ordföranden. Högsta belöningen medför kandidatskap till resepsion för vidare studier utrikes, och bland kandidaterna bestämmas valen så, att i främsta rummet en *Bildhuggare*, en *Historiemålare* och en *Arkitekt* bliwa *samtidigt* i åtnjutande af resepsioner.

De tre utsidorna af Konstakademien palats äga ingenting som erinrar om gårdsidans prydlighet; och åt torget midtemot Kejserska huset skyldrar denna byggnads bottenväning med en rad handelsbodas. Huru helt olika, och från alla håll tillkännagifvande sin bestämelse, skulle icke ett så alltigenom harmoniskt konstverk i arkitektur, som Stockholms Rådhus, tagit sig ut såsom konstakademi! Man har under öfverfarten dem emellan tillfälle att se begge på samma gång, och jämföra.

Trottoarn utmed de nyssnämnda bodarne, och gatan som fortsätter den, leda raka vägen till Norrmalms närmaste märkvärdighet: *Clara kyrka*.

Clara kyrkmur står på samma grundmur, som kyrkan till det forna *Clara kloster*, hvilket anlades tolf år efter Gråmunkeklostret på Kedjeskär, af samme konung, Magnus Ladulås, och åt samma andliga orden, Franciskanernas, nämligen dennas qvinnliga afdelning, som bar namn efter stiftarrinnan, S:t Clara. Konungen tycks ha fattat en synnerlig förkärlek för detta tiggarsamfund; ty han förordnade att han sjelf skulle jordfästas hos munkarne, och sin sjuåriga dotter, prinsessan *Richissa*.

insatte han till novis hos den heliga Claras barfotade nunnor, när han år 1282 egenhändigt lade grundstenen till klosterbyggnaden.

Tre år sednare, eller 1285, då novisens pröfningsår voro genomgångna och klosterbyggnaderna färdiga, invigdes dessa högtidligt,

Clara Kyrka.

och prinsessan på samma gång till nunna. Hon blef slutligen sjelf klostrets abbedissa. Äfven detta kloster riktades af konungen och

andra med stora gåfvor i fast och lös egendom. Det ges en gammal ritning, som föreställer hela anläggningen, och upplyser att klo-

sterkyrkan var belägen der kyrkån ligger nu, och att klosterhusen lågo vester och söder om kyrkan, och voro jemte denna omslutna af en ringmur, med ingångsport från södra sidan. — Munkarne på Gråmunkeholmen och nunorna i S:t Clara stodo i samma inbördes förhållande här som utrikes. De förre voro de sednares biktfäder, och klostersistrarna gjorde klosterbröderna återbesök, ofta i en blomstergård eller lustpark, som bröderna hade särskildt anlagt åt dem söder om sitt kloster, eller der Hebbeska egendomen på Riddarholmen nu är belägen. Sagan förmler till och med att en underjordisk gång, naturligtvis under Norrström, förenade begge klostren. Hvad som icke är saga, är emellertid den yttre stränghet, som utmärkte "Klarissinnorna" framför andra nunnor, särdeles i ordens äldre tid, eller just då Clara kloster här grundlades; detta skedde nämligen icke fullt 30 år efter stiftarinnans kanonisering 1263. Nunorna fingo t. ex. icke ens nyttja sandaler, utan måste gå fullkomligt barfotade, vinter och sommar, och de borde i allt öfrigt efterfölja den heliga Clara så nära som möjligt; men huru hon "späkte" sig, kan man bedöma deraf, att hon ömsevis bar en tagelskjorta, ömsevis en dylik af svinskin med kortskuren borst vänd inåt kroppen; hon låg på bara marken, lefde under fastlagen blott af vatten och bröd, men förtärde om fredagar och måndagar intet; med denna lefnadsordning uppnådde hon ändå 60 år. Grundläggningen af de bägge klostren i Stockholm och de rika gåfvorna till dem väckte sådan belåtenhet i Rom, att den kunglige grundläggaren, den furstliga barfotannans fader, belönades af påf-

ven, i en formlig urkund från dataria, med titel af *obedientissimus filius ecclesie sercusque salutis**).

Det enda som nu återstår af detta namnkunniga kloster är kyrkans grundmur: allt det öfriga har genom eldsvådor, krigiska härjningar och ombyggnad förändrats. Sådan denna kyrka nu visar sig, är den en latinsk korskyrka, eller med olika stora flyglar. Korsbyggnadens längre del håller i längd 187 fot och i bredd 46; den kortare, eller tvärkorset, är 98 fot lång och 23 fot bred; kyrkmurarnes höjd stiger till 41½ fot och tornmurens till 122. Byggnaden är till sitt yttre ganska enkel och osmyckad; den har höga och breda spetsbågsfönster, som i det inre sprida rik dager. Detta inre, med sina höga ljusa hvalf, sin praktfulla altarprydning och sitt storartade orgelverk, är vackert och vördnadsbjudande. Altarprydningen är af *Sergel* och tafeln i dess midt en af *Hoffman* målad kopia efter *Rubens* berömda tafva i Antwerpen; "Christi nedtagande från korset". Målningens infattning har en af flera delar sammansatt anordning. Sidorna äro korintiska pelare och pilastrar af spräcklig italiensk marmor, med förgyllda baser och kapiteler, på en grund af brun svensk marmor, och bära vid altarets ena sida Gamla Testamentets sinnebilder: förbundsarken, lagtaflorna och rökelsekaret; vid den andra Nya Testamentets: kalken, korset och en öppen bok. Öfver alltsammans ses en sol, hvars medelpunkt upplyses genom ett rundt fönster, och som nedskjuter sina gyllne strålar till altartaflans öfversta del, men utomkring omgifves af englahuf-

*) Kyrkans lydigaste son och salig'etens bejant.

vuden emellan skyar. Vid tafians fot knäböja två englar.

Orgelverket, bygd af *Gren* och *Stråle*, har 40 stämmor, jemte melodiverk för sångförelingen, och anses för ett ibland de utmärktaste i hufvudstaden.

Kyrkan är både försedd med värmningsanstalt och gaslysning. Den sednare, ett verk af *J. M. Bergström*, visar sig i sin fulla prakt egentligen under julhelgen. Den bildar då en båge af femuddiga stjernor öfver altaret, ljusrader kring altarets och kyrkans pelarekapiteler samt långsät sidoläktarne och orgelläktaren, jemte större flammor från altarets grenstakar och bänkarnes ljusarmar; samtliga lågornas antal uppgår vid sådana tillfällen till 1800. Under de vanliga gudstjensterna den mörkare årstiden inskränker sig belysningen till lågorna från altarets armstakar och bänkarnes ljusarmar, som i alla fall ge tillräckligt ljus; och äfven i julottan har den icke större omfång vid gudstjenstens början. Men i samma ögonblick orgelverket och församlingen stämma upp den praktfulla julsången: "Hvar kristtrogen fröjde sig", flammar äfven belysningen upp öfverallt i hela sin bländande glans.

Ehuru inga nya grafvar öppnats på Clara kyrkogård sedan år 1827, då församlingen fick del i den stora grifvplatsen utom Norrtull, äro här likväl åtskilliga grafkor, grafvårdar och minnesvårdar att se från den föregående tiden. Bland grafkoren utmärka sig det *Löwenhjelmiska* på kyrkans norra sida, och *Antivaris* på den södra; det sednare, uppfördt af en här anställd romersk diplomat åt sig sjelf, har sedan begagnats såsom kapell vid härvarande katolska kyrkans högtidligare begrafningsceremonier. Bland minnesvårdar-

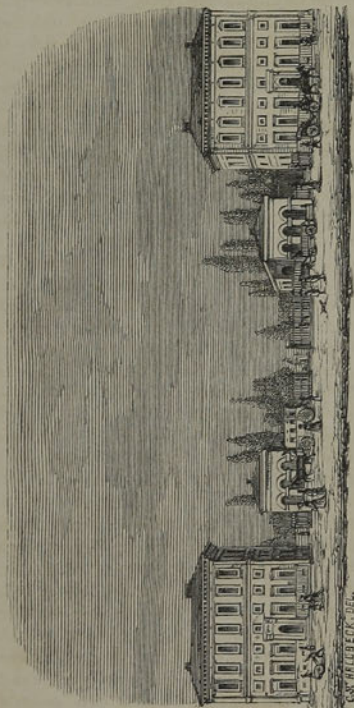
ne förekomma tre, som upprests af Svenska Akademien och äro prydda med porträttmedaljonger i brons af *Sergel*, nämligen öfver *Carl Michael Bellman*, *Anna Maria Lenngren*, och *Carl Gustaf Leopold*; den sistnämndes minnessten är dessutom af porfyr.

Från norra kyrkogårdsporten leder Clara Norra Kyrkogata rakt fram till gallerporten för en vacker park, *Svenska Trädgårdsföreningens*; hufvudingången dit är likväl icke här, utan genom porten på jernstaketet vid Drottninggatan. Hela detta stadsqvarter, som egentligen tillhör Stockholms i qvarteret nästintill belägna Stora Barnhus, har en så symmetrisk behagfull anordning, att det utgör ett af hufvudstadens praktstycken. För att betrakta framsidan så fullständigt, som den korta synvidden tvärtöfver Drottninggatan medgifver, måste man taga sin ståndpunkt på gatans östra trottoar, midtemot trädgårdsstaketets port.

Den framsida man har midtemot sig från denna synpunkt är fullkomligt symmetrisk, från portens midt till de begge gränderna som i söder och norr begränsa tomten, eller rättare från det på denna tomt belägna palatslika apoteket *Nordstjernans* sydöstra hörn, till nordöstra hörnet af det dermed fullkomligt lika och på samma tomt belägna *Hotel Fenix*, begge uppförda i en utmärkt prydlig men på intet vis prälig renaissancestil. På ömse sidor af deras närmare trädgården belägna motsatta hörn bilda de två täcka paviljongerna, som i söder och norr begränsa trädgårdens symmetriskt anordnade buskpartier och blomstermattor åt gatan, ätven fullkomligt hvarandra liknande motstycken, och mellan dem går det vackra jernstaketet, som i öster

skiljer trädgården från Drottning-gatans trottoar. Den södra paviljongen har alltsedan trädgårdens anläggning varit upplåten till schweizeri; i den norra håller Svenska Trädgårdsföreningen sina sammankomster och sina två offentliga årsexpositioner: en omkring midsommar och en om hö-

sten; man har der tillfälle att årligen öfvertyga sig om de framsteg trädgårdsodlingen gör, och dessa framsteg vittna högst fördelaktigt om denna nu öfver ett fjerdedels århundrade gamla förenings lyckliga verksamhet till den inhemska trädgårdskonstens utveckling i alla sina grenar.

Trädgårdsföreningen.

Trädgårdsföreningen, stiftad af en ibland vårt lands utmärktare naturforskare, *Magnus Martin af Pontin*, år 1831, har till redan då uppgifvet syfte att "befordra en

allmänare och mera vårdad trädgårdsskötsel i Sverige, tillvägbringa ett närmare samband emellan vextkännaren och odlaren, inhemta kännedom om trädgårds-

Stockholm.

skötselns tillstånd i fäderneslandet samt upplysningar om andra länders likartade verksamhet, sprida kunskaper om trädgårdars anläggning på ändamålsenligaste sätt; anställa försök öfver vextligheten i olika jord och jordblandningar; införa och pröfva nya vextalster; bestämma de skiljaktiga odlingsföremålen; antaga de dugliga, förkasta de ogagneliga och bereda tillgång för en större allmänhet på sådana nyare föremål för trädgårdsodling, som befunnits vara sunda och välsmakliga till födoämnen, nyttiga till ekonomisk förbrukning, lämpliga till trädgårdars och allmänna platsers försköning, eller passande till prydnader för vexthus och boningsrum. Till befrämjande af dessa syftemål utöfvar Föreningen praktiskt trädgårdsodlingen, anskaffar i sin trädgård och sina trädskolor, uppdrager och förökar samt kringlandet sprider bepröfvade goda, så väl förut kända, som nyare arter af jordfrukter, grönsaker och andra köksvexter, fruktträd och bärbuskar, medicinal- och handelsvexter, praktträd och buskar för parker, alleer och häckar, blomstervexter för kall jord, vexthus och boningsrum, så väl som andra föremål för odling i drifverier och orangerier, m. m.⁷

Detta omständliga program har föreningen verkligen lyckats motsvara i ganska stort omfång. Hvar och en inser det genast, som minnes huru beskaffade trädgårdarne, parkerna, orangerierna, fönstervexterna voro före stiftelsens tillkomst, och ser deras jämförelsevis förvånande öfverlägsenhet nu; isynnerhet om man tillika vet att de flesta befrämjarne och befrämjarinnorna af denna lyckliga förändring varit föreningens ledamöter.

Antalet af föreningens ledamöter är *obestämdt*. Det utgöres af vextkännare och trädgårdsodlare, jemte andra inländska eller utländska vänner af trädgårdsodling. Föreningens styrelse består af 12 ledamöter, hvaribland en är *Ordförande*, en *Vice Ordförande*, en *Sekreterare* för *inrikes* brevvetlingen, en *Sekreterare* för *utrikes* brevvetlingen och en *Skattmästare*. Föreningen kan till ständiga hedersledamöter, med säte och stämma i styrelsen, kalla en ordförande eller vice ordförande, som gått ifrån sin befattning, äfvensom andra om trädgårdsodlingen särdeles förtjenta ledamöter. — Föreningen låter äfven genom sin trädgårdsmästare bilda elever, hvilka undergå examen vid allmän sammankomst inom föreningen.

Den lilla park af prydnads-träd som ses från Drottninggatan och som afgästerna från schweizeripaviljongen samt andra besökande vanligen begagnas till sommarnöje för tillfället, utgör minsta afdelningen af föreningens odlingsmark, hvilken, med samma bredd som hela tomten åt gatan, räcker ända ned till Rörstrandsviken, och har en vidd af 53,8875 kvadratref. I den större afdelningen, vid norra sidan, ligger föreningens vexthus, som är rikt på märkvärdiga och dyrbara alster; det har 170 fot i längd, 30 i bredd och 17 i höjd. Trädgården utanföre är icke mindre rik på kalljordsvexter, alla af utmärkt slag samt förträffligt vårdade, och många deribland utländska, som man lyckats vänja fullkomligt vid vårt luftstreck.

Vid föreningens expositioner, verkliga högtidsdagar för den svenska hortikulturen, erbjuder den norra paviljongen ännu vidsträcktare vedermlen af föreningens lyckliga verksamhet. Från alla landsor-

ter framställas der då en stor mängd prof på de nyaste eller ovanligaste praktväxter, frukter, rotväxter, grönsaker, trädslag, gräsarter, som föreningens ledamöter hitsändt från sina egna odlingsfält eller växthus, och som dels utgöra nya eröfringar utrikes ifrån för den inhemska odlingen, dels inhemska vildväxande, hvilkas nytta eller skönhet skulle förblifvit lika förbisedda som i århundraden förut, om Svenska Trädgårdsföreningen icke funnits. Vid dessa årsfester tillkännager Föreningen äfven hvilka nya frön och planter den har att sprida till trädgårdsodlingens ytterligare utveckling. Prof på nya eller förbättrade trädgårdsredskap äro vanligtvis äfven att beskåda vid dessa af allmänheten talrikt besökta utställningar.

I närmsta kvarter, norrom det, der Svenska Trädgårdsföreningen har sina sammankomster och sin trädgård, tronar ägaren till bägge kvarteren: *Stockholms Stora Barnhus*. Barnhusets hufvudbyggnad intager kvarterets hela längd utmed Drottninggatan. Dess yttre har ingenting utmärkande, utom storleken; men dess inre erbjuder tillfällen till interessanta studier åt filantropen, uppfostraren, läkaren, statsekonomen och lagstiftaren. Här är blott att tillägga några ord om inrättningens statistik. Stora Barnhuset äger fastigheter, löseegendom och räntebärande kapitaler till ett belopp af omkring 780 000 R:dr R:mt; i medeltal kunna dess årsinkomster uppskattas till 28000 R:dr; årsutgifterna till något öfver hälften så mycket; barnens antal uppgår inomhus till 700, men utomhus, hos fosterföräldrar, till 2500; alltså tillsammans till omkring 3200; dödligheten inom barnhuset har man beräknat till 11 procent. Inlösningspriset för ett barn

är 300 R:dr R:mt; men hvaraf hälften får på vissa vilkor inbetalas efter hand. I barnhuset finnas en större barnskola och ett särskildt äfven af allmänheten anlitadt barnsjukhus, med vid dem anställda lärare och läkare.

Norr om barnhuset öppnar sig till höger om Drottninggatan en bred tvärgata eller rättare ett smalt torg, som är utmärkt genom sina arkitektoniska omgifningar. I fonden ses *Adolf Fredriks Kyrka*; torgets norra långsida begränsas af *Vetenskapsakademiens* palats, som dessutom intager hela det kvarter, hvarinom det är beläget.

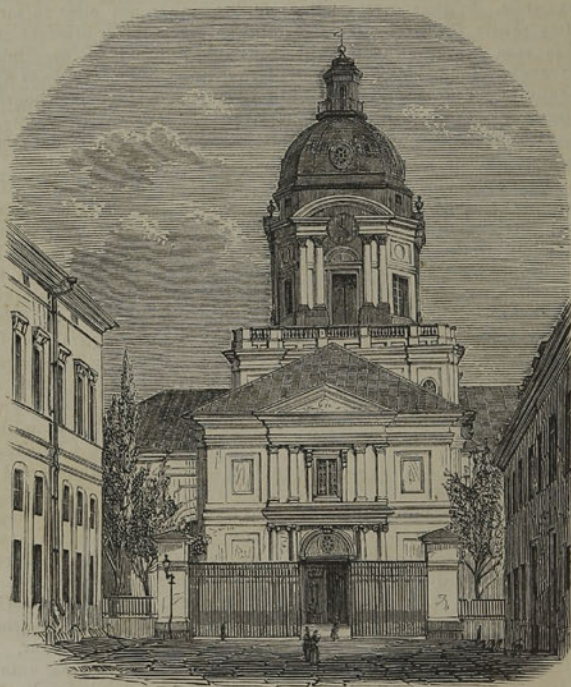
Adolf Fredriks Kyrka tillhör väl icke antalet af hufvudstadens större kyrkor, men står måhända framom de flesta genom sin italienskt antika stil och sina i det närmaste regelbundna arkitektoniska proportioner. Det är, likasom *Katrinakyrkan*, en grekisk korsbyggnad. Ofvanpå korsmurarnes föreningsvinklar höjer sig en attik med balustrad kring alla fyra sidorna, och från attikens midt ett åttkantigt torn, med 4 klockportar och 4 urtaflor på åttkantens 4 bredare sidor, samt öfverst en dôme, som bär den af en altan omgifna lyktan. Dôme, tak och lykta äro kopparbetäckta. På hvardera af tornets 4 bredare sidor resa sig, nära jemnhögt med tornet och på ömse sidor om klockportarne, 4 kopplade joniska pilastrar, som mellan sig bära på sina entablementer ett lågt rundt hvalf, under hvilket tornsidans urtafla har sin plats. Mot pilastrarne på tornet svara dylika på kyrkoflyglarnes i två våningar afdelade gafflar; hvar emot flyglarnes långsidor äro, mellan de derstädes rundhvalfda kyrkofönstern, försedda med smala stödjepelare, som stiga från fotmuren ända upp till taket, och hvar-

dera har sin särskilda takhuf af koppar.

Inuti är kyrkan ljus och glad, och förskönas genom ett prydligt orgverk, en predikstol som kan tjena till mönster i sitt slag, och en altartafva som utgör ett af *Sergels* mäterstycken. Den förestäl-

ler *Christi uppståndelse*. Grafhällen ses undanvältad af två englar, och Frälsaren uppsväfvar ur grafven, medan sista fliken af svepningen halkar ned ifrån hans ena arm och axel.

Ett annat konstverk, af samma mästare, pryder äfven denna kyr-

Adolf Fredriks Kyrka.

kas inre, och beundras allmänt för sin sublimes idé och sin konstnärliga fulländning. Det är en minnesvärd öfver *RENÉ DESCARTES* — eller *Cartesius* — den namnkunnige franske filosofen, naturforskaren, geometern och analytisen,

som afled i Stockholm år 1650 och blef begravnen här. Minnesvärdens tillkom likväl först år 1770. Den föreställer, i fristående bildverk, en bevingad Genius, som med ena handen bortlyfter ett tackelse från världsgloben, och

med en fackla i den andra upp-lyser den.

På kyrkogården skulle man likväl fåfängt leta efter Cartesii graf; år 1666 flyttades hans stoft härifrån till Paris och jordfästades der ännu en gång, i kyrkan *St. Geneviève du mont*. Till vederlag står här en annan grafvård: en pyramid af granit, ehuru blott med ett namn; men detta namn är *Johan Tobias Sergel*. Andra och långt grannare griftvårdar finnas här äfven, med och utan inhägnad af nätta jernstakett, och genom sinnbilder och inskrifter förkunnande för vandraren de hvilandes namn, titlar och förtjenster.

Vetenskapsakademiens hus står ännu under byggnad när denna bok ser dagsljuset, men kommer i sin fulländning att blifva en af de största byggnader i Stockholm. Åt de fyra gator, som omsluta det kvarter det intager, vänder det då fyra präktiga fasader, och inom det sålunda kringbyggda kvarteret går en tvärbyggnad af lika höjd, som delar den stora tomten i två delar, men ändå lemnar öfrig en ganska rymlig och ljus gård. Palatsets åt söder belägna del är färdig; den uppfördes redan under Gustaf III:s tid såsom praktboning åt en ibland Stockholms rikaste och mest betydande borgare, bryggare-åldermannen Abraham Westman och i den strängt enkla stil, som då hade begynt göra sig gällande härstädes genom Ehrensvärd och de konstnärer hvilka delade hans åsikter. Ehuru moderna inom konstverlden ha omväxlat på mångfaldigt sätt sedan den tiden, skulle man icke, utan att störa harmonien hos det hela, kunnat vid tillbyggnaden af palatsets öfriga delar afvika väsentligt ifrån den redan färdiga delens stil; för det nya har det äldre derföre valts till mönster.

Akademiens behof af hela byggnadens många och rymliga salar inser man snart, när man träder in och får tillfälle att inhemta huru det redan färdiga begagnas. För en besökande, som önskar vinna närmare kännedom härom, äro några upplysningar på förhand om akademiens inrättning, ändamål och verkningssätt likväl nödvändiga.

Vetenskapsakademien har redan den 31 Mars 1841 frät sin första sekularhögtid; sjelfva stiftelsen går till och med ett par år längre tillbaka än till det då förflutna århundradets början; ehuru det först var den 31 Mars 1741, som den erhöll kunglig stadfästelse och sitt bestämda namn. För att rådslå om grundläggningen af ett praktiskt vetenskapssamfund, liknande dem som förut funnos i andra länder, sammanträdde redan den 2 Juni 1739, följande 6 vetenskapsvänner:

Alström, Jonas, efteråt Kommersrådet Alströmer;
Bjelke, Sten Carl, efteråt Vicepresident;
Cederhjelm, C. W., Baron;
Höpken, Anders Johan v. Baron; efteråt grefve och Riksråd, en af de först utnämde 18 i Svenska Akademien;
Linnaeus, Carl, efteråt Archiater von Linné; och
Triewald, Martin, kapten-mekanikus, Sveriges tidigaste ångmaskinbyggare.

I öfverensstämmelse med de vid denna rådplägning fattade besluten uppgjorde baron *Höpken* samfundets grundregler, om hvilkas stadfästande anhölls hos regeringen. Vid bifallet härtill, som utfärdades den 31 Mars 1741, be- myndigades samfundet ibland annat att i sitt insegl föra en af tre kronor omgifven och mellan dem

strålände stjärna, med omskrift REGIA ACADEMIA SCIENTIARUM, samt att i öfverensstämmelse dermed antaga den svenska benämningen *Kongl. Vetenskapsakademien*. Från den dagen räknar därför den svenska vetenskapsakademien sin egentliga tillvaro, och hon firar den äfven ärligen som sin högtidsdag.

Akademiens förste ordförande, eller, som han då kallades, President,

skulle utses genom lottnings; och likasom till ett löftesrikt jerteken föll lotten på *Linné*, som sålunda blef akademiens förste och ende president. Efterträdarnes benämning är *Preses*. Akademiens grundreglor hafva sedan undergått åtskilliga förändringar, och de väsentligaste under *Berzelii* tid och genom hans medverkan till detta samfunds förkolran.

Vetenskapsakademiens hus.

Enligt de nu gällande stadgarne består akademien af 175 ledamöter, hvaraf 100 inländska och 75 utländska, och hvilkas plats akademien vid inträffande ledigheter sjelf återbesätter genom

val. Efter de vetenskapliga föremålen för akademiens verksamhet, äro samtliga ledamöterna fördelade i 9 klasser på sätt följande öfversigt visar:

Klass	Vetenskaper	Antal ledamöter	
		Inländska	Utländska
1:a	<i>Ren Matematik</i>	6	6
2:a	<i>Tillämpad Matematik</i>	6	6

3:e	<i>Praktisk Mekanik</i>	8	8
4:e	<i>Fysik</i>	6	6
5:e	<i>Kemi, Geologi och Mineralogi</i>	12	12
6:e	<i>Botanik och Zoologi</i>	16	16
7:e	<i>Läkarevetenskaperna</i>	15	15
8:e	<i>Ekonomiska Vetenskaperna</i>	15	6
9:e	<i>Lärdom i allmänhet</i>	16	„
		100	75

Vid inträffande ledighet omröstas akademien först huruvida ledigheten skall återbesättas genast, eller om dermed bör uppskjutas till en sednare sammankomst. I förra fallet meddelas akademiens beslut genom bref till de i landsorten befintliga ledamöterna af den klass, inom hvilken ledigheten inträffat, hvarefter dessa ledamöter äga att inom viss i stadgarne föreskrifven tid insända förslag till platsens återbesättning, med bifogande tillika af skälen till förslaget. Efter den bestämda tidens förlopp sammankallas klassens i Stockholm varande ledamöter, att taga kännedom om de från landsorterna inkomna förslagen och att sjelfva framställa förslag, äfven beledsagade af skäl. Vid akademiens nästföljande sammankomst föredragas klassens förslag jemte skälen dertill, hvarefter samtliga vid sammankomsten närvarande ledamöter välja med slutna sedlar, och den som fått flesta rösterna förklaras vald att fylla ledigheten. Till den valde utfärdas tryckt kallelsebref.

Akademien sammankomster hållas *andra onsdagen i Januari, Februari, Mars, Aprill, Maj, Juni, September, Oktober, November och December*. Extra sammanträden hållas efter särskild kallelse, hvori föremålet för desamma tillkännagifves. — Vid de vanliga sammankomsterna finnes akademien stora bord vanligen öfverfylldt med en mängd sedan sista sammankomsten ankomna vetenskapliga

böcker och tidskrifter från alla länder och verldsdelar. De dyrbaraste planchverk ses ej sällan deribland.

Akademien angelägenheter ombesörjas af Akademien em-betsmän, nämligen *Preses, Sekreteraren, Astronomen, Fysikern, Kemisten* och de sex *Intendenterna* vid *Zoologiska, Botaniska och Mineralogiska Museerna*; samt med biträde för öfrigt af Akademien *Bibliotekarie, Kamrerare och Arkitekt*. Akademien har äfven en *Zoologisk Konservator*, en *Notarie* och en *Kanslist*.

Preses väljes för ett år, vid slutet af sammankomsten i Aprill; valet sker med slutna sedlar, efter särskild kallelse dertill, och af alla vid tillfället närvarande ledamöter. Bland Akademien öfriga embetsmän äro *Sekreteraren, Astronomen, Fysikern, Kemisten*, samt de *Zoologiska, Botaniska och Mineralogiska Intendenterna* ständiga, och väljas af Akademien, efter förslag, som uppgöras af särskildt sammansatta utskott enligt i stadgarne bestämda former. De öfriga embetsmännen tillsättas likaså reglementariskt, genom *Preses* och *Sekreteraren* i förening med vissa bland utskotten.

Akademien allmänna bestämmelse är att främja vetenskaperna, följa deras utveckling, samt genom tryckta skrifter utbreda deras kännedom. Hon utgifver årliga *Handlingar*, samt månadsliga *Öfversigter af Kongl. Vetenskaps-*

skapsakademiens Förhandlingar”; de förra innehållande icke förut offentliggjorda originalskrifter i ämnen, som ligga inom gränsen för Akademiens verksamhet, och de sednare — liknande Franska Vetenskapsakademiens *Comptes rendus* — för hvad som vid hvart sammanträde förekommit. Akademien åligger att med vetenskaplig utredning besvara de frågor, hvar öfver utlåtande infordras ifrån Regeringen eller begäres af Embetsverken. Så vidt de af Akademien för ändamålet disponerade tillgångar medgifva, lemnar hon understöd för vetenskapliga undersökningar och resor. Hon bortgifver belöningar och stipendier, efter förslag af de klasser, hvilkas föremål saken närmast rör.

Genom sin Astronom utgifver Akademien den årliga Statskalendern, jemte de årliga Almanackorna på svenska, finska och lappska, beräknade för Stockholms, Götheborgs, Lunds och Haparandas horisonter.

På Akademiens årshögtid den 31 Mars har Akademien offentlig sammankomst, hvartill inträdeskort utdelas åt dem som så önska. Vanligen äro konungafamiljens medlemmar dervid närvarande, jemte en så talrik samling åhörare och åhörarinor, som utrymmet medgifver. Preses öppnar sammankomsten med ett tal, ställdt till konungen, och derefter afgifver Sekreteraren berättelse om sådana tilldragelser inom Akademien, som anses böra komma till allmänhetens kunskap. Sedan hållas af Akademiens Embetsmän föredrag öfver märkligare framsteg och upptäckter i Astronomi, Fysik, Kemi, Geologi, Mineralogi, Botanik och Zoologi. Vanligen låter Akademien äfven till högtidsdagen prägla en minnespenning öfver

någon ibland sina framlidna ledamöter, hvars förtjenster Preses då särskildt omnämner.

Akademiens *Fysikaliska kabinett* — den fullständigaste instrumentsamling af detta slag inom Sverige — hålles fritt tillgängligt för allmänheten hvar Lördag, mellan kl. 12 och 2, och förevisas af Akademiens Fysiker.

Akademiens Bibliotek, som stiger till emellan 30 000 och 40 000 band, hålles öppet för allmänheten hvar Onsdag och Lördag, emellan kl. 11 och 1. Det är inom Naturvetenskaperna det fullständigaste och kostbaraste i riket, och befinner sig i jemn och stark tillväxt, dels genom köp, för härtill af Akademien disponerade anslag, dels genom gåfvor af enskilda personer, men ännu mera genom utbyte af Akademiens egna skrifter mot de många utländska vetenskapssamfundens och bibliotekernas, icke blott inom hela Europa, utan äfven i andra världsdelar och i allmänhet hvarhelst europeisk civilisation hunnit rotfästa sig. Sålunda ser man, t. ex. bland annat, här redovisningar för iakttagelserna på en Hindostansk furstes observatorium, tryckta på hans eget tryckeri; äfvensom man här har tillgång till vetenskapliga uppsatser från Japan, meddelade i vetenskapssamfundets i Batavia handlingar. Biblioteket äger äfven handskrifter af vigtig och sällsynt art; hvaribland må nämnas en af Akademiens äldre ledamöters, *Emanuel Svedenborgs*; och icke blott de mystiska, som han skref under sednare tredjedelen af sin lefnad, utan dem i naturvetenskapen, som tillhörde hans föregående skriftställareverksamhet, och hvilkas djuptänkta och vidtskådande innehåll man först i

nyare tider lärt att uppskatta, ehuru en betydlig del deraf ännu är otryckt.

Hvad som likväl inom Akademien plägar ådraga sig de flesta besökandes uppmärksamhet företrädesvis, är det *Naturhistoriska Riksmuseet*, som står under Akademiens vård. Det är ett ibland de rikhaltigaste i världen, och tillvexer oupphörligt. Med undantag af November och December månader hålles det öppet för allmänheten emellan kl. 11 och 2, kostnadsfritt alla Lördagar, men alla Onsdagar emot en liten afgift. Det ses efter naturrikena indeladt i tre afdelningar: en *Zoologisk*, en *Botanisk* och en *Mineralogisk*. Den förstnämnda, med hvilken en *Etnografisk* äfven är förenad, har 3 underafdelningar: en för *Rygggradsdjuren*, en för *Insekterna* och *Spindeldjuren*, och en för *Kräfdjuren*, *Blötdjuren* och *Stråldjuren*, hvardera vårdad af en särskild Intendent. Den *Botaniska* afdelningen har sin egen Intendent, som tillika är Professor vid den Akademien tillhörande *Bergianska Trädgårdsskolan*. Till den *Mineralogiska* afdelningen hör äfven en *Geologisk*, begge under en särskild Intendent.

För att få en aning om detta Musei rikedom, måste man mer än en gång ha i de stora salarne genomvandrat denna oöfverskådliga labyrinth af glasskåp med öfver 4000 olika arter af endast *fåglar*, som tyckas stå der lefvande och yfvas i sina granna sommar- och vinterdräkter, mellan de talrika flockarne af de i gångar och långsät väggar likasom på vakt uppställda däggdjuren; de på andra håll förvarade fiskarne, som tyckas nyss upptagna ur vattnet; de i otaliga flaskor lurande amfibieerna, skalräken och blötdjuren, de ur glasbetäckta pulpeter glindrande in-

sekterna, korallerna och snäckorna, — och då har man likväl endast fått syn på en del af en enda afdelning, den *zoologiska*.

I andra salar förvaras den *botaniska*: ett herbarium af redan omkring 30 000 särskilda arter, jemte mäterliga afbildningar af hvad blott i bild kan förvaras, t. ex. svampar och tjockbladiga växter; och slutligen det för denna afdelning egna bibliotek, som till en del består af de kostbaraste planchverk.

Den *Mineralogiska* afdelningen intager äfven flera stora rum; man kan sluta till dess rikedom, då man får veta att den redan innehåller öfver 40 000 stuffer eller exemplar.

Vissa månader på året öppnas för allmänheten Akademiens *Themiska föreläsningar*, så benämnda efter stiftaren, kommerserådet *S. Tham*, som donerat en fond dertill. De hållas af Akademiens Fysiker, och angå hufvudsakligen sådana delar af Naturkunskapen, hvilkas inhemtande förutsätter experimenter, hvartill Akademiens stora fysikaliska instrumentsamling här lemna tillfällen. Föreläsningarne hållas i ett för ändamålet särskildt inrättadt auditorium, och vanligen för hvad man kallar öfverfylldt hus af både åhörare och åhörarinnor.

Det sägs vara Akademiens afsigt att emellanåt upplåta detta auditorium, eller någon annan af sina salar, åt enskilda lärde, till offentliga föredrag, utan annan kostnad än ersättning för gaslysningen och rummens anordning.

Under tillsyn af Akademiens embetsmän eller utskott stå slutligen åtskilliga vetenskapliga tillverkningar inom riket, såsom af glober, kronometrar, matematiska, optiska och meteorologiska instrumenter, jemte bestyret med Sveriges bidrag till de kring

hela den civiliserade världen alltjemt pågående meteorologiska, magnetiska och nautiska observationerna. För dem bland dessa observationer, som verkställas i Stockholm af Akademiens Astronom och Fysiker, finnas apparaterna icke inom sjelfva akademihuset, utan i Akademiens Astronomiska, meteorologiska och magnetiska observatorium, några hundra steg norrut ifrån akademihuset, eller bortom den lilla sträcka af Drottninggatan som återstår åt detta håll och vid gatans slut afbrytes af ett kort stycke vanlig landsväg, som åter i norr afbrytes af en annan stensatt gata, Norrtullsgatan. Det sällsamma afbrottet här i stenläggningen emellan två bland Stockholms hufvudgator har sannolikt öfverraskat mången vägfärande och betraktats som en oförklarlig bristfällighet i hufvudstadens vägbyggnadsordning; men denna ordning kommer otvifvelaktigt att bibehålla sig oförändrad allt framgent, utom i det enda fall, som möjligen kan förutses, att föreningen emellan Drottninggatan och Norrtullsgatan skulle någon gång komma att beläggas med asfalt. Stensättning derpå är genom särskilda stadganden förliden förbjuden, utom till trottoarer för fotgångare. Orsaken är just observatorium, den ofvanpå den höga sandkullen i vägstyckets grannskap belägna borglika byggnaden. Den skakning i marken, som körandet med vagnar öfver en stengata åstadkommer, skulle fortplanta sig ända dit upp, tillräckligt för att verka störande på vissa jordfasta instrumenter, för hvilka, om de skola lemna de genom dem påräknade ytterligt noggranna resultaten, fordras såsom oeftergifligt vilkor att de måste

hvila på en absolut orubbad och stadig grundval.

Sjelfva sandkullen äger sin egen märkvärdighet, såsom den sista och just genom observatoriets plats derpå från bortgräfning hägnade återstoden af det i Stockholms häfder så ryktbara Brunkeberg, hvars höjd man kan bedöma när man står på den vackra stjernborgens gård.

Denna borg, *Vetenskapsakademiens Astronomiska Observatorium*, byggdes för mer än ett århundrade sedan, efter ritning af baron *Carl Hårleman*, elev och medhjelpare åt *Nicodemus Tessin*, och som härvid visade sig sin mästare värdig.

Observatoriets inre är utrustadt med högst dyrbara instrumenter, och hela anstalten står under tillsyn af *Akademiens Astronom*, som äfven här har sina boställsrum.

Utanför observatoriegården ser man ett gjutet kalkbrukshus, hvars låsar, gångjern, fönsterhakar, beslag, spikar, o. s. v. äro af brons. Det är ett *särskildt observatorium*, ett *magnetiskt*, hvori jordmagnetismens oupphörliga skiften iakttagas och antecknas, och i hvilket ej får finnas mera jern eller stål, än hvad som tillhör de magnetiska instrumenterna.

På gården stå de *meteorologiska apparaterna* för mätningen af nederbördens och afdunstningens belopp, i tum på hvar kvadratfot af traktens yta; för hvilket, så väl som för väderleksobservationerna i öfrigt, redovisas genom en särskild tabell, vid slutet i hvart månadshäfte af *vetenskapsakademiens Förhandlingar*.

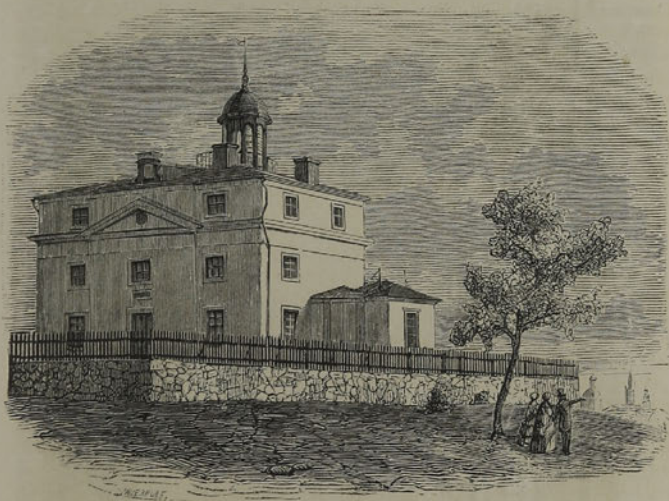
Från observatoriet signaleras middagstuden, hvarefter Stockholms tornur och fatalieur ställas.

Den ansefliga *Matematiska Afdelningen af vetenskapsakade-*

miens bibliotek förvaras på observatoriet, för att alltid kunna vara tillhands vid de här pågående arbetena.

För dem som besöka observatoriets inre, är emedlertid det som strålar dit in från rymden, någon klar vinterafton, hvad som utgör det mest intressanta bland allt som man här kan få se; men om sommaren måste man själf vara astronom, för att upptäcka

någoting sådant. Deremot erbjuder sig från observatoriets lykta, och just sommartiden, en öfverblick af Stockholm, som kan jämföras med den ifrån Katrinäs kyrkotorn, och som icke här urartar till fågelperspektif, emedan åskådaren icke här befinner sig afsöndrad ifrån alla närmare omgifningar, utan har, likasom på Mosebacke, närmast omkring sig den

Observorium.

nödiga förgrunden till ett panorama.

På slutningen af själfva kullen utanför observatoriigården finnes en annan synpunkt, sommartiden vanligen utmärkt genom en der då utställd trädgårdssoffa, hvarifrån man fullständigt genomskådar Stockholms förnämsta gata, *Drottninggatan*, i hela hennes längd, och ännu längre, till Katarina

kyrka. Den fjermaste bakgrunden är till och med fortsättningen i söder af samma sandås, på hvars återstod åskådaren har sin ståndpunkt.

Öfersigterna från Observatori-backen och Mosebacke komplettera för öfrigt hvarandra på ett sådant sätt, att ett besök på begge dessa höjder är ungefär hvad som behöfs, för ett vandt öga, till

preliminärt bedömande af de tättast bebyggda stadsdelarnes läge i ej blott topografiskt, utan äfven strategiskt hänseende. Också händde en gång att två personer i gråkappor vandrade helt ensamma ut

ifrån Stockholms slott och ända upp på observatoriibacken, en vakker sommarmorgon klockan 4, för att härifrån taga stadens belägenhet i ögonsigte, och hvaribland den ene, i trots af det anspråks-

Drottninggatan.

lösa utanplagget, igenkändes för att vara kejsar *Nikolaus I.* Han igenkändes, derföre att ingen, som sett honom! en gång förut, kunde

misstaga sig om hvem det var, och derföre att nästan hela hufvudstadens befolkning fått tillfälle att beskåda honom vid en

revy på Ladugårdsgården, ehuru då i full generalsuniform. Rekognosceringen företogs under det oväntade besök — sjövägen förbi Vaxholm och Fredriksborg — hvar-

med han för en half veckas tid öfverraskade konung Carl Johan och Stockholms innevänare. Föregående morgon hade han, lika tidigt och äfven då blott åtföljd af

Humlegården.

en lika anspråkslöst klädd adjutant, som talade svenska, besökt Mosebacke.

En annan trakt af Stockholm, hvilken vi hittills icke skärskådat, visar sig tydligast ifrån Observa-

torribacken, nämligen den som omfattar Johannis, Jakobs och Ladugårdslandets församlingar. Kungstengatan, söder om Observatoriibacken, leder närmaste vägen dit, och börjas med en brant trappa, nedanföre hvilken man med en återblick uppåt backen har bästa tillfället att få ett tydligt begrepp om den fordna sandåsens ofantliga höjd. Fullföljande denna gata till dess slut, eller der den tvärt afbrytes af Tullportsgatan, kommer man, efter en liten vandring åt höger på den sistnämnda, till muren för Johannis kyrkogård. Muren, gallerporten och kyrkogården utgöra det enda märkvärdiga derstädes; om sjelfva kyrkan, ett gammalt träkapell, är ej mer att säga, än att den i arkitektoniskt hänseende visar sig vara den mest vanlottade i hufvudstaden. Vi gå henne förbi, och följa Tullportsgatan uppåt till ett oregelbundet torg, Johannisplan, och stå här på en ny och betydlig quarlefv af den stora sandåsen. Från dess östra sluttning leder en mer och mer brådstupande gata ned till en af Norrmalmsboernas förlustelseplatser, *Hamlegården*. Den tillhör kronan, men hålles öppen för allmänheten mellan den 1 Maj och 1 November hvart år, och besöks hufvudsakligen för den der befintliga lilla teatern och karusellgungan, samt de der förevisade menagerierna, fyrverkerierna, och dylikt, jemte restaurationen i en gammal af trä redan i Carl XI:s tid uppförd rotunda, ett slags paviljong i midten af de korsvis anlagda gamla lindalleerna. Den söder om denna anläggning löpande Södra Humlegårdsgatan leder till Ladugårdslandstorget, på hvars norra sida man har en liten vacker teaterbyggnad, och på vestra och södra sidorna åtskilliga ståtliga

boningshus,, men på den östra *Ladugårdslands* eller *Hedvig Eleonoras kyrka*.

Den är åttkantig, snarlik en rotunda och 140 fot i längd och bredd, eller från öster till vester samt norr och söder. Kyrkans inre arkitektur är utomordentligt skön till sin plan, men har aldrig blifvit fulländad. Hon är den ljusaste i Stockholm och anses i akustiskt hänseende för den förnämsta, hvarföre de flesta stora oratorier här pläga uppföras, och de mest erfarna virtuoser — t. ex. Signora Catalani, Ole Bull, o. s. v. — valt henne till sina konserter framför alla vanligare musikrum härstädes. Äfven hennes yttre har någonting eget, genom sin för en kyrkobyggnad mindre vanliga form. Dess nedra mur bildar en åttkant, och är snarlik en skans; så att när man vid dess betraktande från Blasieholmssidan ser den höja sig omedelbart bakom Artillerigården, kunde man tro den ha fått sin krigiska underbyggnad för grannskapets skull. Denna underbyggnad räknar redan två århundraden: den grundlades år 1658; men kyrkan invigdes först på 80:de året derefter, den 21 Augusti 1737, 12:te söndagen efter Trefaldighetsdagen, och fick med detsamma sitt officiella namn, efter grundläggarrinnan, drottning *Hedvig Eleonora*, konung Carl X:s gemål. Äfven då var den likväl icke fullt färdig, och har ej heller blifvit det under den sedan förflutna långa tiden; dels till följd af vacklande åsigtter om öfverbyggnadens beskaffenhet, dels af brist på medel. Det är först helt nyligen man kommit till ett afgörande beslut härom; och i den teckning vi framställt ser man kyrkans yttre sådant, som det efter den nu beslutade fulländningen kommer att visa sig.

Genom sitt höga och fria läge har denna kyrka emedlertid, äfven under sitt provisoriska tillstånd, erbjudit en vacker slutpunkt i ut-
sigten åt nordvest ifrån strömmen; särdeles ifrån trakten kring Valdemarsudden; i sitt fulländade skick kommer hon otvifvelaktigt att bli

Hedvig Eleonora Kyrka.

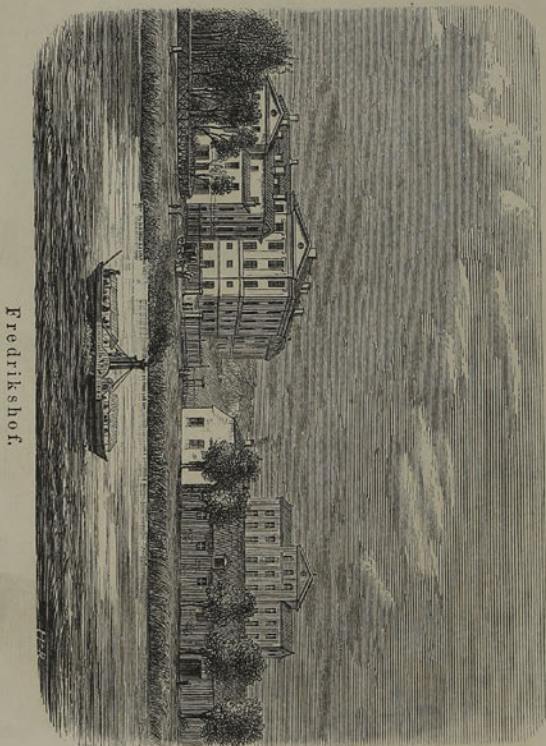
en af hufvudstadens förnämsta prydnader.

Ladugårdslandskyrkans inre är hållet i en nära nog ren antik stil, och härigenom, så väl som genom sin rika tillgång på dagsljus och

sin harmoniska och storartade skönhet, utmärker detta inre sig bland hufvudstadens öfriga temfelsalar. Till följd af sina i akustiskt hänseende ovanliga egenskaper, har denna kyrka varit anlitad företrädesvis när någonting utomordentligt i musikalisk framställning kommit i fråga. Det var här, som "sångens drottning",

den Junoniska Angelica Catalani, lät höra sig; här gafs en stor koncert till understöd åt de för sin frihets återeröfring kämpande Grekerna, och här har man fått höra Händels Messias utföras fullständigt.

Invändigt håller kyrkan 134 fot i längd som bredd. Altartaflan, föreställande Christus på korset,

Fredrikshof.

är ett verk af bildhuggaren Norberg, och predikstolen röjer samme mästars hand; till begge har emedlertid arkitekten baron Adler-

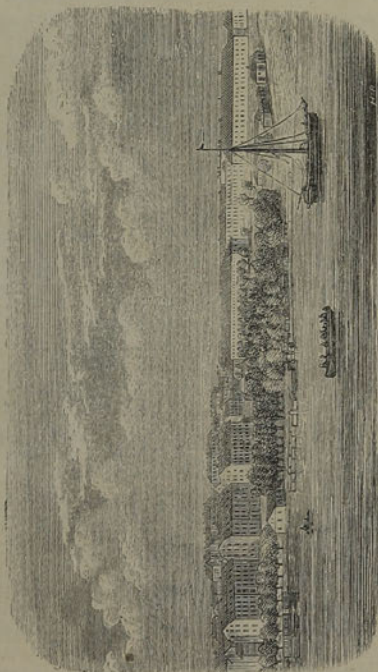
crantz lemnat utkastet; och af honom är äfven ritningen till orgverkets yttre.

Kyrkogården räcker från tor-

get, längsät Ladugårdslandsstorgatan till Artillerigatan eller omkring 400 fot, och har utmed torget och Artillerigatan en bredd om 280 fot. — Bland grafvårdarne derstädes ser man en öfver Artilleriläroverkets på Marieberg upphöfsmän, baron Carl von Cardell, som var chef för svenska artilleriet och högt firad för sitt mod i Carl Johans krig mot Napoleon. Nu mera uppreas inga grafvårdar

här; ty sedan 1853 begagnar församlingen hufvudstadens gemensamma griftplats utanför Norrtull.

Följer man Ladugårdslandsstorgatan från torget österut, så ser man den förvandla sig till en landsväg, som på ena sidan begränsas af en vanlig stengårdsgård och slutar sig tvärt midt framför den vinkelrätt derifrån afvikande vägen till Djurgården. Vänder man sig om vid denna vinkel,

Lifgardets till häst och 2:dra Lifgardets kaserner.

för att gå samma väg tillbaka, så har man på höger hand, eller norr om vägen, *Fredrikshof*, fordom ett slags slott, som fått sitt namn efter en ibland dess bebyggare, ko-

ning Fredrik I, och äfven annars äger en liten plats i historien. Före år 1652 utgjorde tomten en del af kungsladugården, men skänktes då åt den bekante arkitekten

Jean de la Vallée, som der ämnade inrätta en offentlig förlustelsplats, med allehanda skådespel och folknöjen; men härvid var alltför långt framom sin tid, för att kunna lyckas. Stället hade sedan åtskilliga andra ägare, nämligen familjerna Mellitz och Königsmark, konung Fredrik I samt friherrarne Broman och Hamilton, tills det år 1772 på en bankoauktion återinropades åt kronan af konung Gustaf III, som der lät genom baron Adlercrantz uppföra ett vinterpalats åt sin mor, enkedrottning Lovisa Ulrika. Under 1789 års riksdag begagnade konungen palatset till statsfängelse för 12 honom misshagliga riddarhustalare, Fersen, de Geer, Horn, Friezky, m. fl., och tio år sednare för deltagarne i Anjalaförbundet. En tid efteråt innehades och beboddes det af konungens syster, prinsessan Sofia Albertina; och när hon inflyttade i sitt nya palats vid Gustaf Adolfs torg, år 1793, blef Fredrikshof arsenal, som det fortfarande vara till år 1802, då det upplåts till *kasern för Svea Lifgarde*; och härtill begagnas det ännu.

På samma sida om vägen, och på en del af Fredrikshofs fordna tomt, reser sig en annan kasern, *Lifgardets till häst*, som är en långt mera palatslik anläggning, och i omfång täflar med sjelfva konungaborgen. Boningshus och stallar intaga tillsammans en sträcka af öfver 700 fot, och ha blifvit så ordnade kring den till exercisplats ämnade gården, att de på något afstånd framställa sig såsom sammanhängande. Skådad ifrån Stadsgården, bildar denna kolossala arkitekturmassa en ståtlig bakgrund, för utsigten öfver Strömmen Skeppsholmen och Blasiholmsviken.

På venstra sidan om vägen ligger innanför stengärdesgården en park, som räcker ned till viken, och innehåller *kasernbyggnaderna för Andra Lifgardet*. De ha sina långsidor åt Gref Magnigatan, och man måste vika om vid parkens nordvestra hörn, för att kunna taga dem i närmare skårskådande. Det är äfven stora hus, men ej att förlikna med Lifgardets till häst palats, med hvilket de begge fotgardernas boningar icke uthärda någon jemförelse, på utseendets vägnar.

Följer man den vid Andra Lifgardets kasern begynnande "Ridaregatan", så kommer man åter till ett slags torg eller öppen plats. Den heter Artilleriplanen, efter den vid dess norra sida belägna *Artillerigården*, som innehåller Sveriges förnämsta tyghus, och i detta hänseende förtjenar besökandes uppmärksamhet. Den rymliga gården omgifves af tre stora hus: en hufvudbyggnad på gårdens norra sida, närmast Ladugårdslandskyrkotomten, och två vinkelformiga flygelbyggnader omfattande gårdens sydvestra och sydöstra hörn. Midtemot Artilleriplanen förenas de begge flyglarne genom ett gjutjernsstakett, som visar sig sammansatt af spjut och andra vapen, och är på midten försedt med en i samma krigiska stil utsmyckad inkörsport. I flygeln till venster om porten har det i Stockholm garnisonerande Svea Artilleriregemente sin högvakt, och i flygeln till höger om porten finnas verkstäder för de vid ett svenskt tyghus vanliga arbeten. Den stora hufvudbyggnaden midtemot porten är det egentliga tyghuset: i dess andra våning förvaras gröfre kanoner på sina lavetter; öfra våningen, dit stenbroar leda, är inrymd åt lättare artilleripjeser

med tillbehör, jemte andra krigsförråder. På själva gården ser man långa rader med kanoner, både af brons och jern, till större delen segerbyten, hvilka genom inskrifter och sirater eller mindre vanliga former erbjuda ämnen till undersökningar åt fornforskaren och vapenkännaren.

Artilleriplanen begränsas på vestra sidan af tre stora sammanbyggda hus, anspråkslösa till

sitt yttre, men ändå statsegen- dom; det ena visar likväl spår af sin fornåldriga betydenhet, genom att öfver porten prunka med riksvapnet i sten och konung Johan III:s valspråk: *Deus protector noster*, samt årtalet 1580. Nu begagnas det till gymnastikrum måltidsrum och kök för artilleriregementets manskap. De begge andra byggnaderna innehålla Stockholms Kronobageri, med 12 bakugnar

Artillerigården.

och 2 torkugnar, jemte magasinier för 11000 tunnor spanmål och mjöl.

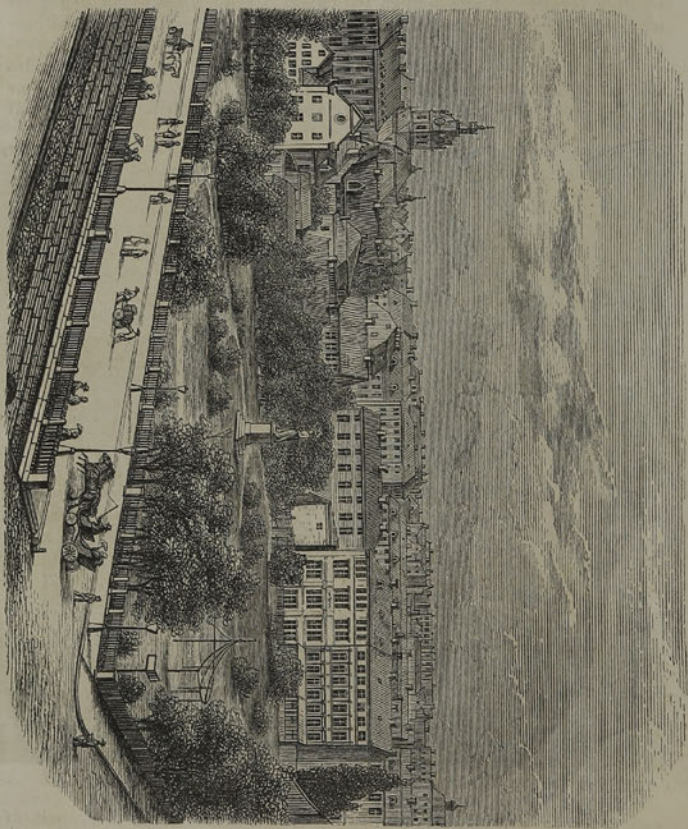
Nedom denna enstaka husrad ser man Nybrohamnen, så kallad efter dess vestra strand, hvilken

förr var en verklig bro, och af trä, men nu mera är en granitkaj, som här förenar Ladugårdslandet med Blasiiholmen, och har på ena sidan Blasiiholmsviken men på den andra den vackra

BERZELII PARK,
ett af hufvudstadens mest besökta
sommarställen. Denna park sva-
rar på sitt sätt emot de i Eng-
lands större städer så vanliga
squares, och kommer att göra det

ännu mer i mån som träden hinna
till mognare ålder och löfsalarnes
galler att löfvas; äfven om det
sednare skulle tills vidare ske
blott provisoriskt, med någon

Berzelii park.

snabbvuxnare klängväxt än de
nuvarande, t. ex. med humle.

Män den öfverträffar alla sqa-
res i världen genom den bild-
stod af brons, som pryder dess

midt, och är ett konstverk af
Qvarnström på en fot af granit, som
bär den betydelsefulla inskriften:

JACOB BERZELIUS.

Frågan är icke här huru många squares det måhända ges med mästerliga minnesvårdar uti; utan huru många i dem uppställda bronsbilder finnas, om hvilkas urbilder man kan säga med den stolte Romareskalden:

Sjelf du rest dig en vård, mer än
metallen fast,
Som ej tidernas flygt, i en oräk-
nelig
Årsföljd, nånsin förmår bringa till
undergång.

Detta är likväl hvad åskådaren kan utropa vid anblicken af Berzelii bild; ty hvar helst, kring jordens vida rund, Kemien tillämpas vetenskapligt, i vårt tidehvarf eller de stundande, måste de Berzelianska formlerna rådfrågas; äfven der man ej om upphofsmannens fädernesland vet eller minnes mer, än att det var der, som "allas vår fader Berzelius" — som kemisterna kalla honom — lefde: der, som han riktade kemiens förråd med nya upptäckter: der, som han för dessa, så väl som alla föregående, fastställde säkert vägledande beräkningsgrunder: och der, som han åt naturens redan bekanta — eller framdeles upptäckliga — grundämnen, jemte deras otaliga föreningar, uttänkte ett kort bestämt och klart beteckningssätt, hvilket i trots af alla hinder blifvit den viktiga vetenskapens öfver hela världen gemensamma skriftspråk.

På tre sidor omgifves Berzelii park af stora och prydliga hus, så väl omedelbart, som på det blott af ett jernstakett derifrån skilda Norrmalmstorg. På fjerde sidan öppnar sig öfver Nybrohamnen en fri utsigt: åt höger längsät Skeppholmssundet ända till Biskopsuden, åt venster utåt hela den långa Surbrunnsviken; i vinkeln emellan dessa af farkoster hvimlande

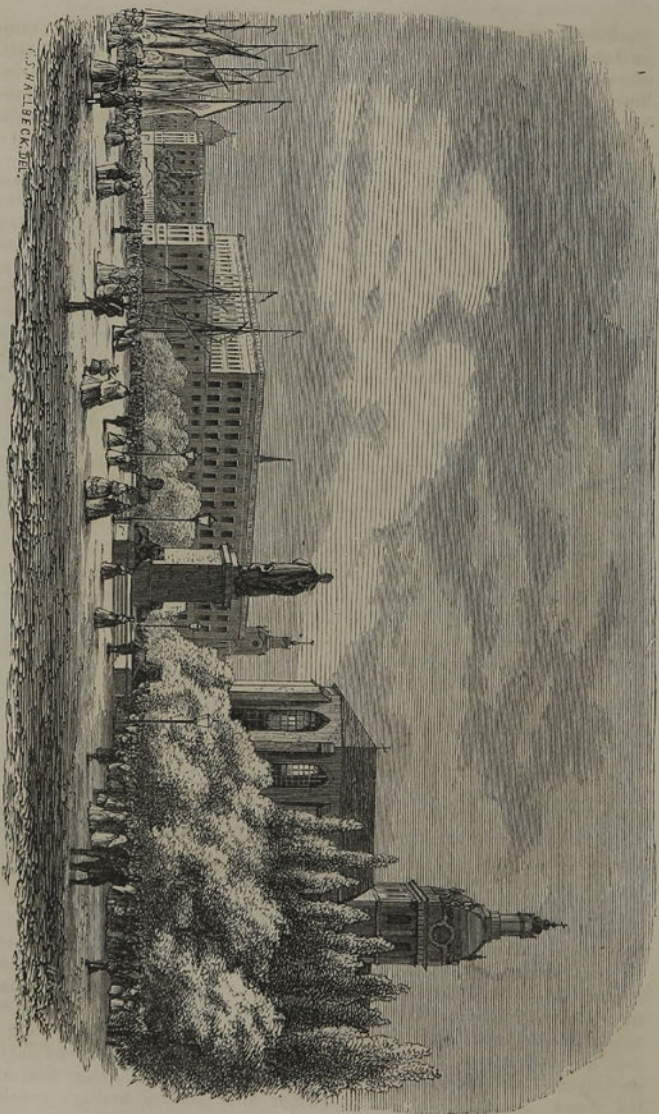
vattengränser framskjuter Djurgården sina gröna lundar och fält, sina klippor kullar och landthus.

En kort gata, mellan några stora hus, leder från Berzelii park till

CARL XIII:s TORG,

som har sitt namn efter den i dess midt uppställda och af Göthe förfärdigade bronsbilden, kring hvilken man har tillfälle att beundra fyra egyptiska bronslejon af Fogelbergs mästarehand. Förut hette detta torg *Kungsträdgården*; och såsom minnen af dess forna bestämmelse kvarstå ännu de dubbla alleer af äldriga träd, som begränsa torgets vestra och östra långsidor, parallelt med Stora och Lilla Trädgårdsgatan. I norr gränsar torget intill Hamngatan; i söder till Arsenalsgatan, på hvars andra sida det öfvergår till en yngre park, som räcker till Blasiiholmskajen. Utsigten från denna park tillhör de ståtligaste i Stockholm. Söderut ser man Norrströms södra krökning längsät; till höger derom Norrbro, Strömparterren, Stockholms slotts norra façad jemte en del af Logården, Gustaf III:s staty och Skeppsbron; till venster Blasiiholmens anseiligaste byggnader och Nationalmuseum samt Skeppsholmens jernbro kyrka och götiska kasern; i bakgrunden Stadsgården, Mosebackes terasser och palatser, och högst öfver alltsammans Katari-nas kupol.

Vänder man sig om och ser åt norr, så har man framför sig hela Carl XIII:s torg, det största i Stockholm, med sin infattning af fornäldriga träd och moderna palatser. Bland de sednare göra de nyaste vid Lilla Trädgårdsgatan uttryckligen anspråk på åskådarnes uppmärksamhet, genom sin mer eller mindre brokiga renais-

C.S. WALLBECK DEL.

Carl XIII's torg.

sance-stil. Det oftast ibland dem omtalade är

MINDRE TEATERN.

Den och de öfriga byggnaderna i samma rad tillhöra enskilda ägare; och främlingen har i deras

mångskiftande former och sirater ett slags profkarta på de i Sverige mest moderna härmningar efter de under medeltiden i Tyskland, Frankrike och Italien uppkomna byggnadsstilar, så väl som på våra nu-

Mindre Teatern.

varande arkitekters härmningsförmåga och byggnadsherrarnes smak.

Till venster, vid torgets syd-vestra hörn, reser sig en offentlig byggnad, som uppförts af ett annat slägte; nämligen

JAKOBS KYRKA.

Gamla urkunder förmåla att en kyrka fanns här redan i första århundradet efter Stockholms grundläggning, eller åtminstone år 1343; men att den i Gustaf I:s

tid blef nedrifven, af samma skäl som Mariakyrkan på Södermalm: det skälet nämligen att begge, såsom belägna utom Stockholms då inom broarne inskränkta område, kunde tjena fiende under den oroliga tiden till förskansningar vid stadens beskjutande. Den nuvarande kyrkan grundlades först omkring två och ett halft århundrade efteråt, eller mot 1590; men mer än ett halfsekel förlöt ytterligare,

innan hon var så färdig, att hon kunde invigas, hvilket skedde den 26 November 1643. De torn, hvarmed hon då var försedd, antändes af åskan, natten emellan den 14 och 15 Maj 1723, och afbrunno till hvalfven, som likväl höllo, så att sjelfva kyrkan icke skadades; det fordrades emellertid 16 år, innan allt var återställt och då ansåg man en ny invig-

Jakobs Kyrka.

ning påkallad; den verkställdes den 23 September 1739.

Kyrkan är 160 fot lång, 60 fot bred, 36 fot hög till taklisten, och derifrån 80 till ryggåsen. Midt på takåsen står ett fyrkantigt torn, som har 80 fots höjd till spetsen. På ömse sidor om vestra kyrkoporten stå ett par smala sexkantiga torn, 90 fot höga mellan grunden och tornspetsarne. Jemnhögt med det midtpå kyrkan

stående tornets fot utgår en ryggås åt söder, tillhörande taket på ett slags vindskupa med ett stort halfrunt fönster och deröfver en trekantig fronton, som bär inskriften DEO SACRUM; nedanföör denna kupa finnes södra kyrkoporten.

Kyrkans yttre antyder redan att hon har tre skepp: ett högre mellanskepp och två lägre sidoskepp. Mellanskeppet slutar sig åt öster med ett förbi sidosl eppen

utspringande mångkantigt kor, hvars, ända nedifrån grundmuren upptill den höga taklisten räckande, breda spetsbågsfönster ger denna åt Carl XIII:s torg vända ända af byggnaden ett särdeles högtidligt utseende. De begge sidoskeppens spetsbågsfönster äro deremot icke blott lägre och smalare, utan sitta äfven på mycket vidare afstånd ifrån hvarandra, mellan stödpelarne på kyrkans kala långsidor, hvilka härigenom få ett alltför fattigt skick. Så mycket bjertare afsticker mot denna tarflighet den rika portalen under vindskupan midtpå den södra utåt Jakobs torg vända långsidan; den yfs i 17:de århundradets mest slösande grannlåt. Men den röjer tillika en så storartad anordning, en så sinnrik symbolik, och ett så ovanligt mästerskap i utförandet, att den måhända kan anses som den prydligaste kyrkoport man kan få se i Sverige. Det enda, som åskådaren skulle kunna sätta i fråga vid anblicken deraf, vore kanske huru den kommit att förirra sig hit; ty dessa pelare blomsterfestoner och bilder likna mer en långt efter kyrkans tillkomst påklistrad dekoration för något högtidligt tillfälle, än en för beständigt der anbragt prydnad. Dess ämne, gul och röd sandsten, säger dock att den är menad att kvarstå lika länge som kyrkan sjelf, och en inskrift försämler att den blifvit i sådan afsigt anskaffad redan 1644, eller året efter kyrkans första invigning. Det är öfversten och krigsrådet *Henrik Fleming* och hans fru *Sigröd Kursel*, som kyrkan har att tacka för denna kostbara gåfva.

Den är alltför märkvärdig för att ej betraktas något omständligare och vi skola derföre söka att beskrifva den.

Porten har rurdhvalf, hvilket likväl är adeladt till ett fönster jemusefter hvalfbågen, så att sjelfva de i fyrkantiga fält med tesseralornamenter indelade portflyglarne äro rätvinkliga äfven ofvantill. Hvalfbågen är inuti delad i fyrkantiga spegelfält med en konsollformad slutsten i hvalfvets midt. På ömse sidor utom hvalfvets resa sig två fristående romerska pelare, hvilkas skaft äro refflade ofvantill, men på nedersta tredjedelen ombonade med tjocka sockor, broderade med basreliefer, som föreställa änglahufvuden och blomsterfestoner. På de begge pelarne och på slutstenens konsoll hvila tre framspringande entablementer, hvilkas friser äro prydda med två ideala kvinnohufvuden öfver pelarne och ett karlhufvud öfver konsollen. Emellan pelarne och konsollen är entablementet insänkt och friserna der ses smyckade med blomstersirater, men midtpå med hvar sin runda medaljeng, inom hvilka gifvarens och gifvarinnans vapensköldar pråla. I begge hörnen emellan hvalfvets listverk och den af pelarne och konsollen uppburna arkitraven sitta ett par änglar; och ett par gossfigurer hvila på yttre hälften af pelarentablementernas karnisser; hvarjemte en tredje står som karitid midt på slutstenskonsollens karniss. Den sednare uppbär midten af ett högre entablement, hvars beffe ändrar hvila på särskilda konsoller, som stå på inre hälfterna af pelarentablementernas karnisser. De två mellanrummen emellan dessa konsoller och kariatiden bilda en attik, öfverst sluttande sig med en af bilder, symboler och skyar sammansatt fronton. Ensamt det ofvan nämnda kunde vara nog, för en utomordentligt rikt utstyrd portal;

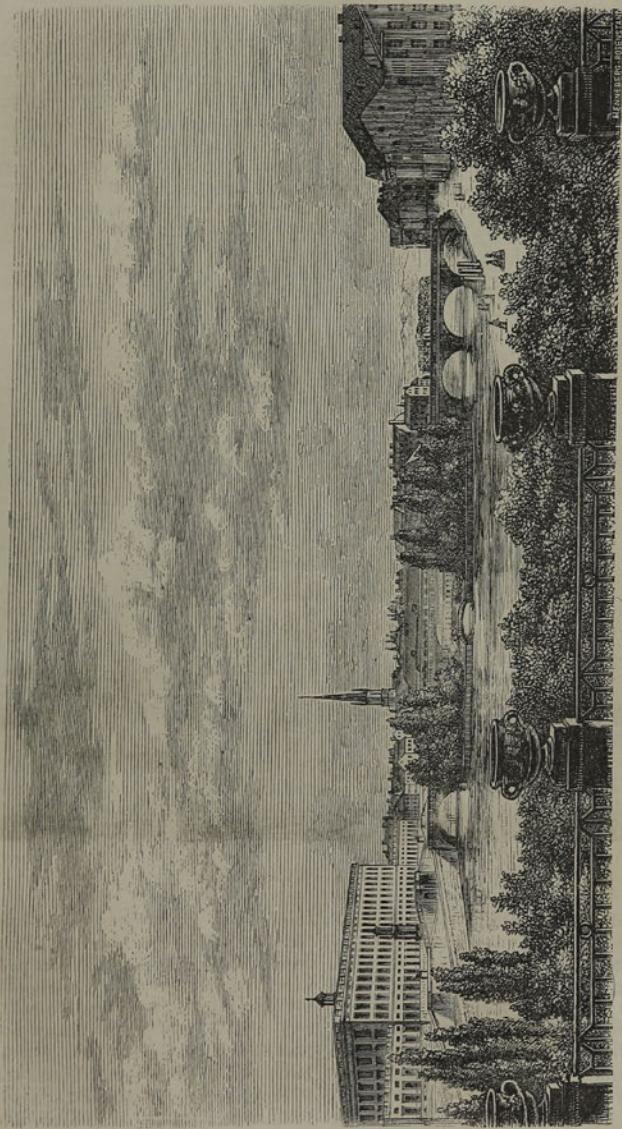
men för att närmare uttrycka verkets religiösa mening, har det blifvit nedifrån uppåt smyckadt med större bildstoder, hvartill ämnen hemtats ur Gamla och Nya Testamentet. Sålunda stå, utanför pelarne, på särskilda fotställningar, två bilder på ömse sidor om porten; den till venster föreställande Moses med lagtaforna, den till höger Aron i sin öfverste-presterliga skrud. Öfverst, på ömse sidor om frontonen, ses åter till venster, eller öfver Moses, en apostel i sin enkla drägt, och till höger, eller öfver Aron, en biskop i full skrud, med krönt hår. Skägget antyder att mannen icke är någon påfve, emedan påfven, som bekant är, icke nyttjar skägg. Midt emellan de två sistnämnda eller nytestamentariska bilderna, reser sig på attikens karniss en dufva med utslagna vingar och bär en stor glob, med kors ofvanpå. Rikedom af sirater gränsar, som vi redan anmärkt, till grannlåt; men anordningens förstånd och harmoni, jemte sjelfva arbetets fulländning, förvandla prålet till prydnad och dekoratioren till ett konstverk.

Vid inträdet i kyrkan drages blicken ovilkorligt till koret, hvars rika belysning genom de ofantliga korfönstren, gör det till det ljusaste i Stockholm. Dettas förnämsta prydnad är en altartafva af *Westin*, föreställande Christi förklaring. Kyrkan är försedd med värmningsinrättning och galsysning.

En ganska liten kyrkogård, omgifven af ett jerngaller, befinnes på norra sidan om kyrkan; den nyttjas icke nu mera till begravningsplats, men är full med grafstenar ifrån äldre tider. Af oförgänglig märkvärdighet är deribland den, som utmärker grafven

hvari skalden *Johan Henrik Kellgren* hvilar.

Ur midten af den fjärd, som bildar Stockholms hamn på saltsjösidan, reser sig Skeppsholmen såsom denna hamns förnämsta prydnad, med Nationalmuseum till flygel på ena sidan och Kastellholmen på den andra. Från hvilken af denna fjärds kajer och stränder man skådar ut öfver heme — det må vara från Skeppsbron, Stadsgården, Blasiiholmen, Ladugårdslandet eller Djurgården — utgör Skeppsholmen den praktiga mellgrund, som öfverallt sammanbinder förgrund och bakgrund till fulländade tafvor. Vägen till denna holme ligger inbjudande framför oss från Jakobs torg, snedt öfver kajen nedanför den förutnämnda lilla parken, utåt Blasiiholmskajen till höger. Till venster ligger Blasiiholmsstaden, den förnämsta världens och diplomaternas kvarter, svarande mot Faubourg St. Germain i Paris, både genom sina många rymliga praktboningar och sina, oaktadt rörelsen till lands och vatten rundt omkring, vanligen tysta och ensliga gator. Dessa boningshus ha hufvudingångarne från Blasiiholmsgatan och vända baksidorna åt motsatta håll. Bland dessa baksidor är den bekanta *Fersiska trädgården* märkvärdig, såsom ståndpunkt för den vackraste utsigten af Stockholms slott, Nya bron och Gustaf Adolfs torg, när de betraktas österifrån. Denna utsigt förekommer också i alla samlingar af plancher öfver Stockholm, och har ett sådant tycke af teaterdekoration, att den som ej sett taflans urbild lätt kan miss tänka kopian för en sammansättning på fri hand, hemdat ur tecknarens eller målarens fantasi, och utan motsvarighet i verkligheten.

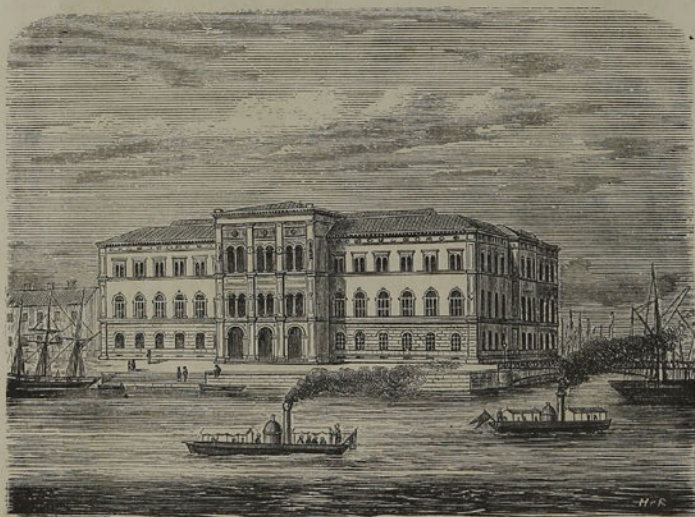

Utsigt från Forsiska Trädgården.

Det är derföre också vanligt, att de som se Stockholm första gången, söka skaffa sig tillträde till denna trädgård någon vacker sommarmorgon eller sommarafon, för att på den åt strömmen vända terrassen taga ur bilden i ögonsigte.

Vi gå förbi foten af den höga muren till denna terrass, jemte de öfriga byggnaderna nedåt skeppsholmsbron; äfven den yttersta deribland

NATIONALMUSEUM, näst Stockholms slott den kostbaraste byggnad i Sverige; kostbar hufvudsakligen genom byggnadsämnena, hvilkas brokighet, dyrhet och till utseende mödosamma bearbetning anses som väsendtligheter för den konstantinopolitanska rundbågsstil, hvori detta palats är uppfördt, och hvilken företrädesvis sträfvar att öfverväldiga genom sin mångskif-

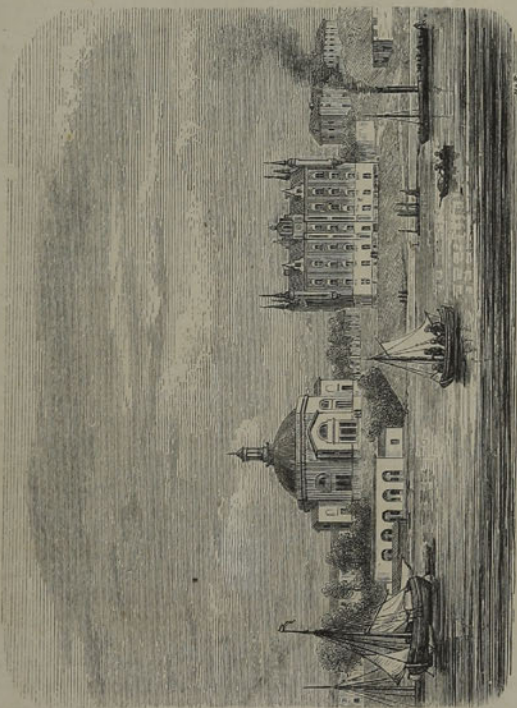
National-museum.

tande ståt, i stället för att hänföra genom anordningens snillrikhet och formernas skönhet. Som palatset ännu icke är färdigt och dess inre ännu otillgängligt, måste vi, som sagdt är, gå det förbi och häuskjuta till någon kommande tid att taga det i närmare skärskådande.

Den vackra järnbron leder

omedelbart ifrån kajen utanför Museum till Skeppsholmen. Från denna bro, midt har man en passande ståndpunkt för betraktandet af Skeppsholmens begge praktbyggnader, *Carl Johans kyrka* och *Kanonierkasernen*. På en hög bergkulle till venster om bron står kyrkan, som grundlades 1824 och fulländades 1842. Vid invignin-

gen, den 24 Juli sistnämnda år, fick den sitt namn efter konungen, som skänkte henne en kalk med patén och oblatask af förgylt silfver, allt utomordentligt väl arbetadt, och tillsammans vägande något öfver 6 skålpund. Då denna kyrkas läge måste ådraga henne uppmärksamhet från alla håll rundtomkring hamnen och strömmen, skulle ingen annan form passat än en ifrån alla håll symmetrisk; med vilkor likväl att byggnaden vore värdig sin upp-

Skeppsholmen.

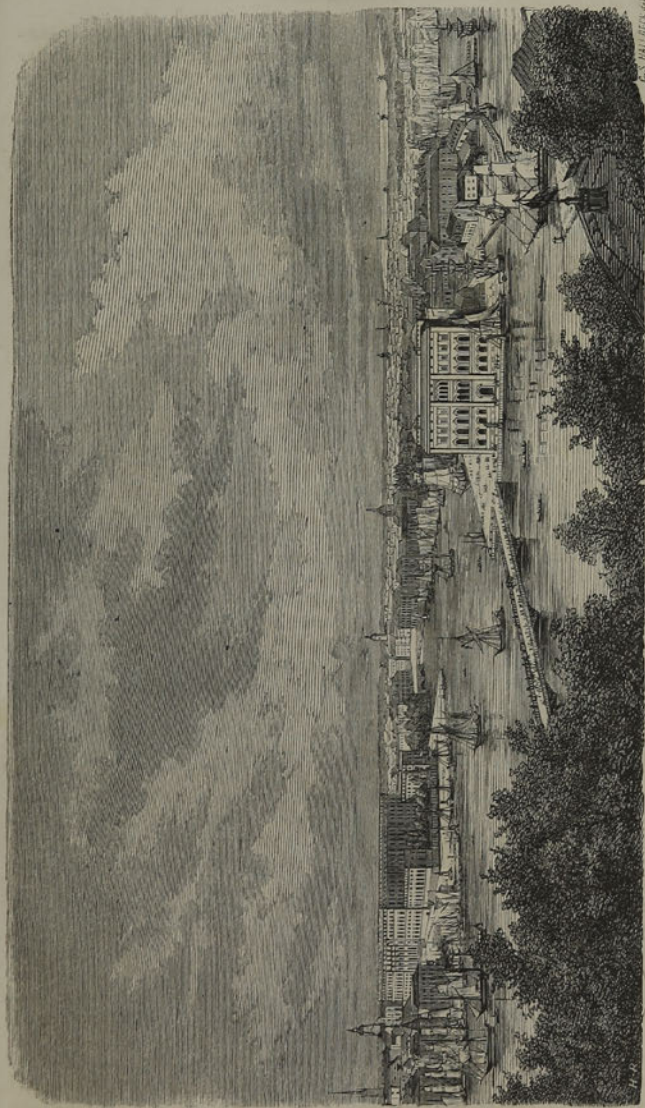
höjda plats. Detta vilkor hade emellertid här sina svårigheter, då församlingen är föga talrik och kyrkan måste passas derefter, både med hänseende till storleken och kostnaden, som sålunda voro begge på förhand mycket begränsande.

Uppgiften att förena så stridiga fordringar var icke lätt; men den har blifvit på det lyckligaste löst af Skeppsholmskyrkans snällrike byggmästare *Fredrik Blom*. Han valde en ren antik form, hvori råämnenas dyrbarhet betyder föga,

men hufvudsaken består i ändamålsenlig anordning, förenad med välberäknade förhållanden emellan delarne och enkel skönhet öfverallt. I öfverensstämmelse härmed utgör kyrkans inre en rotunda, öfverhvalfd med en af sexton jonniska pelare uppuren dome, hvars taköppning, jemte åtta på den runda väggens halfva höjd fördelade halfrunda fönster, insläppa dagsljuset; alldeles som det sker i antika tempel. Denna belysning ofvanifrån ger, som bekant äf, en långt vackrare dager än någon annan, när nämligen något vackert är att belysa; och så är händelsen här. På ömse sidor om altaret ser man *Eyströms* bekanta grupper Tron, Hoppet och Kärleken; altaraflan är af *Sandberg*; i nischer kring väggarne stå apostlarne, efter *Thorvaldsen*. När man står midt under domen, der ingenting disharmoniskt möter blicken, och ser domen höja sig efter en behagfull rundning, kan man knappast skåda någonting på samma gång mer intagande och vördnadsbjudande. Här visar sig kyrkan äfven långt större, än man skulle kunna sluta från hennes yttre. -- Utanpå är byggnaden åttkantig, med en domen betäckande kupol, afdelad i åtta fält genom åtta från hörnen likt meridianer sammanlöpande åsar, och öfverst på kupolen står en lätt lanternin, genom hvars fönster dagern faller ned i domens öppning. Såsom krans kring lyktans fot står ett enkelt jernstakett, som bildar altan, så att man har fri gång rundtomkring lyktan och kan här beskåda det vackraste panorama af Stockholm på saltsjösidan. Också ha utländska konstnärer just ifrån denna ståndpunkt tagit de mest beundrade rundmålningar man eger af den svenska hufvud-

staden. Kupolen uppbäres af ett rundtomkring den åttkantiga byggnaden anbringadt doriskt entablement, hvars förhållanden blifvit regelbundet afpassade efter yttermurarnes höjd; templets yttre har genom denna allvarsamma byggnadsstil, och i trots af sitt jemnförelsevis ringa omfång, vunnit ett högtidligt uttryck, som aflägsnar all tanka på den annars här så nära till hands liggande jemnförelsen med en paviljong. Det skulle till och med, i fall det icke hade mer än de åtta mursidorna, förefalla dystert, om icke detta motsatta fel vore förekommet genom tillsatsen af fyra korta flyglar eller s. k. *avant corps*, som framskjuta åt norr, söder, öster och vester, och med spetsen af sina vinkelräta, ett halfrundt fönster öfverskyggande frontoner nå taklistens arkitrav. I dessa flyglar har vid ingångsportarne åt söder och norr erhållits ett par vapenhus, vid vestra sidan plats för orgellåtare och vid den östra för altare, predikstol och två sakristior.

Till höger om vägen, midtemot klippan hvarpå kyrkan står, reser sig på en motsvarande kulle Skeppsholmens andra praktbyggnad, kanonierkasernen. Den tros vara uppförd i Johan III:s tid och hette i fornda dagar *Konung Johans hus*. Det är ganska högt, för att ej inrymma mer än tre våningar, men var på intet vis kungligt i sitt ursprungliga skick. Med sina fyra kala väggar, sina derpå glest fördelade fönster och sitt branta tak, liknade det snarast något af viktualiemagasinerna vid stadsgårdskajen, och i detta torftiga skick vanpryde det sin vackra plats sedan Carl Johanskyrkan hade rest sig midtemot, likasom för att göra den vidriga

C. S. HALLBERG del.

Utsigt från Skeppsholmen.

kontrasten ännu mera ögonskenlig. Först fyra år efter kyrkans invigning, eller år 1846, förvandlades det, likasom genom ett trollslag, och fick sitt nuvarande utseende, medelst några få tillsatser och en liten städning af den skrofliga bergbranten, hvarpå det fått sin grund. Gaffarne försågos med tinnar i normandisk stil, fyra toureller i samma stil anbragtes vid hörnen intill dem, och klippan beslöjades med en gräsbevuxen kulle. Genom denna lilla dekorationsförändring fick den grekiska tempelbyggnaden ett motstycke i vacker medeltidsstil, hvilket ganska väl försvarar sin plats som konstverk på kullen midtemot henne, och ger fulländning åt utsigten öfver Skeppsholmen. Det tros att konung Oskar har själf gifvit utkastet till försköningen — det är bekant att han var en talangfull landskapsmålare. Han har i sådant fall äfven här ådagalagt denna förmåga, och tillika uppträdt som arkitekt af för ingen del hvardagligt slag.

En vandrare, som ifrån Skeppsholmsbron träder in på holmen i däliden emellan de begge höjderna med Carl-Johans-kyrkan och Kanonierkasernen, behöfver ej gå långt för att se hela Stockholm försvinna och tycka sig i hast förflyttad till en landtlig park, så olik hufvudstadens hvimmel och sorl, som om den låge många mil derifrån. Väl står på höjden till venster, ett lite stycke från kyrkan, ett ståtligt boningshus af sten med hög trappa, och på något afstånd från de breda landsvägarne framskynta stora magasinerna emellan de lummiga träden; men allt detta är hvad man ser på någon bruksegendom eller större landegendom; och de långa låga husraden vid vägens ena sida, med

plank och små kojor i grannskapet eller mellan de gröna kullarne rundtomkring, ha ett sådant syskontycke af arbetareboningar, att ändå ingenting eriarar om närheten af en stor stad. Illusionen störes ej genom de tysta vägarne, der sällan någon ses åka eller rida, eller af de vid magasinerna sysselessatta arbetarnes och deras barns luftiga men renliga sommardragter, alldeles på landtmannavis och utan minsta tycke af hufvudstadens hambusar.

Nära nog midt på holmen finnes en brunn, som erbjuder det bästa källvatten man finner i hufvudstaden, och som faller i ögat genom sitt ovanliga brunnshus, hvilket liknar en etrusisk grift af högst enkel form. Det är uppfördt efter en ritning af den för sitt antika konstsinne namnkunnige grefve Ehrensvärd.

Från Skeppsholmen leder en bro till Kastellholmen. Vid denna, till venster om bron, ses en simminrättning för fruntimmer, som är flitigt besökt. Naturligtvis är blott utsidan åtkomlig för allmänhetens blickar, men denna är ganska pryddlig.

Kastellet, hvaraf hela holmen har sitt namn, är det mest i ögen fallande föremålet i Stockholms hamn åt saltsjösidan, och från dess tak har man ett nästan ännu mer vidtomfattande panorama än från Skeppsholmskyrkans lanternin.

Skeppsholmens och Kastellholmens vestra strand motsvarar den inre stadens östra strand, vid hvars granitkajer de utrikes ifrån anlända fartygen sommaren igenom trängas om plats för sina utländska varors besigtigande och tullklarering i ett vid denna strandgata beläget hus, som är utmärkt genom sin massiva florentinska

byggnadsstil och följande inskrift öfver porten:

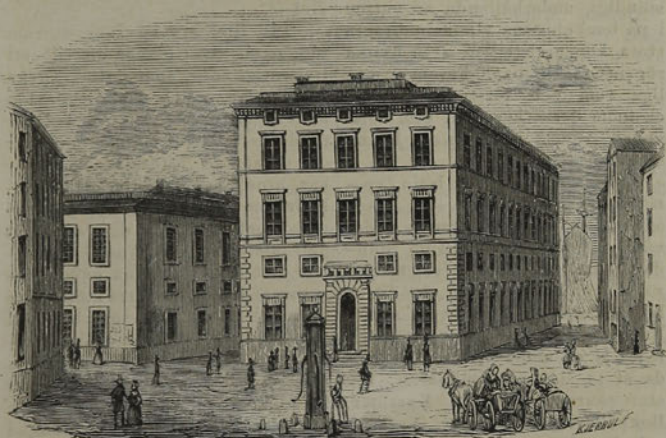
*Gustaf III:s sextonde
regeringsår*

MDCCLXXXVIII.

I detta hus ha nämligen Generaltullstyrelsen och Stockholms tullkammare sina embetsrum, 1 och 2 tr. upp, och i bottenvåningen finnes det för den nyssnämnda besigtningen inrättade

stora magasinet, det; så kallade *Packhuset*, hvaraf hela byggnaden fått sitt ibland den stockholmska allmänheten och de sjöfarande vanliga namn.

En annan offentlig inrättning, den viktigaste för hela Sveriges handel och rörelse, *Rikets Ständers Bank*, vänder äfven åt denna strandgata ett par af sina façader. Med undantag af dessa tre offentliga byggnader, samt ett till *Riksarkivets* inrymmande inköpt

Rikets Ständers Bank.

gammalt köpmanshus vid Slottsbacken, består hela den långa husraden vid denna gata af den s. k. *skeppsbroadelns* residenser. Hufvudstadens förnämsta köpmän hafva här sina praktfulla vinterboningar 1 tr. upp, och i bottenvåningen och flera bland de öfriga våningarna sina kontor. Mäklarnes och skeppsklarerarnes kontor finnas här äfven; kort sagt, skeppsbron kan med skäl betraktas som Stockholms

rikaste trakt och dess genomhandelsrörelsen lifligaste, strandgata.

RIKETS STÄNDERS BANK

vänder likväl sin ingångsfaçad åt motsatt håll eller åt Jerntorget; man ser der midtför torget det stora bankohuset, byggt af *Nicodemus Tessin*, och till vänster derom det lilla bankohuset, som är vida yngre, och har blifvit förenadt med det förra genom en

Stockholm.

emellan det mindre husets öfversta och det störres andra våning anbringad betäckt gång, hvilande på en enda öfver Norra Bankogrändens spänd hvalfbåge. Jernpelaren på torget, midt framför det stora husets ingångstrappa, är ett fullständigt brunns hus, som inrymmer, oaktadt sitt obetydliga omfång, icke mindre än 3 pumpverk; det ena upplåtet till allmänhetens tjänst, det andra bestämdt till fyllande af sprutor under eldsvådor, och det tredje till ständigt underhållande af vatten i på bankohusens vindar anbragta stora kopparcisterner, från hvilka rör nedgå till bankohusens samtliga rum och förstugor; så att en inom dessa hus hvar som helst yppad våldel må genast kunna släckas.

Svenska banken är både *Depositionsbank*, *Vexelbank* och *Lånebank*, och står utslutande under vård och borgen af Rikets Ständer, som till dess öfverstyrelse välja, vid hvar riksdag, 12 "Bankofullmäktige", 3 af hvar stånd. Bankoverkets omedelbara göromål ledes af en understyrelse, bestående af 14 Bankokommissarier. En stor skara Kamrerare, Kassörer, Bokhållare, Kontorister, Notarier och Kanslistor, utgör den egentliga tjänstemannapersonalen.

Banken äger ett rikt myntkabinett och ett intressant boktryckeri; med vederbörandes tillstånd kunna begge få beses, och de förtjena det äfven.

Snedt emot Lilla Bankohuset, emellan Södra Benicke-(Benedicti-)brinken och Tyska Stallplan, vid början af Svartman-(Svartmunke-)gatan, reser sig ett stort hus, som intager hela kvarteret, och skall efter en sägen ha tillhört Dominikaner-(Svartmunke-)orden. Dess inre, med sina besynnerliga gån-

gar och hvalf, har också syskontycke med ett gammalt kloster; men nu mera begagnas denna fornäldriga byggnad till helt verldsliga ändamål, emedan det hufvudsakligen är uthyrdt till handels- och bankskontor; den tillhör emellertid ännu en from stiftelse, och är känd under namn af *Pauliska Donationen*, efter en enkefru Pauli, som ägt huset, och skänkt det, jemte ett särskildt kapital, till pensioner åt fattiga enkör och till uppfostringshjälp åt värlösa flickor.

Ett litet stycke längre fram vidgar sig Svartmangatan till ett trekantigt torg, som kallas Tyska Brunnsplan. Vid dess ena sida märker man ett hus med höga rundbågsfönster i mellanvåningen: det tillhör de "Mosaiska Trosbekännarne" i Stockholm och innehåller en fullständig *Synagoga*: i urgammal mening: d. v. s. allt detsamma som uppkom i Jerusalem och hela Palestina under Artaxerxes I:s tid, när Ezra återställde tempeltjensten, och som bibehöll sig fristående bredvid denna, fortfarande efter templets andra och sista förstöring, och lefver ett friskt lif ännu in i våra dagar. Man ser följaktligen här tillsammans så väl anstalterna för församlingens gudstjänst — åt dem är den nyssnämnda hufvudvåningen inrymd, — som rabbinens boningsrum och bibliotek, hvilka upptaga en annan våning; och i en tredje våning församlingens rådsal, med arkiv, så väl som församlingens skolrum o. s. v. I bottenvåningen finnas boställrum för åtskilliga bland församlingens officianter.

Träder en främling in här någon dag under de stora judiska högtiderna, och ser sig omgifven af denna församling med de så bestämdt utpreglade österländska

dragen på alla ansigten, och lyssnar han en stund till dess hebreiska messor och sånger, genom sina traditionella modulationer så olika all annan bekant musik: då fordras i sanning icke någon särdeles liflig inbillning, för att i tankarne förflytta honom till Palestina och 23 århundraden tillbaka. Han behöfvertvärtom väckas till erinran om de ofantliga sträckor af tid och rum, som ligga emellan den ur fornälderns töcken framskymtande urbilden och ögonblickets lefvande återspeglung deraf.

Till synagogan leda särskilda ingångar för församlingens ledamöter af olika kön; fruntimren ha nämligen sin egen läktare en trappa upp vid församlingsalens ena ända; det öfriga utrymmet nedanföre är anslaget åt den manliga församlingen och bestyret med gudstjenstens ceremonier. Salens midt utmärker sig genom fyra kolossala pelare, ofvantill förenade med rundbågshvalf, som uppbära det för öfrigt horisontala takets midt. På ena långsidan befinnas sex höga rundbågsfönster; på den andra långsidan motsvaras de fyra yttersta af höga rundbågsnischer, hvaribland den i ena hörnet äfven utgör ett fönster, men den närmast det andra hörnet utgör ingångsporten. I nischen närmast intill fönstret står den "gyllne ljusastaken"; i nischen närmast dörrn sitter en stor svart tafja, hvarpå psalmerna för dagen tillkännagifvas; men icke med siffror, utan genom sjelfva de hebreiska begynnelseorden, i stor förgylld kvadratskrift.

Midt emellan denna tafja och den sjuarmade ljusstaken är platsen för tabernaklet, synagogans förnämsta del och i arkitektoniskt hänseende dess mest utmärkta dekoration. Den är hällen i ett

slags renaissancestil, men med motiverna från orienten. På ömse sidor om en estrad, dit några trappsteg leda, resa sig två fyrkantiga hvita pilastrar med förgyllda kantlister, och falten inom de sålunda bildade ramarne smyckas af uppåt pelarne spirande bladornamenter i guld. De begge pilastrarnes gyllne kapiteler likna korintiska, men med akantuslöfven utbytt mot palmblad, och bära öfver entablement i hvitt och guld, samt deroftvanom, ända till taket, en frontonlik basrelief i guld, som föreställer de begge lagtaforna med en bergtopp bakom samt skyar omkring och öfver dem. — En förlåt af purpursammet nedhänger ifrån entablementets arkitrav och fyller hela mellanrummet emellan de begge pilastrarne; den är att öppna midtpå och der försedd med ett symboliskt läs — ett silfverbroderi som föreställer två sammanknäpta ur två skyar framsträckta händer.

Bakom detta förhänge förvaras församlingens originalbiblar — stora antika pergamentsvolymmer med rullar vid ändarne, och skrifna med stor hebreisk kvadratskrift så nätt och likformigt, att man knappt kan tro annat än att bokstäfverna äro tryckta dit med Firmin Didots eller någon annan mästares prydligaste stilar. Här finnas fem volymer, som blott innehålla Mose böcker.

Estradens yttre långsida har ett skrank med bokbräde, sålunda bildande ett slags kateder eller predikstol, hvarest rabbinen uppträder, och, vänd åt församlingen, håller föredrag och bibelförklaringar på andra språk än hebreiska. Äfven denna sed — att för dylika föredrag begagna andra språk än bibelns eget — förskrifver sig från så långt tillbaka, som sedan he-

breiskan upphörde att vara allmänna samtalsspråket i Palestina, alltså efter babyloniska fångenskapen.

En annan estrad intager platsen emellan de fyra förut nämnda pelarne i salens midt; den har likaså ett katederskrank, men vändt åt motsatt håll, eller från fönstren och åt tabernaklet, och här ske föredragen endast på hebreiska, hvarvid rabbinen, klockaren och församlingens föreståndare biträda hvarandra. Med stor högtidlighet hithemtas ifrån tabernaklet den för tillfället ifrågakommande bibelvolymen, som bäres i en silkesduk och här på bokbrädet avslöjas samt upprullas. Rabbinen messar en strof derur, och den assisterande föreståndaren utpekar med ett långt silfverstift texten som klockaren sjunger; hvarefter rabbinen åter börjar; och så vaxelvis, tills texten för dagen är avslutad. Föredraget både af prest och klockare sker i form af ett recitativ, men med långt hastigare rytm än som begagnas för en katolsk eller luthersk messning, och med egna ganska intagande tonfall, som åt detta slags sånger en glad och på samma gång mild och ödmjuk karakter; men utan sorgsenhet, likasom utan sträfhets. Församlingen svarar emellanåt med ett amen, ett hal-lelujah eller en kort strof. Allt sker mezza voce och med fullkomligt felfri samklang: kort sagdt, denna del af gudstjensten, och ännu mera det gemensamma af-sjungandet af psalmerna, utgöra ett intagande musikaliskt helt, lika fritt ifrån dissonanser som ifrån skral. Också väljes till klockare vanligen en man med vacker tenorröst, och hos rabbinen önskar man helst en klar bariton; församlingens olika åldrar och kön utmärka sig i öfrigt genom sina starka

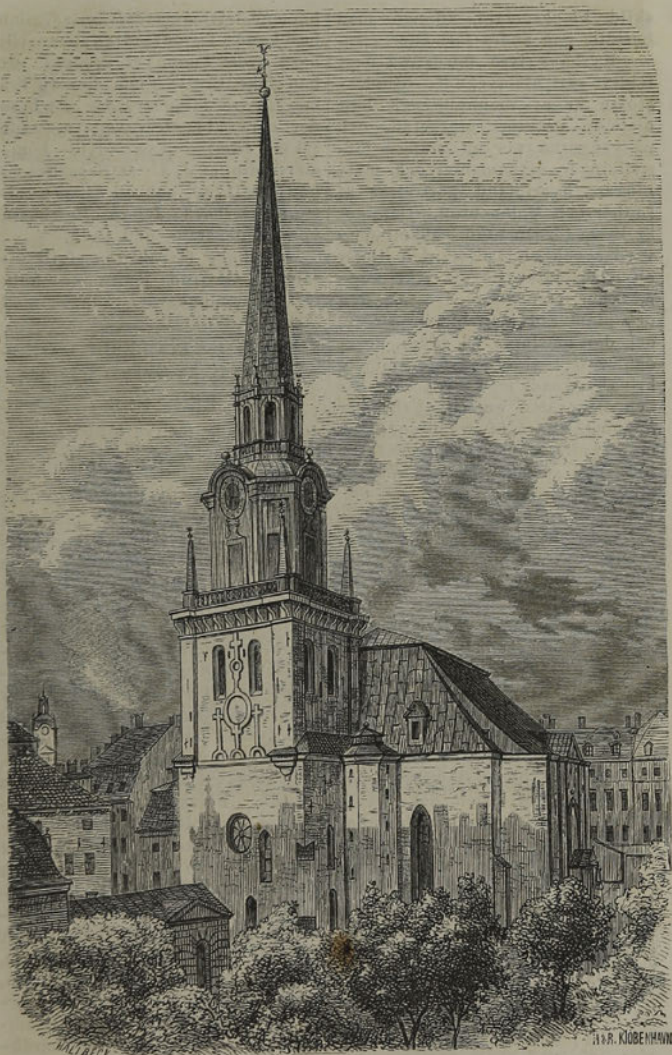
och rena basröster, sina klangfulla tenorer, altröster och sopraner. Sångens fulländning är ett vilkor för den judiska gudstjensten, och sångundervisningen är derföre en väsentlig del af skolbestyret, och bör ej heller kunna sakna framgång hos en stam, som i alla tider varit utmärkt för musikaliska anlag.

Tyska Kyrkan.

Denna kyrka är så kringbyggd med höga hus och har en så liten kyrkogård, att hon icke kan öfverskådas riktigt nedifrån; hon skulle ej heller vinna dervid, emedan grunden är sned, så att norra kyrkomuren håller 106 fot i längd, men den södra blott 85½. Skilnaden är likväl bortskymd långsamt gatan, derigenom att tornet går jemns med den längre väggen och utgör 13 fot af denna; men det har till följd häraf sin plats vid vestra gafvelns ena hörn, och ej midt på gafveln. Den teckning vi tagit, och framställa här nedan, visar kyrkans vackraste utsida och att byggmästaren gjort af en sådan grund allt hvad som kunnat göras. Kyrkans bredd, der den är störst, uppgår till 73½ fot, och ingången är från södra sidan, genom ett vapenhus med fronton. Ingången är prydd med figurer, föreställande Tron, Hoppet och Kärleken, och på sidorna med kolossala bilder af Frälsaren och Moses. Pelare på ömse sidor om porten uppbära frontonens arkitrav, och på frisen läses:

VERBUM DOMINI MANET
IN ÆTERNUM.

Från det 222 fot höga tornet klingar hvar Tisdag och Fredag, mellan kl. 11 och 1, det enda klockspel, som finnes i Sverige; tyska församlingen håller för detta slags musiks skull en sär-

Tyska Kyrkan.

skild klockspelare, aflönad med boställe och andra förmåner.

Kyrkans inre finnes på flerfaldigt sätt utsmyckadt. Predikstolen är af ebenholts och hvit marmor, präktigt utarbetad, och på väggarne ses en mängd förgyllningar, monumenter och målningar, hvaribland porträtter af Luther och Melancton. Deremot är kyrkogården utan både minnesvårdar och grafkullar; den liknar en gårdsplats till ett rikt köpmanshus, stensatt med qvadersten och planterad med lummiga trån, och den omslutes på södra, norra och vestra sidorna af en murlik kringbyggnad, med järnportar här och der samt en rad halfrunda öppningar nära öfverkanten; så att man skulle kunna taga denna 218 fot långa sträcka för en rad uthus eller förvaringsbodar på gården. I visst hänseende är också förhållandet något ditåt; ty i dessa uthus, och under sjelfva gården, befinnes de beryktade tyska grifthvalfven, till hvilka man nedstiger 30 trappsteg djupt. Redan för 200 år sedan (1657) då församlingen genom tillköp kommit i besittning af de tomter, hvarpå kyrkogården nu är inrymd; höjde sig varnande röster emot användandet deraf till begravningsplatser, så nära husen i en tätt bebyggd stadsdel; och det dröjde öfver ett halft århundrade, eller till 1717, innan katakombvännerna förmädde utverka ett kungligt tillståndsbref till griftbyggnaden. Först år 1860, sedan Stockholm hunnit härjas af flera kolerafaster, har ändtligen den tanken åter lyckats bana sig väg, att dessa af förfärliga dunster ängande hvalf icke böra vidare fyllas med lik; och ett formligt förbud är helt nyligen utfärdadt deremot. Det är väl sannt att tillträdet dit

har med detsamma försvårats för den besökande fornforskaren; men till hans tröst kunna vi upplysa, att han icke skulle finna mer än två märkligare minnesvårdar att bese der nere vid ciceronens tynande lykta, nämligen en öfver kommersrådinnan J. U. af Forselles — hon dog 1790, och en öfver ministern Gerhard Johan Balthasar von Heidenstam, död 1803.

Kyrkans fornåldriga sigill visar St. Gertrud jemte en kalk och Svartmunkarnes kapell, med inskrift:

SIGILLUM ECCLESIE GERMANICÆ STOKHOLMENSIS
REG. SVE.

och omkring sjelfva bilden:

SAN. GERTRUDIS.

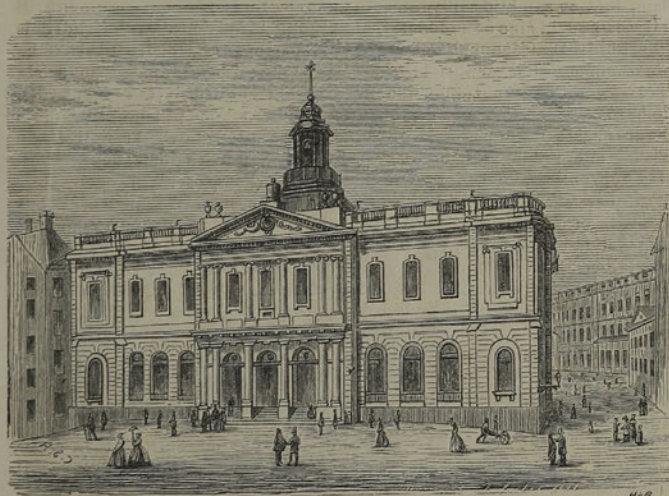
Att en tysk församling har kunnat bibehålla sig härstädes och utgöra en af de till Stockholms Stads konsistorium hörande territorialförsamlingarne, oaktadt tyska språket nu mera icke talas såsom modersmål inom svenskt område, torde hufvudsakligen kunna förklaras genom denna församlings rikedom på fastigheter och räntebärande fonder, så väl som genom hennes berömda läroverk Tyska Nationallyceum, eller, som det vanligen kallas, Tyska Skolan. Församlingen äger icke mindre än tolf stenhus i Stockholms folkrikaste trakter, med ett taxeringsvärde af 240 000 R:dr R:mt; samt dessutom i testamentsfonder till kyrkovården och barmhertighetsverk omkring 167 000 R:dr och till aflöning för skolans lärare, pensioner åt deras enkor och barn, samt understöd åt skolbarn, omkring 65 000 R:dr; eller tillsammans nära $\frac{1}{2}$ million, lågt beräknadt i afseende på fastigheterna; så att hyror och räntor kunna

uppskattas till emellan 20- och 30 000 R:dr om året, efter blott $4\frac{1}{2}$ procent af kapitalvärdet.

Kyrkans norra utsida vanställes af en hop på densamma fästade klädstånd och andra skräpiga bodar; men äfven dessa ge kyrkan hyror.

För 85 år sedan hade den tyska griftomhvärfda kyrkogården varit Stockholms börs, i 8 år; köpmännen afgjorde då der sina

vexelangelägenheter och andra till grosshandeln hörande gemensamma bestyr. Huru börsmötena i Stockholm förändrat sig under tidernas lopp, kan man för öfrigt bedöma omedelbart, om man från endera af tyska kyrkogårdsportarne vandrar Svartmangatan eller Skomakaregatan framåt till *Stortorget*. Man står då der dessa möten höllos, äfven under bar himmel, innan de flyttades till

Börsen.

tyska kyrkogården, nämligen på Stortorget, och man har på samma gång framför sig det palats, i hvars botteavåning de hållas nu. På den tiden då Stortorget var börsplats, stod Stockholms Rådhus der *Börsen* står nu; det var ifrån en balkong på samma hus — från det s. k. Burspråket — som Kristiern II njöt skådespelet af Stockholms blodbad på torget nedan-

före. Nära torgets midt, der denna nidingsbragd bedrefs, hade Stockholmarne till erinran derom låtit nedsätta fyra stenar, hvarti årtalssiffrorna 1, 5, 2, 0 voro inhuggna: de borttogos år 1776, vid anläggandet på samma plats af en brunn; men de blefvo icke återställda när brunnen år 1858 igenfylldes och brunnshuset flyttades till Brunkebergs torg.

Börsen.

Den egentliga börsen, eller mötesplatsen för vaxelaffärer och hvad dermed står i sammanhang, befinnes på nedra botten i detta under Gustaf III:s tid uppförda stadshus; en bred trappa leder omedelbart dit ifrån Stortorget, genom de tre rymliga glasportarne på façadens midt. Den får en rik dager genom dessa portar och de sex höghvälfda fönstren på ömse sidor derom, och den vidgar sig, midtemot dem, inåt en särskild salflygel, som belyses genom sina egna fönster, af lika höjd. Med denna flygel utgör börsrummet, eller den s. k. *nedra börsalen*, ett högst aktningssjudande helt. För att taga en öfverblick deraf är bäst att infinna sig der någon Tisdag eller Fredag, just då portarne slås upp, en stund före börstimman. Man har då äfven tillfälle att ostördt beskåda de monumenter som der finnas, och hvaribland en bröstbild i marmor, utförd af Sergell, föreställer öfverståthållaren baron Sparre, hvilken väsentligen bidragit till börsbyggnaden. En annan, af brons, modellerad af l'Archevêque och gjuten af Meyer, föreställer Jonas Ahlströmer. Bröstbilder af grosshandlarne Asplund och Dirckson ses här äfven.

Från gafvelportarne är uppgången till husets öfvervåning. Man kommer först upp till en bred och ljus korridor, som på 3 sidor går rund omkring börsbyggnadens gård och leder till den höga öfvervåningens många rum och salar. Bland dessa äro *Stora* och *Lilla Börssalen* för alla Stockholmsboer välbekanta lokaler till sammankomster och högtidligheter af mångfaldiga slag. Här hållas de stora börsbalerna; här ges konserter; här firas åtskilliga akademiska högtidsdagar; här sammanträda en mängd ordnar, gillen,

föreningar och bolag. Stora börsalen är för öfrigt ett i så ren och ädel stil hållet samlingsrum, att knappast någon allmänt tillgänglig festsal i riket — så snart frågan är om enkel prakt — torde förmå uthärda någon jemnförelse dermed.

Bland de nio gator och gränder, som leda till Stortorget, befinnas två, Spektens gränd och Trädgårdsgatan, något afsöndrade derifrån, genom Börsens utanför den fordna rådhusomten framstigande façad; men om man till utgång ifrån detta vår hufvudstads äldsta torg väljer den nyssnämnda Trädgårdsgatan, ser man sig likasom återförflyttad inom den forntida staden; någonting mera krokigt täppt och krångligt, än denna gata och den henne korsande Trädgårdstvärgränden, återstår ej nu mera inom Stockholms äldre område; och när man från Tvärgränden träder ut på Slottsbacken, är det medeltidens trassel och qualm man lennar bakom sig, i utbyte mot en annan tids friskare luft och renare utsigter. Vid sjelfva öfvergången åt Slottsbacken kröker sig Trädgårdstvärgränden omkring en gammal oansenlig byggnad, som i fornda dagar var det till Stockholms borg hörande bålhuset, och derefter begagnades till skådespelshus. Nu åter är det *Finska Kyrkan*; ehuru hvarken kyrkogård, torn eller klockor finnas här att antyda någon kyrklig bestämelse.

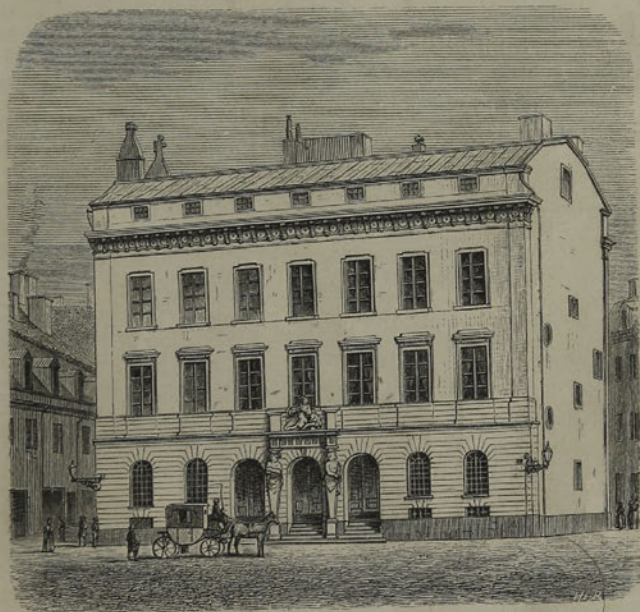
”Finska Nationalförsamlingen” räknar omkring 2500 i Stockholms alla trakter bosatta ledamöter; detta är församlingens folkmängd året igenom; men sommartiden förökas den högst betydligt genom de många finnar och finska familjer, som sjärfarten då samlar i den Svenska hufvudstaden. Guds-tjensten är lämpad efter detta personalomskifte. Sommartiden, mel-

lan 1 Juni och 1 November, så väl som på högtidsdagarne i allmänhet, hålles här finsk gudstjänst, omväxlande med densvenska, alla helgedagar; den öfriga tiden på året blott hvar tredje vecka.

Kyrkans inre liknar en gammal landskyrka, och äger icke någon annan märkvärdighet att erbjuda åt den besökande främlin-

gen, än sin finska sång och sin finska messa. Men tillfället att höra Europas mest vokalrika språk, italienskan icke ens undantagen, användt på detta sätt, är icke någonting att försaka.

I samma kvarter med Finska Kyrkan ligger den boning, som Sveriges namnkunnigaste arkitekt, Nicodemus Tessin den yngre,

Ståthållarehusets yttre.

byggde åt sig sjelf, — det nuvarande Öfverståthållarehuset. — Tomten dertill var sned på alla håll och trång; det enda som förordade den var dess höga och fria läge vid en öppen och luftig plats midtemot den grannaste sidan af Stockholms slott. Men Tessin har

förstått att begagna de förmånliga och kringgå de ofördelaktiga byggnadsvilkoren på ett sätt, som öfverallt röjer snillets fintlighet. Det enda af husets yttre, hvaraf någonting stod att göra i konstnärligt hänseende, var framsidan. Det skulle likväl varit opassande

för en enskild mans boning att framträda på en sådan plats med något slags ståtlighet, som kunde röja lust till täflan med praktborgen midtemot; åtminstone kunde de icke Tessin låta en dylik enfald komma sig till last; allt hvarmed han utmärkte framsidan af sitt hus inskränkte sig följaktligen till renheten i arkitektoniska

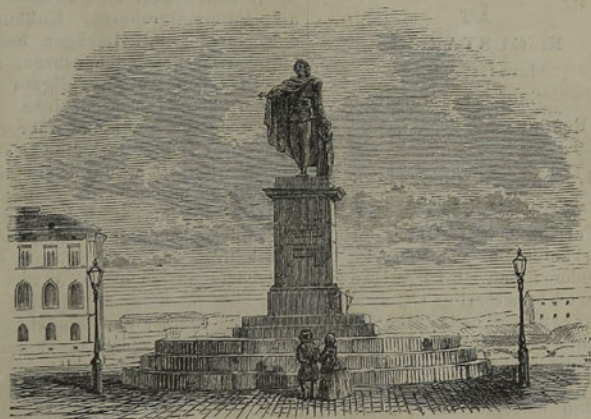

Ståthållare husets inre.

förhållanden och till några enkla prydnader. I husets inre deremot kunde han öfverlåta sig obehindradt åt sina ingifvelser, och han har gjort så, hufvudsakligen genom anordningen af förstugan och det trånga gårdsrummet. Det tycks att han önskat sig kunna vid inträdet i sin boning jaga ifrån sig de många från hans egentliga kallelse

vidt skilda hvardagsbestyr, hvarmed han utomhus fann sig öfverhopad genom sin rang och sin samhällsställning (som riksråd, öfvermarskalk hos konungen och enkedrottningen, ordningsman öfver rättegångsväsendet, m. m.) och att han sökt åtminstone hemma hos sig lefva uteslutande inom konstens område. På hvar främpling som inträder hit, förfelas ej heller detta artistiska intryck. När man hört porten slå igen bakom sig, står man i en vestibyl,

som tycks hitflyttad ifrån andra sidan Alporna: det är en pelaresal som är öppen på ena sidan inåt en italiensk trädgård, och trädgården slutar sig med en pelaregång af hvit marmor, längst bort prydd med en bildstod. Höga arkitektoniskt smyckade murar afstånga detta inre från erinringar utifrån; och på en varm Augustidag, då nordens himmel blickar ned hit, ultramarinblå och genomskinlig som söderns, ses här ingenting som stör illusionen att man befinner

Gustaf III:s staty.

sig i någon villa vid Arno eller Tibern. Alltsammans är emellertid ej annat än ett slags teaterdekoration af sten, och beräkadt på effekt men icke på närmare granskning; det kunde ej heller blifva annat, när en så liten tomt skulle lemna plats åt både böningshus, trädgård och pelaregårdar. Men hvad är Italien i Norden annat än en illusion? Och hvad vore konsten i allmänhet utan illusioner?

Vi återkomma från detta be-

sök i södern, inomgårds, för att träda ut på en af de med hänseende till förening af konst och natur märkligaste trakterna i Norden. Vi befinna oss midtpå *Slottsbacken* i Stockholm, med Stockholms slott på norra sidan, storkyrkans korgafvel på den vestra, kajen vid skeppsbron på den östra, och der bakom Norrström, Ladugårdslar dsviken, Ladugårdsgärdet, Lilla Värtan och Lidingön. Framför kajen står *Gustaf III:s kolos-*

sala bild i brons; framför storkyrkan Obeliskan — två minnesskänker, som ömsesidigt utvexlats emellan hufvudstadens borgare och en konung. Vi skola närmare betrakta dessa fosterländska gåfvor och gengåfvor, och först deribland

Gustaf III:s staty.

Den är modellerad af Sergel, gjuten af Apelqvist, och står på en hög sockel af polerad porfyr, midtpå en af granit bildad rund estrad, som omkransas af kolossala trappsteg.

På sockeln läses i förgyllda bokstäfver:

Å T
K. GUSTAF III
LAGSTIFTARE
SEGERVINNARE
FREDENS ÅTERSTÄLLARE
AF
STOCKHOLMS BORGERSKAP
MDCCXC.

Former och ställning erinna omiskännligen om Apollo di Belvedere; man märker att Sergel har med konstnärligt smicker valt ljusets, snillets och Pythonbesegrarens gudomlighet till mönster, och följt det så troget som porträtteringen och den burgundiska dräkten jemte de i öfrigt helt olika bisakerna medgifvit. Det var här

Gustaf III steg i land från en galer af skärgårdsflottan, när han efter återvunnen fred kom tillbaka från kriget med Ryssland; bilden föreställer honom också vänd åt landet och stödjande sig med venstra handen på ett galerstyre, medan den framsträckta högra erbjuder fredens sinnebild, en olivqvist. Det hela gör ett storartadt intryck, och bildstoden kan anses för en ibland de lyckligast tänkta och utförda, som någonsin ägnats en monark.

Sedan Stockholms borgerskap beslutat uppresandet af denna bild, fann Gustaf III:s konstsinne att Parmmätarehuset, Kokhuset och Norra Viktualievågen borde bortskaffas ifrån Skeppsbron, för att gifva denna ett hyggligare utseende; hans tycke har icke delats af dem som kunnat förverkliga det. Tillika förkunnade han sin afsigt att äfven å sin sida uppresa en minnesvärd — *obeliskan* — till hägkomst af borgaremiliens nit och uppoffringar genom vakthållningens ombesörjande i hufvudstaden medan kriget varade. Han sjelf hann likväl icke att utföra sitt beslut; man underrättas här om både på svenska och latin, genom den inskrift, som hans efterträdare lät rista i förgyllda bokstäfver på obeliskens fotställning. På dennas vestra sida läses:

GUSTAVUS III
CIVIUM STOCKHOLMIENSIVM
FIDEM
FLAGRANTE BELLO
PROBATAM
POSTERIS TRADI VOLUIT
RESTITUTA PACE
MDCCXC
GUSTAVUS IV ADOLPHUS
TRADIDIT
MDCCXCIX

Och på östra sidan:

GUSTAF III
BESLÖT
EFTER ÅTERVUNNEN FRED
MDCCXC
GUSTAF IV ADOLPH
UPPRESTE
MDCCXCIX
DETTA MINNE
AF
STOCKHOLMS BORGERSKAPS
TROHET OCH NIT UNDER KRIGET.

Storkyrkan och Obeliken.

Obeliken står på en estrad med tre trappsteg; foten är af polerad granit; själfva obeliken af finhuggen granit; hela monumentet är nära lika högt som slottet. Ett litet stycke bakom denna minnesvård reser sig Stockholms äldsta offentliga byggnad:

Storkyrkan, eller St. Nicolai Kyrka. Östra gafveln eller korgafveln, som här finnes afbildad, är likväl ny, jemnförelsevis med det öfriga; den utgör tillika det med arkitektoniska prydnader rikast utrustade af denna stora byggnads yttre, och är afven det lättast öfverskådliga deraf. Den bildar bakgrunden till Slottsbackens präktiga tafla, och fäster följaktligen uppmärksamhet öfverallt der denna tafla kan öfverses fullständigt. Så väl gafveln, som tornet och stöpelarnes halsstycken — kort sagdt allt hvad som af kyrkan faller inom samma synvinkel med den — har blifvit under en sednare tid omskapadt i likhet med den italienska stil som utmärker slottet näst intill; och genom denna stilens öfverensstämmelse äro de begge grannbyggnaderna bragta i det yttre sammanhang, som sannolikt

varit meningen, när kyrkans utsida gjordes så olik hennes inre. Detta sednare bibehåller nämligen ännu i det hela sin ursprungliga göthiska pregel. Det tycks att den sednaste byggmästaren har ansett en liten historik öfver byggnadens förändringar under tidernas lopp vara påkallad för rätta bedömandet af hennes nuvarande skick, och att det är derföre, som den förändrade kyrkogafveln blifvit vald till plats för ett sammandrag af denna historik. På en stor koppartafla i gafvelns midt, under det stora runda fönstret, står nämligen ett dylikt sammandrag att läsa i fastspikade förgyllda bokstäfver; det är författadt af dåvarande kyrkoherden (sedermera biskopen i Vexiö och Strengnäs) Dr Erik Alstrin, efter tidens sed på latin, och lyder som följer:

HÆC ÆDES SACRA

EXSTRUI COEPIT A PRO-REGE BIRGERO JARL

ANNO A CHR. NAT. MCCLXIV.

A FLAMMIS, QUÆ URBEM SÆPIUS POPULATÆ SUNT, INTACTA;

FULMINE AFFLATA ANNIS MDLXVII & MDXCV,

MAGNO HOMINUM PAVORE, SED VEL PARVO VEL NULLO DETRIMENTO;

PIO REGIS GLORIOS. MEM. GUSTAVI I ZELO

A SUPERSTITIONIBUS PAPISTICIS A. MDXXVII REPURGATA;

JUSSU EJUSDEM REGIS & REGNI STATORIS,

NE NIMIA PROPINQUITATÆ ARCI AFFICERET,

A PARTE HAC ORIENTALI TRUNCATA,

SED QUOD LONGITUDINE DENTUM, LATITUDINE PENSATUM;

CHORUS AD AMPLITUDINE TEMPLI UTRINQUE EXTENSUS.

TANDEM, JUSSU & AUSPICIO CLEMENTISS. REGIS

FRIDERICI,

TURRIS STUPENDÆ ALTITUDINIS, CUM VETUSTATE SATISFECKERET,

DIRUTA,

ET IPSA ÆDES UNĀ CUM TECTO RENOVATA.
 OPUS INCHOATUM A. MDCCXXXVI, CONSUMMATUM MDCCXLIII,
 ÆRIS SOLUM NON HOMINIS UNIUS DISPENDIO, STETIT.
 TU, QUISQUIS ES,
 TAM MANIFESTUM CONSERVATORIS O. M. NUMEN VENERARE,
 ET, UT SUUM HOC SANCTUARIUM PORRO TUEATUR
 VERBOQUE SUO HEIC TONET INDESINENTER
 AC INFLAMMET CORDA AUDIENTIUM
 ALIA VERO TONITRUA ALIOSVE IGNES AVERTAT,
 ARDENTER PRECARE.

Eller i öfversättning:

*Detta heliga hus
 begynte byggas af riksföreståndaren Birger Jarl.
 Ar efter Chr. börd 1264,
 Orördt af de lågor, som ofta härjat staden;
 Träffadt af åskan åren 1567 och 1595,
 till människornas stora förskräckelse, men föga eller ingen skada.
 Genom Konung Gustaf 1:s, glörr. i åminnelse, fromma nit
 från påfliga vidskepelser sofradt år 1527.
 Enligt samme konungs och riksupprätthållares befallning
 — att det icke genom för nära grannskap måtte skada slottet —
 på denna östra sida stympadt,
 Men det från längden borttagna ersatt genom bredden;
 Koret utvidgadt å ömse sidor till templets vidd.
 Slutligen har, genom den mildaste konungs
 Fredriks
 befallning och tillsyn
 ett torn af förvånande höjd, sedan det åldrats nog,
 nedrifvits,
 och sjelfva byggnaden jemte taket förbättrats.
 Verket, börjadt år 1736, stod fullbordadt 1743,
 på ej en gång en enda menniskas bekostnad.
 Du, hvem du är,
 Vörda en så uppenbar den Högste Vårdarens försyn,
 och bed ifrigt att Han måtte framdeles hägna denna Sin helgedom,
 samt med Sitt ord här dundra oafslättligt
 och värma de åhörandes hjertan;
 Men afvända annat tordön och andra eldar!*

Kyrkan håller 186 fot i längd,
 104 fot i bredd och är inuti för-
 delad i fem skepp, genom fyra
 götiska pelarerrader. Det hela är
 högtidligt och storartadt, men
 enkelt och väl belyst, och deri-

genom fritt från den i de götiska
 kyrkorna så ofta rådande dyster-
 heten. Rika prydnader och förgyllningar, jemte minnesvårdar
 och målningar af till större delen
 högt konstvärde, smakfullt ordna-

de, förhöja det mäktiga intrycket. Altartaflan utmärker sig genom ett praktfullt bildhuggeri, i guld, silfver, elfeben och ebenholts, föreställande, i 18 fristående bilder och för öfrigt i basrelief, Christi födelse, lidande och uppståndelse. Den är skänkt hit af riksrådet Adler Salvius och hans fru, år 1654, och sägs vara förfärdigad i Augsburg, samt hafva kostat 80 000 R:dr efter den tidens myntfot ("8 R:dr 10 öre silfvermynt på 1 mark silfver brutto").

Predikstolen, smyckad med förgylldt bildhuggeri, är en skänk af Fru Elisabet Funck.

Orgelverket, rikt och praktfullt till sitt yttre, har 66 stämmor och anses för det största i Sverige; det invigdes 1796.

Kungsstolarne, närmast koret, äro byggda och sirade med träsnideri efter ritning af Nicodemus Tessin, och präktigt förgyllda. Till dem höra 9 täcken af blått sammet, med guldbroderier och guldfransar, jemte 10 sammetsdynor, äfven broderade med guld.

Närmast koret hänger en förgylld silfverljuskrona om 250 $\frac{1}{2}$ löds vigt med 12 armar och 24 pipor, samt 24 bilder emellan dem. Under kronan sväfvat bilden af en engel, som i ena handen håller en skifva, med ätterna De la Gardies och Brahes stamvapan på ena sidan, och på den andra en inskrift, hvori förmäles att riksrådet Jakob Pontusson de la Gardies enka, grefvinnan Ebba Brahe, skänkt denna krona hit, "emedan "hon med sin sal. käre Herre är "här i Kyrckian blefven vigd Anno "1618 den 24 Juni, och sedan den "sal. Herren här begrafven Anno "1652 den 16 Nov. såsom och "hon sjelf Anno 1674 den 5 Aprilis."

Kyrkan äger en myckenhet andra prydnader och bohagsting

af förgylldt och oförgylldt silfver, som förtjena konstvännens uppmärksamhet genom utmärkt arbete; beloppet af hennes silfver fanns vid en i Maj 1855 anställd inventering uppgå till 14 416 $\frac{1}{8}$ lod eller 1 $\frac{1}{8}$ skeppund. Deribland uppräknas 1 dopfunt, 1 kors med Christi- och Mariabilden, 7 ljusstakar, 3 vinkannor, 1 kalk med oblatfat, samt ett helgonskåp, eröfradt, jemte ett ryskt läger, vid Jagarini ej långt ifrån Birsen, den 19 Mars 1703, och innehållande en bild af St. Nicolaus.

Bland kyrkans rika garderob af messeskrudar utmärker sig en korkåpa, den s. k. *Pastor-Primarie-kåpan*, af silfverskir med blommar samt broderi i guld och silfver. Det är ett slags biskopskrud; likasom Pastor Primarius, kyrkoherden i St. Nicolai kyrka, anses med skäl för ett slags biskop, emedan han här, i hvalfsalen till sin kyrkas torn, ser omkring sig Stockholms konsistorium, för hvilket han presiderar, och hvilket har den kyrkliga värden öfver en talrikare folkmängd än den i Gottlands stift. Han är också, i likhet med stiftsbiskoparne, själfskrifven riksdagsman inom sitt stånd.

Midt i koret står framför altaret en sjuarmad ljusstake, efter mönstret af den gyllne i Jerusalem. Denne är af messing och öfver 500 år gammal. Den skänktes hit af konung Magnus Eriksson Smek, till åminnelse efter hans far och farbror, de i Nyköpings fångtorn på hans företrädares konung Birgers befallning ihjelhugrade hertigarne Erik och Valdemar.

Till höger om altaret står en dopfunt af sten, med en inskrift i munkstil: *Domine-apud te est finis vite et in lumine tuo videbimus*

*lucem. Anno Domini MDXIII.
Sit Deo laus.*

Till venster om altaret ses vid foten af en pelare en inmurad sten, med sinnebilder af listens strid

*Den Ael is fett ok en starck fisk,
Mit ledegen henden iss he
Nicht gut to fangen, dat iss wiss*

1521

Wer Em will verwaren

He mot neue secke odder kisten nicht sparen.

Den påstås vara ditsatt på konung Kristiern II:s befallning antingen af Didrik Slaghök, konungens ståthållare på Stockholms slott, eller ock af borgmästaren i Stockholm, Gregorius Holst, konungens hofmästare och öfverste, under Stockholms belägring nyssnämnda år af Gustaf Wasa. Segraren kunde icke vederlägga det förgyllda skrytet bättre, ängonom att låta det sitta kvar till evärdlig hägkomst, sedan Kristierns och hans anhängares välde var för alltid slutadt.

Från något äldre tid förskrifver sig den kolossala grupp som föreställer St. Göran stridande mot draken, jemte den segren afbidande prinsessan med lammet; den uppgifves vara förfärdigad af en belätesnidare från Andorff 1489, på beställning af Sten Sture den äldre, till erinran om de lyckliga krigshändelserna under hans tid emot ryssarne; man har till och med påstått att den s. k. Wiborgska smällen skulle åsyftas härmed; men då denne inträffade först 1495 (den 30 November), så skulle beställningen i sådant fall ha innefattat en spådom om hvad som skulle hända 6 år efteråt. Mera sannolikt är då, att Sturen syftat på sin egen upphörliga strid till fäderneslandets räddning från Danmark och från dettas många an-

emot hjeltemodet: en ål, som två lejon sträfva att hålla fast mellan klorna. Ofvanföre sitter en svart tafsa med följande förklaring i guldskrift:

hängare bland adeln och prelaturen.

På andra pelaren till höger från altaret ser man ett ännu mycket äldre minnesmärke, norske konungen Olof den Heliges stål-hjelm och sporrar, som blifvit uppsatta i Storkyrkan på Erik XIV:s befallning, såsom ett segerbyte under hans krig emot Danmark. Under detta krig tilldrog sig, att konung Eriks kammarjunkare *Claude Collart*, en ung fransman, inföll år 1564 i Tröndelauguet med en svensk ströfcorps, medan Norrmännen voro sysselsatta med kriget söderut; han lyckades intaga Trondhem, härjade domkyrkan och återvände med de nyssnämnda minnesmärkena efter Norges skyddspatron, hvilka varit uppsatta i kyrkan.

I stället för de många kapeller och kor, hvari messor lästes under den katolska tiden, och hvaraf man ännu känner åtminstone 27 till namnet, ses här nu en mängd minnesvårdar af större eller mindre märkvärdighet. Bland dem kunna de nedannämnda räknas till kyrkans prydnader, antingen genom sin dyrbarhet, sin prakt eller sitt konstvärde.

En af de anspråkslösaste är ståthållaren *Lars Skyttes* och hans fru *Anna Posses* griftvård i hörnet emellan vestra och norra väggen,

eller till venster när man träder in i kyrkan genom torrporten; man ser de der jordfästades bilder af sten, i kroppsstorlek, och på väggen vid deras huvuden Skytte- och Posse-vapnen.

Längre fram på norra väggen sitter i svart ram en liten hvit tafla, som sägs vara af silver; en inskrift derpå tillkännager att ståthållaren i Stockholm, *Johan Christopher von Düring till Tyresö*, har der nedunder sin hviloplats.

Under norra läktaren finnes en pryddig griftvård af svart och hvit marmor, öfver 2 barn, *Gabriel* och *Maria Oxenstjerna*, uppsatt af deras far, rikskanslern *Axel Oxenstjerna*; hans och hans frus vapen ses ofvanom den.

Tredje pelaren från altaret, i raden närmast norra väggen, bär en i sten huggen minneskrift öfver kramhandlaren *Sven Callerstedt*, som varit kyrkans föreståndare i 28 år.

Vid nyssnämnda vägg höjer sig från golf till tak en grafvård af marmor, öfver greve *Johan Gabriel Stenbock till Bogesund*. Öfverst ses hans porträtt i medaljong, förgylldt. Någoting mystiskt hvilat öfver denna grift, att sluta från en officiell handling af jemnförelsevis nytt datum, och som möjligen står i sammanhang med den här hvilandes lefnadsöden och sysselsättningar. Han var född den 28 April 1640. och blef helt och anställd som kammarpage hos drottning *Kristina*, som skall år 1651 hafva skänkt åt den elfvaårige gossen ett stenhus, hvilket kronan hade köpt af greve *Pehr Brahe*. Han reste sedan utrikes, uppträdde efter sin återkomst som en i alla ridderliga öfningar fulländad ung man, och blef en förklarad gunstling afven hos de tre efter *Kristina* följande regenterna. Enkedrottning *Eleo-*

nora gjorde honom genast till sin kammarherre, och år 1664 till hofmarskalk och guvernör öfver lifgedinget; år 1667 blef han riksstallmästare, och följande året 1668 riksråd. Under Carl XI utnämndes han till riksmarskalk, 1673. Han undgick reduktionen; han blef till och med sjelf president i reduktionskommissionen, och den annars så sparsamme Carl XI skänkte honom 1685 ennyårs-gåfva af 1700 lod arbetadt silfver. I Carl XII:s högsta domstol förde han ordet år 1702 eller 3 år före sin död. Han tros ha varit hvad man kallar adept, och det berättas att ett misstag vid hans alkemistiska försök med något "lifselixir" förkortade hans dagar. Emellertid lärer han hafva medhunnit att sjelf anordna om sin graf; ty omkring ett och ett fjerdels sekel efteråt ingaf Kongl. Förste Stallmästaren greve *Gustaf Stenbock* till konung Carl Johan en underdånig ansökning om tillstånd att få öppna denna graf, "emedan i den skola förvaras åtskilliga Stenbockska släkten tillhöriga papper, akter, familjdokumenter och andra effekter." Storkyrkorådets utlåtande infordrades häröfver; men lydde afstyrkande. Kyrkorådet sade sig veta att grafven vore icke allenast öfvermurad med ett starkt hvalf, utan i öfrigt svår att åtkomma, och ansåg sannolikt att greve *Stenbock*, som år 1705 den 30 November dog ogift och barnlös, "har velat omsorgsfullt freda sitt ensamma stoft åtminstone från människoväldets åverkan"; i öfverensstämmelse hvarmed kyrkorådet förmodade att den "dyrbara grafven, med hvad deri finnes, borde förblifva i samma orubbade skick, som under de redan förlutna 124 åren". I betraktande

af dessa kyrkorådets betänkligheter, och då sökanden icke kunnat bestyrka den uppgifna anledningen till gravfvens undersökning, förklarade också konungen, i bref till kyrkorådet, den 27 Juni 1829, sig icke ha funnit skäl att för närvarande bifalla undersökningen.

Huruvida denna grift döljer någonting ovanligt, och hvad hon i sådant fall döljer, har följaktligen hittills förblifvit en hemlighet.

Inre pelaren åt samma sida, närmast altaret, bär en af alabaster och svart marmor förärdigad minnesvård öfver statssekreteraren och kanslirådet *Henrik Hoghusen*, som föddes 1624 och dog 1662.

På samma sida, men vid östra gäfveln, befinnes en griftvård öfver riksrådet *Jasper Matsson Kruse* och hans fru *Brita de la Gardie*, med deras bilder af sten, i kroppsstorlek, liggande på gravven, och vid fötterna deras äfven i sten uthuggna vapen.

Östra gäfveln har äfven på södra sidan om altaret en vacker minnesvård. Den är af spräcklig marmor, med fot af brun marmor, och Wattringska vapnet jemte lagmannens i Södermanland *Carl Wattrings* bild i medaljong, begge förgyllda.

Vänder man sig om här, och ser nedåt kyrkan, så varseblifver man till venster om altaret, vid den närmaste yttre pelaren, ett konstverk af Byström: en grupp i marmor. Den pryder en minnesvård öfver kommersrådet *Carl Christopher Arwedsson*, en af svenska börsens veteraner, som föddes 1735 och afled 1826. Hans son reste värden.

Vid den motsvarande inre pelaren befinnes en minnesvård öfver fältmarskalken *Simon Grundel*

Helmfelt. Den är af svart marmor, med bilder och prydnader af alabaster. *Helmfelt*, som stupade 59 år gammal, i slaget vid Landskrona 1677, var utmärkt i krig som i fred. Historien framställer honom som en fulländad krigare, djerf eller försigtig efter omständigheterna, mild, mensklig och höjd öfver all egen nytta; det rykte, hvarpå Gustaf III:s bekanta skådespel syftar, saknar all grund. Han öfverleefde sina barn, och skänkte 17 000 R:dr som stipendiefond till universitetet i Upsala.

På andra yttre pelaren, till venster ifrån altaret, ser man en minnesvård af svart och hvit marmor öfver riddarhussekreteraren *Johan von Riddershausen* och hans fru.

Vid pelaren bredvid, längre åt södra vägen, har en vård, med bröstbild i brons, blifvit rest åt *David Klöker Ehrenstrahl*. Den skulle kunna sägas öfverfödig här, der den nannkunnige målaren sjelf skapat sig andra minnen af mera värde, om hvilka vi komma att nämna straxt nedanföre. Vi hemta ur inskriften på denna blott den uppgiften, att han var född i Hamburg den 23 September 1629 och dog i Stockholm den 23 Oktober 1698.

Vi sluta vår öfversigt af minnesvårdarne i denna kyrka med den öfver riksrådet *Alder Salvius* och hans enka, föräranne af den dyrbara altartaflan. Äfven deras minnesvård utgör en af Storkyrkans utmärktaste prydnader. Den har två rader parallella marmorpelare öfver hvarandra, samt bilder och prydnader af alabaster. I nedra radens fond ses bilden af Frälsaren med ett kors i handen; och på ömse sidor derom två knäböjande figurer med uppåt sträckta händer. Monumentet krönes af de aflidnes vapen.

Två tafvor af Ehrenstrahl smycka Storkyrkan och deribland hans största i vidd, *Yttersta domen*. Den är 36 fot hög och 25 fot bred, samt intager en god del af norra korväggen. Den andra, på väggen midtemot, är blott 25 fot hög och 10 fot bred; den föreställer *Nedtagningen från korset*. Ehrenstrahl, elev af Pietro da Cortona, den store plafondmålaren, hade efter honom tillegnat sig ett manér, som han sedan utbildade vidare på egen hand och under helt andra än italienska omgifningar, men som gör honom lätt igenkännlig och äfven satte honom i stånd att blifva vårt lands mest fruktbara konstnär.

En annan tafva, af vida underordnad konstvärde, och som fått sin plats på södra väggen nära uppgången till orgelläktaren, är ett århundrade äldre och har i lokalt och historiskt hänseende en märkvärdighet, som föranledt hennes bifogande i träsnitt här nedan. Hon föreställer nämligen

STOCKHOLM 1592.

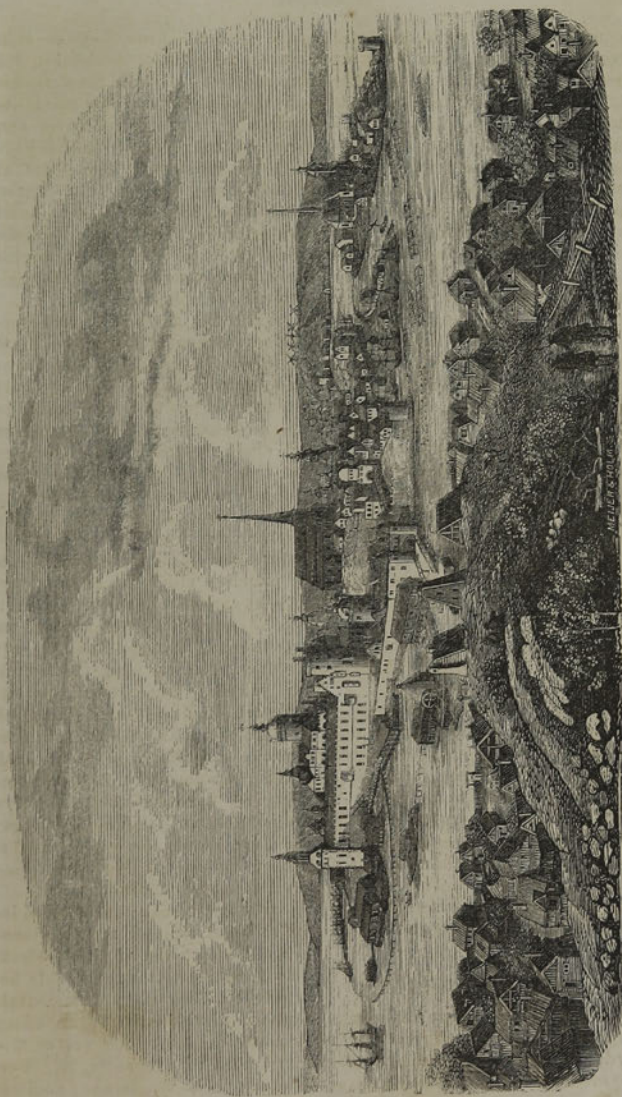
Hon erbjuder sålunda tillfälle att jemnföra den svenska hufvudstadens utseende nu och i Johan III:s tid. Hon blef förfärdigad och uppsatt i Storkyrkan på hans befallning, några månader före hans död; det skedde likväl icke för att ge efterverlden någon föreställning om Stockholms dåvarande yttre, utan för att bevara hågkomsten af någonting långt föränderligare, ett par vädersolar, som visade sig härstädes, på våren det året, och som konungen trodde förebåda hans död. Han dog verkligen samma år, den 17 November. Sannolikt var det ondt samvete, vidskepligt svärmod och bäfvan för döden, som gjorde honom själf till profet; järtecknet tjenade

blott att gifva fart åt hans dystre aningar. Tafvan finnes beledsagad af förklaringar både på latin, tyska och svenska; den svenska lyder så: "Anno Domini 1535*) then 20:e dagen i April månad syntes i Stockholm på Himmelen sådana teckensyner från 7 till kl. 10 f. m."

De många grifterna under Storkyrkan och under den delen af Slottsbacken som ligger emellan nuvarande kor-gafveln och obeliskens, der den forna kor-gafveln stod, upphörde att begagnas år 1770, sedan man under hela kyrkogården emellan kyrkan och börsen inrättat en gigantisk sarkofag (likfrätare) i ordets egentliga mening, det vill säga ett hvalf, hvori liken nedfördes genom likvagnsboden vid den griffria kyrkogårdens sydöstra hörn, och lemnades att ruttna, för att sedan, i mån som det stora likhvalfvet blef öfverfylldt, upptagas derifrån och gräfvast ned på någon med begrafningsmull försedd kyrkogård. Denna kolossala farsotsbrunn tömdes äntligen för alltid år 1827, sedan den stora begrafningsplatsen utanför norrtull hunnit blifva färdig till begagnande, och Storkyrkans sarkofag fick efter 27 års vädring en annan och för hufvudsta ens helsotillstånd lämpligare bestämmelse.

En kyrkovårningsanstalt anlades nämligen år 1854 i det stora hvalfvet; den inrättades af manufakturistfirman J. & C. G. Bolinder. I hvalfvet står en ugn och en ångpanna; från ugnen leder ett rökrör till en skorsten, som befin-

*) Året 1535 hade förflutit två år innan Johan III föddes; det måste således vara felskrifvet af målaren, i stället för 1592; så fram icke meningen varit att erinra om några meteorer, som möjligen visat sig det året då Gustaf I:s första gemål afled.

Stockholm år 1592.

nes midtemot obeliskan på östra gafveln; från ångpannan leder ett stort rör in i kyrkan vid Adler Salvii graf och derifrån långsät södra kyrkoväggen till orgelläktaren, hvarifrån 14 kopparrör utgrena sig under golvet ända till altaret. Medelst denna inrättning, som begagnas ifrån slutet af Oktober till midten af Maj, bibehålles luftvärman i kyrkan under denna tid vid 6° C om hvardagarne och 10° om söndagarne; men kan, om så anses nödigt, stegras till 17°.

Birger Jarl grundlade Nicolai kyrka samtidigt med staden; hon anses vara byggd mellan åren 1260 och 1264, ehuru naturligtvis under denna korta byggnadstid icke till den storlek eller det utrymme hon fått sedermera, och som ej heller då behöfdes för stadens jemförelsevis fåtaliga befolkning. Till dennas gudstjenst var hon också ensamt bestämd i början, och fick derföre länge namn af Stadskyrkan, — eller, som det då hette, Bykyrkan, — de öfriga kyrkorna härstädes voro antingen klosterkyrkor eller små bönkappeller.

Bland de historiska tilldragelser, som utmärkt Storkyrkan, må här ihågkommas, att den förste lutherske erkebiskopen Laurentius Petri valdes här midsommarsdagen år 1531; att konungarne Fredrik I, Adolf Fredrik, Gustaf III, Carl XIII, Carl XIV Johan, Oskar I och Carl XV här blifvit krönta, och att riksdagspredikan hållits här vid alla de riksdagar som egt rum i Stockholm.

STOCKHOLMS SLOTT.

Det ges vidlyftigare herrskareborgar än denna och mera rikt prydda, men knappast någon som på afstånd faller främlingen så vördnadsbjudande i ögat genom

enkel storhet. Från hvilken sida man än må nalkas Stockholm, ser man slottets kolossala fönsterrader och långa balustradrönta murar utbreda sig framför skyn öfver den stora stadens midt. Intrycket här af, säga turisterna, liknar det af Peterskyrkan, skådad från slätten kring Rom, eller ännu mera hvad man erfar vid första anblicken från Nilen af de på samma sätt långsät horisonten utsträckta praktbyggnaderna i det fornda Thebe.

Vi lemna dessa utländska jemförelser derhän, och anmärka blott att ibland byggnaderna i vårt eget land är Stockholms slott ofelbart den största; de närmast i ordningen med hänseende till murmassa och rymlighet, nämligen domkyrkan och slottet vid Fyrisån, kunna ej tillsammans mäta sig med denna enda. Äfven i afseende på höjden öfvergår den hvad man utan närmare undersökning märker. Ställer man sig vid foten af slottsfyrkantens sydöstra hörn, der man kan låta blicken ila hörnet uppåt ifrån grunden till tinnens kant lodrätt deröfver, så ser man slottsmurn här jemnhög med murn på ett kyrktorn emellan dettas grund och taklist. Att man icke varseblifver slottets tornlika höjd på afstånd, härrör från den stora bredden; omkring 60 kyrktorn skulle behöfva sammanställas, likt fem tolfter bräder i ett plank, för att bilda fyrkantens utanmur, flyglarnes sammanlagda sträckor oräknade.

Slottets tjocka murar bestå inuti af tegel, utanpå af sandstens- och till någon del af granit-block, dels firsidigt slätthuggna, dels bearbetade i flera slags ornamentala former. Grundvalen är en aflång fyrkant, åt öster och vester förlängd med fyra lägre flyglar. Fyrkantens och flyglarnes nedifrån osynliga tak äro omgifna med ba-

lustrader rundtomkring. Fyrkanten innesluter en ljus och luftig borggård, nära så stor som Gustaf Adolfs torg, eller af inemot halftannat tunnlands vidd. Hvardera af fyrkantens yttre långsidor håller 418 $\frac{1}{2}$ fot, hvardera af bredsidorna 319 $\frac{1}{2}$ fot; borggården är 300 $\frac{1}{2}$ fot lång och 261 $\frac{1}{2}$ fot bred. De tre flyglar, som förlänga fyrkantens norra sida åt öster och vester samt fyrkantens södra sida åt öster, hålla hvardera 165 fot i längd. Fjerde flygeln, som fortsätter fyrkantens södra sida vesterut, är jemförelsevis ganska kort. Den härigenom uppkommande olikheten emellan de begge flyglar, som åt öster och vester förlänga fyrkantens södra sida, och hvilken oundvikligt måste störa symmetrien hos både vestra och södra fasaderna, har emellertid på den vestra fasaden, hvars midthvalf utgör slottets förnämsta ingång, blifvit fintligt undanskynd genom två framför denna fasad tritt ställda bågförmiga flyglar, erinrande om peristilerna framför Peterskyrkan i Rom, och omslutande ett litet halfrunt torg. Åt slottets vestra fasad har härigenom vunnits ett fullkomligen symmetriskt utseende, näml. för hvar och en åskådare, som icke bestämdt föresätter sig att leta upplikheterna vid hörnen. Tessins snille har dessutom förstått att utsmycka denna vestra fasad med en sådan rikedom af prydnader och sinnebilder i skulptur, att den åtminstone hos mängden måste taga uppmärksamheten i anspråk tillräckligt, för att ej lemna några blickar kvar för det mindre ögonskerliga. Tio kolossala termkariatider resa sig emellan midtfönstren, och ofvanom dem ytterligare tio trefaldiga korintiska pilastrar emellan den följande stora

våningens fönster; men inom de med listverkutsirade starkringarne, öfver sistnämnda vånings föröfrigt fyrkantiga fönster, skimra i brons nio kolossala medaljonger, som till åskådarens betraktande framhålla de med gyllne omskrifter prälände bilderna af Vasastammens nio första regenter: man har här tillfälle att, så noggrannt som urbildernas från fordom bevarade porträtter medgifva, studera dragen af Gustaf I, Erik XIV, Johan III, Sigismund, Karl IX, Gustaf II Adolf, drottning Kristina, Karl X och Karl XI. Denna dynastiska dekoration innehåller äfven, likt så många motstycken dertill på forntidens byggnadsverk, en kronologisk antydning om tiden för den nuvarande slottsbyggnaden, derigenom att grundläggaren är den sednaste i raden.

Porthvalfvet på denna fasads midt uppbärs af fristående doriska pelare och korsas inåt borggården af två åt höger och venster, ända till borggårdens nordvestra och sydvestra hörn fortlöpande gallerier, som rikt belysas från gården genom kolossala fönster; dessa galleriers gipstak uppbäras dels af fyrkantiga doriska pilastrar, dels af fristående doriska pelare. En motsvarande pelaregång sträcker sig emellan borggårdens sydöstra och nordöstra hörn, d. v. s. längsåt borggårdens östra sida, och korsas likaså af det höga porthvalfvet från östra fasaden. Dessa ljusa och glada gallerier, med den fria och glada utsigten derifrån genom de höga fönstren inåt den torglika och af praktfulla inre fasader omgifna borggården, erbjuder, likt forntidens peristiler, trefliga promenadsträckor under tak, i skydd för solhetta så väl som för regnväder, och äro i sin storartade

enkelhet icke att räkna bland det minst ståtliga af slottets inre.

Södra sidans fasad, åt Slottsbacken, är mot hörnenganska enkel; men midten prälar i stället med slottets anspråksfullaste dekoration. Sex korintiska pelare, så gigantiska, att de från stenfoten nå upp jemnhögt med andra våningens fönsterkarmar, resa sig på ömse sidor om porthvalfvet, och bära hvarsin grupp segertecken af brons, tilltagna i samma jettelika mått. Emellan dessa pelare ses höga nicher för kolossala bildstoder. Olikt de öfriga fasaderna har denna dessutom fått en annan fönsterindelning på midten än på sidorna. Alla dessa särskildheter på fasadens midt åstadkomma vanligtvis, att när man ifrån Gustaf III:s staty stiger uppför Slottsbacken, drages blicken ovillkorligt åt fasadens midt och hindras derigenom att, utan särskild anledning, granska den här annars uppenbara olikheten emellan de begge flyglarne till höger och venster.

På slottets östra och norra sidor har Tessin icke behöft dylika illusioner, för att bevara symmetrien; hvar och en af dessa sidor är i sig sjelf fullkomligt symmetrisk.

Norra fasaden ses förlängd med en lika stor flygel åt höger som åt venster. I dessa begge flyglar fortsättes slottets första stora våning, så att den här har 38 fönster i rad, eller 19 på hvar sida om porthvalfvet.

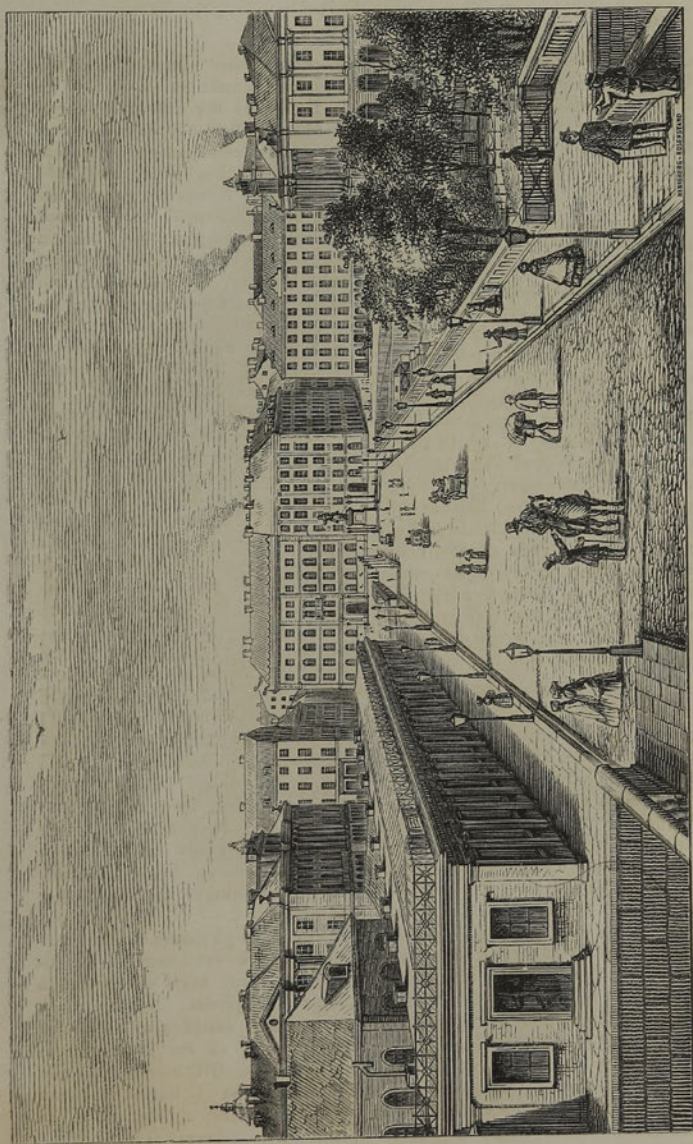
Förbi slottets höga källarvåning och bottenvåning leder upp till denna port på fasadens midt en ofantlig romersk trappa (slutning utan trappsteg), som räcker långsät slottets hela norra sträcka emellan östra och västra flyglarne yttersta hörn, eller med en

grundplan af icke mindre än 721¹/₂ fots längd. Trappan har på begge slutningarnes midt afsatser och från dem utsprång för parallela slutningar nedåt i riktning mot midten; så att hon är åt utsidan dubbel och långsät slottsväggen enkel; man kan följaktligen stiga upp till porten här från fyra olika håll, nämligen från Skeppsbron och från Mynttorget samt från högra och venstra sidan af platsen framför Norrbro. Midt framför denna plats har trappan ett tredje utsprång, lika bredt med trappgolvet utanför porten deruppe och utvidgande detta golf så, att det mot Norrbro öfvergår till enrymlig balkong. Balkongen upp bärs af tre från gatan uppstigande höga hvalf och två framom dem uppresta toskanska granitpelare, de sednare hvardera af en enda sten. Balkongen är omgifven med marmorbalustrader, som äfven fortsättas nedåt trappan, ända till afsatserna; nedanför afsatserna bestå bröstvärnen eller ledstängerna af enkla granitmurar.

Från balkongen ofvanpå trappan kan man beskåda Norrbro, Gustaf Adolfs torg, Operahuset och prins Oskars palats samt Bondeska palatset, jemte en del af Mälaren, Norrström, Carl XIII:s torg och Blasiholmen: det är en af de många utsigter i Stockholm som bilda tafvor; vi bifoga en liten hågkomst deraf här.

UTSIGT FRÅN LEJONBACKEN.

Trappan kallas i allmänhet *Lejonbacken*, med anledning af två kolossala bronslejon på fotställningar af granit, som stå på de begge trappafsatserna utåt Norrbro; dessa lejon äro ideala konstverk i grekisk stil. Ett gånkska utmärkt skulpturarbete pryder äfven sjelfva slottsfasaden. Ofvan-

Utsigt från Lejonbacken.

om porten är nämligen åter en balkong, utanför midtfönstret i våningen derstädes, och öfver detta fönster hvilat två ryktets gudinnor i brons, mot en krönt sköld, som är prydd med Sveriges urgamla vapen, tre kronor.

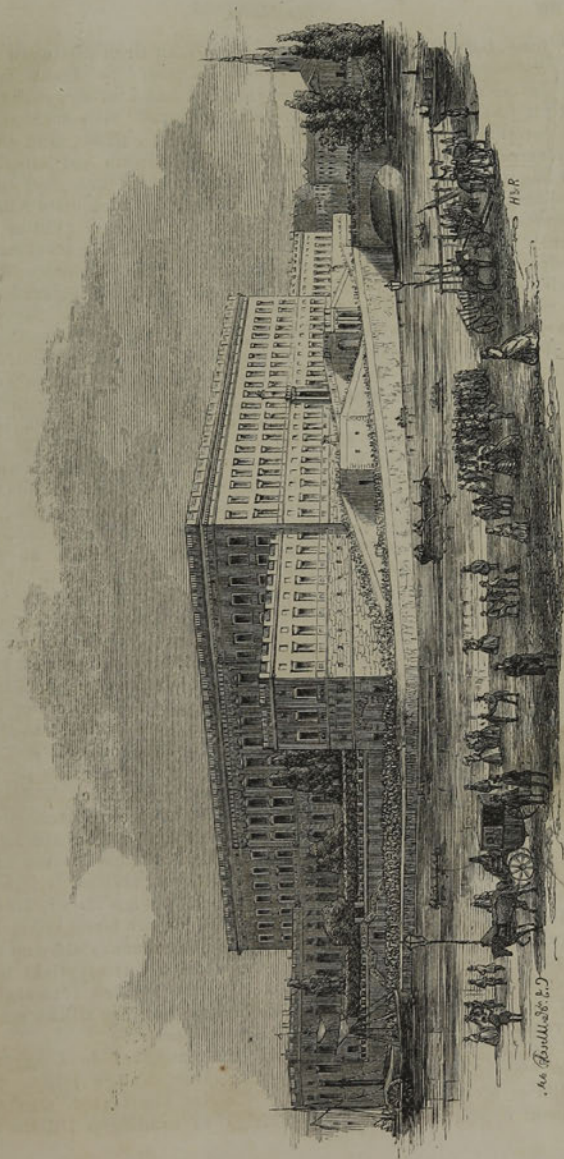
En passande ståndpunkt hvarifrån man kan i sin helhet beskåda den arkitektoniska symmetrien af norra slottssidans fasad, flyglar, trappa och ornament till sammans, finner man blott vid södra ändan af Norrebro, straxt norr om södra strömgrenens brohvalf; men denna synpunkt ligger beklagligen alltför nära. Från längre afstånd skulle det stolta byggnadsverket otvifveläktigt taga sig ut på helt annat sätt; men byggnaderna på Norrebro, hvilkas tillkomst Tessin sannolikt aldrig kunnat ana, framtråda öfverallt likt skärmar, till bortskymmande af den fullständigare utsigten. I sitt stympade skick, från Gustaf Adolfs torg, är den emellertid den hvardagliga för Stockholms invånare.

Slottets östra sida är den enda som saknar alla andra dekorationer än de rent arkitektoniska; men dessa utmärka sig genom den mest fulländade harmoni. Häri låg också all den ornamentik Tessin behöfde för denna sida, för att låta den öfverträffa alla de andra genom sin fullkomliga symmetri, sin snillrika anordning, och det fria läget, som öfverallt erbjuder tillfälle att ostördt skåda det helas prakt från de bäst passande synpunkter. Det är äfven denna sida, som först framträder för den från Östersjön anländande främlingen och genast vid första anblicken ger honom ett ädelt prof på hvad byggnadskonsten fordom förmått i vårt land. Med en sidoblick på Nationalmuseum har han tillfälle

att omedelbart dermed jemföra hvad hon förmår nu.

De begge här utåt Skeppsbron på ömse sidor om fasaden och vinkelrätt ifrån denne utskjutande flyglarne ses jemnhögt med källarvåningen förenade genom en granitmur, ofvantill kantad med en marmorbalustrad, som bär en lång rad stora postlinsvaser med praktblommor, hvilka jemte de bakom balustraden framskyntande pyramidpopplarne antyda, att den långa muren är utanväggen till en terrassgrund emellan flyglarnes och fasadens källarvåningar. En hög dubbeltrappa af granit, med balustrader af grönlammig marmor leder upp till en gallerport på murbalustradens midt; och när man uppnått denna trappas öfversta golf utanför porten, står man vid ingången till en på terrassen belägen italiensk trädgård, 306 fot lång och 165 fot bred, och hvars bakgrund utgöres af slottets östra fasad. En annan hög dubbeltrappa leder från trädgården vidare uppåt, till denna fasads med glasportar tillslutna borggårdshvalf. Slottstrappans midt har nere i trädgården en niche, och i denna står *Venus di Medicis*, kopierad i marmor af *Sergel*. Denna intagande trädgård, med utsigt öfver Strömmen, Skeppsholmen och Djurgården, är ett stycke landskap inom staden, hvarmed få andra fursteboningar äga någonting jemförligt.

Om man på denna terrass, fordom ägnad åt ett kungligt menageri, och deraf ännu bibehållande namnet *Logården*, nalkas dess norra gräns, solsidan af nordöstra slottsflygeln, så ser man genom de nära ned till marken nående höga fönstren i bottenvåningen en mängd marmorbilder och andra plastiska konstverk skimra fram.

Stockholms slott från nordöstra sidan.

Der inne finnes nämligen det s. k. *Stenmuseum*; och då vi kommit det så nära, är det kanske bäst att just der göra vårt inträde till betraktande af slottets inre. Vi förutsätta härvid att besöket sker någon måndags eller torsdags förmiddag emellan kl. 10 och 1, då museet hålles öppet för allmänheten. Det intager nordöstra flygelns hela bottenvåning, som blifvit genom en vägg skiftad i två med hvarandra jemnlöpande höga hvalf, med fönstren till det ena åt norr och till det andra åt söder. Genom läget åt så motsatta väderstreck, men ännu mera genom de högst olika fönstren, hafva dessa hvalfgångar fått ett särdeles olikartadt tycke. Den södras fönster nå så nära ned till det svart- och hvitrutiga marmorgolfvet innanföre och terassens gräsmatta utanföre, att om de åtta fönstren, hvilka äro stora som kyrkfönster, slås upp, så bildar hela hvalfvet en söderländskt praktfull trädgårdssalong, till hvars förening med trädgården blott behöfs en eller annan lös-trappa med några få steg, utan och innanföre ett eller annat af fönstren. Den parallellt bakom den belägna hvalfgången har deremot blott låga halfönster (mezzaniner), som sitta midtpå dess vägg åt norr, och kasta in derifrån en kulen dager, dels snedt nedåt golfvet, dels snedt uppåt hvalfvet. Befunnes de närmare upp till det sistnämnda, så skulle den dager de sprida kunna i artistisk mening passa för en expositionslokal; nu åter äro de ur konstnärlig synpunkt måhända tjenliga till en Rembrandtsk atelier, men föga till annat.

En stegrad dysterhet råder i den lilla af blott ett enda mezzaninfönster upplysta tambur, hvori-

genom man ifrån förstugan inträder i museet; ty denna tambur, som fått namn af *Egyptiska Rummet*, finnes anordnad så nära som möjligt i likhet med en forn-äldrig griftegrotta vid Nilen. Den bekanta Sparfhöken med solskifvan öfver hufvudet jemte Nildalens heliga Ludergam (Vultur percopterus) bilda dörrstyckena, och kring väggarne ses nicher för urnor omvexla med inmurade grafstenar: allt urgamla egyptiska kvarlevor. För att fullända denna inredning står midtpå golfvet en ofantlig egyptisk likkista af granit, hvars lock är aflyftadt och upprest bredvid ingångsdörren, som det öfverskjuter i höjd. Detta lock visar i basrelief kistans invånarinna kolossalt afbildad och beledsagad af hieroglyfer, som upplysa att hon hetat *Tahort* och varit ingenting mindre än gemäl åt faraonen Psammetik II, som regerade för omkring 2400 år sedan. Den öppna granitkistan innesluter en likaledes öppen träkista, och i denna ligger ett konstrikt mumiehölje af papp, föreställande i målåd basrelief en klädd egyptiska, med blomstrande ansigte, öppna ögon och fina höghvalfda ögonbryn, samt på hjesan prydd med bilden af den mystiska torndyveln (Ateuchus sacer) de invigdas igenkänningstecken. Beklädnaden är från halsen till fötterna utsirad, i kinesiskt klara och brokiga färger, med sex rader bilder och hieroglyfer. Inuti papphöljet finnes sjelfva mumien, efter vanligt fornegyptiskt balsamingssätt insörd i smala linnebindlar; hon har tillika ett förkläde af perlor.

En mängd af de i egyptiska griftegrottor vanliga bilder, vaser och andra konst saker, utgöra det öfriga af samlingen i detta rum,

Deribland ses äfven två libationsaltaren; det ena har af domaren *Fai* blifvit egnadt åt faraonen *Amenoft* (som regerade 1822 år före vår tidräkning) och åt dennes gemål *Akme Nofre Ari*: alltså för nära 37 århundraden sedan.

Bredvid detta altare äro museets öfriga och egentligen så kallade antiker att anse som jemnförelsevis unga.

En sådan yngre antik — men likväl ifrån Perikles tidehvarf — utgör det nästföljande nordliga rummets förnämsta prydnad, och har åt detta långa, af sju mezzaninfönster upplysta rum föranledt namnet *Niobes galleri*; ehuru bilden är allenast en gipsafgjutning efter blott två bland de bildstoder, som tillsammans utgöra originalet. Detta, den s. k. *Niobe-gruppen*, föreställande Niobe och hennes 12 barn, förvaras i Mediceiska galleriet i Florens, och räknas, jemte den verldsberömda Venusbilden, till denna rika samlings största dyrbarheter. Konstkännare tveka till och med om det är Venus eller Niobe som bör ställas främst: åtminstone när jemnförelsen ej sker uteslutande ur den plastiska synpunkten, utan äfven ur den poetiska. Gipsafgjutningen här föreställer blott gruppens begge oskiljaktiga figurer: Niobe sjelf och hennes yngsta dotter. De anses vara af *Skopas*.

Såsom original-antiker äger Niobegalleriet, dels i marmor, dels i brons, statyer af *Merkurius*, *Silenus* och *Paris*, statyetter af *Jupiter* och *Pallas*, byster af *Jupiter Ammon*, *Bacchus*, *Pan*, *Herkules*, *Juno*, *Urania*; men det är isynnerhet rikt på antika porträttbyster i marmor, och man kan här studera utseendet af *Antonius*, *Trajanus*, *Titus*, *Caligula*, *Septimius Severus*, *Alexander den Store*,

Caracalla, *Agrippina*, *Gallienus*, *Antoninus Pius*, *Faustina den äldre*, *Marius*, *Sylla*, *Kleopatra*, *Gordianus Pius*, *Julianus*, *Plautina*, *Marcellus*, *Nero*, *Julia Aquila*, *Julia Moesa* och andra historiska personer; äfvensom *Epikurus*, *Plato*, *Sokrates*, *Sappho* och *Diogenes*.

Bland dessa utländska antiker förekommer äfven en fornsvensk, från Botkyrka socken i Södermanland, och efter förmodan 760 år gammal. Det är en likkista af granit, med kölformigt lock, ofvantill smyckadt med löfverk och på sidorna med bilder af Frälsaren och helgon, samt försedt med inskrifter både i Runor och munkstil. Runorna hänvisa på en för stockholmsboerna välbekant landtgård straxt söder om staden, och derföre bör här icke förbigås den tolkning man gjort deraf och af den latinska munkskriften, jemte de utfyllningar af lakuner, som vid tolkningen föreslagits. Runskriften är ristad på lockets öfra kant och af följande innehåll:

"Karl gjorde stenen öfver sin frände Björn, Svens och Benkfrids son i Hammarby. I hans egendom här ligger han under denna sten, (som) Benkfrid och Karl (låt it göra) efter sin son" — Den latinska munkskriften står nedomkring locket, och lyder så:

"Den som kommer att läsa detta och ej vet det (han må veta att) här hvilar en ädel man. Jag berder dig Christ, säg: Björn må vara ren från synden."

Ett rum i samma sträcka, och likasom det egyptiska med blott ett enda mezzaninfönster, har fått namn af *Postlinsrummet*, efter en servis af majolica (italienskt fayence) som här förvaras och hvar på målningarne anses vara af *Rafael* eller åtminstone utförda efter hans teckningar och under hans

tillsyn. På några bland dessa kärl — hela samlingen består af 104 — igenkänns likväl äfven kompositioner af *Giulio Romano*, *Annibale Carracci* samt några nederländska och tyska målare. Servisen utgörs af 1 stort fat, 10 mindre, 81 större och mindre talrickar, 2 stora skålar, 1 såskopp, 1 saltkar, 4 vinflaskor, 2 vinsvalningskärl och 2 vattenkannor.

Verkligen *antika* vaser äro här äfven att få se, hvaribland 53 större och mindre *Etruriska* och 24 *Grekiska*: de sednare skänkta åt museet af prins *Oskar*, som hemfört dem själf ifrån Athen år 1847. — Man har här tillfälle att beundra de ännu i skönhet öfverträdfade formerna hos fornfolkens vaser, och den utomordentliga säkerhet i målningarnes idealiska teckning, som tycks ha varit en allmän förmåga hos de antika krukmakarne. Det vackraste den sednare tidens postlins-, fayence- och lerkärlsfabrikation mäktat åstadkomma, märker man här vara antingen omedelbart kopieradt efter dylika antika mönster eller bestå i sammansättningar deraf.

Genom postlinsrummet går vägen till ett annat litet rum, men som tillhör museets södra och ljusa sida; det kallas *Sergels rum* och innehåller en samling arbeten i bränd lera, egenhändigt modellerade af den store mästaren själf, och deribland urbilderna till de konstverk, som grundlagt hans namnkunnighet.

Statyernas galleri är namnet på museets åt Logården belägna stora afdelning. Man måste genomgå den norra afdelningen för att komma hit, antingen från Niobegalleriet, då man inträder vid östra ändan, eller genom Egyptiska rummet, då man kommer in vid västra ändan. Den sednare

ingången torde vara att föredraga, dels emedan man då kan genast vid inträdet i Statyernas galleri få en mera passande öfversigt af innehålllet, dels — och icke minst — för kontrastens skull; ty från mumieerna i den lilla dystra grifvogrottan till gudomligheterna i den stora glada salen är det påtagligen en öfvergång som ifrån Hades till Olympen.

Åtta omkring 16 fot höga och hälften så breda fönster tillåta middagssolen att, nästan lika obehindradt som öfver Logårdens gröna löfkronor der ute blicka in hit, och ned på marmorgolvets svarta och hvita rutor, i detta för öfrigt helt och hållet hvita galleri, som är 126 fot långt och 25½ fot bredt. Trettiosex fristående grekiska pelare, ordnade parvis, på nio sockler mellan fönstren och på nio vid långväggen midtemot, uppbära galleriets rundbågar, och dessa bågar äro prydda i antik stil, likasom hvalfälten deremellan. Utmed dessa höga pelare, och under midten af hvalfven, resa sig från marmorgolvets glänsande mosaik, än i artistiskt ordnade grupper, än ensamme, forntidens sköraste gudar och gudinnor, nymfer och heroer, mellan altaren och vaser och kandelabrer: allt i marmor, brons, porfyr eller granit, och allt omedelbara konstalter, än af forntidens mästare, än af deras lyckligaste medtäflare i en sednare tid. — Denna bildsal, och de konstskatter den innehåller, skulle kunnat värdigt pryda Akademos' namnkunniga park vid Athen: en så antikt ren och glad skönhet hvilar deröfver. Alcibiades, Plato och Chariternas skapare Sokrates skulle kunnat välja platsen mellan häckarne derutanför till ett förtroligt samspråk på tre man hand, någon vacker afton, för att

afsluta det derinne vid kandelabrernas sken, med ett litet symposium kring den stora Bacchusvasen, i Apollos och Sånggudinnornas åsyn. Ty de stå här alla nio, idealt formade af grekiska mästare. I verkligt grekisk marmor ses *Polymnia, Klio, Thalia, Urania, Erato, Terpsichore* och *Kalliope*; *Euterpe* och *Melpomene* saknas ej heller, och mittibland dem höjer sig som anförare *Apollo med lyran*. Jemte dem ser man *Venus Anadyomene, Juno, Pallas, Diana* — och af parisk marmor hennes älskling *Endymion*, det dyrbaraste antika konstverk, påstå kännare, som är att skåda på den skandinaviska halfön.

I fullkomlig samklang med hvad fornåldern sålunda diktat skönast i marmor här rundtomkring, står midt i salen SERGELS verldsbeckanta mästerverk *Amor och Psyche*, och som ett humorigt men alltigenom antikt motstycke dertill, hans *Faun*. Likaså af svensk härkomst, men ourskiljbara från Helladens skapelser, ses här grupper, statyer och byster, danade i marmor af BYSTRÖM, FOGELBERG och GÖRHE; de föreställa, *Hymen och Kärleken, Venus och Kärleken, Apollo, Bacchus, Ariadne*.

En mängd antika porträttbyster äro äfven att beskåda i statyernas galleri, hvaribland *Tiberius, Commodus, Caligula, Brittannicus, Lucius Verus, Marcus Aurelius*, och jemte dem *Homerus, Demosthenes, Cicero, Zeno, Aristoteles*.

Såsom utomordentliga men högt firade gäster, hos denna antika sals olympiska invånare, uppträda här i kolossalt skick den nordiska gudasagas förnämsta gestalter *Oden, Balder, Thor*, besvarna fram ur Carraras klippor af samme FOGELBERG — undergöra-

ren — på hvars vink Hellenernas *Apollo*, deras *Afrodite* och *Eros* förut hade framträdt derur. Det är nödvändigt att ihågkomma detta, vid anblicken af dessa för första gången i marmor förverkligade idealer, så fulländade i konstnärligt hänseende, och ändå tilltycket så skilda från sin omgifning: skilda så, som norden ifrån södern.

Likasom de historiska porträttbysterna från forntiden fått sin plats här, bland den antika Olympens representanter, likaså ses här, bland det nordiska Gudhems, konung *Carl XIII:s* staty i marmor af BYSTRÖM och byst i marmor af *Sergel*; och af SERGEL dels byster, dels hermer i marmor som framställa konungarne *Gustaf III* och *Gustaf IV Adolf*, hertig *Fredrik Adolf* af Östergöthland, drottningarne *Sofia Magdalena* och *Hedvig Elisabeth Charlotta*, samt prinsessan *Sofia Albertina*.

Hvad allmänheten kallar *Stenmuseum* är endast en del af det kungliga museet på Stockholms slott; till en annan afdelning deraf, *Målningsmuseum*, kommer man några trappor upp genom samma ingång som till stennuseet.

De största mästerstyckerna bland denna, af omkring ett halft tusental utsökta konstskatter bestående samling, erkännas allmänt vara af svensk härkomst; man finner här, bland annat, af CARL WAHLBOM hans *Gustaf Adolfs död i slaget vid Lützen*, af JOHAN FREDRIK HYCKERT hans *Lappfamilj*, som vann högsta priset på världsexpositionen i Paris 1855, af WERTMÜLLER hans *Ariadne*. För att helt kort gifva främlingen en vink om hvad han i öfrigt har här att söka, må i alfabetisk ordning här uppräknas namnen på några bland de förnämsta mästarne. Man kan här beskåda arbeten af *Albani, Back-*

huysen, *Bamboccio*, *Baroccio*, *Bassano*, *Borghera*, *Bloemaert* (Abraham och Henric), *Boucher*, *Breughel* (Ambrosius och Johan), *Canaletto*, *Carracci* (Agostino, Annibale, Gobbo, Lodovico), *Caravaggio*, *da Cortona*, *Cranach*, *Dolce*, *Dominichino*, *Du Jardin*, *van Dyck*, *Fredrik Adolf* (Hertigen af Östergöthland), *Ghirlandajo*, *van Goyen*, *Guercino da Cento*, *Guido Reni*, *Jordaens*, *Lairesse*, *Lanfranco*, *Claude Lorraine*, *Mengs*, *Messis*, *Metzu* (Gabriel), *van Meulen*, *Mieris*, *Murillo*, *van der Neer*, *Fredrika Wilhelmina af Oranien*, *Orizonte*, *Ostade*, *Veronese* (Paolo), *Poelemberg*, *Potter* (Paul), *Poussin*, *Rembrand*, *Rosa* (Salvatore), *Rubens*, *Ruysdael*, *Sacchi*, *Snuyders*, *Spagnoletto*, *Swanefeld*, *Teniers*, *Terburg*, *Tintoretto*, *Velasquez*, *Vermet*, *da Vinci* (Leonardo), *Wouwermann* (Peter och Philip), *Akerström*; oberäknadt en mängd af okända mästare. Till Museum höra äfven flera och till en del ännu mera oskattbara tafvor i slotstets öfriga rum, så att hela antalet beräknas till öfver 12000 nummer, samt 24000 gravyrer och 4000 handteckningar.

Midtemot den ingång vi valde till Målningmuseumet, — ty det har äfven en annan — är ingången till kungliga Biblioteket, hvilket hålles öppet för allmänheten alla Måndagar, Tisdagar, Onsdagar, Torsdagar och Fredagar. emellan kl. 11 f. m. och 2, och hvarifrån böcker äfven utlånas, på vilkor som i låneblanketterna finnas bestämda.

Man inkommer först till några smärre rum, och genom dem till sjelfva biblioteket, hvilket är inrymdt i en enda sal, men stor som en kyrka och intagande hela östra slottsflygelns begge öfversta våningar. Den är praktfullt ekpanelad, och omgifven af mästert-

ligt skurna korintiska pilastrar, hvilkas entablement uppbär en hela salen bekransande läktare. Både sal och läktare äro från golf till tak beklädda med fyllda bokhyllor, och på golfvet stå äfven bokhyllor och bokskåp, jemte bord med lådor, hvori vissa dyrbara verk äro inneslutna. Panelningen på norra sidan bildar en tunn vägg, och mellan denna och flygelns norra mur går ett särskildt långt och smalt galleri, afdeladt i tre våningar: de två öfra på samma sätt från golf till tak beklädda med bokhyllor, men den nedra åt norr med skåp för manuskripter.

Ibland de sistnämnda befinnes den s. k. *Codex aureus*, en latinsk öfversättning af de fyra Evangelisterna, skriven voxelvis på hvita och fioletta pergamentsblad, med stora uncialbokstäfver i guld. En anglosaxisk anteckning på ett blad upplyser att den blifvit inköpt hos hedniska sjöörfvare, — sannolikt vikingar som medfört den bland sina rof från söderländerna. Ett annat och ganska vackert manuskript, på tunnt pergament, innehåller *Julius Cæsar*. Ett par pergamentsböcker ifrån medeltiden (*Psaltaren* och ett *Breviarium*) utmärka sig genom ypperliga miniatyrmålningar.

Handskrifternas antal uppgår till omkring 4000, och många räknas ibland det dyrbaraste som något bibliotek äger; här är följaktligen mycket för forskaren att söka och finna. Också ser man dessa kunskapskällor flitigt begagnade af både utländska och inhemska lärde.

För turisten åter underlåter biblioteksvaktmästaren sällan att påpeka en besynnerlig manuskriptsamling, som upptager en bok för sig sjelf, och den största

bok, måhända, som finnes. Den utgör mer än en mansbörd, intager sitt särskilda bord i salen, och har för sin ofantlighets skull fått namn af *Gigas librörum* (Böckernas jette). Den är skriven på så stora pergamentsblad, att till hvart och ett har åtgått en åsnehud, och de ha blifvit tjocka i proportion. Bandet består af halfannan tums tjocka ekplankor, pergamentsbeklädda innan och utan, och på hörnen beskyddade med starka messingsbeslag. Till trygghet emot så väl plundringslystnad utifrån som otillåtet kunskapsbegär inomhus, har den af klosterfäderna fordom hänförs till så kallade *libri catenati* (fångslade eller förseglade böcker): vid ena permen ses ännu en märke, hvari ena ändan af en kedja suttit, med hvars tillhjälp boken dels kunnat låsas fast vid någon pelare i klosterbiblioteket, dels kringsnöras, så att hon icke kunde öppnas utan med patern priorns eller patern bibliotekariens särskilda dispens. Den är ett alster af den manuskriptsamlande och manuskriptkopierande *Benediktinerorden*, som, likt andra ordenssamfund, är ett s. k. "erigt släkte, inom hvilket ingen födes" (gens æterna, in qua nemo nascitur), och som i följd af denna sin oförgånglighet kunnat tillbringa hela femhundra år med den stora bokens sammanskrifvande. Af stilarnes beskaffenhet ha nämligen bibliognosterna utredt att den skrifvits under loppet af 9:e, 10:e, 11:e, 12:e och 13:e seklerna, och att dess äldsta delar alltså i vår tid äro omkring tusen år gamla. Innehållet är vidlyftigt och mångfaldigt. Man finner här GAMLA och NYA TESTAMENTET, ISIDORI *Libri XX de diversis materiis*, JOSEPHI *Antiquitates Judaicæ*; JO-

HANNICH JOHANNIS *de Physica ratione*; COSMAS PRAGENSI *Chronica Boemorum* (till år 1125); m. m. Hvad som förskafat boken en särskild och mera allmän titel än den förut omnämnda, är en samling deri af ganska gammalt dato, som kompilatorn rubricerat *Experimentum de Furto & Febris*, och som består af gamla på munklatin författade besvärjelser mot tjuvar, sjukdomar, spöken och troll: kort sagdt ett slags *hvit magi*, som det hette på den tiden, i motsats mot *den svarta* eller den egentliga svartkonsten. Emellertid har alla hexmästares mästare blifvit af någon konstfärdig munk besvuren fram personligen på ett med brun bottenfärg försedt blad: der ses nämligen en bild af djefvulen sjelf, "så förvirradt ryslig, som den af en munkfantasi kunnat tillskapas", för att härom begagna Lorenzo Hammarskölds ord. Men då hoppen vid anblicken af detta porträtt slutat att hela den ofantliga volymen vore hvarken mer eller mindre än en *svartkonstbok*, har en särskild legend åtföljt henne och förskafat henne sitt vanligaste namn: *Fans bibel*. Legendens förmäler nämligen att en munk, som blifvit dömd till döden, räddade sig genom att med djefvulens tillhjälp skriva hela boken på en natt.

Till manuskriptsförrådet hänföras äfven några här förvarade s. k. *inkunabler* eller alsterfrån boktryckerikonstens barndom; hvaribland CICERO *de officiis*, tryckt på pergament år 1465, hos Gutenberg's förste bolagsman *Fust*, samt dennes måg och lärning *Schöffer*, som på sista sidan hemlighetsfullt tillkännagifvit att detta arbetes bokstäfver "hvarken blifvit frambringade med penna eller bläck,

utan genom en viss alltför vacker konst" (*Opus litteris exaratum neque penna, nec atramento scriptorio, sed arte quadam perpulchra, a Joanne Fust, per puerum suum Petrum Schoeffer* 1465). Ännu äldre, men utan tryckningsår, är en, före Gutenbergs uppfinning af rörliga stilar, blott med träsnitt tryckt *Speculum humanae salvationis*. Ett högst sällsynt typografiskt minnesmärke förvaras här äfven: ett bland de fem exemplar af *Rudbecks Atlanticas* fjerde del, hvilka räddades undan branden i Upsala år 1702; det går till s. 210.

Bibliotekets tryckta böcker, hvaribland en stor mängd dyrbara praktverk, beräknas uppgå till omkring 80 000 band. Antalet tillvexer årligen med omkring ett tusen, dels genom inköp och gåfvor, dels genom det exemplar af alla inom Sverige tryckta arbeten, som enl. Tryckfrihetsförordningen aflemnas hit.

De konstsamlingar och lärdomsskatter, som nu förvaras i museet och biblioteket på Stockholms slott, äro ämnade att flyttas tvärtöfver strömmen till *Nationalmuseum*, när det hinner blifva färdigt till deras inrymmande. Till följd af denna byggnads afsondrade och af vatten öfverallt omgifna läge, anses de der blifva tillförlitligare betryggade mot eldsvåda.

Vanliga uppgången till biblioteket är den ifrån Logården eller densamma vi följt här; går man den tillbaka och stiger derifrån uppför trappan till östra slottshvalfvet, så står man der framför ett annat konstverk af *Sergel*: en kolossal grupp, föreställande *Axel Oxenstjerna* och *Klio*; den sednare sysselsatt med historiska anteckningar efter den föres uppgifter; han står, hon sitter. Sånggudin-

nan är naturligtvis en antik figur och antikt draperad; Oxenstjernas figur är ett porträtt med det karakteristiska själsuttryck, som *Sergel* visste att inlägga i alla sina på en gång så trogna och så idealiserade porträtter. Den namnkunnige statsmannen är iklädd sin tids riddaredrägt. Gruppen med sina attributer visar sig sålunda i den blandade stil af gammalt och nytt, som varit så vanlig för moderna allegorier. Men den är ett konstverk, och af *Sergel*, och med hänseende till anordning och utförande ett ibland de mest beundrade af hans hand.

Träder man genom detta östra porthvalf ut på borggården, och från dennes midt tager en öfverblick af dess insidor, så ser man de två åt öster och vester smykade med särskilda fasader, som omfatta de nio medlersta fönstren. I bottenvåningen motsvaras dessa nio fönster af nio portlika rundbågshvalf, hvaribland det medlersta på hvar fasad utgör en verklig port; den vestra är inkörsporten från det lilla halfrunda torget vester om slottet; den östra leder från borggården till Logårdshvalfvet. De fyra porthvalfven till höger och de fyra till venster om hvar inkörshvalf äro fönster, tjänande till upplysning af början på de begge åt höger och venster om midthvalfven längsåt östra och vestra borggårdsväggarne fortlöpande gallerierna.

Fasadernas utanmurar äro för bottenvåningen af huggen sten, och i s. k. rustik stil. De begge öfvervåningarnes utsida är äfven af huggen sten, och emellan samt öfver fönstren prydda med joniska och korintiska pilastrar med der till hörande entablementer. Gårdsväggarne utom dessa midtfasader äro släta murar, utan andra pyrd-

nader än taklisten och de vanliga arkitektoniska fönsterinfattningarne. Denna enkelhet råder uteslutande för väggarne på borggårdens södra och norra sidor, som sakna särskildt utmärkta midtfasader; endast de begge porthalvven åt söder och norr äro prydda med arkitektoniskt dekorerade infattningar. Af dessa hvalf utgör det södra inkörsport ifrån Slottsbacken, och det norra kan nyttjas till inkörsport ifrån Lejonbacken, i fall denna någon gång skulle begagnas för åkdon.

Inträder man i södra porthalvvet, eller det åt Slottsbacken, så står man i ett ofantligt trapprum, som intager hela afståndet emellan slottets inre och yttre murar, med en motsvarande bredd, samt hela höjden från körbanan till slottstaket, och der uppe slutar sig med ett kupolformigt hvalf. På ömse sidor om körbanan i detta praktfullt dekorerade och genom alla våningarnes fönster rikt belysta trapprum, leda upp till första våningen två dubbeltrappor med balustrader, af svensk marmor. Trappan på östra sidan leder till Slottskapellet, den åt vestra till Rikssalen.

Slottskapellet genomgår slottets begge öfvervåningar jemte mansardvåningen deröfver, det är 128 fot långt och 50 fot bredt, och liknar till storlek och höjden vanlig kyrka, men svarar i prakt mot hvad man kan vänta sig af den som råder i slottets yttre. Hela kyrkan från golf till tak glänser af polerad marmor och guld; af marmor äro pelarne och deras entablementer; det öfriga är väl blott stuck, men så måsterligt arbetad, att ingen synbar skillnad röjer sig emellan den och marmorn. Predikstolen är helt och hållet förgylld; den uppbyrs af de fyra

evangelisternas traditionella symboler — ängeln, örnen, lejonet och oxen — äfven förgyllda. Altarprydnaden är ett verk af fyra samverkande mästare; det begyntes af *Bouchardon*, fortsattes af *l'Archeveque* och fulländades af *Sergel*, samt föreställer *Christus i Gethsemane*. Taket är dekoreradt i målning af två andra mästare *Taraval* och *Pasch*, och dess midt utsirad med en plafond af *Ehrenstrahl*, hvilken äfven här visat sig som en lycklig mästare i sin lärares *Pietro da Cortonas*, af sin samtid så högt beundrade plafonderingsmanér, om än icke i den plafonderingskonst, som de gamle och *Ehrensward* godkände.

På ena sidan om altaret ses ett stort fönster, som kan öppnas inåt ett rum i slottsvåningen, det hörer till "tribunen" eller konungafamiljens kyrkoläktare.

Rikssalen, hvartil den vestra dubbeltrappan i det stora södra hvalfvet leder, är lika hög som slottskapellet midtemot, eller genomgår alla de öfra våningarne; men den är längre och bredare, eller 143,5 fot i längd och 51 fot i bredd, och oberäknadt dess arkitektoniska prakt, som bär prägeln af *Tessins* snille, är den dekorerad af *l'Archeveque* och *Sergel*, samt sålunda icke blott den största utan äfven den prydligaste sal i Sverige. Det är här, som konungen i Ständernas närvaro öppnar och slutar riksdagarne. Vid sådana tillfällen står på ett några trappsteg upphöjdt golf vid salens vestra ända konungens silfvertron, och på ömse sidor derom lät konung Oskar vid sin kröning uppställa *Gustaf II Adolfs* och *Carl Johans* marmorbilder. Till kröningsbaler och andra mera sällsynta hoffester har rikssalen äfven begagnats.

Norra slottshvalfvets rikt dekorerade tak uppbärs af 16 på åtta sockler parvis uppställda (kopp-lade) doris-ka pelare, och väggarne äro prydda med flera utmärkta taflor i basrelief.

Östra och vestra borggårds-hvalfven innesluta trapprummen till de kungliga våningarne. Arkitekturen i dessa kolossala rum och trappor utmärker sig genom en så konstnärlig fullkomlighet både i anläggning och utförande, att vidtberesta konstdomare förklarar ingenting af samma slag finnas härmed jemförligt på denna sidan Alperna, och att ensamt denna del af Stockholms slott skulle vara nog, för att åt Tessin betrygga hans plats ibland den nyare tidens största arkitekter. När man stiger uppför dessa breda, ingenstädes branta, öfverallt beqväma trappor, der hela skaror kunna utan hinder gå förbi hvarandra, och processioner tåga upp och ned i manstarka leder utan trängsel: då säger första intrycket genast, att sådan måste uppgången vara till en herrskareboning; detta intryck är också påtagligen hvad konstnärn åsyftat. Vid närmare granskning upptäcker man att det beror i första rummet på den ändamålsenliga anordningen, hvartill man finner såsom helt naturliga följder sluta sig de vackra formerna, de utsökta men ingenstädes öfverlastade ornamenterna, de dyrbara och glänsande men ingenstädes förgyllda eller målade byggnadsämnen; man finner alltsammans storartadt, elegant, rikt, men utan någon slags utpekning af elegansen, storheten, rikedomen; och än mindre märks en skymt ens till grannlåtsjagt. Man öfvertygas likasom omedvetet att all denna ståt bör finnas der och blott derföre finnes der: att de glänsa

af polityr eller färgkontraster utan brokighet, derföre att de böra så, dessa än bruna än grå- än grönn-flammiga marmorbalustrader, dessa mosaikmönster af mörkgrå och hvit marmor på förstugornas och vändplanernas bruna marmorgolf: dessa dörrkarmar, fönsterkarmar och nichekarmar, skulpterade af annan marmor än väggarnes; dessa vackra basreliefer af hvit marmor inom ramar af mörkare, som bilda dörrstyckeua öfver de höga och vida dörrarne: dessa dörrflyglars smakfulla träsniderier: dessa för marmorbilderna och porfyrvaserna så väl afpassade nicher vid vändplanerna: dessa lyktbärande bronsbilder på balustradernas ändstolpar. Och när man vid hvar ny vändning ser framför sig ett nytt och ståtligt perspektiv af trappor, genomgångar och gallerier, så njuter man af den storartade anblicken, men utan öfverräkning, emedan man tycker allt detta vara i sin ordning här, och finner det alltid stadna der det är skönt, men aldrig skrida utom det sköna gräns och närma sig till prål.

Vid inträdet i åtskilliga bland de salar, dit dessa präktiga trappor leda, finner man väl intrycket stundom helt annat; men i sådana fall har Tessins konstnärnsanda upphört att röja sig vidare än i de alltid sköna förhållandena mellan rummens dimensioner eller i fönstrens och dörrarnes anordning; den har der, med klokt förutseende, öfverlåtit åt tapetseraresnillet att ombesörja inredningen efter modernas omskiftande bud, det ena året eller årtiondet så, det andra så.

Man har, efter tillgängliga beräkningar, funnit att *hela slottsbyggnaden*, med *inredning och möblering* hade till slutet af år 1830 kostat 10 487 271²/₃ R.dr R.mt.

För att få ett begrepp om det ofantliga utrymmet i Stockholms konungaborg, måste man veta att den innehåller 433 eldrum, 117 kallrum, 33 kök, samt 234 källrar och andra hvalf; tillsammans 817 afskilda lokaler — hvaribland flera gigantiska salar, högtidsgallerier och salonger — de vidlyftiga trapprummen, promenadgallerierna, porthvalfven och andra genomgångar oberäknade; och att ändå ingenting af allt detta upptages af stallar, vagnbodar, eller dithörande anstalter, hvilka finnas förlagda i andra trakter af hufvudstaden.

Vid en sådan mångfald af föremål, skulle hvarje försök till detaljskildring urarta till en bok; och därför nödgas vi att här inskränka oss till en öfversigt allenast af slottets indelning, och till några antydningar om hvad som vid genomvandringen af slottets inre kan anses företrädesvis märkvärdigt, särdeles ibland ornamenterna och de väggfasta konstverken. Vi skola äfven omnämna ett och annat af de många flyttbara konstskatterna; ehuru det icke bör kunna förefalla läsaren besynnerligt, om de ej skulle återfinnas på samma platser ett annat år.

Slottets inre är nästan alltid tillgängligt för dem som besöka Stockholm sommartiden, då konungafamiljen plägar vistas på lustslotten eller befinna sig på resor. För att få se det, behöver man blott vända sig till någon ibland den i slottshvalfven vakt-hafvande hofbetjeningen, som ger adress på behörig vägvisare. Främlingar underlåta sällan att begagna sig af detta tillfälle; och här af händer att mången familj i landsorten, som gjort en sommartur till Stockholm, vet mer om Stock-

holms slott, än hufvudstadens infödingar i allmänhet.

Sådant slottet nu befinnes, är det hufvudsakligen *Tessins d. y.* verk; hvad han icke hann utföra sjelf af sina ritningar, byggnadsplaner och dekorationsförslag, öfverlätt han åt sin son och efterträdare, som verkställde det. Enligt dessa ritningar, så väl som slottets byggnadshandlingar i öfrigt, räknar man i slottet *tio* så kallade *våningar*, ehuru visst icke alla äro boningar. De utgöras af: 1) *Källarvåningen* — 2) *Arkivvåningen* — 3) *Undervåningen* — 4) *Bottenvåningen* — 5) *Bottenvåningens entresoler* — 6) *Halfvåningen* — 7) *Första stora våningen* — 8) *Första stora våningens entresoler* — 9) *Andra eller Öfra stora våningen* — 10) *Öfra stora våningens entresoler*: — Med källarvåningens bottnar och vindsgolfven inberäknade har detta stora byggnadsverk följaktligen 11 särskilda horisontalplaner, mellan hvilka trappor leda. Då likväl sjelfva tomten icke är horisontal, utan en kulle, med dels sluttande dels tvärbranta sidor, så kan dessa planers vidd ej vara densamma öfverallt, och de lägre våningarne begränsas flerstädes af marken. Det är också blott på ett enda ställe, eller vid slottsyrkantens förut omnämnda sydöstra hörn, som alla tio våningarne befinnas fullständigt öfver hvarandra i lodrät riktning.

Den mest vidlyftiga bland alla dessa våningar är den helt och hållet underjordiska, eller den så kallade *Källarevåningen*: den sträcker sig under hela byggnaden och allt hvad dertill hörer. Den innehåller icke blott 104 verkliga källrar: till någon del uthyrda, till största delen anslagna åt de många inom borgen bosatta hushållen;

utan äfven 130 andra hvalf, som dels leda till källarne, från åtskilliga trappor, dels begränsa slottets grundmurar och mellanmurar, dels uppbära golf, gårdar och terrasser, eller inleda vatten från Norrström till brandbrunnarne, eller afleda fuktighet från de ofvanom denna grundvåning belägna våningarne, gårdarne och terrasserna, o. s. v. — Det hela är ett nät af hvarandra mötande och korsande hvalf, än vida, än trånga, med jerdör-rar till höger och venster, och så labyrintiskt slingrande sig om och förbi hvarandra, att man fle-restädes finner ledningståg utspända långsät väggarne. Utan dessa bastanta Ariadnetrådar skulle vandraren äfventyra att förvilla sig, möjligen ohjelpigt, i tall hans lykta råkade att släckas eller brinna ut innan han lyckats hitta på någon utväg ur dessa katakomber. Ehuru några bland dem påtagligen förkriiva sig från slottets första grundläggning, finnes nu mera ingenting märkvärdigt här nere att betrakta. Man tror likväl att några bland dessa hvalf skulle möjligen hafva utgjort det så kallade *Eskils gemak*, och i den händelsen äga en viss historisk betydelse. Det förmäles nämligen att konung Gustaf I hade der sin skattkam-mare, och att ehuru gemaket be-stod af 4 hvalf, hvartdera omkring 19 fot långt bredt och högt, så fanns det vid Gustafs fränfalle "så fullt med silfvertackor, att "dörrarne näppeligen kunde öpp-nas". Äro dessa mått och upp-gifter att taga efter orden, så skulle skatten kunnat betydligt öfverstiga 10 700 000 riksdaler riksmünt. Gustaf Vasas son och närmaste efterträdare, konung Erik XIV, hann emedertid att under de åtta år hans korta rege-ring varade. tömma denna rika

skattkammare så fullständigt, att ett ibland dess hvalf kunde af det segrande förräderiet miss-brukas till fängelse åt honom sjelf. När hans broder hertig Johan hade, den 29 September 1568, lyckats i sitt förnyade försök att med väpnad hand störta honom ifrån tronen, lät han likasom gäc-kande inspärra honom i Eskils tom-ma gemak. Den olycklige konungen försökte fäfängt att betria sig ur detta på dubbelt sätt qvaltulla fängelse, medelst afsägande af ett galler med tillhjälp af en glasbit; gallet visas ännu i Antiqvitets-museum. Men att Eskils gemak hört till slottets *källarvåning* och ej till arkiv-våningen en trappa högre upp, förefaller tämligen osan-nolikt, dertfore att det hade for-dom nyttjats till *boningsrum* af en rik och mäktig rådsherre, Gustaf Wasas mormors far, *Eskil Isaks-son Banér*, efter hvilken det också hade fått sitt namn.

Men vi få ej fördjupa oss och våra läsare vidare i detta arkitek-toniska och historiska dunkel, der ingenting synes nu mera stå att med säkerhet uppspara.

I *Arkiv-våningen*, der *Riksarki-vet* befanns före flyttningen ur slottet, disponerar detta embets-verk ännu 3 hvalf i nordvestra flygeln, af hvilka det största hål-ler 103 fot i längd och 42½ fot i bredd. Under sydöstra slotts-flygeln höra till denna våning 1 större och 10 mindre rum, alla hvälfda, och i nordöstra flygeln *Stenmuseum*, som vi redan besökt.

Undervåningens rum äro äfven tvålfda; i nordvestra flygeln fin-nas 19, i fyrkantens norra del 5 stora och 1 mindre, i nordöstra flygeln 2 och i sydöstra flygeln 2. De innehålla ingenting märk-värdigt.

Först med *Bottenvåningen* bör-

jar slottets egentligen beboeliga afdelning. Det redan förut omnämnda Tafvelgalleriet tillhör denna våning, och likaså grundplanen till Biblioteket, hvilket för öfrigt upptager icke blott denna våning, utan äfven de två ofvanliggande i nordöstra flygeln. I bottenvåningen af fyrkantens norra sträcka och i den dertill gränsande nordvestra flygeln residerar konungen sjelf; och drottningens rum der äro till en del desamma som redan beboddes af kronprinsessan. Deras golf, med de vackraste antika mosaikformer utförda i dyrbara träslag; deras gobelins- och atlastapeter inom förgyllda ramar, än i 17:de århundradets yppiga stil, än i det 18:des rococo, och de härmed noggrannt öfverensstämmande möblerna, äro helt och hållet inhemskt arbete, som gör heder åt den svenska slöjden. Några veckor före förmälningen den 19 Juni 1850, då allt stod färdigt till den väntade kronprinsessans emottagande, såg man den konst- och lyxälskande stockholmsverlden valfärda hit i talrika flockar, för att se och beundra. Längre fram på hösten hann äfven det sist inredda bland dessa rum, *matsalen*, att blifva färdigt; den invigdes på Oskarsdagen den 1 December. I den mötes man af ännu ett annat tidevarfs prakt, det 16:de århundradets, der ek och gyllenläder utgjorde hufvudsaken. Både möblering och inredning äro i den tidens stil med fulländadt mästerskap utförda, efter ritningar af *Scholander*. Af ek bestå golfvets glänsande rutor, och höga panel af ek omgifva det. Dörrar, dörrkarmar, fönsterkarmar, pilastrar, taklister, hvalfbågarne i taket äro af ek, i det prydligaste och konstrikaste träsnideri, och bland urbildernas

många utkrusningar af dylikt slag har den dekorerande arkitekten valt, med säker konstnärsblick, endast hvad som var verkligan vackert. Samma rena smak har gjort sig gällande vid återgifvandet af gyllenläderstapeterna, som fylla de stora väggspeglarne mellan golfpanelet, pilastrarne och taklisten; det i flera hänseenden här otjenliga gyllenlädret har blifvit utbytt mot en målning med genomskinliga färger på guld- och silfvergrund, i det nygrekiska kyrkmålningsmaneret; och den härigenom beredda tekniska friheten har gjort möjligt att hölja dessa stora väggplaner med praktfulla historiemålningar, föreställande den bekanta folksagan om drottning Disa. Planerna mellan hvalfbågarne i taket äro målade i ornamentik; i taket hänga fornåldriga ljuskronor; på pilastrarne sitta dylika ljusarmar; kring väggarne stå stolar och länstolar med höga ryggstöd, och de, så väl som bord och pallar, äro konstrikt utarbetade i ek och klädda med blått sammet, hvaraf äfven fönsterdraperierna bestå. Det råder någonting allvarsamt, bastant och på samma gång rikt i hela denna inredning och möblering. För att förflytta åskådaren fullkomligt tillbaka i någon af det fordna slottets salar på Gustaf I:s tid, behöfs ej mer än en kostymbal här, i samma tids utstyrel, någon afton vid ljusskenet från de gamla kronorna och ljusarmarne.

I denna våning af fyrkantens östra del, eller åt logårdssidan, har prinsessan Eugenia sina rum. Det är äfven en ganska elegant boning.

I sydvestra flygelns bottenvåning befinnes Riksmarskalkens mottagningsrum. Förmaket har en vald taflesamling, hvaribland

flera väl bibehållna originalmålningar af berömda mästare, t. ex. en *Herodias af Guido Reni*, en *Akilles hos Lykomedes af Peter Tyrrens*, två *landskapsstycken af Johan R. Vries*, *Christi omskärelse af Quentin Messys*, — alla på trä — m. fl. — Ett inre rum är beklädt med ypperliga gobelinstapeter.

Till bottenvåningen höra äfven de nedra rummen i de två fristående rundflyglarne; af hvilka den norra kallas *Högvaktsflygeln* och den södra *Kommandantsflygeln*, i anledning af deras bestämmelse.

I fyrkantens södra del befinnas de kungliga köken, och till deras tjänst förekomma här äfven de för sitt friska vatten bekanta slottsbrunnarne. Midtpå borggården ses locket till en annan brunn, att anlita vid eldsvådor; den är 52½ fot djup och försedd med ett uppfodringsverk, som lemnar 4 kannor vatten i sekunden eller 14400 i timmen.

Bottenvåningens entresoler innehålla i nordvestra flygeln 3 rum, i den nordöstra 4, i den sydöstra 18, i den sydvestra 2; i sjelfva fyrkantens norra sträcka 17, i den östra 18, i den södra 12, och i den vestra 13. De bebos till en del af slottsbetjeningen, och nyttjas för öfrigt till förvaringsrum, men äro ej tillgängliga för främlingar.

Halfvåningen. I denna har kommandanten 5 boningsrum i Södra Rundflygeln eller Kommandantsflygeln. Här finnes äfven slottsbyggnadskontoret med 3 rum. I Norra Rundflygeln finnas 2 Lifbeväringens orderrum och 2 Konungens allmoseutdelningsrum, och på vinden nyttjas 2 rum såsom modellkamrar för gjutmodeller och andra urbilder till nästan samtliga ornamenterna i slottet från äldre och nyare tider. Der äro praktiska studier att göra i dekorationskonsten.

I slottets nästintill belägna sydvestra flygel, eller riksmarskalks-flygeln, utgör halfvåningen den öfversta, och innehåller boningsrum för Riksmarskalksembetets vaktmästare. I fyrkantens vestra del höra 3 rum till Riksmarskalks-embetets kansli. I Södra delen af fyrkanten hörer denna våning redan till Rikssalen och Slottskapellet. I sydöstra flygeln har Ståthållaren på Stockholms slott 10 boställsrum; också kallas den i hvardagstal Ståthållareflygeln. I östra sträckan af fyrkanten har Prins August 13 rum. I nordöstra flygeln hör äfven halfvåningen till Biblioteket.

Till slottsrummen i nordvestra flygeln leder en särskild ingångsport omedelbart ifrån planen vesterom slottet; i halfvåningen här har Konung Carl XV bibehållit sina förra rum som kronprins, och de kallas ännu vanligen kronprinsens våning. Den förtjenar ses, bland annat för den från vidt skilda tidevarf hemtade inredningen och möbleringen i särskilda rum. Ett är i herkulansk stil, ett annat i göthisk, ett tredje i renaissance, o. s. v.; alltsammans utfördt till illusion; tafor så väl som bilder öfverensstämma med det öfriga. H. M. Konungen hvilat ut här från regeringsbestyren, vid sysselsättningar med de sköna konsterna. I ett rum står ett ypperligt piano; i ett annat är målningssateliern. Två i fortsättningen inåt fyrkantens norra sträcka belägna stora rum af denna våning äro tapetserade med böcker, — till ansenlig del presentexemplar af praktverk, och för öfrigt många ganska sällsynta arbeten — det är H. M. konungens enskilda bibliotek. En svängtrappa, ett mästestycke af svensk snickerikonst, förenar

denna våning med den praktfulla bottenvåningen.

De öfversta 3 slottsvåningarne finnas blott i sjelfva fyrkanten; från fönstren af den lägsta deribland är utsigten fri ofvanom flyglarnes tak.

Den stora trappan i vestra borggårdshvalfvet leder till den *Första Stora våningen*, hvarest Enkedrottning Desideria har sitt Hof under vistelsen i hufvudstaden. Efter genomgåendet af de åt högvaktsflygeln eller på vestra sidan norr om trapprummet belägna ingångssalarna — vestra lifdrabants- och stånddrabantsalarna — inträder man i denna vånings nord-vestra hörnrum, stuksalen, utmärkt genom sina med polerad stucc beklädda väggar, och kanske ännu mera genom den intagande utsigten: åt Mälaren, Norrström och Gustaf Adolfs torg på samma gång. Efter denna sal följa, i en rad, med fönstren utåt Lejonbacken, alla de stora praktrummen i denna verkligt kungliga våning: Pelarsalen eller audienssalen, Röda förgyllda salongen, Vestra bönrummet, Lilla galleriet, Östra bönrummet, Stora gröna salongen, Lilla gröna salongen och Matsalen; den sistnämnda är hörnrum vid norra fasadens östra ända, och har fönster äfven åt öster utåt Strömmen, Skeppsholmen Djurgården, o. s. v., samt är, liksom vestra hörnrummet, klädd med polerad stucc.

Rummen äro för öfrigt beklädda än med sidendamast, än med gobelin, mellan arkitektoniskt prydda rammar, pilastrar och arkitraver, än i marmor, än i guld; det hela hållet i den vid detta århundrades början införda klassiska stil, som från Frankrike spridde sig kring Europas fastland. Den passar fullkomligt till de många

konstverk i marmor af våra första mästare, till de sköna vaser af marmor, porfyr och sevrespostlin, de eleganta bordskifvor i mosaik af porfyr och andra kostbara stenarter, och till den rika och utsökta samling taflor ur de förnämsta målarskolorna, som i konstnärligt ordnade grupper smycka dessa med dyrbara möbler och rika österländska mattor försedda praktrum. Till denna statsvåning sluter sig en annan af smärre, men högst eleganta och trefliga rum, åt borggården och solsidan; man finner här den s. k. Gröna Salongen, Sängkammaren, Röda kabinettet, Gröna kabinettet, Trapprummet — som har en svängtrappa af polerad trä upp till öfra våningen, vidare Carl XIII:s forna sängkammare, två fågelrum, samt tvättrum och kammarfruarnes vaktrum. Från detta kommer man åter ut i drabantsalarna och tillbaka i den ståtliga trappans gallerier, samt stiger nu vidare upp till

Andra eller Öfra Stora våningen, den enda som egentligen är att beskåda; ty den mellanliggande, eller *Första stora våningens entre-soler*, innehåller, utom Enkedrottning Desiderias Bönkapell, endast boställsrum för hofpersönalen och hofbetjeningen.

I den *Öfra stora våningen* residerade Konungarne Carl Johan och Oskar: Konung Carl Johan i fyrkantens norra sträcka ofvanom Drottning Desiderias våning, och Konung Oskar i fyrkantens östra sträcka, söder om östra hvalfporten och ofvanom drottning Josefinas våning. Af de begge sistnämnda våningarne står Konung Oskars nu mera obebyggd; och så väl i den, som i drottning Josefinas våning, hafva efter Konung Oskars frånfälle en mängd omflyttningar af konstverk, m. m., ägt

rum; till följd hvaraf ingenting bestämt är för närvarande att beskrifva om dessa begge vänin-gars inredning och möblering. Här kan derföre blott nämnas att Konung Oskars våning utgjordes, åt Logårdssidan, af Vaksalen, Matsalen, Konsejlsalen, Sängkam-maren, Rökrummet, och åt Borg-gårdssidan af Yttre garderoben, Badrummet, Vapenrummet, Göthi-ska rummet, Tafvelrummet, Kabi-nettskammarens vaktrum, Kapp-
rummet och ett trapprum som le-der till våningen nedunder, eller drottning Josefinas, hvilken åter består, åt Logårdssidan, af Vakt-salen, Matsalen, Röda salongen, Gula salongen, Röda kabinettet, och den förut omnämnda Tambu-ren till Slottskapellet, samt åt Borggården af Biblioteket, Gula kabinettet, Blå kabinettet, Säng-kammaren, Toiletttrummet, Bad-
rummet, Garderoben och Kammar-herrns vaktrum.

Vi återkomma till den öfra stora våningen på fyrkantens norra sida, icke blott derföre att den var Carl Johans boning, utan emedan den i alla tider utgjort den egentliga *Parad-* eller *Festivitets-våningen*, och under dessa benäm-ningar blifvit rikskunnig för sin kungliga prakt. Den sträcker sig utåt fyrkantens hela norra sida, och på den vestra och östra ända till de stora trapprummen, samt består, från den vestra trappan räknadt, af Vaksalen och lifdra-bantsalen: och vidare, utåt Lejon-backen, af Stuck- eller Koncertsa-len, Audiensrummet, Gobelins-för-maket, Galleriet, Röda salongen, Gröna salongen och Festivitetssa-len. Åt borggården hade Konung Carl Johan sitt Konsejlsrum, samt vidare en Hvit salong, en Gul salong, Sängkammare, Garderob och Vaktmästarerum.

Paradvåningen är i det hela sådan, som Tessin anordnat den; och samma arkitektoniska orna-
menter, målningar, bildhuggerier, träsniderier och förgyllningar, som uttänktes af honom, och utfördes dels under hans egen dels under hans sons ledning, hafva under den konstälskande Konung Oskars tid och genom hans försorg blifvit restaurerade fullständigt, och visa sig på nytt sådana som när de fordom utgingo ur de ursprungliga konstnärernas händer; hvarjemte det ohjelpigt förfallna blifvit i harmoni med det öfriga utbytt mot alldeles nytt.

I Lifdrabantsalen ses porträt-ter af Carl XI:s och Carl XII:s generaler, och af Cromwell, Riche-lieu och Mazarin. Stucksalen eller Koncertsalen är utmärkt ge-nom sina med stuck särdeles vac-kert beklädda väggar och sin häri-genom ökade musikaliska reson-nans. Audiensrummet har en pla-fond som är målad år 1700, af *Jaques Fouquet*, med allegoriska framställningar häntydande på rummets dåvarande bestämmel-se såsom brudkammare, och i hvalf-fälten sirad med historiska mål-ningar öfver Alexander den stores företag och äfventyr. Dörrstyc-kena framställa äfven scener ur Alexanders historia, målade af *Restou*. Bildhuggerierna äro af *Chauveau*, *Pietro Pagani* och *Claude Henrion*. I de praktiga ekdörrarnas träsniderier ha *Claude Henrion* och *Bernard Fouquet* före-nat sin konst. Porträtter före-ställande Carl XIII af *Krafft* och de fyra talmännen vid 1809 å:s riksdag, af *Breda* — den sistnäm-nedes mäterstycken — pryda det-ta rum.

Gobelinsförmaket, traditionsvis kalladt Röda förmaket, derföre att det ända till år 1849 var beklädt

med rödt sidendamast, som då utbyttes emot gobelinstapeter, har äfven en plafond af *Jacques Fouquet*, på hvilken man ser Carl XII såsom kronprins, understödd af Minerva och för öfrigt omgifven af en half Olymp: der finnes Apollo med Sånggudinnorna, Neptunus, Latona, Herkules o. s. v.

Då emellertid vaktmästaren är cicerone nog, för att förklara dessa allegorier, och då deras rimlighet huivudsakligen beror på att man har tillfälle att betrakta dem under tydningen, så torde läsaren snarare hålla oss räkning för att vi hänskjuta tolkningen af dessa och andra i denna praktväning förekommande hieroglyfiska grupper, till tiden för den omedelbara åskådningen, än upptaga utrymmet här med några utan denna åskådning obegripliga tolkningsförsök. Deremot böra vi erinra att så väl figurer som grupper äro ganska förtjenstfullt utförda, och att de förhöja effekten af våningens öfriga ståt.

Dörrstyckena äro enkla och lättfattliga och förtjena att ses, icke blott för utförandets utan äfven för kompositionens skull. Också är ett deribland föreställande Zefyr och Flora måladt af *Carlo Andreas van Loo*: ett annat föreställande Mars och Venus, af *Hughes Taraval*, och två, i den så kallade alkovent, af *Jonas Hoffman*, samme mästare, som Klara församling har att tacka för sin altartafel. De två af honom här målade dörrstyckena föreställa Scævola och Cincinnatus. Äfven till detta rum äro ekdörrarne konstverk i träsnideri af *Bernard Fouquet* och *Claude Henrion*.

Den nästföljande salen, som med skäl kallas stora galleriet, håller 162 fot i längd och 23 fot i bredd. Då den, efter tidens sed

när den inreddes, måste förses med plafondmålningar, men en enda sådan skulle blifvit aldeles öfverskådlig, har den fått tre kolossala sådana, jemte åtskilliga mindre; och med afseende på dekoratiönerna äfven blifvit i öfrigt skiftad i tre afdelningar, två mindre på ändarne, som fått namn af kabinetter, och en större midtemellan, som egentligen kallas galleri. De tre stora plafonderna äro allegorier af *Jacques Fouquet*: den i vestra kabinettet af krigiskt, den i det östra af fredligt innehåll; med anledning hvaraf äfven dessa galleriets begge afdelningar kallas *krigs-kabinettet* och *fredskabinettet*. Dörrarne äro äfven här af ek, med träsnideri af *Bernard Fouquet* och *Claude Henrion*. Dörrfodren äro gjutna i brons af *Hubault* och ciserade af *Carré*, samt rikt förgyllda. Mellan fönstren, likasom mellan väggspeglarna midtemot, resa sig pilastrar af *Henrion* med kapiteler af *Chauveau* och *Paganì*, utsirade med ornamenten i förgylld brons. De uppbära lika praktfullt smyckade entablementer, och från dessa hvälfva sig mot plafondernas ramar de med bildhuggeri, förgyllningar och målningar i camayeux utsirade taken. I de stora målningarne och allegorierna spelar Carl XI:s figur hufvudrollen, och allt hvad som omgifver honom åsyftar förherrligandet af hans tycke för vetenskap och konst, hans segrar, hans statsmannavishet i fredliga så väl som krigiska värf, hans vänlighet mot folket och slutligen den hyllning som ägnades honom af rikets invånare, framställda i skepnad af allegoriska figurer, som symbolisera de fyra riksstånden.

Röda salongen är hällen i samma stil. Plafonden af *Taraval*, som äfven målat fönsternicherna,

innehåller en allegorisk grupp, med Svea i midten. De två dörrstyc-kena, målade af *Natoire* 1743, föreställa Neptunus med Thetis och Plato med Proserpina. Taklistens bildhuggeri är af *Chaveau* och *Pajani*, ekdörrarne af *Henrion* och *Bernard Fouquet*, och dörrarnes bronsfoder af *Hubault*.

Gröna salongen har en af *Taraval* och *Delaviez* målad plafond, och ändtligen af det slaget, som Ehrensvärd skulle kunnat gilla; dess figurer äro nämligen sådana som antagligen kunna föreställas *sväfvande*: de föreställa Vindarnes genier, omgifvande Juno. I harmoni härmed stå hvalfvens genier och sinnebilder, som föreställa årstiderna. Äfven här äro dörrar och dörrlister af samma träsnidare och bronsgjutare som dekorerat de öfriga.

Festivitetsalen är ett hörnrum, med fönstren dels åt Lejonbacken dels åt Strömmen. Dess två plafonder äro återigen allegorier, till och med framställande arkitektur. Med undantag af dessa målningar, som blifvit förträffligt restaurerade af *Mandelgren*, samt tre dörrar af *Henrion* och *Bernard Fouquet*, är allt det öfriga i denna ståtliga sal — väggar, golf, läktare och pelare, — nytt, och utfördt efter ritningar och under ledning af Öfverintendentsembetets nuvarande intendent, professor *Nyström*. En tredje dörr är skuren af *Hoffman*, som äfven utfördt de rikt förgyllda ornamenterna till den nya läktaren. Väggarnes spegelglänsande stuckatur är af *Detoma*, och golfvets mästerliga trämosaik af *Dumrath*.

Från denna sal kommer man ut i det östra stora trapprummets förstuga, midtemot ingångsporten till konung Oskars våning. Två mästerstycken i marmor, af *Byström*, pryda de begge motsatta

nichen i detta trappgalleri: i den ena nichen står hans *Hebe*, med nektarvasen i den venstra handen och ambrosiapateren i den högra; i den andra nichen står hans segrande *Venus*, med det mottagna Erisäpplet i den upplyftade högra handen.

Den Öfra stora våningen innehåller äfven en *gästväning*. Den befinnes i fyrkantens vestra sträcka, söderom vestra porten, och består, åt vester eller med utsigt åt platsen för de begge rundflyglarne, af en Stånddrabantsal, en Matsal, en Blå salong, en Röd salong, en Sängkammare och ett Toiletrum, samt åt borggårdssidan af en Garderob, ett Kavaljersrum, en liten Sal, en Gul salong och ett Kammartjenarorum. Till gästväningen höra vidare, en trappa upp, eller i

Öfra stora våningens entresoler: en Sängkammare, en Salong och ett Betjentrum. Gästväningen innehåller sålunda tillsammans 15 rum. Utom den äfven i dessa entresoler på fyrkantens södra sida uppstigande slottskyrkan och Rikssalen, samt konung Oskars Enskilda Bibliothek, i 4 rum. och Drottning Josefinas Bönkapell, finnas i dessa entresoler endast rum för hofpersonalen och betjeningen; borstrum, o. s. v.

Ofvanom den Öfra stora våningens Entresoler förekommer väl ej annat än vindarne och taket; men en oförtruten turist skall ej ångra ett besök äfven der, om han än nödgas särskildt vända sig till Slottsfogden eller Brandmästaren för att få komma dit upp.

På de vidlyftiga vindarne befinnas slottets viktigaste brandredskaper; der stå 9 vattencisterner, de flesta af koppar, hvardera rymmande omkring 600 kannor, och ständigt fyllda genom sär-

skilda vattenuppföringsanstalter. Tillika ses' der 8 brandsprutor, 8 brandsåar, 16 brandämbbar, o. s. v. När man vidare får veta hvad som för samma ändamål är fördeladt på andra håll, i slottets samtliga våningar; t. ex. 3 brandsprutor, 27 handsprutor, jemte brandsåar, brandämbaren, svabbar, m. m. i parti, så inser man med tillfredsställelse, att här icke fattas medel till den dyrbara byggnadens betryggande mot sådana eldsvådor, som tid efter annan lade i grus dess många företrädare på samma plats.

Ännu en trappa upp, och man står på slottets koppartak, utmed hvars kant man kan vandra omkring utan all fara, nämligen bakom det fästningslika bröstvärnets tinnar och balustrader. Det är en promenad af omkring 900 steg, hvarunder man kan se sig omkring åt alla håll. Och hvilken utsigt! . . . Den öfverblick, som här erbjuder sig af hufvudstaden, är ofelbart den bäst ägnade bland alla, för att ge begrepp om Stockholms läge och nejdens skönhet. Den är icke så perspektiviskt ensidig, som utsigterna från Mosebacke och Observatorium, och icke heller något fågelperspektiv, som ifrån Katarinatornet. Man står här i midten af Stockholmsnejdens sund, fjärdar och holmar, och lagom högt för att se dem så som de visa sig, när man betraktar dem från stränderna; men man kan se dem alla på en gång. Här skulle också medelpunkten vara för det mest fulländade panorama öfver den svenska hufvudstaden — om blott icke just sjelfva medelpunkten, fulländningens krona, vore det som fattades, emedan man har den under sig och icke ser den. Men omgifningarna kan man öfverskåda så mycket fullständigare. *Hela* Djurgården ligger t. ex. här öppen

för åskådarens blickar, och icke blott den söder om Surbrunnsviken belägna femtedel deraf, som i hvardagstal förstås under denna benämning, utan äfven den fyra gånger så stora norrom Surbrunnsviken belägna; kort sagdt man omfattar med en blick sträckan emellan Blockhusudden och Ålkistan, med Lilla Värtan på ena sidan, samt Ladugårdslandsviken, Ladugårdslandets norra gräns och Norra Brunnsviken på den andra. Man kan se icke blott hvad som vanligen heter Djurgården, utan äfven Ladugårdsgärdet, Storängen, Uggleviksskogen, Albano, Kräftriket, Experimentalfältet och Frescati, hvilket alltsammans hänförs dit i officiell mening, och äfven kan besökas i ett sammanhang, utan att man behöfver färdas på båt någonstades under promenaden. Likaså ser man Norra Brunnsvikens motsatta strand, Bellevue, Haga, Solnatrakten ända till Carlberg, Ulfundafjärden och dess stränder, Kungsholmen, Marieberg, Hessingen; det är endast de största höjderna, eller byggnaderna, på dem, som göra några få afbrott i synkretsen kring horisontens hela rund.

Denna öfverblick ifrån slottets tak lemnar äfven den tjenligaste vägledningen för en alltomfattande sommarpromenad i hela trakten, och med minsta ömväg; också ärna vi sjelfva begagna den i det följande.

Från taket på Stockholms slott fattar man dessutom först med full tydlighet den plan, som Birger Jarl hade i sigte när han här grundlade slottet och med murar omgaf detsamma och den af honom anlagda äldsta delen af staden. Här märker man genast att han icke för sitt ändamål att "sätta lås för Mälaren mot Ester-

nas besök", kunde välja någon efter den tidens krigskonst tjenligare plats till en hela inloppet beherrskande borg.

Det var emellan åren 1251 och 1266, eller under Birgers förmyndaretid för sin konung Valdemar, som den store riksföreståndaren lät omhägna åsen emellan Norr- och Söderström med en ringmur, och vid dess norra brant uppföra en borg: det ena och andra på sätt som då brukades: med ofantliga kullerstenar; eller enligt samma byggnadskonst, hvarom Solna kyrka ännu bär vittne på närmaste håll; och för öfrigt med hufvudsakligt afseende på fasthet och trygghet, mer än på bekvämlighet och prakt. Då slottet likväl var den enda byggnad i staden, hvilken ej beboddes af dennes borgerliga invånare, fick det af dessa benämningen *Adelshuset*, ett namn, som det sedan länge behöll. Det låg på åsens högsta topp, hvilken då befanns der de begge Rundbågsflyglarne stå nu; så att man kan säga att kommandant och högvakt ännu i våra dagar innehafva samma plats, som bestämdes åt dem när borgens första grund lades för sexhundra år sedan.

Ur denna borg reste sig ett 114 fot högt vårdtorn, som efter sitt läge kallades *Kärnan*. Österut ifrån *Adelshuset* sluttade marken nedåt strömmen, och detta mellanrum befästades äfven med murar, vallgrafvar och torn, samt fick namn af *Förborgen*. Birgers efterträdare fortsatte hvad han påbegynt; men anläggningen hann ej uppnå sitt 70:e år, innan den, jemte staden, bejdades af sin första kända eldsvåda, år 1330 på Christi Himmelfärdsdag. Efter dubbelt så lång tid skadades den år 1495 af en ny brand. Gustaf I

befästade och förbättrade borgen ganska betydligt och lät mer än fördubbla *Kärnans* höjd; han ökade den med 110 fot. Johan III tillade ytterligare 30 fot; så att detta vårdtorn, som efter tre derpå anbragta och rikt förgyllda kronor fick namn af *Tornet tre kronor*, hade i hans tid uppnått 254 fots höjd; någon ytterligare förhöjning omförmäles icke efteråt. Johan III lät i öfrigt utvidga och försköna slottet, utan och innan, på flerfaldigt sätt; och huru långt det hunnit på hans tid, kan, med hänseende till det yttre, i någon mån bedömas efter den tafla af Stockholm han lät måla några månader före sin död, och som äfven vi framställt här s. 101 ofvantöre.

Flera eldsvådor härjade slottet mer eller mindre efter den tiden, och föranledde nya förändringar och tillbyggnader. Hurudant dess utseende var emellan Carl X:s och Carl XI:s tid, torde tillförlitligast inhemtas genom den teckning, som grefve *Dahlberg* införde i sitt bekanta planchverk *Svecia antiqua & hodierna*, och hvaraf vi här nedan bifoga en afbildning.

STOCKHOLMS SLOTT, EMELLAN 1660 OCH 1690.

En ibland de grundligaste kännare af Sveriges äldre så väl som hela medeltidens byggnadskonst, den som arkitekt i samma väg så namnkunnige professor BRUNIUS i Lund, har, i sina *Konstanteckningar under en resa*, samlat alla de upplysningar, som genom äldre beskrifningar och ritningar funnits att tillgå öfver Stockholms slott före den tid, då Tessin omskapade det till hvad det är nu; och såsom text till *Dahlbergs* ritning torde ingenting mera sakkunnigt och tillförlitligt vara att anföra, än

följande utdrag ur professor *Erunii* nyssnämnda anteckningar:

"Ganska långa och höga byggnader, som hade hörntorn och sidotorn, bildade en aflång fyrkant, hvilken innehöll en större och en mindre borggård. Nära midten höjde sig Kärnan, som sedan kallades Tre kronor. Detta slott, som hade flera fasta portar, var till

större delen omgifvet med höga ringmurar, och derintill sträckte sig en vattengraf, hvari fartyg kunde inlöpa. Jemte vestra sidan låg jemväl en graf, hvaröfver en stenbro införde till en stor inkörsport, hvilken omgafs med runda torn. Sedan passerades en liten förgård, hvarifrån ett långt port-hvalf i sned riktning inledde till

Stockholms Slott emellan 1660 och 1690.

en stor borggård på norra sidan om Tre kronor. En lång byggnad, som utgjorde vestra sidan, och var tre våningar hög, innehöll de Kongl. rummen. Kyrkan, som intog norra sidan, bestod af mellan- och sidoskepp, och hade å midten kurar, samt deremellan ett ansenligt torn. Hvarje sidoskepp hade 12 större fönsteröpp-

ningar med rundbågiga betäckningar och mellanskeppet 12 mindre å hvarje sida. En dörröppning å midten införde från borggården. Höga byggnader sträckte sig å södra och östra sidorna af borggården, hvarifrån en port införde till en mindre sådan, som jemväl omgafs af ansenliga byggnader. I vester om sistnämnda borggård

höjde sig Tre Kronor, hvartill byggnaden å alla sidor slöt sig. Detta byggnadsverk, som således varit ganska ansenligt, företedde sednare medeltidsstil samt äldre och yngre renaissancestil, af hvilka dock den sistnämnda huvudsakligen var rådande. *B. White-lock*, engelsk ambassadör i Sverige, berättar i sin dagbok 1654, att södra och östra sidorna, hvilka mest utmärkte sig, voro fyra våningar höga, med små fönsteröppningar, att kyrkan, som höll 130 fot i höjd, med motsvarande bredd, hade vackra och väl polerade pelare af spräcklig marmor. Han säger vidare, att detta slott, hvilket var betäckt med kopparplåtar och innehöll ganska många rum, visade sig, ehuru utan befästning, såsom ett kungligt palats. Då samma slott på den tiden var en bekväm boning för kungliga familjen och hade kyrka, bibliotek, rustkammare, m. m. och jemväl inrymde Öfverståthållaren och de flesta embetsverken samt livvakten, och dessutom innehöll fångelse för alla slags förbrytare, så finner man att detsamma haft ett utomordentligt omfång. Det är märkvärdigt, att fångelserummen, som kallades Smedjegården, lågo under Christinas egna boningsrum. Byggnaden var uppförd af tegelsten, som förmodligen i en sednare tid blifvit afputsad. Slottets särskilda partier företedde ganska skiljaktiga konstformer, men det stora hela måste med dess fördelaktiga läge ha gjort ett mäktigt intryck ehuru deri saknades harmonisk hållning."

Det af *Dahlberg* och *Brunius* sålunda skildrade gamla slottet

hade, i trots af all derpå använd fornåldrig kämpekraft, icke blifvit fastare ihopfogadt, än att det förföll oupphörligt; och enligt en officiell besigtning, förrättad af rådmannen och stadsarkitekten i Stockholm *Nicodemus Tessin den äldre*, år 1677, kunde "taket öfver konungens våning borttrifvas af stormväder", och kopparplåtar bläste verkligen bort ifrån taken öfver kyrkan och öfver slottsköket, hvarjemte trappor, altaner, murar och torn flerstädes "lutade till fall". Carl XI, som då regerade, sparade ej på medel till det förfallandes understöd: — stora summor användes dertill; men man insåg att alltsammans blott skulle förblifva lappverk, och att det enda säkra upphjelpningsmedlet utgjordes af slottets fullständiga ombyggande. Men först sedan *Nicodemus Tessin den yngre* hade år 1688 återkommit hem ifrån sina utländska resor, och för konungen framlagt ritningar till en ny byggnad, kom denna på allvar i fråga.

Karl XI fann Tessins förslag så tillfredsställande, att han gilade det helt och hållet. Redan år 1690, den 7 Maj, aflät han ett bref till Statskontoret, om utbetalande af penningar till byggnadsämnena; begynnelse gjordes genast till uppförande af norra fasaden; den der då befintliga slottskyrkan var redan färdig om tre år derefter, och vid julhelgen på femte året begagnades det nya orgverket. Kyrkan var prydd med marmorgolf, dyrbara bildhuggerier och förgyllningar, m. m. samt målningar af *Ehrenstrahl*. I koret stod på en tafra att läsa:

MDCXCIII POSTRIDIE FEST. JUBIL.

ÆDES HÆC FATISCENS RESTAURARI COEPTA

ET BASILICA IN HANC FORMAM REDACTA

CONSVETIS SACRIS SUB OPERE NON INTERRUPTIS

MANUM ULTIMAM HABUIT A: MDCXIV.

eller i öfversättning:

1693, tredje måndagen efter påsk,
 begynte denna förfallande byggnad återställas
 och kyrkan bringas i sitt närvarande skick
 utan afbrott i vanlig Gudstjenst under arbetet.
 Sista handen lades härvid år 1694.

Norra delen af slottet stod snart så färdig, att hofvet flyttade in dit, oakadt den öfriga byggnaden ännu pågick, och de gamla murarna befunnos blott styckevis nedrifna, medan grunden var lagd till en del allenast af det nya. Men tätt efter hvarandra inträffade nu två katastrofer, som tycktes hota hela företaget med undergång, och åtminstone fördröjde fulländningen deraf för mer än ett halft århundrade. Verkets grundläggare, Karl XI, dog den 5 April 1697, och 1 månad 2 dagar sednare, på sjunde årsdagen efter hans den 7 Maj 1690 utfärdade bref om den nya slottsbyggnaden, eller den 7 Maj 1697, utbröt på slottsvinden en eldsvåda, som förtärde hela slottet, så väl nytt som gammalt, i grund. Den märktes först emellan kl. 2 och 3 på e. m., då hofvet ännu satt vid middagsbordet; men branden spridde sig så hastigt, att den gamla enkedrottningen *) jemte den 15-årige Carl XII och prinsessorna måste genast flykta undan röken och lågorna, till stallet. Med möda hann konung Karl XI:s ännu icke bisatta lik att flyttas ur elden och till "det gamla stallet hos de spanska hästarne", der det stod i två timmar, tills plats för detsamma hann be-

redas i "Gamla Pehr Brahes hus" — på hvars tomt bakgården till bazarkaffet hos La Croix nu ligger. Enkedrottningen och den öfriga kungliga familjen flyttade öfver natten till grefve Oxenstjernas hus, och följande dagen, den 8 Maj, till Carlberg, samt derifrån, den 31 Oktober, till fältmarskalcken grefve Carl Gustaf Wrangels för kronans räkning under mellantiden inköpta palats på Riddarholmen, hvilket med anledning deraf efteråt fått namn af *Kungshuset*, och äfven finnes afbildadt och omnämndt i närvarande arbete s. 28 och 35. Kungshuset på Riddarholmen fortfor att vara hofvets residens till den 7 December 1754, eller 57 år och 7 månader efter den stora slottsbranden.

Genom denna eldsvåda lades det gamla slottet så i grus, att förödelsen sträckte sig ned i källarhvalfven. Efter öfverläggningar om hvad som i anledning deraf vore att göra, beslöts i rådet redan den 10 Maj, att *Tessin* borde återuppbygga slottet, och fullkomligt efter den utvidgade plan, hvartill branden föranledt, samt med endast de förändringar deri, som han sjelf funne lämpliga. Han fick följaktligen nu fritt fält för sin konstnärsförmåga och sitt snilles ingifvelser. Men förverkligandet blef så försvåradt genom brist på medel, särdeles under Carl XII:s långa krig, att han slutligen må-

*) Hedvig Eleonora Karl XI:s mor. Hans gemål, Ulrika Eleonora af Danmark, var död 4 år före honom, den 26 Juli 1693.

ste öfverlåta fulländningen åt sin son, den ursprungligen till konstnär bildade *Carl Gustaf Tessin*, som emellertid med sonlig pietet förblef den ärfda byggnadsplanen trogen.

Den park, som man från taket af Stockholms slott öfverskådar i hela sin vidd åt öster och norr, är

så ensam i sitt slag, att man ej kan dermed förlikna någon af de lantliga förlustelseplatserna vid andra hufvudstäder. Dessa röja sig alla vara — hvad de i sjelfva verket äro — anlagda med konst; hvaremot allt här är i grunden ej annat än ren natur, der konsten har endast sparsamt trädt emellan

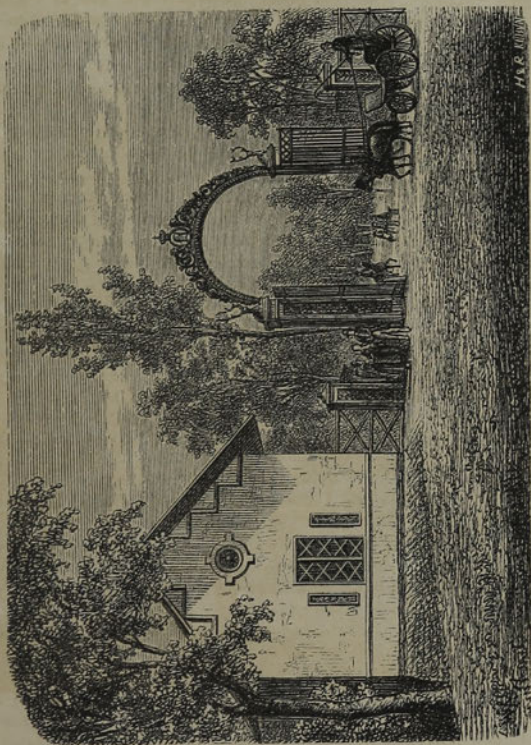
Skogsinstitutet.

och i allmänhet förskönande på det lyckligaste vis. Utländningar, som erinra sig Dyrehaven vid Köpenhamn, Pratern vid Wien, Boulognerskogen vid Paris, Regents Park i London, medgifva oförbehållsamt, att ingen af dessa berömda tillflyktsorter undan de folkrika städernas buller och qualm

uthärdar någon jemnförelse med *Stockholms Djurgård*, hvarken i afseende på lätt tillgänglighet eller sceneriernas omskiftande behag. Och ändå förekommer här så mycket, som omöjligen kan märkas under en främlings flyktiga besök. Man måste hafva genomströfvat denna park ofta och i alla rikt-

ningar, från Eolskulle till Ålki-
stan, från Ropsten till Albano; om
våren och hösten så väl som om
sommaren; vid månsken och stjern-
ljus så väl som vid midsommar-
nattens purpurskimmer och Juli-

solens middagsglans — slutligen
måste man sjunga Bellman och
förstå honom — för att veta allt
hvad Djurgården är — och hvad
den var — ty utan det ena fattar
man ej det andra.

Blå porten.

På 5, 10, högst 15 minuter
kommer man dit från stadens midt
vid Skeppsbrokajen, allteftersom
man föredrager en närmare eller
aflägsnare landningsplats. Vi väl-
ja en medelväg, och stiga, efter
10 minuters färd med någon af de

många små ångbåtarne, i land en
vacker sommarmorgon vid östra
ändan af jernbron öfver Sur-
brunnsvikens mynning. Redan
från denna bro öppnar sig en hän-
förande utsigt öfver viken och
dess omgifningar, med *Skogsin-*

stitutet i förgrunden till venster: ett landskapsstycke, som, helt enkelt upptaget fotografiskt och sedan utfördt i stort, skulle göra en Flamandsk målares lycka på en världsexposition.

Från denna punkt har man en kort väg öfver den lilla slätten, med viken till venster, och man står framför den bekanta *Blå Porten*.

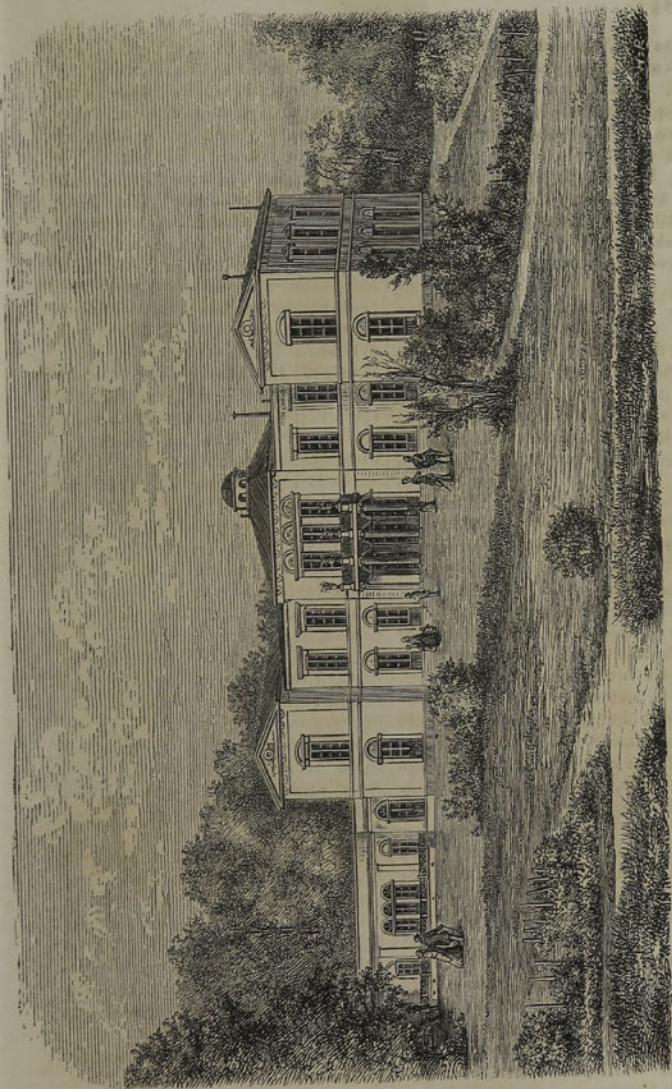
"Jag hör väl nämnas då och då den höga ottomanska porten, men känner ganska väl en blå, och alla vägar der i orten"

sjöng *Valerius* redan för ett halft sekel sedan; och ändå kände han ej hälften så många bland dessa vägar som vi känna nu, af det enkla skälet, att deras antal har mer än fördubblats sedan den tiden. Sjelfva porten har fått ett helt annat skick; den är nu mera den ståtligaste bland de sju, som landvägen leda in på Djurgårdens område, och nu som förr den mest begagnade. Icke mindre namnkunnigt är det gamla värdshuset tätt bredvid den; det fortlevver ännu i trots af alla yngre medtäflare, och äfven inom affärsverlden bibehåller namnet *Blå Porten* en viss klang, genom de många fastighetsauktioner, som alla år anställas derstädes.

Snedtemot står i en liten skogsunge närmare berget en annan gammal byggnad, snarlik en lada och helt och hållet af bräder; det är den ryktbara *Djurgårdsteatern*; den har stått der sedan innevarande århundrades början; den öppnades på dettas första sommar, och sedan på alla de många följande. Att den, jemte de öfriga talrika sommarnöjena på Djurgården inomhus, kunnat bibehålla sig bredvid den tjusande naturen utom-

hus, röjer bäst buru stor den massa ännu är, som icke trifs der den icke kan föra sina husgudar med sig, och som i naturskönheterna icke ser annat än ett nytt slags ramar kring hvardagslifvets tidsfördrif.

På vägen långsät viken, med denna till venster och den höga bergskedjan till höger, utvecklar sig *Djurgården* först till park. Till dess försköning börjar här det ena landstället framträda efter det andra i de mest omväxlande former; men icke, likt ruinerna, grottorna, eremithyddorna, tornen, o. d. i så många andra parker, tillkomna blott som tomma dekorationer efter någon parkanläggares nyck, utan såsom verkliga och befolkade landställen, fullständiga familjboningar, uppförda efter de olika ägarne skiljaktiga åsichter af det sköna eller trefliga. Straxt till venster ser man på en udde i viken en liten koloni af sammanbygda paviljonger, ett slags by af Blomska flyttbara hus, anlagd af uppfinnaren sjelf, som mera topografiskt än historiskt kallade den *Framnäs*, hvilket namn den sedan bibehållit, oaktadt dess aflägsenhet till form är utan tvifvel lika stor som till plats, från dess af Tegnér förevigade norska namne. Vill man se en verklig norsk *Fjeldstue*, till stil som namn, så behöfver man blott kasta en blick uppåt bergbranten midtemot: der står en sådan, och byggd af en norrman, excellensen Due, samt bebodd af honom, när han var norsk statsminister i Stockholm. Ett stycke längre fram kommer man till en annan statsministersboning, i en något äldre stil; den ligger vid stranden inom en liten täck trädgård och heter *Sirishof*. Karl Johan skänkte den åt sin mest gynnade diplomats, greve Wetter-

Rosendals Slott.

stedts fru, vid samma tillfälle som grefven sjelf upphöjdes till excellens. Efter ännu en liten promenad på den fasta och breda parkvägen mellan bergets klyftor och furar på ena sidan, och strandens alar, lönnar och urgamla ekar på den andra, ser man stranden vidga sig till en långsluttande slätt, genomskuren af emellan löfskog slingrande gångar; man har inträdt på lustslottet *Rosendals* område, Carl Johans sommarställe, med ett palats som han lät uppföra der genom *Fredrik Blom*. Det är 108 fot långt, 34 fot bredt, och midtpå södra fasaden prydt med en balkong, som uppbares af fyra joniska pelare, balkong och pelare af Kolmårdsmarmor, med galler af jern. Förnämsta ingången är genom ornerade hvalf under balkongen, och leder in till en förstuga, hvars väggar och tak äro boiserade med polerad björk och pilastrar af mahogne. — Från denna ståtliga vestibyl stiger en halfrund mahognetrappa, med balustrader af ebenholts och ornament af förgylld brons, till öfra våningen. Här, så väl som i rummens inredning och möblering, råder icke blott den kostbaraste prakt, utan ock, — hvad som ej alltid finnes förenadt med prakt, — harmoni i det hela och den mest utsökta smak i detaljerna. Nätta trädgårdspartier utbreda sig framför den södra fasaden, och framför den norra ser man en halfrund gård, och på dess midt en vas af polerad porfyr med fot af polerad granit, ett mästerstycke från Elnadalen, i ren antik stil, och måhända den största vas som finnes i världen. Den håller 12 fot i diameter och 9 i höjd.

På en höjd i sydvest om palatset har konung Oskar låtit an-

lägga två vexthus, som kunna tjena till mönster för dylika, lika mycket i afseende på ändamålsenlighet som prydlig trädgårdsarkitektur. Det ena är en hög och ljus salong, af sten, med fönster åt solsidorna, på en åt söder tvärbrant kulle, och vid dess fot nedanför kullen sluter sig till densamma ett halfrundt drifhus, genom hvars glastak solskenet kan nedtränga fritt från morgonen till aftonen; tropiska praktvexter äro behagfullt ordnade i denna vinterträdgård, den äldsta och ännu den första i sitt slag inom Sverige. Ett litet stycke derifrån står ett *Viktoriahus*, äfven det äldsta i vårt land, förseedt såsom vanligt med en dam, på hvars yta blommornas drottning, den stolta *Victoria regia*, dyker upp hvarje år i talrika exemplar, gungande bland sina runda mörkgröna blad, halfannan fot i diameter, och omgifven med en hofstat af andra tropiska vattenliljor, t. ex. Egyptens och Indiens heliga *Nelumbium speciosum*, Egyptens *Nymphaea Lotus*, m. fl. En fin vällukt genomdoftar detta lilla kristallpalats, när viktorian slår ut sina rosenröda blad öfver den varmt ångande vattenytan. Likasom till erinran om hvad trädgårdskonsten förmår i trots af luftstrecket, kvarstå tätt intill viktoriahuset en gran och en tall ifrån urskogen.

En mängd gångar slingra sig i alla riktningar från Rosendals slott och leda ömsom till utsökta synpunkter för den vackra nejdens betraktande, ömsom till aflägsna snår och klyftor i urskogen, så ursprungligt vilda, att vandraren der kan tro sig förflyttad till Norrlands eller Smålands fjelltrakter.

Flera bland de bredare gångarne leda än öfver Rosendals slätt, än genom vild furuskog till en ge-

mensam korsväg, och nära härintill, | kulle, står, på en fot af finhuggen
 på en af uråldriga ekar omgifven | men oslipad granit,

BELLMANS BYST

kolossal, af brons, ett mästerstycke af *Byström*. På granitfoten ses blott namnet CARL MICHAEL BELLMAN, och deröfver en antik lyra.

"Yfverborna digtens svan,
 klöf han, på sin fria ban,
 etervågors rike,
 blott sin egen like;
 Styrd mot ljuset,
 än i ruset
 aldrig sjönk hans flygt till gruset.
 Bassariders fosterson,
 Pindar och Anakreon
 lärde han förena
 i sig sjelf allena:
 Och det vilda

med det milda
 visste han till samklang bilda.
 Slätt ingen död
 snillet förtär;
 Deliern bjöd:
 Skalden är här,
 lefvande som konstnärns tanka.
 Hjessan strålar glans
 genom lagrens krans,
 höljd af murgrön och af rauka.
 Sverige skalden bar;
 Sådan — sådan var

Svenska dityrambens far!"

Denna sång af VALERIUS, på en af Bellmans mest bekanta melodier, utgjorde sjelfva aftäckningshörn vid den af Stockholms hela befolkning firade högtidlighet, då bilden den 26 Juli 1829 första gången framträdde för allmänhetens blickar; och den innehåller i all sin korthet en så fullständig förklaring öfver minnesvården och dess föremål, att det skulle vara öfverflödigt att här tillägga någonting vidare för dem som äga bekantskap med Sveriges ende och verdens troligen störste improvisatör. För andra skall hans kolossala bild i alla fall göra sig gällande ensam, såsom ett ypperligt konstverk och en af den Stockholmska parkens mest utmärkta prydnader.

En ibland korsvägarne förbi Bellmans byst går söderut genom den lummiga löfskogen till en liten park för sig sjelf, den tätt utmed farleden till Stockholm belägna *Biskopsudden*.

En idealiserad alphydda — *Malmstens Villa* — bygd af tegel efter ritningar af TH. ANKARSVÄRD, står på en höjd vid den löfrika uddens sydöstra hörn, och vänder utåt farleden sin södra långsida, hel och hållen omkransad en trappa upp med en af praktvexter glänsande balkong. Den täcka sommarboningen ligger i en yppig trädgård, inhägnad med en högtornshäck, och man har härifrån utsigt öfver hela farleden från Blockhusudden till Skeppsbron och den midtemot liggande Södermalm. Följer man halföns strand härifrån vesterut, så kommer man till dess sydvestra hörn *Valdemarsudden*, en med boningshus och industriella anläggningar om hvarandra beklädd bergshöjd, hvarifrån man har en vidsträckt utsigt af Stockholmsfjärdens södra vestra och norra stränder. Norr om Valdemarsudden slingrar sig vägen ned åt en däl, der åter alla tecken till en stads grannskap försvinna

och vandraren ser sig omgifven med små åkerfält, ångar och löfdungar. Efter några hundra steg genom denna ensliga landsbygd, utbytes den tvärt mot Djurgårdens tätast befolkade trakt, der den med flerdubbla alleer af gamla träd omgifna stora körvägen begränsas på södra sidan af det ena värdshuset och kaffet, det ena landstället

intill det andra, och slutligen af *Djurgårdsstadens* kyrka och skolhus på ena sidan och på den andra af *Djurgårdsslätten* med Circus, Diorama, Kalorama, Vauxhallen, Vinterträdgården och hvad de allt beta, dessa till utseende, inrättning och namn är efter år omskiftande förlusteställen för den så kallade söndagspubliken.

Bellmans Byst.

En kostbar anläggning, i ändamål att inom en gemensam inhägnad förena alla slags tidsfördrif af dylik art, har fått namn af *Djurgårdens Tivoli*. Den höjer sig i terrasser från foten uppåt åsen af det berg, som i norr begränsar *Djurgårdsslätten*. Vi meddela här en afbildning deraf.

Icke långt derifrån, på en udde af samma berg, glänser som en stjärna öfver land och fjärd det till form så väl som ämne mest praktfulla bland alla landthus i Sverige, *Byströms villa*. Den är hållen i antikt italiensk stil, och består till största delen af hvit marmor ifrån Carrara, der den herr-

liga byggnadens väsentligaste beståndsdelar danades under konstnärns egen ledning, efter hans modeller, och till stor del egenhändigt af honom sjelf. Villan framställer alltigenom ett harmoniskt helt af byggnadskonst och bildhuggeri: den är ett fristående konstverk, hvars like skulle sökas fåfängt på denna sidan Alperne, om den ens står att finna på den andra. Utsigten från altanen är tillika den skönaste, om också ej den vid-

sträcktaste, som i öster om Stockholm erbjuder sig af staden och dess närmaste omgifningar. Det inre är icke mindre skönt än utsidan; och hvad som ger deråt ett oskattbart värde, är den samling mästerverk, dels af konstnärn sjelf, dels valda med hans kännareblick, som pryda denna villas ljusa och glada salar.

En ännu vidsträcktare utsigt, ehuru icke så konstnärlig som den nyssnämnda, öppnar sig från *Skan-*

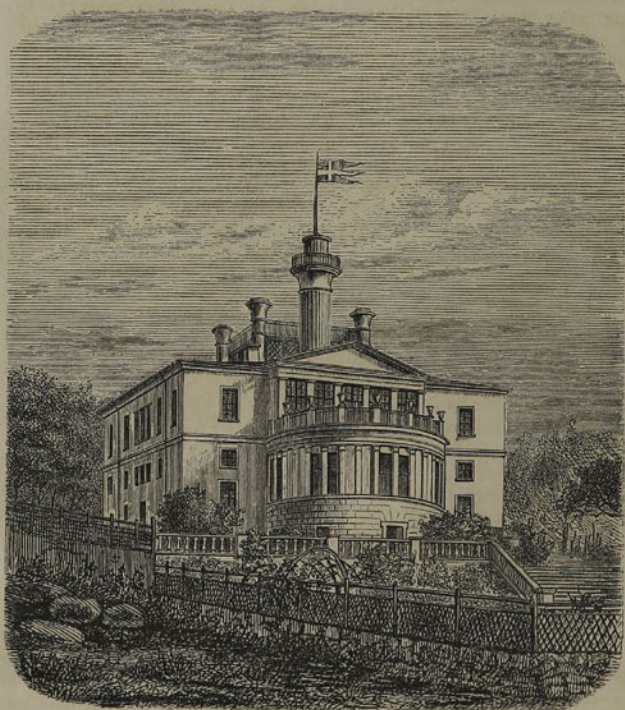
Djurgårds Tivoli.

sen eller Burgmans Villa, ett ganska treffigt landställe, på sjelfva den vestra branten af Djurgårdens bergås, ofvanom Djurgårdsteatern och slätten vid Blå porten. Promenaden längsät åsen har här sin gräns vesterut; man måste vända om. Vid återgåendet till Djurgårdsslätten ligger vägen tätt förbi staketet till ett på den sednare tiden ryktbart värdshus, *Hasselbacken*; ett ställe, der från fornda dagar icke omnämnas någon dylik

anläggning. Der fanns då ej annat än en verklig med hassel öfvervuxen höjd, och på dess midt en ek, i hvars skugga *Bellman* ofta drog sig undan, när han önskade att, ensam eller i sällskap med några förtrogna vänner, gifva ord och toner åt sina intryck. Det var här, efter hvad traditionen vet att berätta, som han improviserade sin "*pastoral i bacchanalisk stil*" (Fredmans 25 Epistel) och sjöng om traktens dåvarande skick:

”Om denna parken
 rår kärleksmonarken
 och en kung;
 Djurgåln heter marken;
 Stöt valdthorn, sjung!

Sjung till exempel
 om Fröjas små tempel
 som här stå
 med uråldrig stämpel
 och mossa på.....(Corno)”

Byströms Villa.

Eken är frisk ännu, och kommer otvifvelaktigt att i många mansåldrar hädaneiter förblifva ett levande minnesmärke af den store skalden och tondiktaren, så framt den ej träffas af våld eller våda. Men den står ej mera i någon vild

hasseldunge, utan på en modern värdshusgård, och omslutes omedelbart af en bänk för kunder, samt längre bort af Djurgårdens Tivoli, Circus, Vauxhalln, o. s. v. — allt ståtliga byggnader med putsade blomsterqvarter och klippta

häckar. Det vore en anakronism af första rangen att tänka sig Bellman sjungande här, nu mera, om de små kärlekstemplen med uråldrig mossa på, då rundtomkring stå så kolossala, från hvilka alla spår till mossa sorgfälligt undanskrapas hvar dag. När Bellman sjöng var det helt annat. Från hasselbacken såg han icke framför sig på Djurgårdsslätten eller bergen deromkring minsta tecken till en byggnad; allt var sådant som naturen danat det: en grön gräsmatta mellan väg och klippor, med buskar och glesa träd. Grannskapets enda världshus befanns i en liten rödbrun stuga söder om vägen, der den från Stockholm i strödda familjgrupper med sina matkorgar hitvandrande söndagspubliken serverades med färsköf och varma väfflor, som reqvirenterna sågo vispas till och bakas omedelbart i ett litet men ytterst snyggt kök; stället hette också *Väffelbruket*. På slätten sprangs "sista paret ut" och lektes "kurra gömma" mellan buskarne, så länge dagar var; i skymningen kom Mozart med sitt valdthorn, Fader Berg med sin flöjt, Fader Bergström med sitt oboe, Fredman med sin stråke, och man dansade "under aftonstjernans klara brand" på slätten, eller "vid ljus och lampors sken" på någon krog i Djurgårdsstaden, t. ex. *Gröna lund*, ett ännu på "Mjölunaregården" kvarstående uråldrigt hus med altan. Den som önskar göra sig en föreställning om dessa gamla tider kan för öfrigt besöka Djurgårdsstaden, der knappast någonting är ändradt mot förr; det är en by, med krokiga gator, eller genomgångar genom gårdar, kringbyggda med gamla trähus, och nu som förr bebodd af varfsarbetare och sjöfolk. — Härifrån kommer man till

en bro och öfver den till *Beckholmen* eller Tjärhofvet, hvars mark är så genomdränkt med beck, att gångarne likna asfalttrottoarer. På denna holme befinnas två skeppsdockor, de enda i Stockholm och derföre mycket anlitade. Den ena är 250 fot lång, 56 fot bred i portöppningen och 21 fot djup vid vanlig vattenhöjd; den andra är 150 fot lång, 30 fot bred och 13 fot djup vid vanlig vattenhöjd. En ångmachin pumpar ut vattnet ur basinerna sedan skeppen införts och portarne, som likna vanliga slussportar, blifvit stängda.

Från Djurgårdsslätten leder den stora körvägen åt öster mellan en bergvägg på norra sidan och en oafbruten rad landställen, med eller utan brädgårdar bakom, på den södra, ända till *Manilla*. Bland dessa utmärker sig *Weylandts Villa* genom sin nära nog rent grekiska stil, men som uppgifves vara hamburgsk; — den ena benämningen kan vara lika riktig som den andra; emedan Hamburgarne ha efter den stora branden återbyggt sin stad i så vidt möjligt antika former, med klok köpmansberäkning att dessa, såsom urgamla, aldrig kunna blifva gammalmodiga, hvilket åter lätt skulle kunna hända, om de af nationalfåfånga hade valt några nürnbergers-ideal eller annan medeltidsgrannlåt.

En Villa som äfven är grekisk i afseende på peristilen under balkongen, heter *Listonhill*, efter envoyéen Robert Liston, som anlade den i början af 1790-talet. Icke långt derifrån ligger, på berget, *Manilla*, och midtemot på strandsidan, *Manhem*: begge hörande till *Institutet för Blinda och Döfstamma*. Fysiologer, läkare och filantroper som besöka Stockholm, finna i detta institut mycket intressant att inhemta.

Fortsätter man vägen härifrån rakt österut och uppför berget, så långt man kommer, så står man slutligen på Djurgårdens östligaste udde, *Eolskulle* — åter en ibland de många kolonier eller små byar af landthus, som äro så egna för Djurgården. På denna luftiga höjd, som gör skäl för namnet, njuter man af en vidsträckt utsigt öfver Lilla Värtan, hela farleden ifrån Kaksundet till Skeppsbron och dess begge stränder, och öfver Djurgårdens största slätt söder om Surbrunnsviken. Man måste gå tillbaka härifrån till Manilla, till stora körvägen, som der vänder sig åt norr, genomskär den med vacker löfskog höljda slätten och leder till en bro öfver Djurgårdskanalen, samt vidare till Djurgårdens större afdelning norr om viken. Omedelbart norr om bron finnes den anstalt, som gifvit viken sitt namn, nämligen Stockholms s. k. *Surbrunn*, äfven omgifven af en liten koloni med sommarställen, som bebos dels af brunnsgäster, dels af familjer, som här föra ett slags småstadslif sinsemellan under den vackra årstiden; såsom det i allmänhet brukas vid bad- och brunnsinrättningar. Sjelfva helsokällan innehåller, enligt Berzelius, blott rent källvatten, med en något större kolsyrehalt än vanligt, som gör det friskare och mera lifvande.

Om man från Surbrunnssområdets norra port, följer en gångstig åt höger, kommer man, öfver en liten slätt som omvexlar med små barrträdsdungar, till *Lidingöbro*, hvilken förtjenar ett besök såsom den måhända största flottbro i världen: den är 2712 fot lång och sträcker sig tvärtöfver Lilla Värtan, emellan Lidingö och Djurgården.

Körvägen från Lidingöbro till Stockholm leder igenom tät skog till *Ladugårdsgärdet*, och vid dess utgång på denna slätt följer den foten af en höjdsträcka, som fått namn af *Drottningbacken* och *Drottningberget*, och på hvars västligaste udde Carl Johan lät uppföra en paviljong, till öfver-skådande af truppernas öfningar på slätten, nedom *Drottningberget*. Paviljongen kallades *Borgen*, och har bibehållit samma benämning och bestämmelse alltsedan.

Ladugårdsgärdet är den vanliga öfningsplatsen för Stockholms garnison, som från början af Juni till Midsommar ses här förenad med Beväringen och de ändelta Regimenterna från flera Län i medlersta och norra Sverige. Slätten begränsas i sydvest af Hufvudstaden, i nordost af Lilla Värtan, i söder af Surbrunnsviken och i norr af en vildmark, som ännu gör skäl för hela traktens namn af *Djurgården*, emedan der verkligen finnas både hjortar, rådjur, renar och elgar. Hon har för öfrigt ingenting olikt en annan slätt; men erbjuder från Tegeluddsvikens strand en ny och egen utsigt af Stockholm. Skådad härifrån, tycks den svenska hufvudstaden, likt så många andra, ligga på en stor slätt, och breda ut sin husmassa omedelbart ifrån det fält, hvarpå åskådaren står, ända till de på omkring 16 000 fots afstånd belägna södra bergen, utan några andra afbrott än de ur den mörka massan uppskjutande kyrkotornen och slottets äfven här mot horisonten utsträckta tinnar och fönsterrader. Af de många fjärdarne och sunden deremot märks från denna standpunkt ej en skynt.

Man har icke lång väg ifrån denna standpunkt till Djurgårdens vilda trakt, der Stockholm och

alla tecken till dess grannskap försvinna. Efter ett par hundra steg passerar man en korsväg och är sedan inne på en byväg, längsåt en bergshöjd till venster och med utsigt åt Värtan till höger. Snart utbreder sig mellan vägen och hafvet en vidsträckt äng, omgifven af löfskog och granskog, Storängen, och här har man en helt och hållet landtlig trakt, till hvars fulländning vid nästa korsväg träffas en grindstuga, och utanför den vanligen några små barn i skjortan — eller nära så, men helt olika hufvudstadens hamnbusar — och högst tack samma om de få någonting för att de öppna grinden. Härifrån sträcker sig en tät och 15 fot hög gårdsgård, inneslutande området för den s. k. *Hjorthagen*, der djuren finnas. Vi kunna ej komma in till dem, men det lyckas ej sällan att få syn på dem; ty de tyckas ej frukta förföljelser, och äro derföre icke heller skygga. En idylliskt skön väg utmed den höga gårdsgården leder ned till Värtan och vidare, stranden utåt, till en här övöntad djurgårdskoloni, *Ropsten*, som äfven äger ett merendels välförsett värdshus. Derifrån går vägen, tätt beskuggad af lummig löfskog, utmed stranden, och vidare omkring *hjorthagen*, samt slutligen till en bro öfver ett smalt hafssund emellan *Uggleviken* och *Husarviken*. Efter öfvergången af denna bro är man inne i en trakt af helt annat tycke, en ibland de mest intagande i hela nejden. Gröna med löfskog beklädda kullar omvexla med ångar och begränsas af *Uggleviken*, *Husarviken*, och ett smalt sund, som kröker sig omkring en udde och förenar *Husarviken* med *Laduviken*. Alla dessa vikar, ehuru inskjutande från Värtan och så-

lunda i sjelfva verket vikar af Östersjön, äro, genom sitt läge mellan kullar och lundar, lugna och speglade som små sjöar. Man kan icke se något täckare och trefligare sommarlandskap så nära Stockholm norrut. Också valdes det till sommarställe af en konung, som oaktadt han genom sina byggnadsföretag och sina hoffester visade sig vara den mest storartadt praktälskande Sverige ägt, likväl emellanåt kunde draga sig undan i landtlifvets mest anspråklösa enslighet och sysselsätta sig med dess vanligaste tidsfördrif; och det har besjungits af en skald, som mer än någon uppfattade stockholmsnejdens naturskönheter och förstod att genom sina sånger öfverflytta det lefvande intrycket deraf på sina åhörare. Icke sina *läsare*; ty ordskalden var äfven en tonskald — *Bellman* — och denna trakt, som han besjöng (i *Fredmans* 71:a Epistel), är *Fiskartorpet*. En liten gulmålad stuga, väl bibehållen, men fullkomligt lik en vanlig torpstuga, var den kungliga sommarboningen under fiskeriutflygter i vikarne häromkring och på Värtan; man underrättas derom genom en tafla öfver dörrn, som förmäler att denna koja är "*Konung Carl XI:s Fiskarstuga*."

En bro öfver det smala sundet emellan *Laduviken* och *Husarviken* leder in på ett annat område, af mera dystert lynne, öfverensstämmande med dess namn: *Skuggan*. Aldriga ekar omgärda här en kulle och ett derpå stående högt åttkantigt stenhus, i den allvarsamma etrusiska stil, som *Ehrensward* uppskattade så mycket; och likasom för att visa huru den mest primitiva formen af en ibland de ärtika byggnadsordningarne uppkommit, uppfördes här äfven en af-

långt fyrkantig byggnad, omgifven af en pelaregång, som uppbar det ett stycke ofvanom byggnadens vägg befintliga och långt utskjutande taket. Huset var af timmer och pelarne utgjordes af obarkade granstammar, hvilande på sockler af gråsten, och hvar stamända var täckt med en stenplatta, öfver hvilken man lagt en skifva näfver, som å ömse sidor om plattan krullat ihop sig till volut. Man kunde icke se en visthusbod mera varaktigt skyddad emot väderlekens verkan, med en rymligare, ljusare och ändå bättre betäckt vind, och det hela mera likt ett antikt tempel i utsökt riktiga proportioner och vacker jonisk stil. Dessa byggnader voro af *Edelcrantz*, ett af de många poetiska och artistiska snillena på Gustaf III:s tid. — Flera andra och mera moderna boningshus ha tillkommit efteråt.

Edelerantz, som var en stor ifrare för det på hans tid så mycket firade "rationella landtbruket" och Landbruksakademiens stiftare, omskapade äfven sjelfva trakten i Skuggans hela område, med ofantliga kostnader, som ofta satte honom i stor förlägenhet, och ej sällan bragte honom i spändt förhållande till den mest svårstyrda bland alla statskorporationer — Kongl. Teatern — hvars chef han för öfrigt var med stor framgång i många år, och med hvars artistiska personal han annars befann sig i det bästa förstånd, emedan den i honom kände en snillrik förman, som i grund förstod hvad hans kall tillhörde, och visste att rättvist uppskatta de vid verket anställda artisternas anlag och förtjenster. Det hände likväl en gång, att de längre tid än vanligt fingo vänta på utbekommandet af sina aflöningar; och en vacker dag in-

fann sig hos honom en vördsam deputation af corpsen, anfordrad *Lars Hjortsberg*, hofsekreteraren, Sveriges störste skådespelare, särdeles i det komiska facket, hvilken i de mest bevekande ordalag framställde personalens stora behof af det innestående.

— Ingen kan högre än jag önska, att kunna gå deputationens framställning till mötes; men ännu på någon liten tid ser jag deri *ingen dager* — svarade *Edelerantz*, med eftertryck på de sista orden.

— "Jag anade nästan förut, att det låg i *skuggan*" — inföll *Hjortsberg* — "och vi få väl då, likasom hittills, ge oss tålmod så länge."

— Jag skall göra hvad jag kan — svarade *Edelerantz* leende; och dermed fick deputationen gå.

Dagen derefter utföll det innestående, fullständigt.

Från *Skuggan* ha vi en kort och treflig väg mellan ängar och gården till en annan skapelse af samma mästare:

Kongl. Landbruksakademiens Experimentalfält. Ett stort stenhus utgör hufvudbyggnaden, med två flygelbyggningar af lera; den ena omedelbart ihopstampad af detta ämne; den andra uppförd af obrändt tegel; de utgöra äfven ett par experimenter af *Edelerantz*. I ladugården, som är af trä, byggde han åter ett experiment: en torkaria, som tillika var spannmålsmagasin och utgjordes blott af ett högt, på höga stolpar stående torn af timmer, med små gluggar rundt omkring, täckta med jerntrådsnät. Den blef genom mångårigt bruk bepröfvad såsom ganska ändamålsenlig.

Mellan hvart motsatt par gluggar sträckte sig tvärtigenom tornets i öfrigt tomma inre tvårrännformigt mot hvarandra lutande

plankor, men så att rännorna mellan gluggarne befunnos uppnedvända, eller, i genomskärning sedda, så här: A. Under en rad dylika rännor låg en annan rad vinkelrätt deremot, ett litet stycke nedanföre, från gluggarne på två andra af tornets väggar; och så vaxelvis, uppifrån nedåt; så att om tornet var tomt och man såg upp genom den i golfvet befintliga luckan, tycktes det nedifrån uppåt vara afskiftadt genom en mängd galler. Spannmåln hissades upp och östes in genom en lucka vid tornets tak, samt föll ned genom alla dessa galler till golfvet, hvars lucka då var stängd, och hela tornet kunde på sådant sätt fyllas. Härvid uppkom under hvardera af de många uppnedvända rännorna en trekantig luftkanal mellan de två motsatta gluggarne, med de sammanlutade plankorna till tak och spannmål till botten, emedan spannmålen, likasom sand och andra kornformiga ämnen, ehuru de kunna rinna nedåt likt flytande ämnen, icke äga dessas egenskap, att vid ett ofvanliggande lagers tryckning trycka uppåt de nedunder liggande. Mot fåglar skyddades dessa kanaler genom gluggarnes stålträdsnät, likasom hela magasinet skyddades nedifrån mot rotor på samma sätt som andra på stolpar ställda spannmålmagasinier, — medelst skärmtak rundtomkring det högt öfver marken belägna golfvet. För att hemta spannmål ur detta torn, körde man med ett lass in under golfvet och drog upp luckan under detta, då spannmålen rann ut och kunde emottagas omedelbart i säckar. Men med detsamma kom hela spannmålmassan i rörelse uppifrån och nedåt, och presenterade nya ytor åt luftdraget genom de talrika gluggarne; hvar tömning motsvarade

alltså en omskyffing af magasinets hela lager. Behöfde detta omskyffas utan att tömmas, så hade man blott att åter upphissa säckarne och tömma dem genom ifyllningsluckan vid taket. Det är oss obekant om Edelerantz sjelf uppfunnit denna enkelt sinnrika spannmålsbod och spannmålsria; men det försäkras att det var den första af det slaget som uppbygts i Sverige.

En stor del af sjelfva marken på Experimentalfältet är ett alster af experimenter. Den var förut till det mesta kärr, men har genom vattenafledning, mossodling, jordblandning, o. s. v. förvandlats till fruktbär jordmån. Mångfaldiga vexter af alla slag: för spannmålsboden, foderladan, parken, skogen, trädgården, slöjderna, ser man här odlade alla år på försök, och likaså pröfvas alla slags jordmåner, gödningsämnen och jordbruksredskap; allt med noggrann registrering af förloppet, resultaterna och kostnaderna. Förut otillgängliga spannmålsarter, gräsfrön, rotfrön, trädgårdsalster, telningar, sticklingar, o. s. v. hafva i följd häraf redan i flera år hållits Landtbruks-sällskaperna tillhanda eller försålts omedelbart, beledsagade med tillförlitliga uppgifter om deras odling och vård, om de för hvar slag passande jordmåner, gödnings-sätt, m. m. Förut vårdslösa, men viktiga vextarter af inhemsk härkomst, likasom vid experimentalfältet acklimatiserade utländska, af stort intresse för landtbruket hushållningen och slöjderna, hafva genom denna alltjemnt fortgående verksamhet blifvit spridda i Sverige.

Experimentalfältet har på samma sätt bidragit till acklimatiserande och spridning af en mängd för landtbruket nyttiga och

här i landet förut obekanta eller för litet kända och uppskattade husdjur.

I det stora husets vindar och i andra förvaringsrum ha jordbrukaren och landthushållaren tillfälle att betrakta en rik och ständigt tillvexande samling af jordbruks- och landthushållningsredskaper, och få veta hvilka resultat de lemnat vid dermed anställda försök.

Landtbruksakademien befinner sig slutligen sjelt, genom Experimentalfältet och hvad der åstadkommits eller finnes att se, i besittning af en omedelbar grund för vissa meddelanden till de i riket spridda Landbruksinstituten och Länens Hushållningssällskaper.

Endast landsvägen skiljer Experimentalfältets område från *Frescati*. Hufvudbyggnaden till denna täcka egendom ligger utomordentligt vackert vid Brunnsvikens östra strand, med utsigt öfver sjön till Haga, och är, likasom lustslottet midtemot, uppfördt i ren italiensk stil. Skildt derifrån genom täta löfdungar, ligger på gårdens ägor, längre norrut, ett konstblekeri.

Fullföljer man färden norrut på landsvägen från *Frescati*, så anländer man innan kort till Norra Brunnsvikens utlopp, genom ett litet strömfall, i Lilla Värtan, vid världshuset *Ålkistan*. Stället har fått sitt namn af ett i utloppet anlagdt ålfiske; och har förr besökts mycket af Stockholmarne, som på världshusets matsedlar sällan saknade artikeln färsk ål.

Ett litet stycke norr om *Ålkistan* öppnar sig, vesterut från landsvägen, en lång allé af gamla trån, hörande till säteriet *Bergamra*, hvarest en smal väg söderut leder till en udde i Norra

Brunnsviken och en samling derpå befintliga sommarhus, som fått namn af *Tivoli*; det är den äldsta bland de tre anläggningarne med detta namn i nejden af Stockholm.

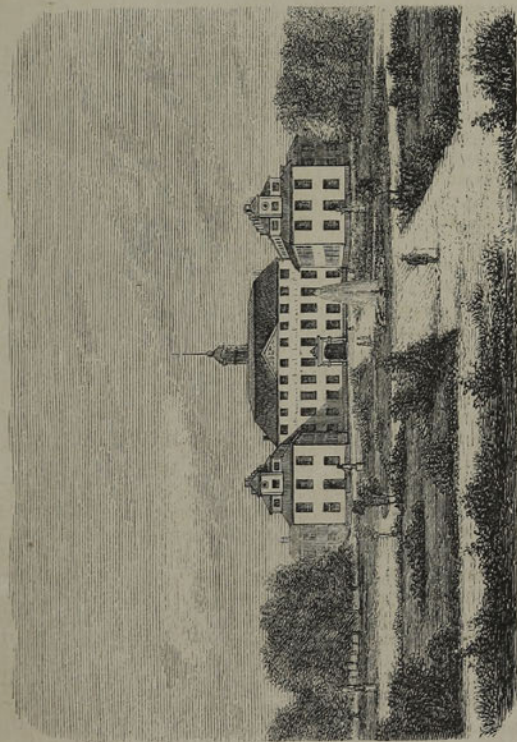
Vid återkomsten från *Tivoli*, vore det krokväg att äfven gå tillbaka genom alléen; man kan i stället gå tvärt öfver den, och litet längre bort äfven tvärt öfver landsvägen, då man kommer in på en smal skogsväg, som öfver en höjd leder till ett för sitt läge, sin park och sin utsigt mycket berömdt landställe: *Sweden*. Vistafva namnet så som engelsmännen skriva namnet på vårt fädernesland; man påstår nämligen att en engelsman har kallat stället efter landet, i den meningen att det jemte sina omgifningar innehåller ett sammandrag af det för vårt land karakteristiska, som en turist kan märka sig till minnes, under en färd till lands mellan Sveriges sydkuster och ett långt stycke uppåt de norrländska.

Den från *Sweden* genom vild barrskog ledande vägen öppnar sig i en lång allé af tvåhundraåriga lindar, mer högväld än någon domkyrka, och som leder fram till *Ulriksdal*: detta palats, som en svensk magnat, Jakob de la Gardie, fordom anlade med furstlig prakt, till boning åt sig och sin sköna hustru Ebba Brahe. Det var i förra hälften af 17:e århundradet, sedan han hade slutat sin egentligen för världen lysande bana som härförare och som en till fäderneslandets bästa lycklig underhandlare. Han kallade sitt nya herresäte *Jakobsdal*, efter sitt eget namn. Sedan hans enka hade år 1669 sålt det till Karl X:s enkedrottning Hedvig Eleonora, gaf drottningen deråt namnet *Ulriksdal*

efter sin sonson *Ulrik*, Carl XII:s yngre bror; och detta namn har det alltsedan fått behålla.

Det bär ännu i sitt yttre prägeln efter det tidevarf, hvori det

byggdes; likasom den ofantliga trädgården ännu nästan oförändradt äger kvar det franska snitt, som uppfinnaren Le Notre just vid tiden för slottets bygg-

Ulriksdals Slott.

nad, hade lyckats göra till det högst moderna i trädgårdsanläggning.

Sjelfva slottets läge på en udde, vid södra ändan af den vackra Edsviken, är det treffigaste man kan

Stockholm.

önska och tillika det mest ostörda, när man med grannskapet så nära Stockholm söker förena ett lugnt familjelif, skiljdt från hufvudstadens sorl. Ingen allmän stråkväg går

här tätt förbi, såsom vid Haga; man måste tvärtom afvika alldeles ifrån landsvägen för att komma hit. Trakten häromkring är ej genomkorsad af flitigt besökta promenadvägar, såsom kring Rosendal, och icke, såsom detta och Drottningholm, omgifven af hela kolonier med främmande sommarboningar. Till följd häraf genomsvärmas ej heller den närbelägna Edsviken af någon talrik ångbåtsflotta: en eller två ångbåtar förslå att underhålla sjöförbindelsen mellan hufvudstaden och Ulriksdal; färden fram och åter är dessutom mer än tre gånger så lång, som fram- och återfärden emellan staden och Drottningholm.

Det vore ej att undra öfver, om konung Carl XV haft en eller annan af dessa omständigheter i sigte, när han till sitt Tusculum hvarken valde Haga eller Rosendal eller Drottningholm, utan det stilla Ulriksdal, med den fria utsigten åt alla håll öfver den vida Edsviken vid slottsterrassens fot och de vidsträckta promenaderna i skuggan af de trädgården omgifvande långa alléernas lummiga lindar, de mest högvuxna man vill se och ändå alltjemnt fortvexande. Vore det ekar, så skulle de flesta nu mera ha nått sin ålderdom och många visa sig ihåliga; men som det är lindar öfverallt, så stå dessa höga alléer väl ännu ett eller annat århundrade lika friska och utan att röja minsta tecken till förfall.

I hvad tillstånd befanns likväl detta till sin anläggning så ståtliga slott, när Carl XV beslöt att deraf göra en konungaboning? Sedan det länge fått stå öde, hade det begagnats än till rustkammare, än till invalidhospital, och af dess forntida prakt återstod åtminstone inomhus knappt ett spår.

Men inom föga mer än ett år blef det nära nog återställt till hvad det fordom var, likasom genom ett trolleri; och den som nu träder dit in, skall omöjligen känna igen det. För drottningen är husets bottenvåning inredd, ytterst elegant och i modern stil, med all den trefnad ("comfort"), som tillhör en dylik inredning, parad med all den prakt, som man kan vänta i en drottningens mottagningsrum, salonger, matsal, "arbetsrum" o. s. v. Mästerliga målningar smycka dessa glada rum, som nästan alla ha utsigt utåt trädgårdsterrassen ofvanom Edsviken. Möbleringen är den rika men bekväma som nutiden föredrager; men deribland befinnas likväl flera bord, skåp, athenienner o. s. v., af ebenholts, buxbom och elfenben, med sniderier, och med inläggningar i florentinsk mosaik, så sköna till teckning och så kinesiskt fina och fulländade till arbetet, som blott 16:e och 17:e seklernas tålmod kunde förmå verkliga konstnärer att frambringa.

En trappa upp åter, der konungen bor själf och äfven festvåningen befinnes, är allt så fullkomligen återställt i 17:e århundradets stil, att man skulle kunna tro allt här vara oförändradt sedan greve Jakob nyss hade fått det färdigt; så framt man icke snart upptäckte att denna antiqvariska rikedom på smycken från golf till tak, och dessa oskattbara möbelarbeten icke skulle kunnat anskaffas äfven med hans tillgångar, derföre att det på hans tid dels tillhörde konungahuset, dels de rikaste och förnämaste rådsherhus inomlands, eller furstehus och rika kloster utomlands, och icke på den tiden fanns falt för hvad pris som helst. — I det enklaste rummet bland alla, konungens säng-

kammare, står t. ex. en säng af ebenholts, som begagnats i Tyskland af Gustaf II Adolf, och sedan stadnat qvar som en relik, tills någon samlare i våra dagar lyckats få inköpa den. På samma sätt har nästan hvart bord, hvar stol, hvar hylla, hvart skåp och en otalig mängd emaljerade fönsterrutor sin särskilda historia, och allt från samma tid, eller från en något äldre, men, med ett par undantag, hvarom straxt nedanföre, ingenting från någon yngre än 17:e århundradet.

I konseljrummet, vid det glänsande bordet och mellan de ypperligt skulpterade urkundsskåpen af ebenholts, fattas ingenting annat än att råds herrarne vore kostymerade som Ludvig XIII:s i världen, för att bringa alltsammans i riktig kronologisk ordning; och någonting liknande kansligas om jagtrummet, festsalen, men framför allt om riddarsalen, der ingenting har blifvit sparadt för att med ens förflytta den inträdande två eller tre århundraden tillbaka, och i den tidens, efter ordets egentliga mening, mest bländande glans. För att ge nödigt utrymme åt denna praktsal, har den blifvit förökad i höjd, så att den icke blott intager våningen en trappa upp, utan äfven den deröfver belägna vindsvåningen, och kunnat få ett slags hvalf till tak. Hela rummet är från golf till tak klädt med gyllenläder; men icke med någon härmning från vår tid, utan med verkligen gammalt, som sammanletats i åtskilliga fatburar och husgerådskamrar, putsats upp, ordnats till en symmetrisk mosaik och förgyllts, så att hela det stora rummet strålar af guld nedifrån uppåt, alldeles som det vore nytt. Midt i denna glans står ett konstrikt utarbetadt ebenholtsbord med af-

ven sådana stolar omkring; denna taffelrund tycks likväl vara ännu äldre, och närmast likna hvad som skildras i sagorna om konung Arthur.

På en hylla, som högt på väggen går nästan rundtomkring rummet, står en oafbruten rad gamla muggar, kannor och andra dryckeskärl från riddartiden, alla sirligt skurna i horn, elffenben, eller i ebenholts och andra sällsynta träslag, och med inlagda sirater; samlingen skulle räcka till för så många riddare, som möjligen här kunde få rum. Kring väggarne stå bord, skåp och stolar i 17:e århundradets stil; dyrbara sällsynheter alltsammans. En stor spis, inrymande ett mått i brasan, bör förslå, men också behövas, för att göra den höga salen trefrig när Februarisnön yrar fram öfver Edsvikens isfält utanför. Om sommarn åter, såsom nu, då man med trefnad kan stå vid fönstren för att studera annat än frostblommorna, erbjuda dessa fönster både en anblick af ovanlig prakt och ett rikt fält för antiqvariskt-artistiska forskningar. På en af de hvita rutorna bildad ofärgad botten ses nämligen symmetriska grupper af färgade rutor fördelade, men endast ramarne kring dessa grupper äro stundom af enfärgadt glas; de öfriga rutorna, som utgöra de inre, bestå samtligen af verkligt fornåldriga glasmålningar, som satat i gamla kyrkors, klostres eller riddarborgars fönster. De flesta finnas signerade med mästars namn och årtal; de sednare vanligast från 1600-talet, och blott några få, om vi ej missminna oss, ännu äldre. Härifrån ges likväl ett modernt undantag, hvad sjelfva glasmåleriet beträffar, men i alla fall är teckningen och målningen från 17:e århundradet, och

af *Rubens* sjelf. Det är hans *Mariae Bebildelse*, som *Wagner* i München har år 1859 efterbildat i glasmålning. Med så fulländadt konstnärskap har han återgivit mästarens verk, och glASFärgernas bjerhet och glans äro så fullkomligt jemnföriga med det bästa man finner af de gamla glasmålarnes profstycken rundtomkring, att ingen mera kan här förneka den gamla och såsom förlorad ansedda glasmålningskonsten vara återfunnen. Man ser till och med i detta lilla mästerstycke den gamla konsten öfverträffad af den nya glasmåleriskola, som konung Ludvig anlagt i München, och Fuchs — den store kemisten och mineralogen — under Kaulbachs medverkan försett med färgmaterialer. — Vi nämnde att ett annat undantag finnes här från den rådande 17:e århundradets stil. Det är ett litet rum, hvars tapeter äro verkliga fynd från 18:e århundradet eller från Ludvig XV:s tid. De ha anträffats i någon slottsvind, förlagade och urblekta; men Carl XV har låtit draga fram dem, och med tillhjälp af någon bland sina konstnärligt bildade hofmän restaurera dem, samt sjelfegenhändigt biträdt med återbildandet af flera bland dess figurer och ornamenter. Konungen och hans adjutant berättas ha stundom varit sysselsatta med detta bestyr redan kl. 4 om sommarmornarna. Hela anordningen i den praktfulla väningen är för öfrigt af konungen sjelf: från planen till det hela och hvar dekoration, till platsen för hvar detalj och hvarenda möbel.

Till slottets återställelse hörde äfven återupplifvandet af de vattenkonster, hvarigenom trädgården fordom var utmärkt; och verkliga kommo ock två sådana på nytt i gång om sommaren 1860: den ena i bassinen midt på den

stora trädgårdsplanen, den andra midt på sjelfva slottsgården. De fordna samlingsdammarne hade likväl under tidernas lopp blifvit uttömda och förvandlats till ångar: så att en hel öfversvämning skulle behöft tillställas för att kunna på gamla viset förse springbrunnarne med vatten. Konung Carl har använt ett skyndsammare och i det hela både enklare och mera ekonomiskt medel, af helt ny och fosterländsk art: en varmluftsmaskin pumpar upp vatten i en damm på en höjd nära slottets grannskap, och derifrån ledes vattnet ned till fördelning mellan springbrunnarne.

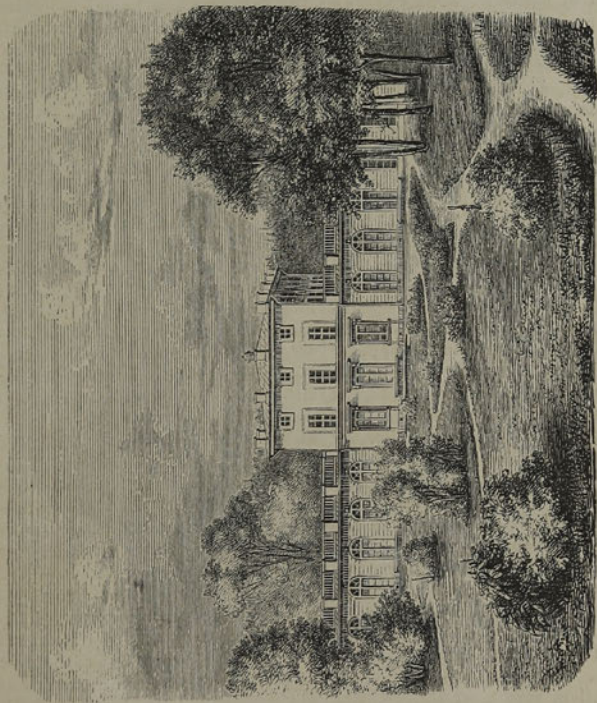
I grannskapet af Ulriksdal finnas två landställen, som äga en viss historisk märkvärdighet; ehuru ingen annan nu mera, nämligen *Bylons Villa* och *van Suchtelens*. Det kan vara intressant emellertid att veta hvar dessa diplomater stundom höllo sina mest förtroliga rådplägningar.

Genom en ofantligt lång allé förbi norra ändan af Brunnsviken kommer man från Ulriksdal ut till landsvägen vid Järfva; denna väggår långsamt insjöns vestra strand till hufvudstadens norra tull.

Midemet der Bergshamra-Tivolis udde skjuter ut från Brunnsvikens östra eller motsatta strand, går vägen vid den vestra tätt utmed en liten nedåt sjön sluttande park med trädgård och några mindre byggnader; det är *Annelund*, den lilla landtgård, der *PEHR HENRIK LING*, den svenska gymnastikens skapare, författaren till *Asarne*, *Agne*, *Domalder*, *Wisburns söner*, *Ingiöld Iltråda*, *Engelbrekt*, och så många andra högsinnade skaldeverk, hade slagit ned sina bopålar, och som han sjelf odlade, bebyggde och förskönade, och der han äfven lät åt sig viga in en

graf. Det är möjligt att hvad han här anlagt förfaller; men hvad han verkat till återupplifvande af forntida kraft och vapenfärdighet hos sina landsmän och derigenom till betryggande af Sveriges sjelfständighet, kommer nog att bestå och att utveckla sig allt framgent; och

då stundar nog äfven den tid, då fosterlandets tacksamma invånare komma att valfärda sig till hans anspråklösa bautasten på Annelunds udde vid Brunnsviken. Det kan derföre icke vara ur vägen att här erinra om hvar den restes.

Haga Lustslott.

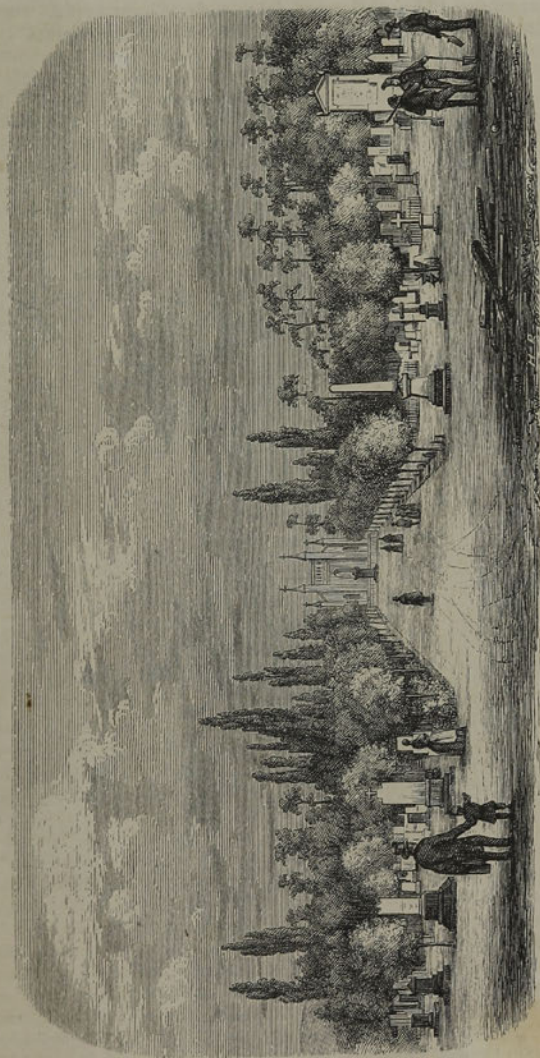
Söder om Annelund försvinner utsigten öfver Brunnsviken, och den trakt der kosan nu slingrar sig in emellan tallbevuxna kullar, företter ingenting ovanligt, förr än man öster om vägen får syn på en bred dubbelgrind af jern med stolpar af granit, och en bred parkväg der-

innanför igenom lummig löfskog; det är norra inkörsvägen till parken omkring det namnkunniga Haga lustslott, Gustaf III:s skapelse och hans mest älskade landställe, der han företrädesvis tillbragte sommaren, och emellanåt äfven vistades om vintrarne. På

den väg vi valt till denna tjugande park träffa vi först några moriska tält, omgifna af en gräsplan: det är de kungliga stallbyggnaderna, och straxt derintill en med höga träd öfvervuxen ruin, med en mängd källarhvalf; påtagligen en alltför vidsträckt anläggning för att vara blott en parkdekoration. Det är ej heller någonting sådant, utan hvalfven och de lägsta murarna till en verklig och ganska stor byggnad; men i trots af de redan höga träd som uppskjuta från denna ruin, är den af jernförelsevis ung härkomst, nämligen ett verk af Gustaf III sjelf — liksom 1772 års revolution, på hvars fjortonde årsdag grundstenen lades — och som aldrig hann blifva hvad grundläggaren åsyftat dermed. Från denna ruin kommer man på slingrande vägar emellan doftande häggar, syrener och schersminer, flädrar, säfvenbomsbuskar och klippta enar, balsampopplar och björkar, allt vildt om hvartannat som i en söderländsk lund, till den med en dylik natur så fullkomligt harmonierande italienska åbyggnaden. Af det omedelbart under Gustaf III:s tillsyn uppförda slottet, på näset af en liten udde i Brunnsviken, ses på föregående sida en afbildning.

Gustaf III tyckte om att här om somrarna öfverlåta sig åt en italiensk villeggiatura: och för att derunder äfven smekas med klangen af italienska namn från grannskapet, drog han försorg om att de ställen, som mest föllo i ögonen från hans Villa, blefvo, efter de mest besökta orterna kring Rom, kallade Albano, Frascati, Tivoli. Naturen har efteråt tillagt en ytterligare härmning, ehuru af mindre treflig art: Haga har, likt den eviga staden och dess område, hemsoökts af en år efter år tilltagande

malaria eller pestluft: de vidrigaste dunster uppstiga mot aftnarne ur de många stillastående små sund eller så kallade kanaler, hvaraf parkens sidländtare trakter öfverallt genomkorsas, och den dyfvylda Brunnsviken urartar sjelf mer och mer till en sump, som vissa år visar sig så förgiftig, att hopar af död fisk stundom kastas upp kring stränderna och ytterligare förpesta luiten. Oaktadt den kungliga familjen nu mera nödgats öfvergifva detta osunda lustslotts begagnande till sommarboning, var den romantiska parken ändå länge lifvad under den vackra årstiden af utvandrande från hufvudstaden; men sedan koleran blifvit nästan årlig gäst i Stockholm, är det nu mera sällsynt att se någon vandrare hvila ut vid de fuktiga vägarne någon sommarmorgon, eller i de miasmatiskt doftande lunderna någon sommarafton. Det enda sättet att afhjelpa alla dessa obehag vore Brunnsvikens återförvandling till hvad den fordom var enligt den gamla kartan öfver trakten: en hafsvik; men den skulle då komma att sänkas omkring 7 fot under sin nuvarande yta, och Haga kanaler, ofelbart då förvandlade till dalsänknings allenast, skulle ej lifvas af annat vatten än små källbäckar; ehuru dessa visst icke blefve så få, då Hagas grund utgörs till betydlig del af den källrika åsen, som visar sig både vid Järva och Annelund, och hvarom vi förut haft anledning att nämna vid flera tillfällen. En dylik källa kastas nu som ett verkligt springvatten upp öfver ytan af en ibland kanalerna, midt under en öfverkanalen ledande bro; en annan är den i hela Stockholm namnkunniga *Haga källa*, med hvars vatten en liflig trafik äger rum i hufvudstaden.

Nya Kyrkogården.

Hagaparkens södra gallerport ligger straxt vid denna källa.

Mellan de begge parkportarna går landsvägen förbi *Stockholms norra begravningsplats*. Den är tvåfaldig: ett litet stycke norr om den befinnes de *Mosaiska trosbekinnarnes*, en nyare anläggning, som bildar en lång och smal fyrkant, med en port och ett par böningshus vid vägen, och en annan hög byggnad vid den motsatta ändan inåt Solnaskogen. En hög ås, bevuxen med barrskog, skiljer den på södra sidan från den andra, eller

ALLMÄNNA BEGRAFNINGS-
PLATSEN.

Officiellt kallas denna begravningsplats *Nya kyrkogården*: en något oegentlig benämning, då här

icke finnes någon kyrka. Platsen är haltrund, med den räta sidan, omkring 1300 fot lång, utmed landsvägen, och den bågformiga in-skjutande omkring 640 fot djupt inåt Solnaskogen. Alltsammans är inhägnadt med en mur af granitqvadrar och ett gjutjernsstakett derofvanpå, samt innanföre af en hög granhäck; muren följes utmed landsvägen af en granittrottoar. Längst bort i rundelens bakgrund, midtemot ingångsporten, höjer sig ett pryddigt jordfastningskapell, och ett litet stycke framom detta, midtpå den ifrån gårdens gallergrindar ledande raka vägen, står en antikt formad griftvård af polerad porfyr, på en sockel af huggen granit. På dess åt vägen vända sida läses:

J. O. WALLIN

öfvanom en lyra; och på andra sidan

JORDENS ORO VIKER

FÖR DEN FRID SOM VARAR

GRAFVEN ALLT FÖRLIKER

HIMLEN ALLT FÖRKLARAR.

Namnets begynnelsebokstäfver begynna äfven grafskriftens tre första ord.

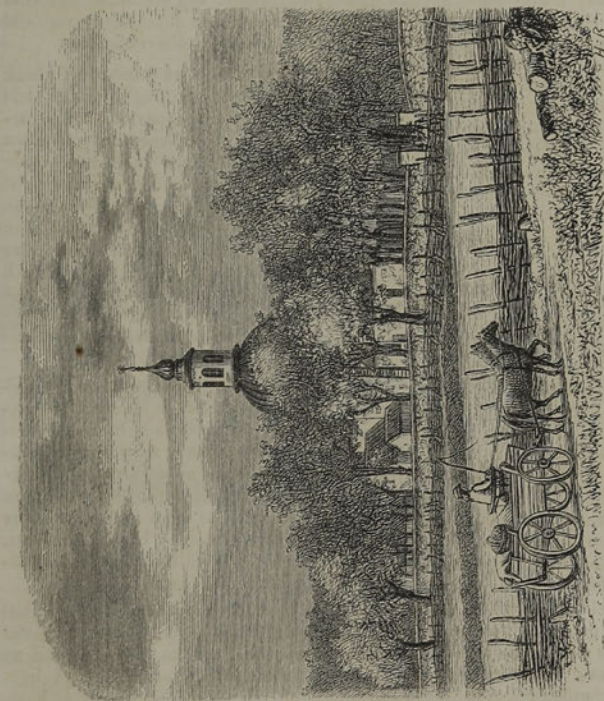
Wallins minnesvård står här främst, af mer än ett skäl. Sjelfva nekropolen kan betraktas som hans skapelse: denna för hufvudstadens helsovård så viktiga anläggning var en af hans älsklingstankar, hvars förverkligande han med sin vanliga kraft och verksamhet dref igenom,* och på det ställe der minnesvården reser sig öfver hans stoft, stod i sin fulla mannakraft den store talaren sjelf en klar och lugn sommardag och omkring honom stodo åhörare i tusental, hänfödda och lyssnande till hans djupa, fält och skog utan ansträngning genomjudaude röst, när han

den 9 Juni 1827 vigde in denna dödens helgedom åt dem och sig.

Sedan den tiden har granhüeken tätat, de små lindtelningarne vid processionsvägen skjutit upp till högvuxna stammar med skuggande kronor; men hvad som här är hufvudsaken: de dödas boningar ha oupphörligt mångfaldigats, de uppgå nu till omkring 8500, och redan ses en sådan mängd ibland dessa tusenden prydda med dyrbara minnesvårdar, med eller utan förening af täcka planteringar, att *Nya Kyrkogården* vid Stockholm kan, vid första anblicken åtminstone, ställas vid sidan

af den vidtberömda *Père la Chaise* i Paris. Bland de mera praktfulla grifterna må framför allt nämnas ett grafkapell i antik stil, upprest enligt öfverskriften "*At Aurore af Wetterstedt född de Geer*". Enklungen — statsministern — reste våden. Vidare: minnesvårdarne öfver

kammarrådet *Carl Arwedsson*, generalen greve *Björnstjerna*, döfstuminstitutets grundläggare *Pehr Aron Borg*, öfversten af *Forssell*, *Carl Peter Hagberg*, friherre *Peyron*, *Axel Arwid Raab*, statsrådet *Schwan*, *Johan Ullberg*, m. fl.

Solna Kyrka.

Söder om Nya kyrkogården går en väg vesterut till *Solna* kyrka, märkvärdig och besökt såsom en ibland de äldsta byggnader i Sverige, nämligen den af ofantliga kullerstenar uppmurade runda delen, som tros ha varit ett af de

tornlika hedniska soltemplen och invigdt åt den före både Thors och Odens tid i Norden rådande Baldursdyrkan. Dess förvandling till en kyrka anses för öfrigt tillhöra kristendomens första tidevarf i Sverige, och den då företagna till-

byggnaden är utmärkt genom freskomålningar och bildverk af ganska uråldrigt slag. Åtskilliga grafvårdar öfver utmärkta män äro att se på kyrkogården.

Den närliggande Solnaskogen är den närmast hufvudstaden belägna furuskog, och derföre en mycket besökt promenadplats för dem som önska hastigt fördjupa sig i en vild natur, afsöndrad från människoboningar och odlingar. Om man ifrån Solna återvänder österut och går in i skogen, kommer man till *Jägareförbundets skjutbana*, der täflingsskjutningar anställas åtskilliga gånger om året. Ett gammaldags vårdshus, Norrbacka, ligger straxt der bredvid, och vid den derifrån nedåt landsvägen ledande vägen ser man framför sig nere vid Brunnsviken ett annat gammalt vårdshus, *Stallmästaregården*, som är mycket besökt både sommar och vinter: om sommarn derför att härifrån går en vacker farled långsät Brunnsviken till Järfva, hvarifrån man lätt kommer till Ulriksdal; och vintertiden derföre att Brunnsvikens is, såsom en ibland de tryggaste kring Stockholm, erbjuder förträffliga skridskobanor, så väl som kappköringsbanor för slädtrafware. Stallmästaregården har äfven en traditionell märkvärdighet, såsom en af drottning Kristinas bevederer vid hufvudstadens äldre gränser, och som alla utmärkte sig genom en åttkantig paviljong med kupigt tak. En dylik, utbyggd från ett hus vid Kornhamn, ses här öfvan s. 22, men tycks vara ombygd i sednare tider; paviljongen på Stallmästaregården är deremot ännu kvar i sitt ursprungliga skick; den är af trä, men genom sorgfällig omvårdnad fullkomligt väl bibehållen, och står vid gårdens strand. Till vestibyl

framför dörrn resa sig fyra gamla lindar, uppbärande ett af deras täta kronor bildadt löftak. De sägas vara planterade af drottning Kristina sjelf, och deras ålderdom är på visst sätt registrerad, genom ett årtal från 1600-talet, djupt instämpladt på ett af de grofva jernband, hvarmed kronornas grenar blifvit omgjordade vid stammen, och som under tidernas lopp öfvervuxits af trä och bark på flera ställen.

En liten port genom ett plank skiljer Stallmästaregårdens område från den vackra parken vid *Bellevue*, der enkedrottning Josefine upplåtit plats åt *Sällskapets för inhemsk Silkesodling* anstalter till denna näringsgrens befrämjande. I parken odlas mullbärsträd, och en del af åbyggnaderna begagnas till silkesmaskars utkläkning och kokongers upphaspling. Silkesmaskäggs och mullbärsplanter utspidas härifrån till silkesodlare i landsorterna.

Bellevue park är utmärkt genom sitt intagande läge vid Brunnsvikens södra ända och sina mellan berg och strand, sandåsar och dälleder, löfskog och barrskog, slingrande gångar. Från boningshusen på kullen har man en utsigt öfver Brunnsviken, åt Haga, Fresati, Tivoli, som fullkomligt rättfärdigar platsens namn.

Åt öster gränsar Bellevue till Roslagstullsgatan, hvilken leder förbi ett i fordna tider mer än nu ryktbart vårdshus. "Klas på hörnet", till *Norra Surbrunn*, af hvilken både Brunnsviken och den omedelbart norrom brunnsparken löpande Norra Surbrunnsgatan fått sina namn. Helsobrunnen liknar i öfrigt den förut (s. 140) omnämnda Djurgårdsbrunnen deri, att den flödar af ett ganska godt och rent källvatten.

Från Norra Surbrunnsgatan har man blott några få steg, snedt öfver Norrtullsgatan, till *Carlbergsallén*. Vid denna ligger en inrättning, som förtjenar besök af naturforskare; det är nämligen *Bergilund*, der Vetenskapsakademins Botaniske Intendent har sitt sommarställe, der en del af de under akademiens vård ställda botaniska samlingar och skatter förvåras, och der den *Bergianska Trädgården* och *Trädgårdsskolan* till bildande af trädgårdsmästare

befinnes. Intendenten håller här om sommaren föreläsningar i botanik och trädgårdsskötsel och anställer härifrån botaniska excursioner, hvartill allmänheten inbjudes genom Stockholms tidningar, och som icke blott finna talrika åhörare, utan äfven åhörarinnor.

Snedtöfver fältet, vesterom Bergilund, går en väg till *Rörstrands postlinsbruk*, det ena bland de två, som finnas i riket. *Gustafsbjergs*, på Vermdön, är det andra.

Carlbergs Slott.

En kort väg, emellan barrbevuxna höjder och en långsluttande albevuken strand, leder ifrån Rörstrand till

CARLBERGS SLOTT.

der krigsakademien befinnes. Det anlades af riksamiralen greve Carl Carlsson Gyllenhjelm, år 1637, och fulländades, hvad flyglarne och trädgården beträffar, af den namnkunnige greve Magnus Gabriel de la Gardie. Det kom slutligen, genom reduktionen, att blifva kro-

nans tillhörighet. Under krigsakademiens styrelse stå nu mera både slottet, trädgården och Solnaskogen, samt de bekanta sommarställen Eklund, Ingenting, Stenbrottet, Norrbacka, Tomtebodda, Stallmästaregården m. fl.

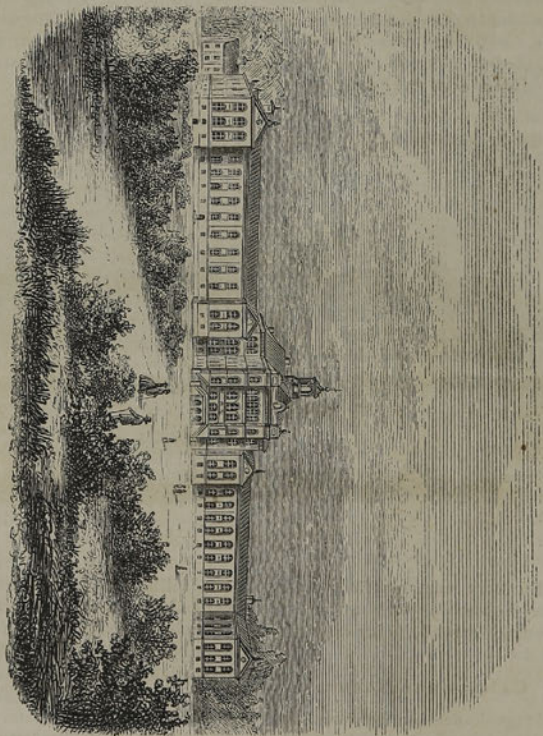
För att få en omfattande öfverblick af Carlbergs slott, måste man betrakta det antingen från den utanför detsamma belägna lilla Mälarefjärden, som kallas Carlbergssjön, eller helst ifrån stranden midt emot, vid Hummersberg, på

Kungsholmen; det visar sig då så, som det här finnes afbildadt. En liten bro öfver en trång kanal, straxt vester om Carlberg, leder till denna synpunkt.

På en hög udde, icke långt härifrån, står vid Kungsholmens vestra strand ett annat gammalt

slott, *Hornsberg*, byggdt af fältmarskalken grefve Gustaf Horn; der finnas nu mera åtskilliga stora fabriks-hus. Man har härifrån en vacker utsigt från Ulfundsajärdens sydöstra ända, öfver hela fjärden, med det vackra *Hufvudstad* till höger om den, och till

Nya Hospitalet.

venster *Svartriks glasbruk*, det enda i sitt slag inom Stockholms grannskap.

Från *Hornsberg* går en vacker promenadväg, genom alléer, barr-

skog, löfskog och ängar, till *Marienberg*, Sveriges *Högre Militär-läroverk*, hvilket förhåller sig till *Krigsakademien* på *Carlberg* som ett universitet till en skolinrätt-

ning. På ett berg straxt öster derom ligger Raketlaboratorium, hvarifrån man haren aflägsen utsigt åt Stockholm, med staden längst bort i bakgrunden, men hvilken ofta finnes återgifven i utländska gravyrer öfver nejden kring hufvudstaden. Vi bifoga den icke här, derföre att vi äga tillgång till en annan, tagen på närmare håll.

Icke långt ifrån Marieberg finnes

NYA HOSPITALET,

hvaraf å föregående sida finnes en afbildning. Istället för att det gamla

— det beryktade *Danviken* — var både genom sitt dystra läge och ännu mer genom sina förvända anstalter, grundade på fornda tiders bristfälliga begrepp om sinnessjukas behandling, ägnadt att förvärra de der intagna olyckligas tillstånd, har vid det nya införts alla de förbättringar, som antydts under den sednare tidens många forskningar i denna viktiga gren af sjukvården, och genom den rika erfarenhet man härvid vunnit både i afseende på valet af en dylik inrättnings läge och omgifningar, och med hänsende till byggnad-

Garnisonssjukhuset.

derna, deras anordning, indelning, värmning, vattenuppföring och luftvexling samt framförallt de kurativa anstalterna. Detta sjukhus är, kort sagdt, ämnadt till ett mönster för alla andra i hela riket, och att derjemte utgöra en ibland de viktiga praktiska afdelningarne af det stora medicinska universitet, som finnes i hufvudstaden, och är känt under namn af Carolinska Institutet.

En annan af dessa praktiskt medicinska afdelningar finnes straxt inom Kungsholmstullen, nämligen

GARNISONSSJUKHUSET.

också ett palats, och såsom militärsjukhus det förnämsta i riket, både i afseende på läge, utrymme och inrättningar. Det håller 240 fot i längd; om dess arkitektoniska prydlighet kan den här bifo-

gade afbildningen möjligen gifva något begrepp, om än ett ofullkomligt. Oberäknadt sin bestämelse till sjukvård för garnisonen i Stockholm, är det äfven, och uttryckligen, ämnadt till *klinisk anstalt för militärläkarens undervisning*.

Den unge läkarealumnerna har ej lång väg ifrån denna speciella undervisningsanstalt till en annan, i samma stora skala — *Kurhuset* — och till en tredje, men en generell, och den förmästa på hela skandinaviska halfön: *Serapimerordenslasarettet*. Midemot detta residerar hufvudstadens Medicinska Fakultet själf; parken med de höga pyramidpopplarne långsamt gatan innesluter, nere vid Mälarens strand, en grupp af byggnader, hvori *Caroliniska Institutet*, centralläroverket för den medicinska undervisningen i Sverige, har sina lärosalar, sitt kemiska och farmaceutiska laboratorium, sin anatomiska teater, sina rika samlingar och sitt dyrbara bibliotek. En fjerde och en femte speciell afdelning äro äfven nu mera att tillgå på Kungsholmen, nämligen *Allmänna Barnbördshuset* och *Prinsessan Lovisas vårdanstalt för sjuka barn*, oberäknadt den mindre af förra slaget och den större af det sednare, som finnas på Norrmalm i *Barnbördshuset Pro Patria* och *Barnsjukhuset* på Stora Barnhuset.

Då så många anstalter för den medicinska undervisningen förekomma på Kungsholmen, ha vi här omnämmt dem i ett sammanhang med de förmästa öfriga i Stockholm, hvilka, småningom och historiskt, ordnat sig som ett apannage omkring Carolinska Institutet.

En ifrån Kungsholmens hufvudgata, Handtverkaregatan, till Mälaren ledande gränd, åtskiljer Carolinska Institutets område från

Myntverket, den enda anstalt i sitt slag inom Sverige, och både derföre och genom sina många märkvärdiga inrättningar intressant att betrakta närmare, med Öfverdirektörns tillåtelse likväl, som emedlertid icke plägar vägras.

Midtöfver gatan ses på en bergshöjd *Kungsholmskyrkan*, en latinsk korsbyggnad med koppartak och derofvanpå ett helt och hållet kopparbeklädt torn. Altartaflan, föreställande Christi Uppståndelse, är ett berömdt konstverk af *Westin*.

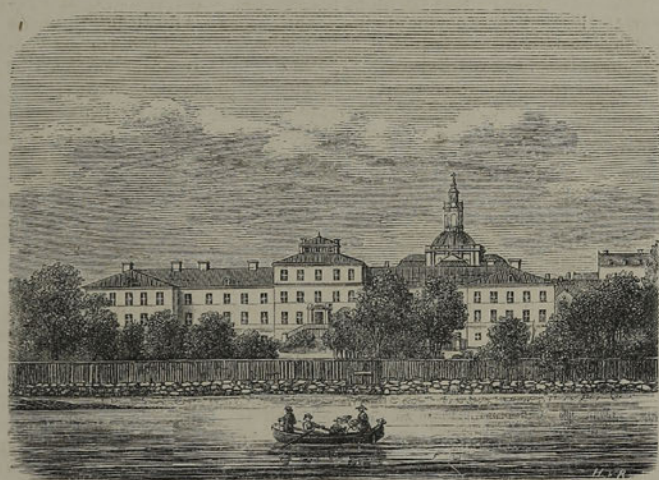
Den österom kyrkan uppåt berget gående Kaplansgatan leder till ett järnmanufakturverk, hvars alster äro bekanta kring hela riket, och hvars ändamålsenliga inrättning och rika förråd af arbetsmachinerier, för de mest olikartade tillverkningar, täfva med de bästa utländska anläggningar i samma väg, samt blott för vissa speciella fack, näml. skeppsvarf och anstalter för tillverkning af järnvägs-effekter, ännu står tillbaka för Motala och Nyköpings. Det tillhör fyra bröder Bolinder, under den gemensamma firman *J. & C. G. Bolinder*, och är i beständig tillväxt, så väl hvad tillverkningarnes mängd beträffar, som deras slag och arbetspersonalens mängd. Machinerier af alla slag och mått utgå härifrån i mängd, vexelvis med arkitektoniska och plastiska konstverk af jern och brons.

En af bolagsmännen, Hr Jean Bolinder, gjorde för flera år sedan, med understöd af ett anslag som Hr Swartz i Norrköping ställt till Vetenskapsakademiens förfogande, en utländsk resa, för att taga kännedom om de utrikes brukliga inrättningarne att melest machinerier och i stort bearbeta trä till slöjdvaror, och afgaf vid sin återkomst en fullständig beskrif-

ning jemte ritningar häröfver. Åtskilliga tillämpningar af detta för Sverige nya tillverkning-sätt hafva sedan försökts i Stockholm med mer eller mindre framgång; men nu är på Kungsholmen en stor *Mekanisk Snickerifabrik* anlagd af Hr *P. J. Ekman*, der trävirke beredes och förarbetas på mångfaldigt sätt, med stor fullkomlighet och för billigt pris, samt, såsom naturligt följd häraf, med liflig af-

sättning. Virket torkas med ånga, varm luft, o. s. v., samt förvandlas medelst machiner till dörr- och fönsterkarmar, dörrlufver, fönsterbågar, panel: kort sagdt allt som erfordras till byggnadssnickeri; andra snickerialster oberäknade.

Från berget ofvanom kyrkan har man en af de bästa ståndpunkter för Stockholms beskådande på *vestra* sidan, hvaröfver en bild återfinnes i den vid bokens

Serafimerordens Lasarett.

början befintliga tafla öfver *Stockholm från vestra sidan*.

När vi passerat den långa Kungsholmsbron öfver Mälaren, vända vi oss om, för att taga en återblick af sjelfva Kungsholmens östra strand; det är äfven den enda ståndpunkt, hvarifrån man kan fullständigt betrakta det nyss-förut nämnda

SERAFIMERORDENS- LASARETTET.

Någonting som först och sist plägar fästa främlingars uppmärksamhet vid resor i Skandinavien, är den stora ångbåtsflottan i Stockholm. Vid ingen stad på jorden ses någon så talrik; äfven der det sammanräknade beloppet af ångfartygens lästetal är högre, så-

som i Newyork, eller der folk-mängden är mer än tjuo gånger större, såsom i London. Orsaken är hufvudsakligen den, att denna stora ångflotta är en gemensam tillhörighet för de förnämsta strandboerna inom hela *Mälaredalen*, om än stockholmarne äro de störste lottägarna deri. Det härigenom föranledda beständiga eller snart sagdt dagliga omgänget, sommartiden, emellan en mängd af *Mälaredalens* invånare, har också inom detta vidsträckta område alstrat en nästan allmän kännedom om åtminstone hamnarne derstädes och dessas grannskap, och till någon del äfven om lefnadsvanorna; så att när man der, hvar som helst, råkar samtalsvis nämna *Ladugårdsgärdet* eller *Fyrisån*, *Stockholms slott* eller *Gripsholms, Rosersbergs park* eller *Djurgården*, m. m., vidrör man allmänt bekanta saker, som för ingen af de samspråkande förefalla främmande eller förutsätta behovet af förklaringar. En sommarfärd till Sveriges hufvudstad vore således ganska bristfällig, om de små ångbåtsresorna i *Mälaren* saknades dervid; också har *Stockholms* egentliga ångbåtshamn blifvit förlagd vid *Mälarens strand*, på *Riddarholmen* och i närmaste trakten derintill. Vi ha redan omnämnt denna hamn och ärna nu anlita något af de der dagligen tillhands liggande fartygen, till en början för stockholmarnes vanligaste utfart, nästan lika vanliga som till *Djurgården*, nämligen den till

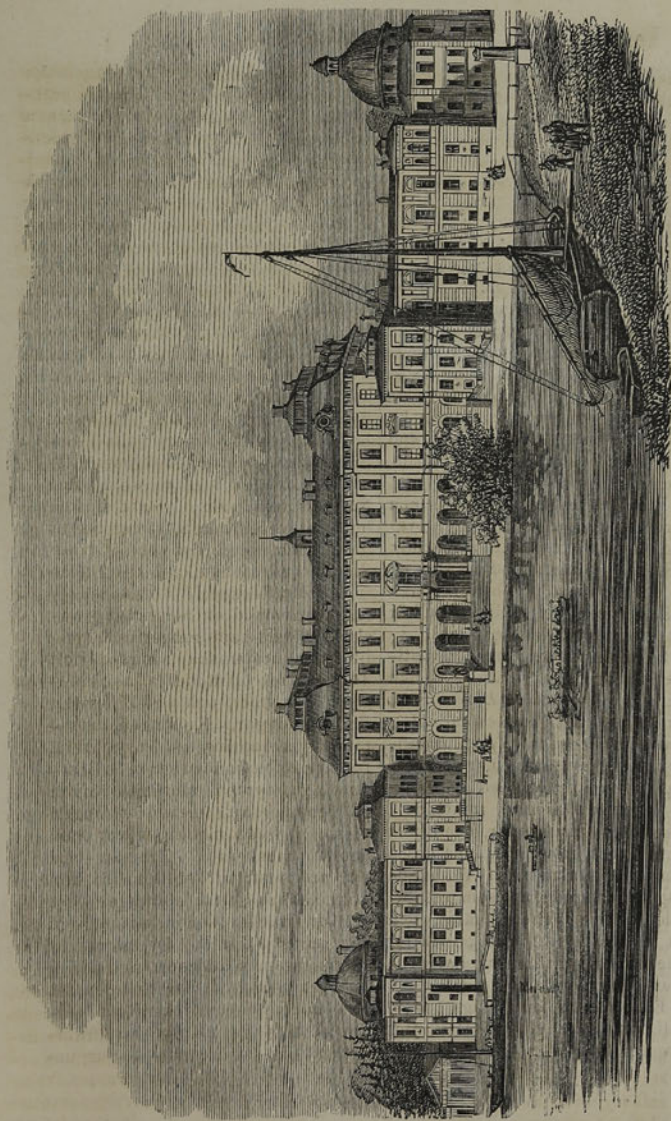
LUSTSLOTTET
DRÖTTNINGHOLM.

Äfven kring detta slott har, likasom kring *Rosendals*, småningom uppkommit hela kolonier af stockholmska sommarställen, och der finnes till och med en hel

by af sådana, den bekanta *Drottningholmsstaden*, hvilken står framom den *Stockholm* närbelägnare *Djurgårdsstaden* i många hänseenden; bland annat genom sin långt rikare befolkning, sitt särskilda postkontor och sitt apotek.

Drottningholm ligger på *Lofön*, en af de vackraste bland *Mälarens* 1300 öar och holmar; stället har varit kungsgård redan under Sveriges äldsta forntid, och hette då *Thoresund* eller *Torvesund*. Sitt nuvarande namn fick det efter *Johan III:s* gemål drottning *Katarina Jagellonica*, som utbytte det förfallna gamla trähuset emot ett af henne grundlagdt stenhus; och sedan den tiden har *Drottningholm* fortfarande att vara kungsgård, likasom förut, med undantag af en kort mellantid, då det befanns i *Karl Karlsson Gyllenhjelms* och derefter i *Magnus Gabriel de la Gardies* händer. Grunden till det nu varande slottet lades af *Karl X:s* enka *Hedvig Eleonora*, efter en ritning af *Nikodemus Tessin* den äldre; hvad denne ej hann bygga färdigt, utfördes af hans son *Nikodemus Tessin* den yngre. *Adolf Fredrik*, *Lovisa Ulrika* och *Gustaf III* fulländade efter hand trädgården, parken, lustplatserna *Kina* och *Kanton*, det götiska tornet, samt landsvägen från *Stockholm*, m. m., och konung *Oskar* har underkastat det hela, som höll på att förfalla, en grundlig reparation, så att det nu mera utgör en verklig konungaboning, och äfven begagnas dertill, sommartiden åtminstone.

Om vi nämna att trappor och genomgångar äro af *Nikodemus Tessin* den yngre, så vet man på förhand att de utmärka sig genom fulländad prydlighet. Trädgården röjer väl i det hela den gamla franska stilen; men dennas stelhet

Stockholm.

Drottningholms Slott.

har genom sednare tiders åtgärder blifvit inskränkt till sjelfva alléerna och de klippta löfmurarne kring vissa öppna platser, der de taga sig ganska väl ut. Genomgår man dessa murar, så befinner man sig ej sällan i en vacker park, förskönad genom präktiga marmorbilder från Gustaf III:s tid. De fordna vattenkonstdammarne vester om slottet äro nu mera förvandlade till gräsbevuxna dälдер; men fontändekorationerna af brons stå kvar, både der och på flera andra ställen. Många bland dessa bronsbilder röja Michel Angelos skola, och den nyare Florentinska skolan i allmänhet; flera deribland sägas vara segerbyten från trettioåra-kriget.

Ett ibland de vackraste ställena i Drottningholmsnejden är Floras park, med hennes bild i marmor af Sergel. Straxt bredvid står en ek, planterad af Sofia Albertina 1768, och som följaktligen nu bör vara omkring 100 år gammal.

Slottets många rum och vestibyer äro rika på målningar och ritningar; de flesta af *Ehrenstrahl*, men äfven af *l'Archevêque, Jos. Vernet, Hillerström, Déprez, Ehrensvärd*, m. fl. En särskild sal har konung Oskar prydt med en samling stora målningar, infattade i fullkomligt lika ramar, smakfullt arbetade och rikt förgyllda; dessa taflo ses symmetriskt fördelade kring salens väggar, som uteslutande blifvit ägnade häråt, och visa mästerligt utförda porträtter af de förnämsta thronnehafvarne under konungens egen tid.

En mängd märkvärdiga konst-samlingar från Gustaf III:s tid, hörande till bijouteri-genren, såsom statyetter, miniatyrmålningar, mosaikstycken, modeller i kork (felloplastik) af fornitalienska byggnader, o. s. v., äro här äfven att se;

och likaså finnes här ett ganska dyrbart bibliotek, af ovanlig fullständighet framför allt på franska arbeten, af 18:de århundradets mest ryktbara författare.

Kina är ett lekverk i kinesisk stil, bygdt och inredt af konung Adolf Fredrik, som dermed öfverraskade sin gemål Drottning Lovisa Ulrika, på hennes namnsdag 1752. Han hade låtit fylla ett kärr, som låg der Kina ligger nu och anlägga en väg dit. Till detta arbete åtgick 4 år, och i Stockholm lät han bygga sjelfva Kinaslottet — af trä som Kineserna sjelfva allmänast bygga — och beställa inredningen hos olika handtverkare: allt i andras namn, och så hemlighetsfullt, att drottningen icke visste derom. När de tre husen, hvaraf slottet består, voro färdiga, sattes de på flottar och bortfördes hemligt ifrån Stockholm: och lika hemlighetsfullt tillställdes sjelfva namnsdagsfesten, hvarvid en hel skara franska aktörer, pantomimer och equilibrister, italienska sångare och 36 kadetter biträdde: alla i kinesiska kostymer, och med kinesiska föreställningar. Konungen, drottningen, kronprinsen (Gustaf III), franska ambassadörn baron de Breteuil, utstyrdes slutligen äfven på samma sätt; men drottningen visste ej hvad meningen var med denna maskerad, förr än vid sin ankomst till stället, dit hon kom åkande jente konungen; det var en vacker sommarafon, den 26 Augusti, kl. 6. De möttes af kronprinsen, klädd som mandarin, och erbjudande åt drottningen det nya och af henne icke förut sedda slottets gyllne nycklar, framräckta på ett hyende af purpur-sammet med guldfransar. När nycklarna användes och portarne slogos upp, var, som i ett fépalats, allt i ordning: slott, inredning,

möbler, hofstat, tjenare och vakt; och allt på kinesiska. Derefter uppfördes två operetter, hvarpå följde bal, fyrverkeri, o. s. v.; och festen räckte till kl. 6 om morgonen. — Dessa tolf timmars tidsfördrif jemte förberedelserna dertill kostade konungen "tre tunnorguld" (300 000 R:dr R:mt), och drottningen fann sig så förtjust deraf, att hon sjelf lät anlägga ett slags motstycke dertill, som hon kallade Kanton. Det var likväl mera kinesiskt till namnet än innehållet, ty hon och hennes gemål läto der inrätta fabriker för franska quincaillerievaror. — Af all denna herrlighet finnes emedertid nu mera föga annat kvar än hågkomsten och några mossbelupna plankväggar.

Den förbi Kanton löpande stora alléen leder rakt vesterut till *Lofö* kyrka. På kyrkogården har drottning Lovisa Ulrika låtit anbringa en attechö öfver Gustaf III:s lärare *Klingenstjerna* och *Dalin*, som der hvila i en gemensam graf. — Botanister ha anmärkt som en egenhet för denna kyrkogård, att *Fumaria fungosa* (eller *F. Vailantii*), en utländsk klängväxt, till tycket lik en Passionsblomma, träffas der vildt vexande, eller sannolikt förvildad likasom kungsängsliljan (*Fritillaria Meleagris*) vid Upsala.

Far man till Drottningholm för att taga slottet och dess nejder i mera noggrannt betraktande, så åtgår härtill nog en hel somardag. Man anlitar den tidigast från Ridderholmen afgående ångbåten, intager sin middagsmåltid på Drottningholms vårdshus — som åtminstone under den vackra årstiden plär vara ganska väl försedt — och återvänder längre fram på eftermiddagen med någon af de då till Stockholm afgående ång-

fartygen. Man får då äfven tillfälle att vid återfärden, just i af-tonsolens skimmer, se Stockholms vackra vestra sida träda fram som bakgrund för en praktfull landskapstafva med Marieberg i förgrunden.

Till en mera vidtomfattande Mälarefärd stiger man ombord på något af de rymliga och baqvåma *Upsalafartygen*. Kosan afviker från den till Drottningholm, så snart man hunnit till Klubbjården: hon går der åt nordvest, genom ett af de många och tränga sund, som äro så utmärkande för Mälaren, och der man tycker sig färdas snarare på en flod än i en sjö. Till illusionens förstärkande möter man äfven en bro, som måste öppnas för ångfartyget; det är Nockeby bro, anlagd af Gustaf III för att få en kortare landväg till Drottningholm än den enda som fanns före hans tid. Man hinner ej heller långt norr om denna bro, förr än man, vid en blick tillbaka från det något bredare sundet, ser Drottningholm skymta förbi söderut. Efter en kort färd öfver en liten fjärd, Görveln, kommer man till en annan vindbro öfver ett sund, men detta är så trångt och har ett så starkt strömdrag, att det i sjelfva verket är en å; det är Ståksundet bredvid *Almarestük*, sednast den beryktade erkebiskop Trolles borg, och hvaraf ruiner ännu kvarstå vid det derstädes nu mera belägna säteriet Stäket.

Genom detta så långt häfderna gå befästade sund inträder man egentligen i det forntida Uppland, der Oden och hans följeslagare funno före sig en äldre stam, redan bosatt omkring vattendragen, den tids enda farvägar. Man kan ännu spåra denna tidigare odling, under genomfarandet af de små insjöar, hvaraf Mälaren här består:

Granshammarsfjärden, Skarfven, Sigtunafjärden, Skogfjärden, Ekolen och sunden dem emellan. Hvar helst stranden lemnat tillfälle till bosättning, ha den klipporna annars bekransande tallen och graven fått vika för löfskog, ängar och åkerfält; och på nästan hvar sådan jemn strand: i hvar vik, på hvar udde, ser man till höger och venter ståtliga herregods skimra fram emellan alar, björkar, lindar och lönnar, på de fordna odalmannabostädernas grund, och oftast erinrande om deras fornåldriga namn i nordmannasagan eller i vår äldsta kristna tids krönikor och legender. Sålunda far man vid det vackra Granshammarsundet förbi Munkholmen, platsen för något gammalt kloster, och litet längre fram förbi Sundby, fordom ett de la Gardiskt gods; vidare ser man vid motsatta stranden det stora godset Runsa, fordom Runsaborg; snedt deremot förbifår man Thorsåkra, der Thor möjligen varit bosatt eller dyrkad, och icke långt derifrån *Sigtuna*, anlagd af hans medtäflare Sigge Fridulfson, som der under namn af Oden grundlade sin egen dyrkan. Sigtuna är nu mera blott en köping, men var före Stockholms tillkomst en stor stad, med sin egen stadslag och fyra borgmästare; och oberäknadt Vårfrukyrkan, ännu i behåll såsom stadskyrka, qvarstå der ruiner efter St. Olofs, St. Lars', St. Nicolai och St. Peters kyrkor, till en del synliga från farleden.

Emedlertid påstås Sigge Fridulfsons borg ha haft ett annat läge än staden, och bytt om namn två gånger. Efter honom hette det först Sigtuna; när den för handel bekvämare belägna staden uppkom under samma namn, kallades den gamla borgen *Fornsigstuna*, och fick under tidernas lopp slutligen nam-

net *Signildsberg*, som det bibehållit alltsedan; det är ännu en icke obetydlig sätesgård. Men äfven under sitt sednaste namn anses Signildsberg äga en märkvärdighet från sagans tider, genom Hagbarås och Signilds sorgspel, hvars skådeplats tros ha varit här. — Litet längre norrut, i en vik på samma sida, ser man från farleden Håtunaholm, fordom kungsgården *Håtuna*; det var här, som den beryktade "Håtunaleken" bedrefs och inledde ett ännu mera hemskt sorgspel, hvars sista akt uppfördes på Nyköpings slott.

Genom det trånga Erikssund inkommer man på Skogfjärden, hvars södra del har ett särdeles vildt tycke, genom sin af klippor kringgårdade strand; men när ångfartyget nått midten af denna mörka rund, och svänger om åt norr, öppnar sig fjärdens smala och långa del, med odlade och af löfskog omgifna stränder, och på en hög kulle vid vestra stranden höjer sig mot skyn en hvit riddarborg med koppartak — vår nordts skönaste i ren och ädel storhet — Braheättens vidtberömda *Skokloster*. Det var fordom Folkungaättens, till dess att en af denna ätt, Knut Långe, omkring år 1220 dit inbjöd ett par dominikanermunkar, och då dessa icke funno sig i att stadna qvar, befolkade det med nunnor af Cistercienserorden. När klostret afbrann, år 1297, uppbyggdes det åter af Upplandslagmannen *Birger Persson Brahe* till Finnstad, St. Brigittas far. Klostret förkofrades mer och mer genom fromma gåfvor och ägde stora jordegendomar, då det af Gustaf I indrogs, jemte andra andliga gods, till kronan. Egen domen kom sedan i flera händer, tills den år 1611 förlänades åt fältmarskalken Herman Wrangel,

hvars genom trettioåriga kriget ryktbare son, riksmarskalken och riksamiralen *Carl Gustaf Wrangel*, använde sina rika krigsbyten till uppbyggande af det praktiga slottet. Det hann likväl icke blifva färdigt under hans lifstid, utan

fulländades af hans måg och arfvinge *Nils Nilsson Brahe*, och tillföll sålunda för andra gången *Braheätten*, som alltsedan ägt det.

Slottet är en liksidig fyrkant, hvar utsida 144 fot lång och 64 fot hög, inneslutande en borggård,

Skokloster.

60 fot i fyrkant; det har 4 höga våningar, och på hvart hörn utskjuter ett åttkantigt torn, som höjer sig ännu en våning öfver fyrkantens taklist. Hvert torn slutar med en koppartäckt kupol, som öfverst bär en stor kula af kop-

par. Borggården är omgifven af arkader och lagd med quaderstenar, som likväl året igenom hålla sig fuktiga, emedan hela borggården är så djup, i förhållande till vidden, att solskenet knappast mid-sommartiden kan tränga dit ned.

Hufvudingången är ifrån sjösidan och har en frontispis med Wrangelska vapnet. Vestibylens hvalfbågar uppbäras af 8 joniska pelare af hvit marmor, men reklamerad vid Carl XI:s reduktion, och inlöst af Nils Brahe med 18 000 R:dr i silfver. Praktiga målningar pryda förstugor, trappor och rum; många deribland af Ehrenstrahl. Flera rum äro beklädda med dyrbara gobelinstapeter, och en af de ljusa tornsalarne har genom försorg af en ibland de sednaste ägarne, riksmarskalken grefve Magnus Brahe, blifvit prydd med freskomålningar i antik stil och inredd till en bildsal. Med all denna prakt har slottet sällan om någonsin tjänat till boningshus. När ägarne vistats på stället, ha de vanligen bebott en mindre byggnad, uppförd utanföre slottet. Detta tycks från början varit bestämdt till ett slags museum för praktsaker och sällsynta dyrbarheter af alla slag, och bibehålles som sådant med mycken omsorg. Vi skola nämna ett och annat deribland, men måste öfverlåta åt den vägvisande kastellanen på stället, att med ledning af de register, dels tryckta dels skrifna, hvarmed han är försedd, och af hans genom daglig öfning rikt med traditioner utrustade minne, göra den konstluskande eller fornforskande främlingen närmare bekant med allt det märkvärdiga man här kan inhemta, under vecors och månaders fortsatta studier.

Målningssamlingen består till största delen af porträtter, bland hvilka många af särskildt intresse, genom föremålen så väl som konstnärerna. Bland andra ser man här, af Ehrenstrahl, Erik Johansson Wase, Gustaf Adolf, Axel Oxenstjerna, Karl X, Karl XI, Karl XII,

i naturlig storlek och till häst. Af Ebba Brahe, Gustaf Adolfs ungdomsälskarinna och derefter Jakob Pontusson de la Gardies fru, ses här flera porträtter, hvaribland ett föreställer henne som flicka i ungdomens fullaste fågning, medan ett annat i grannskapet visar henne som gumma.

Biblioteket består af omkring 36 000 band, oberäknadt en mängd handskrifter, hufvudsakligen i svenska historien. Det innehåller flera sällsynta och dyrbara verk, hvaribland ett *fullständigt* exemplar af *Rudbecks Atlantica* (jfr. s. 114), *Revelationes Sæ Brigittæ*, (tryckt på pergament), o. s. v.

Rustkammarn, delad i den Wrangelska och den Braheska, upptager sex rum och innehåller en mängd vapen af mångfaldiga slag. Deribland finnas många segerbyten eller på annat sätt af historisk märkvärdighet.

Samlingen af dyrbarheter, fornsaker och sällsamheter är högst betydlig.

Vi ha redan nämnt att flera rum prydas med gobelinstapeter. Andra finnas med tapeter af gyllenläder. Äfven om de redan nämnda samlingarna icke funnos på Skokloster, skulle sjelfva rummen, genom det egna i möblering och dekorerung, vara nog för att intressera främlingen.

Skoklosters omedelbara omgifning, utmärkt genom sina lummiga löfträd och sin gröna mark, är täck, men icke skön, och trädgården är väl omsorgsfullt underhållen, likasom allt hvad här finnes, men är liten och anlagd i gammalfransk stil. Norra Skogfjärden är så mycket skönare, i sin okonstlade nordiska natur; stiger man upp i ett af slottstornen och derifrån skådar ut öfver strand och

sjö, så har man en utomordentligt intagande utsigt.

Den i götisk stil uppförda klosterkyrkan är ännu väl bibehållen, och en af de prydligare landskyrkorna i riket. Det Wrangelska grafkoret derstädes har man sirat särskildt med en gipsbild, som föreställer Carl Gustaf Wrangel i full rustning, till häst och i naturlig storlek.

I denna kyrka hvilat äfven den genom svenska vitterhetens häfder bekanta *Hedvig Charlotta Nordenflycht*.

Men ångfartyget signalerar till afresa, och inom kort ha Skoklosters hvita torn försvunnit, och den sköna norra Skogfjärden är utbytt emot Ekolen, Mälarens nordligaste och kalaste fjärd; blott vid de af mörk barrskog omgärdade stränderna ses en eller annan liten holme. Fartyget svänger in i en vik vid dess nordöstra ända och låter sin hvisselpipa åter ljuda, och framför oss öppnar sig en vindbro; der var fordom blott en färjstad och stället bär deraf ännu namnet *Flottsund*. Här är utloppet för den mångbesjungna *Fyrisån*, hvare fartyget nu fullföljer sin kosa längsät en på ett litet afstånd i vester utsträckt hög och skogbevuxen sandås, och en i öster ända till horisonten utbredd slätt. Man förbifår snart det på vestra sidan om än belägna *Ulltuna*, det bekanta Landtbruksinstitutet, fordom en Asaboning, hvilken, lika med häradet hvare det ligger, skall hafva hetat Ulleråker, och midtemot, på åns östra sida ser man byn Nontuna, som tros vara det fordna *Noatun*, Vanen Niords hof och Ynglingaättens stamborg. Norrom dessa från sagöaldern märkvärdiga bostäder utbreder sig *Kungsängen*, det fordom så ryktbara *Fyrisvald*, och räcker

ända till Upsala, som vid en vändning af ångfartyget nu framträder oskyndt för passagerarnes blickar. Till venster på åsens öfversta sträcka tronar det väldiga *Upsala slott*, näst Stockholms slott den största konungaboning på Skandinaviska halfön, och nedom det på något afstånd Upsala domkyrka, den största och tillika skönaste tempelbyggnad i Sverige. Mellan dem uppskjuter Trefaldighetskyrkans torn, jemte Katedralskolans fönsterrika framsida och den Gustavianska Akademiens svarta kupol. Omkring och framför dem utbreder sig på slätten staden Upsala, delad af Fyrisån i två särskildt benämnda skiften: den egentliga *staden* och den så kallade *fjerdängen*. Bortom staden höjer sig slätten sakta norrut, och mot horisonten i norr varseblifver man der en liten kyrka mellan höga kullar: det är det *Gamla Upsala* med sina *kungshögar*, der de hedniska konungarne hade sin hofhållning och sitt gudahus; man påstår att en del af det sednares murar ännu bilda väggarne till den lilla kyrka man ser der borta vid högslättens rand. På den tiden hade stället för det nuvarande Upsala ett annat namn och hette *Aros*; det fick den fordna hofborgens namn, när Kristendomens välde hunnit stadgas i norden och de kristna konungarne flyttade hit.

Men ångbåten lägger till vid Upsala skeppsbro, och vi stiga i land. Innan vi här fortsätta färden, böra vi likväl erinra att vi sjelfva här öfvergå från vägvisarnes kategori till turisternas, och att vi ansett riktigare att för de följande skildringarne anlita andras mera vidtomfattande och genom långvarigare åskådning än vår egen förvärfvade lokalkunskap. Hvad läsaren finner i det följande

tillhör följaktligen både i afseende på ämne och form sällan våra egna framställningar utan är oftast ett sammandrag efter andra författare.

För att genast få en öfersigt af Upsala och dess omgifningar, föreslå vi en lustvandring slottsbacken uppöfve, hvarifrån en för ändamålet tillräcklig synvidd erbjuder sig.

Det härifrån öfverskådade panoramat utmärker sig väl hvarken genom någon yppig naturfärgning eller något öfverraskande sceneri: vi se en liten stad och en flack vidsträckt slättmark; men denna sednare är smydd med bördiga åkerfält och genomskuren af grönskande alléer. Horisonten ses nästan jemnhög åt alla håll; endast söderut begränsas den af sandåsen, och nedanför den slingrar Fyrisån fram, glindrande i solskenet likt ett vattrad band. På sin väg från Upsala gör den en långsträckt båge genom Kungsängen, hvilken

*"Sångens gårdar, vetenskapens tempel,
kring katedralen stå i ödmjuk rund."*

Denna krets består af Consistoriihuset, Gustavianska Akademien, Erkebiskopshuset, Katedralskolan och Trefaldighetskyrkan.

Flytta vi vår ståndpunkt från slottets östra terrass till sjelfva borggården, så utsträcker sig nedanför oss den stora *Botaniska Trädgården*, med dess Museum i bakgrunden. Framsidan af denna byggnad med sin tunga pæstiska kolonnad tager sig ståtligt ut inom sin omfattning af höga lindar.

Till höger om Botaniska Trädgården ligger *Carolina-parken* och *Kyrkogården*, täflande med hvarandra genom vackra löfpartier i skiftande färgspel och behagfulla grupperingar.

i sydost från vår ståndpunkt utsträcker sig till en bred slätt af nästan ändlösa åkerfält. Till höger om denna slätt ligger i det genomskinliga skogsbrynet Danmarks kyrka: och följa vi synkretsen vidare, så möter oss slutligen i norr åter Gamla Upsala, med sin gråstenskyrka och de höga konungagrafvarne.

Tätt invid åsens fot, kring stränderna af Fyrisån, ligger den lilla staden utbredd, med sina rymliga snöröta gator och många nybyggda hus, här och der omslutna af löfrika trädgårdar.

I stadens mera högländta nordvestra del, på tafans förgrund, står den majestätiska katedralen, harmoniskt utbredande sina väldiga massor, ett storartadt helt med all sin mångfald af fönster, stödpelare och utsprång.

Domkyrkan ligger midtuti en stor grupp af ausenliga byggnader, der, såsom skalden uttrycker sig.

Efter denna allmänna öfverblick, skola vi nu taga i närmare betraktande Upsalas märkvärdigaste byggnader, Slottet, Domkyrkan och Akademiens förnämsta byggnader.

På den sandås, der Upsala slott nu står, höll en ung riddare in sin häst helt ensam, och såg sig omkring, tidigt en sommarmorgon år 1521. Det var Gustaf Eriksson Vasa, nu på återväg från sitt trogna folk i Dalarne. Han hade nyss fått höra att erkebiskop Trolle, i stället för att, som Gustaf väntat, komma honom fredligt till mötes, hade brutit upp från Stockholm med 500 tyska ryttare och 3 000 fotknektar, och redan stod blott en half mil ifrån Upsala.

Den unge riddarens blickar hade länge irrat spanande omkring den flacka slätten, hvaröfver ett varmt solsken låg utbredt, men utan att han kunnat upptäcka någonting ovanligt, då hastigt tusentals pikar blänkte fram i skogsbrynet vid Danmarks kyrka, och trupp efter trupp af Trolles manstarka här utvecklade sig, tågande i rask marsch framåt Kungsängen. Med stadigt öga mönstrade Gustaf den fiendtliga styrkan, och fann snart att med den lilla styrka han medfört vore allt motstånd fåfängt. I sporrsträck flög han branten utföre, samlade sitt folk och drog sig i god ordning till Läby vad, der han upphanns af fienden. Den fara, som här hotade hjeltens lif och fäderneslandets räddning, är troligen för ingen af våra läsare obekant.

På samma höga sandås lade, 17 år efteråt, *Konung* Gustaf Eriksson Vasa grunden till en konungaborg, och från dess norra bastion, hvars ruin ännu i dagligt tal kallas *Styrbiskop*, kunde hans kanoner bestryka den gent emot belägnade Erkebiskopsgården. *)

Slottet utvidgades och förskönades af Johan III, Gustaf II Adolf och Kristina; men förstördes vid 1702 års brand. Under Adolff Fredrik återuppybyggdes det, efter ritning af Hårleman, och begagnas nu till landskansli och boställe åt Landshöfdingen; men de öfra våningarne hafva allt hittills förblifvit oinredda. Af de forna byggnaderna återstå blott ruiner, hvaribland, utom den af Styrbiskop, ett hvalf, der Erik XIV tros hafva begått mordet på Nils Sture. I sammanhang med detta nu mera

öppna hvalf står en underjordisk gång, som leder till fyra större och mindre hvälfda rum, i ett af hvilka väggar, golf och hvalftak äro betäckta med droppsten, som vid ljusskenet sticker prydligt af mot den hemska omgifningen.

På borggården står *Gustaf I:s* bröstbild i tackjern, modellerad af *Fogelberg*.

DOMKYRKAN.

I arkitektonisk betydelse anses hon för den 48:e i ordningen ibland kristenhetens tempelbyggnader; och sedan Trondhjems domkyrka, fordom den största i Norden, nu mera är blott ett vördnadsbjudande fragment af sin forna storhet, är domkyrkan i Upsala den största på Skandinaviska halfön. Hennes längd uppgår till 370 fot, bredden af själfva kyrkan till 141 och af koret till 106, höjden till 92, och till 115 med takresningen inberäknad. Hon är byggd af tegel, men ett så välbrändt och fast, att det har utan rappning trotsat fulla 570 års nordiska väderleksskiften och fem eldsvådor, hvaribland flera härjat allt utom de oförgängliga murarne.

Byggnaden begyntes år 1289, af en dertill inkallad fransk konstnär, *ETIENNE DE BONNEUIL*, "*Tailleur en pierre, Maistre de faire l'Eglise de Upsal en Suece*", som han kallas, i det med honom den 8 September 1287 i Paris afslutade byggnadskontraktet, hvari han bland annat förband sig att till mönster för byggnaden välja den då ännu ej fullfärdiga Notre-Dame i Paris. Den nordiska domkyrkan blef följaktligen uppförd i den äldsta och rena spetsbågsstilen, och till samma höjd med urbilden på blott en fot nära, men med en åttondels minskning i bredd och en sjundedels i längd. Oaktadt det ofantliga byggnadsarbetet med-

*) Det af Gustaf byggda och på skämt med namnet Styrbiskop döpta tornet hette annars helt enkelt Rundeln, och biskopsgården låg tätt intill det.

tog hela 146 år, innan det blef så färdigt, att det, år 1435, kunde invigas, har den ursprungliga planen, hvad murar pelare och hvalf beträffar, blifvit samvetsgrannt iakttagen, under det att

Notre-Dame varit blottställd för flerfaldiga förändringar samt fått en mängd främmande påhängen och vanställande grannlåter utan och innan, jemte en med flit anbringad gulgrå rappning; till följd

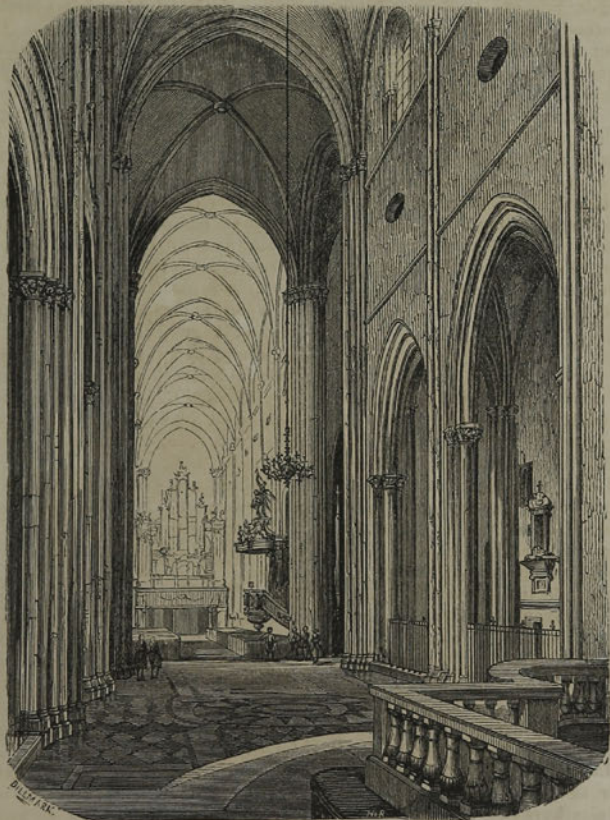
Upsala Domkyrka.

hvaraf urbilden i sjelfva verket står nu mera långt under afbildnen. Upsala Domkyrka visars sig på nära håll och på afstånd som ett fulländadt och alltigenom öfverensstämmande

helt; och medan man vid inträdet i Notre-Dame känner en fuktig grafluft ånga ned från de dunkla hvalfven och genomfläktade den grågula pelarskogen, hvars dysterhet

afsticker sällsamt emot de många öfverlastningarne med glänsande bildverk från sednare tidehvarf, de talrika förgyllningarne och de brokigt utsirade kapellgallren, öpp-

nar sig vid inträdet i Upsalakatedralen en ljus tempelsal, kring hvars breda skepp pelareknippenas symmetriska rader skjuta upp djerft och prälfritt i höjden, för

Upsala Domkyrkas inre.

att öfverst utbreda sig i smärta behagfullt böjda grenar, mellan äfven hvita hvalfält, och öfverst sammansluta sig, fritt och oskyndt, till höga spetshvalf. Allt är här rent, ädelt, osökt och ändå smyckadt; det liknar en lefvande organism af vördnadsbjudande skönhet. Blickar

man omkring sig under dessa spetsdomer, medan sommarsolen skiner hit in genom de höga fönstrens dubbla rader, då anar man den blott i sinnebilder uttryckta meningen hos medeltidens arkitektksamfund, när de uttänkte denna förut obekanta byggnadsstil och sökte att i sten efterbilda skogens pelare och rymdens hvalf.

Likason intrycket af alla fulländade kopstverk, kan det af Upsala Domkyrka ej heller beskrivas med ord eller framställas i bild; man måste erfara det sjelf; allt hvad afspeglingen förmår är att sedan återväcka minnet deraf. Blott i denna syftning hafva vi på föregående sida bifogat en efterbildning af

UPSALA DOMKYRKAS INRE.

Från sidan af qvarnfallet ha vi tagit den teckning vi framställt af kyrkans yttre. Detta har genom eldsvådorna och de deraf föranledda nybyggnaderna vunnit i uttrycket af enkelhet och fasthet, men förlorat i prakt, genom förlusten på ornament, och på harmoni genom de till det öfriga opassande tornlyktorna, i stället för antingen spetstorn, som kyrkan fick af Bonneuils efterträdare, eller blotta stentornen med spetsbågsperistiler, som på Notre-Dame; hvilket sednare utan tvifvel var den förste mästarens tanka.

Altaret står emellan de två sista pelarne i korets bakgrund, och är hållet efter mönstret af Jesuiterkyrkans altare i Loretto. Altarbilderna föreställa Kristus på korset och de vid korsets fot sörjande qvinnorna och öfverkorset englar, sväfvande bland skyar. Med all sin konstnärliga förtjenst, står sjelfva altarets nyitalienska stil i strid med kyrkans egen.

Vid altaret ses Erik den heliges helgonskrin af silfver, efter uppgift inneslutande hans ben.

Predikstolen, hvartill Nikodemus Tessin den yngre gifvit ritningen, anses för den vackraste i Sverige.

Bland kyrkans många griftkor, är först och främst att nämna det stora *Gustavianska*, hvaraf vi å nästföljande sida lemna en teckning.

Den vackra minnesvården af marmor, som pryder detsamma, och föreställer Gustaf I och hans två första gemåler i kroppsstorlek, hvilande på en rikt smyckad katafalk emellan obelisker i de fyra hörnen, är förfärdigad af en Nederländsk mästare, på beställning af konung Johan III. — Sjelfva grafkoret är måladt al fresco, af *Sandberg*, och framställer i praktfulla taflo scenen ur Gustaf Wasas lefnad. Fönstren äro dekorerade med glasmålningar af *Way*. Hvalfvet är azurblått med gyllne stjernor.

Bland de öfriga gravvårdarne märker man företrädesvis *Johan III:s* och hans gemåls *Katharina Jagellonica*, med deras bilder i marmor och naturlig storlek; friherre *Carl de Geers*, med hans bröstbild i marmor af *Sergel*; *Linnés* med hans bild i basrelief af samme mästare; erkebiskop *Menanders*, utförd i Rom af *Jos. Angelini*; det *Skytteska* grafkoret; det *Oxenstjernska*; det *Stureska*; det *Braheska*, m. fl.

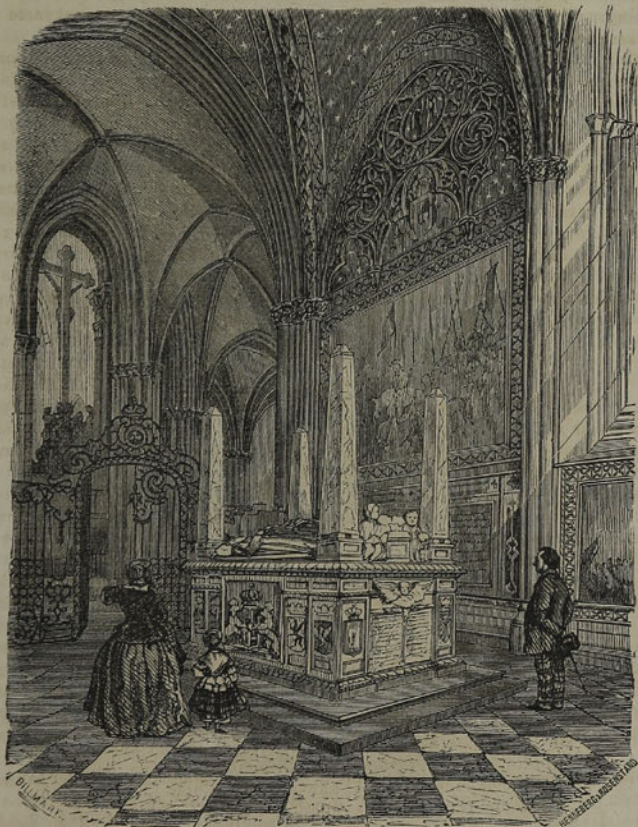
Kyrkans ciceroner förevisa särskildt en mängd dyrbarheter och sällsamer, hvaribland en guldskalk med ädelstenar, tagen af Königsmark i Prag; en guldkedja, som tillhört *Ebba Brahe*; o. s. v.

Genom sin egenskap af universitetsstad har Upsala i äldre och nyare tider erhållit flera offentliga byggnader, hvaribland åt-

skilliga af särdeles ståtligt utseende. Märkligast deribland äro de följande.

Nya Bibliotekshuset, vanligen kalladt *Carolina redieiva*. Det har

det friaste och mest i ögonen fallande läget bland alla, på en hög kulle vid sydvestra ändan af den hela staden och dess största torggenomsikärande Drottninggatan, och

Gustavianska Grafkoret.

med den vackra Carolinaparken på motsatta sidan. Mot denna, på det prydliga palatsets sydvestra framsida, reser sig trappornet,

som anses för ett mästerverk i praktfull anordning. Öfra vestra våningen är anslagen till sollennitetssal; de begge andra inrymma

biblioteket, som är det rikaste i Sverige och innehåller öfver hundra tusen tryckta böcker samt omkring sex tusen handskrifter. Dess största sällsynthet är den vidtberömda *Codex argenteus*, innehållande de 4 Evangelisterna i götisk öfversättning af biskop *Ulfilas* (som lefde mellan åren 318 och 388) och är icke blott märkvärdig såsom det äldsta språkprof på hans modersmål, utan tillika såsom det äldsta tryckta arbete med rörliga bokstäfver. Den i århundraden före Gutenberg's tid med silfver- och till en del äfven med guld-bokstäfver på rödaktigt pergament utförda ulfianska texten är nämligen icke skrifven, utan tryckt, på samma sätt som bokbindare än i dag trycka boktitlar utanpå bundna böckers ryggar och permar.

Universitetets *Botaniska Trädgård med dertill hörande Auditorium* är en ny anläggning och intressant att för en resande taga i betraktande, äfven om han icke själf är naturhistoricus, i hvilket sednare fall besöket omöjligen kan uraktlåtas. I det praktfulla, genom en kupol upplysta auditoriet höjer sig bakom katedern *Linnés* bildstod, i marmor, af *Byström*, och i trädgården samt vexthusen vårdas en betydlig samling vexter från olika länder och luftstreck; hvarjemte universitetets zoologiska museum och mineralkabinett äfven fått sin plats härstädes.

Universitetets *Observatorium* och kemiska *Laboratorium* äro äfven praktbyggnader från den nyaste tiden; och då *Linnés* fordna auditorium, beläget i den fordna *Botaniska Trädgården*, äfvensom det gamla biblioteket ("*Gustavianum*"), det gamla observatoriet och det gamla laboratoriet äfven finnes i behåll, så äger universitetet nu mera dupletter af alla dessa in-

rättningar. Till de äldre universitetsbyggnaderna höra *Akademiska Konsistoriets hus* och *Skytteanska huset*.

Till nyare byggnader, som icke stå i omedelbart samband med universitetet, men ändå utmärka sig bland stadens öfriga, höra *Upsala Katedralskolas nya hus* och stadens *Rådhus*.

Få resande, bland dem som besöka *Upsala* för att se det, underlåta att derifrån företaga en eller annan utflykt till märkligare orter i trakten; och vi förutsätta att äfven våra läsare hafva samma afsigt.

Den mest ryktbara märkvärdigheten i stadens närmare grannskap är utan fråga det *Gamla Upsala*, der det af *Yngve Frej* anlagda afgudahuset skall hafva stått. Från *Svartbäckstullen* har man knappt en half mils väg dit.

Kyrkan, sådan den nu visar sig, har i sitt yttre ingen annan arkitektonisk märkvärdighet än den, att dess mörka och grofva gråstensmurar, frätta af tid och brand, gifva henne en egen och fornåldrig prägel. Hon påstås vara en återstod af det gamla *Asatemplet* och anses af mången för den viktigaste forntidslemning i nordén. Efter den i sagorna omtalade herrligheten märks icke mera minsta spår. Om kyrkans inre är föga att märka, och de fornminnen som der förevisas, sakna allt konstvärde. Märkligare deremot äro de i bifogade teckning jemte kyrkan afbildade och i hennes grannskap belägna *Gamla Upsalas högar*, eller *Kungshögarna*, så väl genom dessa ättechögars ovanliga storlek, som därför att de äro tillförlitliga om än stumma vittnen om traktens fordna betydenhet, och de många tilldragelser, som dermed stå i samband. Från dem höllo konungarne tal till allmogen

vid tingen, och detta bruk fortfor äfven långt in i den kristna tiden: Gustaf I höll ännu ting här med Uppländningarne.

Åtskilliga gropar, på toppen af en ibland höggarne, antyda att försök blitvit gjorda till dess öppnande, måhända af skattsökare,

i tanka att högen möjligen vore Frejs och fylld ännu med alla de dyrbarheter, som enligt Ynglingasagan skulle vara sammanhopade deri. En mera lyckad undersökning har skett i den nyaste tiden; och nu mera öppnar ciceronen en riktig dörr vid foten af sjelfva

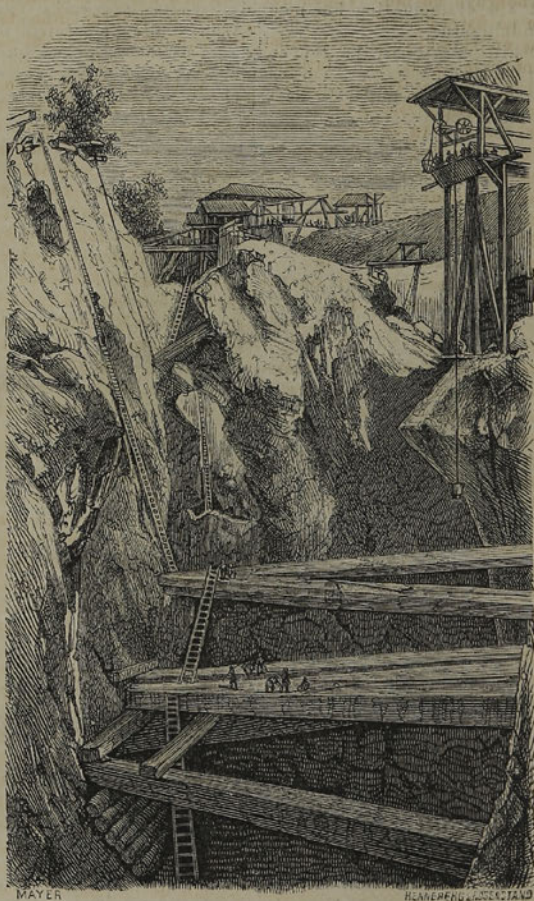

Kungshöggarne.

Odens hög, och forskaren kan genom en på ordentligt mineringsvis drifven gång vandra bekvämt in till sjelfva den fornåldriga griftkammaren i högens midt, och taga hvad man der påträffat i betraktande.—Men något längre bort finnas långt djupare belägna skatter,

stora och outtömliga: Dannemora dyrbara jernmalmslager; och ingen resande åt detta håll uraktläter tillfället att göra närmare bekantskap med dem. Vi följa åter den gamla Fyrisån, som emellan det nya och gamla Upsala gjort en stor krok vesterut, men straxt norr

om Kungshögarne åter är synlig. | skoglös trakt, på åns venstra eller
Vägen går genom en enformig | östra strand, till Ekeby qvarnar,

Dannemora Grufva.

der öfver en bro, och vidare på | bruk, en Braheätten tillhörig egen-
högra stranden till det midt i ån | dom; öfver bron der åter på ven-
på en holme belägna Vattholma | stra eller östra stranden, till ett

annat Brahegods *Salstad*, fordom den namnkunnige Uplandslagmannen Thorgnys bostad. Vägen går vidare på östra Fyrisstranden, men genom en skogbevuxen och mindre enformig trakt, och slutligen utmed den vackra Dannemorassjön till det präktiga *Österby* bruk, näst Löfsta den största egendom i Upland, och som skulle förtjena en resandes uppmärksamhet genom sina märkvärdiga dambyggnader, sina vattenverk, sin intagande natur och sina konstskatter, äfven om ingenting annat funnes här att se.

Men man har blott ett par tusen steg ifrån *Österby* till

DANNEMORA GRUFVOR,

de ypperligaste i Sverige; på samma gång de äfven höra till de äldsta, emedan man har säkra anledningar till den förmodan, att de bearbetades redan i 13:e århundradet. Nu mera tillhöra de ett bolag, som består af de flesta bland Uplands bruksägare.

Grufvornas närbelägenhet intill den så kallade Grufsjön och dagklyftornas stundom betydliga djup under sjöns yta ha påkallat flera kostbara anläggningar för vattnets utestängande och det i grufvorna nedkomnas uppföring.

Då man stadnar nära sparbössan, eller den gjutjurnsurna, som vid landsvägen står på en fotställning af huggen granit, är det ångmachinen i grannskapet som först väcker uppmärksamhet. Riktat man sin gång till den, så har man till höger derom Jungfrugrufvan, den djupaste bland alla, och i hvilken ett af de tre stora vattenuppföringsverken är anbringadt. Dess nedbyggnad i grufvan visar sig bäst ifrån den vid vägen befintliga hästvinden. Detta pumpverk, lika med de öfriga, drifves

af ett vattenhjul, som befines på en half fjerdingvägs afstånd derifrån och har 40 fots diameter; rörelsen fortplantas ifrån detsamma till pumpverket medelst en stånggång.

Till venster om ångmachinen ser man det med denne förenade malmuppföringsverket; och inträder man i dettas lägre afdelning, så har man derifrån en af de bästa utsigterna öfver den vida gruföppning, som med ett gemensamt namn kallas *Storgrufvan*.

Till venster, på grufvans vestra brädd, befines den med så mycken kostnad och svårighet uppförda Grufsjödammen, en mur af huggen granit, på vissa ställen ända till 38 fot hög, och som afhåller den bakom honom svallande sjön från grufvan. På dammen ses de många hästvindarne och nedunder dem de djupa schakten; och blickar man ned i dem, så kan man vid klar väderlek tydligt urskilja hvad der föregår, oaktadt de ligga 420 fot nedunder dambrädden. Man har här ett lifligt skådespel kl. 12 middagstiden, då de flesta grufskotten afossas och gruf-folket färdas upp ifrån arbetsrummen.

Härmed har man likväl ej haft tillfälle att betrakta sjelfva grufvorna i all deras dystra storhet. De många gångarne, de höga pelarne, de genombrutna hvalfven, de öfverhängande klipporna dölja sig i djupet och uppenbara sig först fullständigt vid grufblossens röda skimmer. Man måste sjelf begifva sig dit ned, för att få syn på allt detta. Härtill kan man antingen välja nedklättrandet på stegarne, eller, ännu lättare — och visst icke äfventyrligare — nedfärandet i någon af de till malmuppföring bestämda baljorna, hvar-

vid det emedlertid är nödvändigt att skaffa sig en grufstigare till ledsven på nedfarten. Man måste äfven komma i håg att kläda väl på sig, i synnerhet under varma somrardagar; denna grufva är nämligen genom sin stora dagöppning blottställd för vinterns frost och snö, som i skuggan der nere väl kan smälta om sommarn, men blott för att hårdna till is, och det är på is man vandrar der nere, lika som på bottnen af en iskällare. De särskilda grufvornas djup är ganska olika; de djupaste — *Ungkarlsgrufvan* och *Jungfrugrufvan* — gå ända till 504 och 510 fot under mynningen, och efter det vanliga förhållandet med värmens tilltagande i jordens inre, skulle der vara omkring $4\frac{1}{2}$ grad varmare än ortens medeltemperatur, i fall vinterkylan ej kunde tränga dit ned obehindradt.

I stället för att taga samma väg tillbaka till Upsala, kan den resande, som har tid att göra en liten omväg, begifva sig till det vid Vendelsjön belägna *Örbyhus*; fordom en kungsgård, nu mera en praktfull herregård, men i flera hänseenden af historisk märkvärdighet, och i synnerhet derigenom, att det var här konung Erik XIV såsom fånge tillbragte sina sista dagar. Eriks fordna fängelse utgör nu en del af det nya palatset.

Till de af utländningar i synnerhet efterfrågade minnesmärkena i Upsalatrakten hör *Linnés Hammarby*, som ligger omkring 3 fjerdingstvåg sydost om staden; alltsammans der äger likväl nu mera blott historiskt värde. Bredvid de två boningshusen, hvaribland det ena bibehålles i samma skick som i Linnés tid, ligger på höjden af en bergbacke den verldsbekanta *Linneiska Lärosalen*, der Linné höll föreläsningar under universitetets

mellanterminer, och ibland en vald krets af lärjungar meddelade sina viktigaste upptäckter. Här emottog han äfven månet besök af utländska lärde och mecenater från hela Europa. Af hans här förvarade naturaliesamling — *Museum Hammarbyense*, som han kallade den — återstår emedlertid ingenting nu mera härstädes; och kring boningshuset ses blott en förvildad park i stället för Linnés der särskildt anlagda botaniska trädgård.

På föga afstånd bortom Hammarby ligga *Mora stenar*, der Sveakonungarne fordom valdes och hyllades af Uppsvearne, före anträdandet af den i lagen stadgade Allriks-gatan (icke "Eriks-gatan") genom riket. Ett litet stenhus, märkt med årtalet 1770, har blifvit uppfördt till skydd åt dessa stenar, bland hvilka Magnus Erikssons och Karl VIII Knutssons äro försedda med inskrifter.

Vid återfärden till Stockholm är sjövägen bestämdt att föredraga framför landvägen, derföre att den är ojemnförligt vackrare och, på ett så väl anordnad fartyg som de upsaliensiska, äfven långt bekvämare; men hufvudsakligen derföre att vi på bortresan foro obesedt förbi ett ibland de visst icke minst synvärda föremålen i farledens grannskap, nämligen *lustslotet Rosersberg*.

Från den söder om Sigtunafjärden sig utbredande större fjärden Skarften, går en liten vik in i landet österut; och vid denna vik ligger Rosersberg, i Norsunda socken. Enligt ortens fornsagor skall här ha varit kungsgård redan före Odens tid. Efter konung Nore tros socken ha fått sitt namn; hans grafhögd med bautasten skall finnas i grannskapet af kyrkan; och i Liljegrens Runurkunder upprä-

nas ej mindre än elfva runstenar (N. 531...541) i denna socken, hvaribland fyra (N. 532...535), på Rosersbergs ägor, innehålla namnen Gui, Björn, Anund, Gudmar, Gudleik, Kitelvi, Kettil och Gyrit. Allt hvad man här af synes kunna sluta, är att någon anseelig släkt har under runeåldern varit bosatt härstädes. Med visshet vet man deremot, att ätten Tre Rosor haft sitt stamgods här, och att stället efter den bär namnet Rosersberg. Nu mera visar sig det gamla slottet, med sina tre våningar, i en ganska ny stil: den fyrkantiga balkongen åt borggården uppbares af fyra doriska pelare, och den halfrunda åt motsatta sidan af fyra urgrekiska eller s. k. pæstiska. Rummen, praktfullt inredda och möblerade i modern stil, prydas af utsökta målningar, hvaribland främst må nämnas "La bella Giardiniera" af *Rafael*, som anses för en af den store mästaren själf eller i hans atelier under hans tillsyn frambragt kopia af det kända originalet. Bakgrunden, som föreställer ett landskap med en stad, är nämligen omvänd mot den som ses i det sistnämnda; och detta slags olikhet var just ett af *Rafael* och hans samtida begagnadt sätt att ifrån hvarandra utmärka två egenhändiga och i allt öfrigt lika framställningar af samma ämne.

En kolossal staty i marmor, "Mars pacificus" af *Byström*, pryder trädgården. Parken, den största måhända i Sverige, är tillika en ibland de naturenligaste och skönaste.

Men vi måste lemna Rosersberg — det paradisiska, som den poetiske erkebiskop Spegel redan på sin tid kallade det — och ila tillbaka till ångbåtshamnen, för en ny färd: den för en turist nödvän-

digaste bland alla, nämligen till *Gripsholm*.

Kosan är densamma som vi följt förut, ända till Klubbjärden; men i stället för att derifrån hålla vidare vesterut — såsom till Drottningholm — eller åt nordvest — såsom till Upsala — vänder fartyget åt sydvest, och följer den branta skogbekränta klippstranden ända till Eckeröfjärden. På vägen dit far man igenom ett smalt sund emellan södra landet till venster och en tvärbrant klippa till höger, på hvars topp står en hög stolpe, öfverst betäckt med en ofantlig rundkullad och bredskyggad hatt af jernbleck; den kallas *Kungshatt*, och är en minnesvård som sorgfälligt underhålles, utan att någonting annat än stridiga sagor finnes om hvad den skall betyda. Hela ön, hvarpå klippan och hatten stå, och likaså det derpå belägna säteriet, ha samma namn som det hieroglyfiska minnesmärket.

Mellan Eckerö och fasta landet går segelleden genom det romantiskt vackra Bockholmssundet, hvarutur man kommer ut på Södra Björkfjärden och ser framför sig till höger Björkön, der man förmodar att den stora, rika och ryktbara hufvudstaden af samma namn, eller *Birca* — som den heter i Ansgarii legend — skall hafva varit belägen. Stenhögar, vallar och lemningar efter två portar anses för kvarlevor efter denna stad. Flera ansedda fornforskare vilja lämpa Ansgarii och Rimberts uppgifter angående *Birca* på Fornsigtuna. Härmed må nu förhålla sig huru som helst; men i alla fall tycks ön ha i forntiden varit af mer än vanlig betydighet, och en mängd ännu kvarstående ättehögar, (2000 sådana anses hafva funnits kvar för ett par sekler sedan),

flera här upprädda jordfynd, lemningar efter fästningsverk, o. s. v., vittna att ön måste i forntiden ha varit talrikt befolkad och ansetts af strategisk vikt.

På andra sidan Björkfjärden far man förbi Adelsön och Munsön, och inkommer slutligen i Gripsholmsviken. Nära midten af inloppet dit ligger det vackra säteriet Näsby, på hvars ägor finnes en helsökälla, som kallas Drottningkällan, efter Katarina Jagellonica, som berättas ha begagnat den, under sin gemåls fångenskap på Gripsholm.

Vid en vestlig gren af viken ligger Gripsholms slott, på ett näs, bildadt af två holmar, nu mera förenade genom uppgrundning och fyllning, men ännu i sistförflutna århundrade åtskilda från hvarandra och från fasta landet, så att man endast öfver två vindbryggor kunde komma från detta till slottet.

Gripsholms namn återkallar en mängd minnen från framfarna tider, och denna historiska märkvärdighet, i förening med det natursköna läget och den stora samlingen af der förvarade konstatster, gör denna gamla borg till en vallfartsort för Svenskar, och föranleder talrika besök af utlänningar. Med undantag af Drottningholm, är ej heller något lustslott målet för så många ångbåsturer som detta.

Gripsholms äldsta ägare känner man ej med visshet. Åtskilliga fornforskare tro det hafva i 13:e århundradet tillhört ätten *Stubbe* eller *Gren*. I 14:e århundradet, då den mäktige *Bo Jansson Grip* lyckades att slå under sig en tredjedel af hela riket, följde äfven detta gods med, och han gjorde det till sin stamborg, befästade holmarne med väldiga murar,

byggde det fasta slottet och kallade det, efter sig sjelf, Gripsholm. Drottning Margareta köpte det genom tvång, af hans enka, och Margaretas efterträdare, Erik XIII af Pommern, insatte till slottsfogde der en dansk, Hartvig Flög, hvilken, när Rekarnebönderna under Engelbrekts frihetskrig belägrade det år 1434, tände på det och flydde. Kolade bjelkar, i teglet insmälta koppardroppar och glaserade murar i det gamla "Gripetornet" anses för märken efter denna brand.

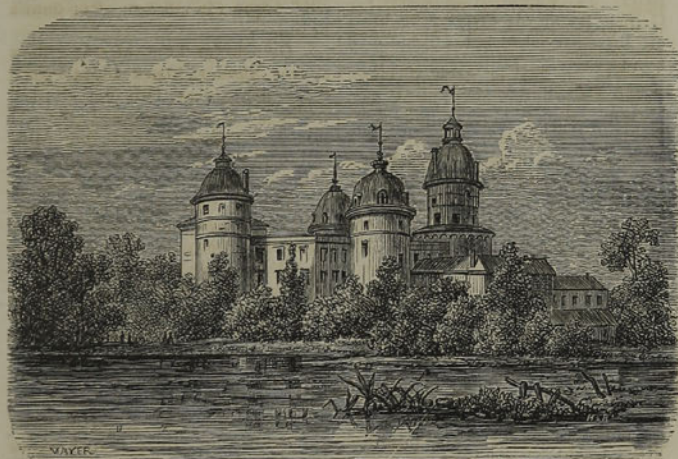
Gripsholm kom efteråt i flera ägares händer, bland andra i Sten Sture den äldres, tills det år 1526 förklarades af Gustaf I för ett ibland Vasagodsens; det har alltsedan varit konungaslott och har än i dag sin särskilda ståthållare.

Gustaf Vasas lät år 1537 uppföra det nuvarande slottet på det gamlas grundvalar, befäste det starkt och inreda det praktfullt efter den tidens bruk. Gripsholm var hans älsklingsort, dit han ofta drog sig undan från riksbestyrens börd, för att öfverlåta sig åt det enskilda lifvets behag och muntra hofhögtidligheter. Men efter hans frånfalle förbyttes glädjefesterna på Gripsholm till sorgspel; hans äldste son Erik inredde der inom kort ett fängelse åt sin bror Johan, och denne sedermera åt Erik. Begge fångelserna finnas ännu kvar i oförändradt skick och bära vittne om de begge furstarnes olika hjertelag; ty medan det, hvari Johan förvarades, var ljus, och efter tidens smak pryddigt inredt, så att han och hans gemål, hvilken frivilligt delade hans boningsrum här, kunde bo der trefligt, och fritt skåda ut öfver den vackra Gripsbolmsviken, var Erik XIV:s en hvälf cell, uppmurad i midten af ett stort tornrum, och stod der som

en bur, kring hvilken en fångvakt gick. Buren hade fyra gluggar, utan fönster, men med starka jerngaller; utan eldstad, men med en starkt jernbeslagen dörr och på den ett hål, hvarigenom en dålig och ofta knapp föda inräcktes. Golfvet utmed muren är nött efter foten, och gluggen efter armbågen, hvarpå den olycklige stödt sitt hufvud, när han sökte kasta en blick på himlen, hvaraf blott en

liten fläck är synlig genom den yttre torngluggen. Han måste till och med lyfta sig på tå för att se en skymt af dem som foro till och från det på sidan liggande tegelbruket. Intet fängelsehål för den gröfsta brottsling kan i våra dagar jemnföras med det, hvori Johan III här marterade sin konungslige broder.

Likasom Gustaf I tyckte äfven Gustaf III om Gripsholm, och näst

Gripsholms Slott.

Haga var Gripsholm hans käraste vistelseort. I hans tid undergick slottet flera förändringar, särdeles till inredningen, och han lät här inrätta en liten teater, som i afseende på sin enkla prakt torde kunna räknas ibland de täckaste i världen.

Likasom detta slott blef ett fängelse för Gustaf I:s söner, likaså blef det ett fängelse för Gustaf III:s son och efterträdare. Men icke blott Gustaf Vasas och Gustaf

III:s furstliga och kungliga söner hafva här varit insatta som fångar; äfven andra historiskt märkvärdiga män hafva hållits i fångsligt förvar på Gripsholm. Bland dem må här nämnas erkebiskop Abraham Angermannus, som Carl IX lemnade att dö här af elände och vanskötsel, biskop Magnus Sommar i Strengnäs, och riksrådet Hogenschild Nilsson Bjelke.

Slottet är icke regelbundet till sin byggnad, men det får just häri-

genom ett så mycket närmare tycke af en gammal riddareborg, och ser så mycket ståtligare ut i den vackra nejden hvaraf det omgifves, och i den lugna viken, hvori de trotsiga tornen och de stolta murarne spegla sig.

Det har två borggårdar. Inredningen, som till en del blifvit äfven i vår tid förändrad, är i allmänhet modern; likväl har man så vidt som möjligt sökt bibehålla de gamla träsneiderna. Gripsholm är för öfrigt icke blott ett lustslott, utan har, i likhet med hvad Ludvig Filip företog med Versailles, förvandlats till ett historiskt museum: de många historiemålningarne, och framförallt den här förvarade porträttsamlingen af mer än 1500 nummer, utgöra en europeisk historia framställd i bilder, — ett historiskt galleri, som måhända i få andra länder finner sin like i rikedom och fullständighet. Oberäknadt att nästan hvar frejdad Svensk är här att beskåda i afbild, ges ej något europeiskt land, hvarifrån ej någon representant infunnit sig i denna gamla borg vid Mälarestranden; och knappast någon främling torde kunna genomvandra Gripsholms salar utan att varseblifva någon bild, som erinrar om hans hemland.

Slottet innehåller äfven bibliotek, rustkamrar, en stor samling historiska sällsyntheter och fornsaker, m. m. Att här ingå i någon omständligare framställning om allt detta, skulle medtaga flera ark och dessutom föranleda en onyttig vidlyftighet: särdeles som dylika inventarillistor redan förut finnas tryckta i de mer eller mindre digra beskrifningar, som ensamt eguats åt Gripsholm; och de lämpligaste upplysningarne dessutom erhållas omedelbart vid sjelfva besöket, genom slottets förevisare.

På borggården ses två ovanligt stora metallkanoner, som blifvit tagna af Pontus de la Gardie vid eröfringen af Ivanogorod år 1581, och med anledning af de vid deras mynningar anbragta sirater, i form af hufvuden med uppspärade gap och långa betar, fått namn af Galten och Suggan.

Gripsholm har till nästan omedelbar gränne den lilla af Carl IX anlagda staden Mariefred, som egentligen räknar jordbruk till hufvudnäring.

En knapp mil vester om Mariefred ligger *Åkers bruk*, ryktbart kring hela världen genom sin stora kanontillverkning; men äfven för andra än militärer intressant att besöka, genom sina tekniska och mekaniska inrättningar, sina vattenledningar, och sjelfva herregårdens prakt samt dess vackra trädgård och park.

Nejden omkring Gripsholm och kring hela Gripsholmsviken är en af de naturskönaste i Sverige; och för att undgå enformigheten af en återresa till Stockholm samma väg som man kom, har man derföre här det bästa tillfälle att välja en annan, af långt mera omvexlande beskaffenhet, oberäknadt att mycket nytt förekommer åt detta håll. Man stiger i Mariefred ombord på en båt och färdas längsät den sköna Gripsholmsvikens södra strand ända till slutet af den smala Sundsörsviken; stiger i land vid Sundsör, och har derifrån omkring halfannan timmas promenad, igenom en romantisk trakt, till Taxinge. I Taxinge kyrka är ett prydligt griftkor att betrakta, bygd af den namnkunnige greve *Dalberg* åt honom sjelf och hans familj, enligt en i hans *Suecia antiqua & hodierna* införd ritning, och underhållet genom en af honom dertill anslagen jordränta.

Icke långt derifrån befinnes det hufvudstaden närmast belägna jernbruk, *Nyqvarn*, utmärkt genom flera synvärda inrättningar. Jernplåtar tillverkas der på engelskt vis genom valsning af puddladt och medelst mumblinghammare bearbetadt skrotjern. Här finnes tillika ett af Sveriges största Machinpappersbruk, försedt med de nyaste och bästa apparater.

Från Nyqvarn går en half mils väg till det vackert belägna herresätet Hanstavik, som har en stor park, vexthus af sten, o. s. v., och blott en knapp half mil till det historiskt och topografiskt märkvärdiga *Södertelje*, en urgammal och i forntiden ganska anseelig stad, men som efter Stockholms uppkomst och tillväxt länge varit en småstad. Den sednare tiden har likväl öppnat utsigt åt den att måhända återvinna sin forna betydhet, om än på annat sätt än fordom, nämligen i följd af de för hela norden vigtiga kommunikationsvägar till lands och sjös, som här korsa hvarandra. Här går genaste vattenvägen emellan den stora Mälaredalen och Östersjön: den genom Södertelje kanal; — och tvärtöfver kanalen går den södra Stockholmsjernvägen, från hvilken hela det stora Skandinaviska jernvägsnätets tre förnämsta stambanor utgrenas sig ända till Malmö, Götheborg och Christiania.

Högt öfver kanalen sväfvar jernbanan fram på en djerfsvängbro, en ibland de ståtligaste i vårt land; och man kan icke härifrån välja någon skyndsammare och mera öfverraskande kosa till Stockholm. Vi begifva oss följaktligen till det prydliga stationshuset, stiga in i en bekväm jernvägsvagn, och efter några få minuters förlopp har Södertelje försvunnit för

våra blickar. Innan kort stanna vi, fem minuter, vid en ny station. Riksbankens ryktbara pappersbruk Tumba; vi tillryggalägga lyckligt den betänkliga vägvalLEN öfver Tullingeviken, och befinna oss snart helt nära hufvudstaden, ehuru ännu bortskymd af den tvärt framför banan likt en orubblig bom liggende höga sandåsen och bergryggen vid Nyboda och Liljeholmen. Men åsen är genomskuren af en brant bandal, på hvars botten ångforan ilar fram, och genom bergets granit har en bangrotta blifvit sprängd; tåget flyger derigenom, dånande som en underjordisk åska vid gasljusens vulkaniska blixlar, och vi träda ut i dagen för att återse Stockholm.

Vi bifoga här nedan en utsigt, tvärtöfver Arstaviken, från jernvägsdalen vid Liljeholmen. Hufvudstaden, skådad från detta håll, är så olik allt hvad man ser från andra och hvad man är van att finna i resebeskrifningar, att en främling, som här gör sitt första inträde dit, ovilkorligen måste studsa vid åsynen af den helt och hållet landtliga tafla han varseblifver framför sig. När han ser ut igenom tunnelns granitram, kan han ej undgå att undrande fråga: "Är detta Stockholm? ... Hvar ser man här tornen, slottet, husmassorna, vikarne, sunden?" ... Af allt detta märks ej här en skynt. — Mången stockholmare har äfven för första gången från jernbanan sett denna trakt — "borta vid Danto" — och visst icke blifvit mindre öfverraskad vid färden genom det ensliga landskapet med sina torftiga boningshus och trädgårdstäppor, glest strödda mellan åkrar och ångar, små löfträdsdungar och kala bergkullar.

Men hela landets mest besökta jernväg går nu mera fram här;

och man behöfver icke vara spä- | liga väg inom en icke aflägsen
 man, för att se denna nu så öds- | framtid omgifven af präktiga landt-

Jernvägsutsigten.

hus och parker; likasom den så an- | stora jernbanans slutstation på sö-
 språklösa Fatburstrakten — den | der — utan tvifvel är då en ibland

de ståtligast bebyggda inom hufvudstaden.

På jernvägen emellan Danto och Fatburn ser man straxt till höger — eller söderut — en bergsträcka, som är den högsta i Stockholm, och på hvars öfversta topp utbreder sig en fästningslik granitmur: det är *Stockholms vattentorn*. Den stora kringmurade fyrkant utgör en dam, tillräcklig att för flera dygn förse hela hufvudstaden med dess behof af vatten till kokning, bryggning, bakning och andra fabrikationer, tvätt, bad, gård- och gatusköljning, springbrunnar och brandsprutor, äfvensom till rörelsekraft för åtskilliga ändamål. Den hålls ständigt fylld, med tillhjälp af kolosala pumpar och ångmaskiner, som stå i en annan dam vid Skanstull och arbeta natt och dag, för att genom underjordiska tackjernsrör, vida som åmar, drifva Årstadvikens vatten upp i vattentornet. Från detta utgrena sig andra tackjernsrör till hela staden; de äro äfven underjordiska och ligga under gator och gränder, vid sidan af de i motsatt riktning på samma sätt utgrenade rören från det stora *Gasverket* vid Klarasjön.

Både vattenverket och gasverket tillhöra dem ibland hufvudstadens märkvärdigheter, som förtjena att betraktas på närmare håll: dels för de väl beräknade och omsorgsfullt utförda inrättningarnes skull, dels såsom afdelningar af de stora indirekta undervisningsanstalter för mängden, på hvilka vår samtid är så rik. De äro att ur en sådan synpunkt ställa i samma rad med ångfartygen, jernvägarne, de elektriska telegraferne, machinverkstäderna, de kemiska fabrikerne, och så mycket annat i våra dagar, som med ångans eller åskans kraft

sträfvat på tusentals håll att till allmänna hvardagskunskaper förvandla hvad som ännu för några årtionden sedan räknades ibland märkligare ämnen för magisterfrågorna, vid den tidens klassiska lärdomsfester.

Till dylika allmänna bildningsanstalter sluta sig, såsom stam till frukt, de bland hufvudstadens läroverk, der anläggare eller ledare af tekniska företag äga tillfälle att vinna insigter i de vetenskapliga grunderna för sina bestyr. En dylik anstalt är *Teknologiska Institutet*. Oberäknadt den formliga undervisning, som der meddelas åt ynglingar i matematikens, fysikens och kemiens tillämpning på slöjderna och hvardagslivet, håller Institutet hvar Måndag och Torsdag, mellan kl. 11 och 2, sina modellsalar och biblioteksrum öppna för allmänheten; och vid samma tid kunna slöjdidkare, som finna sig i tillfälligt behof af någon upplysning i hithörande ämnen, derom rådfråga sig hos Institutets då för ändamålet alltid närvarande Föreståndare. Man träffar här ej sällan utländningar, som med mycken ifver och uppmärksamhet granska de rika machineri-, apparat- och modellsamlingarne.

Ett läroverk af beslågadt art är *Svenska Slöjdföreningens Skola*. Talrika elever ses här, och af begge könen, som på olika aftontimmar undervisas i ritning, modellering, målning, xylografi, svenska språkets skrifning, bokhålleri, matematik, fysik, lefvande språk, m. m. De manliga eleverna utgöras till största delen af inom handtverkerierna och fabrikerne redan anställda lärlingar och gesäller; de använda här sina lediga aftnar till inhemtande af de kunskaper och färdigheter, som nu mera äro burskapsvilkor, och likaså de teo-

retiska grunderna för verkstads-
göromålen. En mängd yngre och
äldre fruntimmer begagna ifrigt
denna skola, för att lära sig bok-
hålleri, ritkonst, modellering och
xylografi.

Ett ibland hufvudstadens lä-
roverk, af den mest universala om-
fattning med hänseende till läro-
ämnena, men ensamt inom hela
Skandinavien med afseende på den
konsekventa fullföljden af sin in-
rättning och sitt lärosätt, är *Nya
Elementarskolan*. Den blef vid sin
första grundläggning bestämd till
mönster för Sveriges elementar-
läroverk i allmänhet; och har un-
der snillrika och nitiska lärares
ledning utbildats mer och mer för
sin bestämmelse. Emedertid har
den först helt nyligen fått ett eget
hus, det i vacker renaissancestil
uppförda lilla palatset utmed den
vid husets grundläggning för än-
damålet utvidgade Vestra Banga-
tan på ena sidan, och den rymliga
och med en vacker trädplantering
prydda Bangården, såsom lekplats,
på den andra. Äfven denna bygg-
nad är sjelf ett mönster i sitt
slag, icke blott igenom sitt läge
och sin yttre prydlighet, utan ock
genom rummens mått och an-
ordning, belysningen, luftvexlin-
gen, inredningen och möbleringen.
För bildningsanstalternas vänner
är här mycket och viktigt att in-
hemta; och skolan besöks derföre
ofta af resande, utländska så väl
som inländska. Eleverna äro så
vana vid dessa besök, att de icke
låta störa sig det minsta deraf vid
sina göromål, och lärarne gå främ-
lingarnes forskningsbegär till mötes
med utmärkt välvilja.

Från framtidsanstalterna gå vi
tillbaka till de märkvärdiga och
oskattbara vedermålen från fornti-
den, som äro att beskåda i Stock-
holm. Vore det stora National-

museet färdigt och ordnadt, så
skulle vi redan haft tillfälle att
beskåda dem der, hvarest deras
plats för kommande tider är ut-
sedd; nu åter finnas de fördelade
på olika ställen.

Främst ibland dessa fornmin-
nen stå utan jemnförelse de som
förvaras i hörnhuset N:o 2 mellan
Slottsbacken och Skeppsbron. Man
finner der så väl det genom sina
för Sveriges urkunder så viktiga
Riksarkivet, som *Statens Historiska
Museum* och *Myntkabinettet*. Den
historiske forskaren träffar således
här tillsammans tre nära nog out-
tömliga källor till upplysningar
öfver forntidens märkvärdigheter;
och likasom till fulländning af det
öfriga, residerar här äfven *Kongl.
Svenska Historie- Vitterhets- och
Antiqvitets-Akademien*.

Riksarkivets dyrbarheter skulle
likväl profaneras genom en så
flyktig öfverblick, som vi kunna
egna deråt. Man måste fördjupa
sig deri, och dertill vara utrustad
med en blott genom långvarig öf-
ning och vana vunnen färdighet
att granska pergamenter, pappers-
slag, bläck, stilar, forntids- och
medeltidsspråk af många slag:
kort sagdt, man måste vara invigd
på förhand i forntidens esoteriska
vetande, men icke tillhöra de van-
liga turisternas exoteriska svärm,
om man här vill hitta hvad man
söker. Vi nödgas alltså gå dessa
viktiga skatter förbi, och stadna
vid hänvisningen allenast till deras
förvaringsrum.

Det *Historiska Museet* är åskåd-
ligare, och dessutom så anordnadt,
att åskådaren vid dess betraktande
likasom genomgår en liten kurs i
antiqvitetsläran, illustrerad genom
sjelfva de beskådade föremålen.
Museet är öppet alla Onsdagar,
emellan kl. 12 och 2, med undan-
tag af de få Onsdagarne mellan

den 15:e Juni och 1:a Juli. Museets märkvärdigheter intaga flera rum, och äro till största delen inrymda i en mängd skåp och pulpeter med glasrutor: så att man kan obehindradt se dem, utan att vidröra dem. De äro ordnade kronologiskt i särskilda afdelningar: från nordens äldsta urtid till den nyaste historiska; och denna systematiska anordning underlättar högst väsentligt möjligheten att vid betraktandet af de efter hvarandra följande tidehvarfvens minnesmärken varseblifva öfverensstämmelsen emellan dem som äro samtida. Sålunda ser man i den 1:a afdelningen vapen och redskaper af sten och ben, från den så kallade stenperioden, då nordens invånare voro vildar, lefvande af jagt och fiske, utan åkerbruk och utan kunskap om metaller. Dessa fynd ha vanligen träffats i ett slags låga stengrifter, eller upptäckts i djupet af kärr och mossar; och de ej sällan jemte dem fundna skeletterna tillhörde ett lågvext släkte, liknande Lapparne i vår tid, och möjligen af samma stam. Man skulle kunnat tro dem ha tillhört det *Dvergslägte*, hvarom fornsagorna tala, om icke dvergarne äfven omnämdes såsom särdeles färdiga i smide, men hvartill hos stenåldersfolket ej funnits minsta spår. En följande afdelning innehåller vapen, redskaper och prydnader af brons och guld, som anses för kvarlevor efter en helt annan och långt sednare hit inflyttad stam, som blott bebodde Sveriges vestra och södra kuster, från Bohuslän till Skåne och, till någon del, äfven vestra Småland. Deras här förevisade arbeten röja konstfärdighet och skönhetssinne, och visa äfven att främlingarne idkat åkerbruk och icke varit kringströfvande vildar. Den fornhisto-

riska tid, hvori de lefvat, har fått namn af bronsperioden. I deras grifter har man bredvid fynden träffat skeletter efter ett ganska stovuxet folk, liknande det Keltiska till hufvudskålsformen; och då dessa grifter ofta finnas planterade med hagtornsträd, idegranar och taggpalmer — allt träd som Kelternas druider höllo heliga — så har härigenom en ytterligare ledning vunnits till slutsatserna om deras härkomst. Man förmodar att denna stovuxna stam varit våra fornsagors *Jotar*. — Flera tusen här förvarade fynd äro lemningar efter dessa begge fornhistoriska stammar, och intaga Museets första sal. I en följande sal förekomma minnesmärken efter den sednare och för våra sagor bekanta *Götiska* (eller om man så vill *Germaniska*) stammen, hvilken begagnade jern till vapen och redskaper, men hade prydnader af guld, silfver, brons, ädelstenar, glas, ben, o. s. v. Den skatt af guld och silfver, som efter denna stam upptäckts i den svenska jorden, öfvergår i rikedom allt hvad andra länders museer ha att framvisa. De götiska fornlemningarne utgöra Museets tredje afdelning. I en fjerde afdelning förekommer en samling trolltrummor och fetischer, begagnade af Lapparne, före deras omvändelse till Kristendomen. Den hedniska tiden är härmed avslutad. — I en femte afdelning finner man minnesmärken från Sveriges katolska tidehvarf: krusifixar, dopfuntar, rökelsekar, relikier, m. m.; i en sjette guldsmycken, namnstämplor, runkalendrar, m. m. från Medeltiden. — Den sjunde utgöres af romerska fornsaker, sannolikt krigsbyten från vikingatiden. I en åttonde afdelning förekomma pretiosa, prydnader, miniatyrporträtter och andra historiska märk-

värdigheter, som tillhört svenska kungliga och furstliga personer, från Gustaf I:s tid tills nu, jemte konstarbeten och dyrbara kärl af elfenben, bernsten, guld, silfver, ädelstenar; till en del krigsbyten, till en del qvarlätenskap efter medlemmar af Sveriges konungahus. En mindre afdelning innehåller smycken och andra tillhörigheter efter svensk allmoge.

Myntkabinettet är ett ibland de rikaste i världen; antalet af der förvarade mynt och medaljer är knappast beräkneligt. Ensamt de kufiska mynten (arabiska, slagna i Asien, men fundna i Sverige, till största delen på Gotland) uppgå till öfver 7 000; de anglosaxiska till 5 000 o. s. v. Man måste själf se denna ofantliga skatt, hvaraf blott en del finnes ordnad i öfver 30 skåp; oberäknadt hvad som icke kunnat ordnas i brist på utrymme. Utrymmet i denna lilla bok, för ett försök till en öfversigt här af, är ännu trängre; vi måste därför inskränka oss till den ytliga men ändå innehållsrika uppgiften, att utom den mest fullständiga samling af mynt från de tre nordiska rikena *Sverige Danmark och Norge*, bilda de öfriga mynten tre hufvudafdelningar: en för *Antika* mynt; en för *Medeltiden*, och en för den *Moderna tiden*.

Banken äger, efter hvad vi redan (s. 82) omnämmt, en egen

samling af Medaljer och Mynt. Den innehåller alla i Sverige slagna mynt och medaljer samt en mängd medaljstämplor, och tillika en stor samling utländska mynt, nödvändiga för en depositionsbank att äga till hands för jemnförelser.

Två andra fornsamlingar, bekanta under namn af *Kongl. Ljfruskammarens* och *Kongl. Kläd-kammarens Museum*, förevisas alla Onsdagar emellan kl. 11 och 2 och alla Söndagar emellan kl. 12 och 2, i det förut (s. 7) omnämnda Brunkebergs hotell, der rum äro hyrda för dem, i afvaktan på den äfven för dessa samlingar bestämda plats i Nationalmuseum. De besökas flitigt och innehålla en mängd historiskt märkvärdiga rustningar för både karl och häst; schabraker; till och med uppstoppade stridshästar; segerminnen af många slag; försvars- och anfallsvapen, utmärkta genom sina historiska minnen eller sin sällsynthet eller dyrbarhet; kröningsmantlar; smycken, kläder, toaletsaker, som tillhört framlidna medlemmar af de svenska konungahusen, o. s. v. Samlingarne äro ganska rika; så rika, att särskilda förteckningar derpå finnas utgifna i tryck, men ändå sakna fullständighet, och måste till betydlig del kompletteras genom de förevisande vårdarnes muntliga föredrag.

VINTERN.

I det föregående hafva vi sökt fästa uppmärksamhet på hvad som företrädesvis är att märka vid ett *sommarbesök* i Stockholm. Med hvad som återstår kan man lika väl göra bekantskap om *vintern*, och till en del endast då. Det erbjuder i öfrigt få eller inga ämnen för illustrationer; och då sådana utgöra en beståndsdel af hvad vi här haft att omförmäla, måste det följande inskränkas mera till blotta hänvisningar, än till beskrifningar.

Redan på första sidan af denna bok erinrades att den trefligaste delen af Stockholms vinter först tager sin början med nyåret. Sjelfva vintern — den nordiska nämligen, med frost och torr snö — plägar sällan infinna sig här förr. Den föregående veckan, den på landsbygden så trefliga och glada julens, plägar i Stockholm vara den tråkigaste på hela året, trots de massor af bebådade julnöjen och ämnen dertill, som svälla ut hufvudstadens annonsblad vid den tiden till dubbelt och tredubbelt omfång mot det vanliga. Dagen har ingen trefnad då, och natten intet lugn, för den enda allt annat uppslukande tankan på de oundvikliga julklapparnas kostbarhet och kostnad; julklapparne utgöra i Stockholm julens hufvudsak: julglädjen är endast bisaken; i stället för att det förhåller sig tvärtom på landsbygden. Och när ändtligen sjelfva juldagarne äro inne,

isolerar sig hvar familj för sig sjelf i ett slags karantän, dit blott en eller annan familjlös vän af huset plägar inlåtas, genom en bjudning för sjelfva julaftonen; och denna karantän räcker oafbrutet till nyåret.

Skulle en främling, utan närmare bekantskap inom någon familj härstädes, ha råkat utbyta landsbygdens glada samlif denna tid mot det eremitlif, som i det fallet väntar honom i Stockholm, så återstår honom ej annat än att flanera på Drottninggatan, Norrebro och Vesterlånggatan, mellan de då mer än någonsin af lyxartiklar och gasljus strälände bodarne. Befinner han sig här redan vid vintersolståndstiden, den 20 December, så erbjudes honom likväl en omvexling, som sjelfva stockholmsboerna gripa efter med utomordentlig ifver, nämligen

Svenska Akademiens Högtidsdag. Den firas på stora börssalen, genom utdelandet af Akademiens priser, och för öfverfyldt hus; så att man måste passa noga på att taga ut inträdeskort enligt den dagarne förut i Post- och Irrikes-tidningar meddelade hänvisningen, och icke mindre att i god tid skaffa sig en plats, der man kan höra de tal som hållas och de belönte vitterhetsstycken som uppläsas.

Sjelfva julaftonen efter kl. 9 äro de flesta bodar stängda och gatorna

snart lika ödsliga och tysta, som annars efter midnatten.

Julottan i Klara, med dess gaslysning, redan förut omnämnd (s. 48), utgör en fest för alla som kunna komma in dit, hvilket icke är lätt i anseende till den stora trängseln.

Klara är likväl icke ensam om detta slags julljus; och till och med i den allvarsamma Londonska Metodistkonferensens sal vid östra Bangatan — den s. k. Bethlehems-kyrkan — flammar gasbelysningen upp på samma glada vis under julottan.

Ett annat slags Bethlehemförelisas af en annan dissenterförsamling; det är den utrikes så vanliga katolska framställningen i bilder af krubban vid Bethlehem, hvilken, i Stockholm återgifven under samma namn, beledsagas här af en samling transparentmålningar, som föreställa Romerska kyrkans förnämsta helgon. Sjelfva kyrkan — *St. Eugenias* vid Norra Smedjegatan — der julens högtidsdag fräs med stor prakt i belysning, sång och ceremonier, för tjänar att betraktas särskildt för sin elegans i arkitektoniskt hänseende.

Julveckan är ändtligen förbi, och stockholmarne afsluta den vanligen helt verldsligt på *Ladugårdslandsteatern*, vid ett särskildt Nyårspektakel, hvori det gamla årets afsked och det nyas inbjudning framställas, ej sällan med verkliga Aristofaniskt tycke.

Nyårets viktigaste angelägenhet i Stockholm består icke i nyårsönskningar och nyårsbesök — de höra långt för detta till urmodigheterna här — utan i *Nyårsbalen på Stora Börssalen*, der börds- och rikedomsaristokratien mötas på utsatt tid hvart år, för att öfverbjuda hvarandra i glans och

lyx. Vi omnämna blott denna fest. Ståten och ceremonierna dervid, familjernas långa förberedelser dertill och de många spekulationerna på bemärkthet vid tillfället: allt detta har med sådan åskådlighet och så fulländad sakkännedom skildrats, långt för detta, af åtskilliga bland våra romanförfattarinor, att ett försök till efterskörd här skulle blifva lika bristfälligt som det vore öfverflödigt.

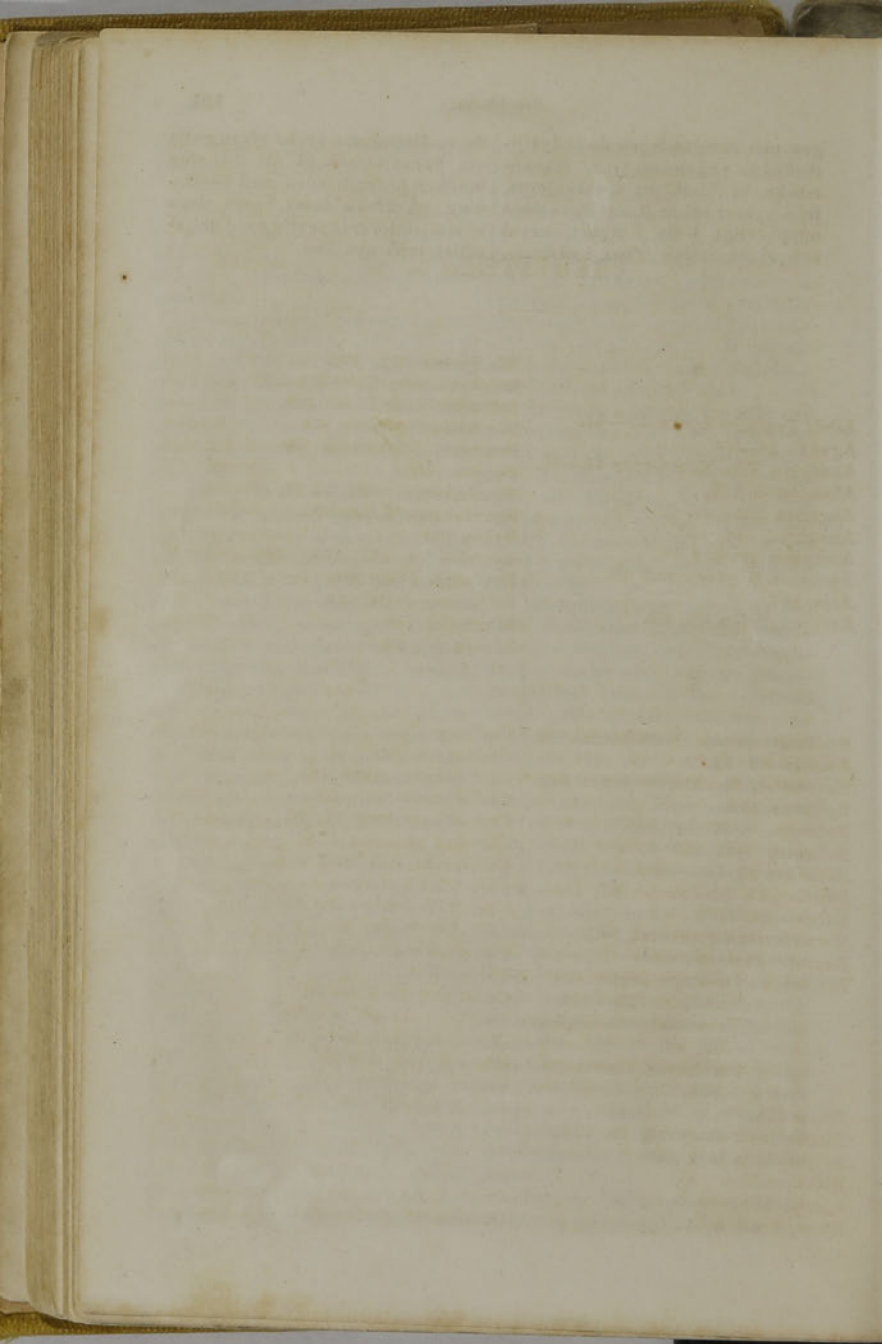
Nära nog detsamma gäller om *Ordensbalerna*, så väl som om *slädpartierna* med dithörande baler. Slädpartiernas utsida deremot, det vill säga hvad som visar sig på gatorna, afviker sällan ifrån hvad allmänheten är van att se der i hvardagslag, så länge slädföret varar.

Någonting nytt och eget för den Stockholm söderifrån besökande främlingen, består i de formigen anlagda och vintern igenom sorgfälligt underhållna *kalkbakarne* och *skridskobanorna*, och måhända ännu mer i att se dem besökta icke blott af gossar och ynglingar, utan äfven af allvarsamma män, och någon gång äfven af i sobel klädda fruntimmer, som i djerfhet och skicklighet mäta sig lyckligt med sina manliga medtäffare.

Kappkörningarne på Brunsviken, utanför Stallmästaregården, höra äfven till vinternöjena i Stockholm, och erbjuda snart sagdt det enda vederlaget i vårt land för de engelska och franska kappdringarne. Äfven här hållas vad; stundom ganska ansenliga; också ser man här både utländningar och svenskar i mängd af de samhällskategorier, som i Paris och London företrädesvis utgöra Jockeyklubbarne.

Till de vanliga skådespelen på teatrarne lemna afficherna för da-

gen och morgondagen de enda tillförlitliga vägvisningarne. Här anmärka vi blott, att spektaklerna, från nyåret räknadt, vanligen stiga oupphörligt både i nyhet, urval och ej så sällan äfven i utförande. — Detsamma tycks äfven gälla om konserterna; så att den som besöker hufvudstaden med beräkning på äfven dessa begge slags nöjen, förlorar ingenting vid dröjsmålet inpå nya året.

REGISTER.

A.

Adolf Fredriks kyrka 51—53.
 Agnefit 14—16.
 Akademi, Fria Konsternes 43—45.
 Almarestäk 163.
 Angelica Catalani 62—64.
 Annelund 148, 149.
 Antivaris grafkor 48.
 Apoteket Nordstjernan 48.
 Aros 167.
 Artillerigården 65, 66.

B.

Badinrättningen, Norstedtska 36.
 Banken 81, 82.
 Barnhuset, Stockholms Stora 51.
 Bellevue 154.
 Bellman, C. M. 48, 141.
 Bellmans byst 135, 136.
 Bellmans ek 137—139.
 Bergianska Trädgården 57, 155.
 Bergström, J. W. 48.
 Bernadottska grafkoret 34.
 Berzelii Park 68, 69.
 Bibliotek: Drottningholms 162.
 " Kungliga 112—114.
 " Vetenskapsakademiens
 56, 57.
 " Carolinska Institutets
 158.
 Birca 179.
 Birger Jarls staty 23, 28, 111.
 Birger Jarls torg 28.
 Biskopsudden 135.
 Björkö 179.
 Blom, Fredrik 77.

Blå Porten 131, 132.
 Boktryckeriet, Kungliga 36.
 Bolinder, J. & C. G. 158.
 Bondeska huset 42, 43.
 Bonneuil, Etiénne de 169.
 Borgen 140.
 Brunkebergs hotel 7—10.
 Brunkebergs brunn 5.
 Bylon 158.
 Byström 78, 111, 174, 179.
 Byströms Villa 138.
 Böckernas Jette 113.
 Börsbalen 190.
 Börsen 87, 88.

C.

Carlberg 155.
 Carlbergsalléen 155.
 Carl Johans kyrka 76.
 Carl Johans staty 23.
 Carl Johans torg 21, 22.
 Carolina rediviva 173.
 Carolinska Institutet 158.
 Carl VIII Knutsson 31, 178.
 Carl XI:s fiskarstuga 141.
 Carl XIII:s torg 69, 70.
 Carolinska grafkoret 31, 32.
 Cartesius 52.
 Cederlundska huset 24.
 Cellfängelset 40, 42, 43.
 Clara, den heliga 47.
 Clara Kyrka 45—48.
 Codex argenteus 174.
 Codex aureus 112.

D.

Dalin 163.
 Dannemora grafva 176.

Danviken 157.
 Descartes René 52.
 Djurgården 130—142.
 Djurgårdens Tivoli 137.
 Djurgårdsslätten 136.
 Djurgård-staden 136.
 Djurgårdsteatern 132.
 Drottninggatan 60.
 Drottningholm 160—163.

E.

Edelerantz 142.
 Egyptiska Rummet 108.
 Ekman, P. J., 159.
 Elementarskolan 186.
 Eolskulle 140.
 Eugénias kyrka 190.
 Experimentaliältet 142, 143.

F.

Fans bibel 113.
 Fersiska Trädgården 75.
 Finska kyrkan 88, 89.
 Fiskartorpet 141.
 Fjeldstuen 132.
 Floras park 162.
 Flottsund 167.
 Fogelberg 23, 28, 68, 69, 111, 169.
 Framnäs 132.
 Fredrikshof 64, 65.
 Frescati 144.
 Fria Konsternas Akademi 43—45.
 Frimurarelogen 36.
 Fruntimmerssimskolan 80.
 Fyrisvall 167.
 Fyrisån 167.
 Föreläsningar, Thamiska 57.
 Förenings- och Säkerhetsakten 40.
 Författningssamlingen 86.

G.

Garnisonssjukhuset 157.
 Gasverket 185.

Gernandt 30.
 Gigas librorum 113.
 Grafkor: Antivaris 48.
 „ i Riddarholmskyrkan
 31—35.
 „ Löwenhjelmiska 48.
 Gren och Stråle 48.
 Gripsholm 179—182.
 Gråmunkeholmen 29, 47.
 Gråmunkeklostret 29, 47.
 Gråmunkekyrkan 29, 47.
 Gustaf I:s staty 38.
 Gustaf II Adolfs staty 8.
 Gustaf III:s staty 91, 92.
 Gustavianska grafkoret 33.
 Gustavianska grafkoret i Upsala
 173.
 Gustavianum 174.
 Gästgifverierna i Stockholm 7.
 Göthe 69, 111.

H.

Haga 149.
 Hammarby, Linnés 178.
 Hasselbacken 137, 138.
 Hedvig Eleonoras Kyrka 62—65.
 Historiska museet 186—188.
 Hjorthagen 141.
 Hoffman 47, 48.
 Hofrättshuset 35.
 Hornsberg 156.
 Hospitalet: Danviks 157.
 „ Nya 157.
 Hotel de la Croix 6.
 Hotel de Russie 5.
 Hotel Fenix 48—51.
 Hotel Kanaan 5.
 Hufvudsta 156.
 Humlegården 61.
 Hyckert Johan Fredrik 111.
 Håtuna 164.

I.

Institutet för Döfstumma och
 Blinda 139.

J.

Jakobsdal 144.
 Jakobs Kyrka 72—74.
 Jernvägen 183—185.
 Johannis Kyrka 62.
 Julen 189.
 Jägareförbundets skjutbana 154.

K.

Kanonierkasernen 76.
 Kanton 163.
 Kapeller i Ridderholmskyrkan 35.
 Kappkörningar 189.
 Kaserner 65, 66.
 Kastellet 80.
 Kastellholmen 80.
 Katarina kyrka 17.
 Katarina kyrkas kupol 10.
 Kedjeskär 28.
 Kellgren, Johan Henrik 74.
 Kina 162, 163.
 Klarisinnorna 47.
 Klingentjerna 163
 Klädkammararens museum 188.
 Konserter 191.
 Konungssund 16.
 Kornhamns torg 22—24.
 Kungshatt 179.
 Kungsholmen 41.
 Kungsholmskyrkan 158.
 Kungshuset 28, 35.
 Kungshögarna 167, 174, 175.
 Kungsången 167.
 Kyrkor: Adolf Fredriks 51—53.
 " Carl Johans 76.
 " Claras 45—48.
 " Eugénias 190.
 " Finska 88, 89.
 " Hedvig Eleonoras 62—65.
 " Jakobs 72—74.
 " Johannis 62.
 " Katarinas 10, 17.
 " Kungsholms 158.
 " Maria Magdalenas 18, 20.
 " Storkyrkan 92—102.
 " Tyska 84—86.
 Kålkbackar 190.

L.

Ladugårdsgärdet 140.
 Ladugårdslandskyrkan 62—65.
 Ladugårdslands Teater 62, 190.
 Landtbruksakademiens Experimentalfält 142, 143.
 Lars Hjortsberg 142.
 Lejonbacken. Utsigt derifrån 105.
 Lenngren, Anna Maria 48.
 Leopold Carl Gustaf 48.
 Lidingöbro 140.
 Lifruskammaren 188.
 Ling P. H. 148, 149.
 Linnæiska lärosalen 178.
 Linné 173, 174.
 Linnés Hammarby 178.
 Listonhill 139.
 Lofö 163.
 Logården 106.
 Löfmarknaden 26.
 Löwenhjelmiska grafkoret 48.

M.

Magnus Ladulås 31, 45, 47.
 Malmstens Villa 135.
 Manhem 139.
 Manilla 139.
 Maria Magdalenas kyrka 18, 20.
 Marieberg 156.
 Masreliez 21.
 Mindre Teatern 71.
 Mora stenar 178.
 Mosaiska Trosbekännarnes griftgård 15.
 Mosaiska Trosbekännarnes Synagoga 82—84.
 Mosebacke 11—14.
 Museum: Hammarbyenre 178.
 " Historiska 186.
 " Klädkammararens 188.
 " National 76.
 " Naturhistoriska 57.
 Myntgatan 8.
 Myntkabinettet 186, 188.
 Mälaredalen 160.

N.

- Nationalmuseum 76.
 Naturhistoriska Riksmuseum 57.
 Nikander 21.
 Nikodemus Tessin, d. y. 89—91.
 Nikolaus I 60.
 Niobes galleri 109.
 Noatun 167.
 Nordenflycht, H. C. 167.
 Nordstjernan, Apoteket 48.
 Norrebro, sedd från Gustaf Adolfs
 torg 9.
 Norstedtska Badinrättningen 36.
 Nya Elementarskolan 186.
 Nya Hospitalet 157.
 Nya Kyrkogården 152.
 Nyqvarn 183.

O.

- Obeliskan 92.
 Ole Bull 62.

P.

- Packhuset 81.
 Palmstedt, Erik 24.
 Pauliska Donationen 82.
 Pettersénska huset 25, 26.
 Pontin, Magnus Martin af 49.
 Posthuset 25.
 Postlinsrummet 109.

Q.

- Qvarnström 44, 68.

R.

- Rafael 179.
 Richissa 45.
 Riddarholmen 30.
 Riddarholmsbron 25, 26.
 Riddarholmskyrkan 25—30.
 Riddarhuset 36—40.

- Riddarhustorget 36.
 Riksarkivet 186.
 Riksmuseum, det Naturhistoriska
 57.
 Rikssalen 115.
 Rosendals slott 133.
 Rosersberg 178, 179.
 Rubens 47, 48.
 Runius 21.
 Rydbergs hotell 4.
 Rådhuset 39—42.
 Rörstrand 155.

S.

- Salstad 177.
 Sandberg 78, 172.
 Serafimerklockan 30.
 Serafimer-Ordens-Lasarettet 158,
 159.
 Sergel J. T. 47, 52, 53, 111, 162.
 Signildsberg 164.
 Sigtuna 164.
 Simskolan, Fruntimmers- 80.
 „ Norstedtska 36.
 „ Abomska 36.
 Sirishof 132.
 Skeppsbron 4, 81.
 Skeppsholmen 75—80.
 Skeppsholmskyrkan 76.
 Skogsinstitutet 130.
 Skokloster 164—167.
 Skridskobanor 190.
 Skuggan 141, 142.
 Slottet 102—130.
 Slottsbacken 91, 92.
 Slottskapellet 115.
 Slussen 23.
 Slöjdföreningens skola 185.
 Solna kyrka 153.
 Spektakler 191.
 Stagnelius 21.
 Stallmästargården 154.
 Statyer: Carl Johans 22, 23
 „ Carl XIII:s 69, 70.
 „ Gustaf I:s 38.
 „ Gustaf II Adolfs 8.
 „ Gustaf III:s 91, 92.
 Stenmuseum 108—111.
 Stockholmen 16.

Stockholm från saltsjösidan 2.
Stockholmsnejden i forntiden 14,
15.

Stockholms slott 102—130.
Stockholms slott från östra sidan
107.

Stockholm år 1592. 100, 101.

Stora Barnhuset 51.

Storkyrkan 92—102.

Stortorget 87, 88.

Strömsborg 36, 41, 43.

St. Géneviève du mont 53.

Sturekapellet 17, 19.

Styrbiskop 169.

Ståthållarehuset 89—91.

Ständernas hus 36.

Suchtelen 158.

Surbrunn, Norra 154.

Svartviks glasbruk 156.

Svenska akademien 189.

Sweden 144.

Synagogan 82—84.

Söderström 16.

Södertelje 183.

Södra Teatern 11.

T.

Taflemuseum 111, 112.

Teatrar: Djurgårds 132.

„ Kungliga 104.

„ Ladugårdslands 62.

„ Mindre 71.

„ Södra 11.

Teknologiska institutet 185.

Thamiska Föreläsningarne 57.

Tivoli, Brunnsvikens 144.

„ Djurgårdens 137.

Trädgårdsföreningen 48.

Tyska Kyrkan 84—86.

U.

Ulfilas 174.

Ulriksdal 144—148.

Ultuna 167.

Upsala 167—175.

Upsala Domkyrka 170.

Upsala Domkyrkas inre 171.

V.

Valdemarsudden 135.

Vattenborgen 185.

Vetenskapsakademien 52—59.

W.

Walbom, Carl 111.

Wallin, J. O. 152.

Way 172.

Wertmüller 111.

Westin 158.

Weylandts Villa 139.

Å.

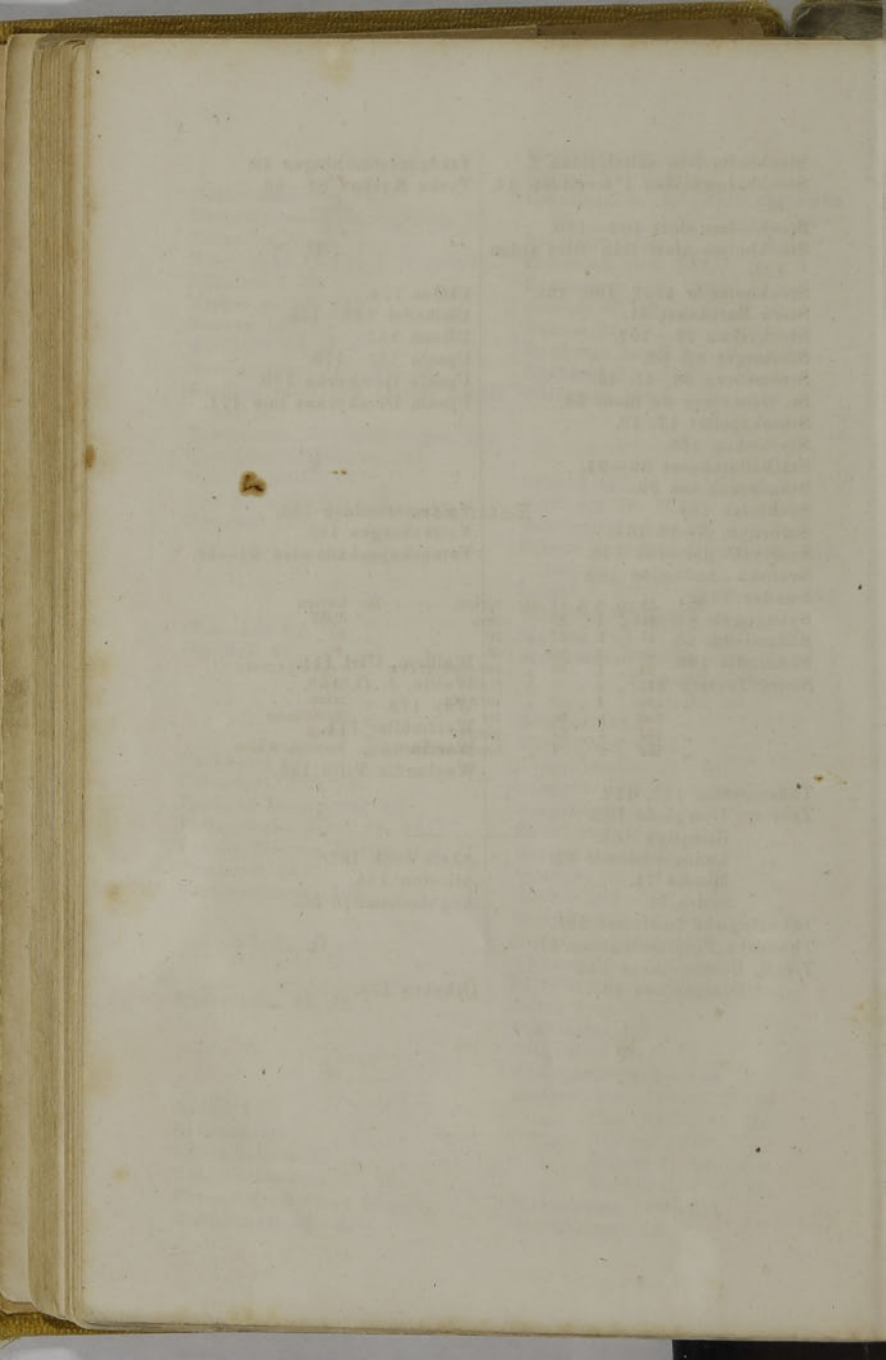
Åkers bruk 182.

Ålkistan 144.

Ångbåtshamnen 36.

Ö.

Örbyhus 178.

Rättelser.

Sid.	43	sp.	1	r.	11	står:	tornet		läs:	tornen
"	44	"	1	"	28	"	den	"	"	det
"	47	"	1	"	47	"	30	"	"	20
"	48	"	1	"	10	"	M.	"	"	W.
"	94	"	1	"	34	"	PROPINQVITATE	"	"	PROPINQVITATE
"	115	"	2	"	4	"	fyra	"	"	tre
"	126	"	2	"	2	"	mer än	"	"	nära
"	146	"	1	"	16	"	tre	"	"	halfannan
"	147	"	1	"	17	"	gång	"	"	gång
"	153	"	2	"	1	"	kammarrådet	"	"	kommersrådet

Table

Year	1870	1880	1890	1900	1910
Population	1,000,000	1,500,000	2,000,000	2,500,000	3,000,000
Area (sq. miles)	100,000	100,000	100,000	100,000	100,000
Population per sq. mile	10	15	20	25	30
Area (sq. miles)	100,000	100,000	100,000	100,000	100,000
Population per sq. mile	10	15	20	25	30
Area (sq. miles)	100,000	100,000	100,000	100,000	100,000
Population per sq. mile	10	15	20	25	30
Area (sq. miles)	100,000	100,000	100,000	100,000	100,000
Population per sq. mile	10	15	20	25	30

